

PROBLEMS AND INNOVATIONS IN SCIENCE

Abstracts
of International Scientific
and Practical Conference

Abstracts
of International Scientific
and Practical Conference

**PROBLEMS
AND INNOVATIONS
IN SCIENCE**

vol.1

4-5 MAY 2020

GREAT BRITAIN, LONDON

PROBLEMS AND INNOVATIONS IN SCIENCE

Vol. 1

Abstracts of I International Scientific
and Practical Conference

Great Britain, London

4 – 5, May 2020

Great Britain, London

4 – 5, May 2020

UDC 001.1

BBK 29

The 1st International scientific and practical conference «Problems and Innovations in Science» Part 1 (May 4-5, 2020) Nika Publishing, London, Great Britain. 2020. V. 1. 338 p.

ISBN 978-1-5272-6103-7

The recommended citation for this publication is:

Petrov P. Learning Styles and Strategies // Problems and Innovations in Science. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference. Nika Publishing. London, Great Britain. 2020, V.1 Pp. 39-43. URL: <http://el-conf.com.ua/>

Science editor:

Solodka N.V.

Ph.D. in Economics

Reviewers:

Elizabeth Conti

Associate Professor in Economics in the Department of Economics and in the Department of Social Science, University College London

Ostin Koonin

Professor of Information, Operations & Management Sciences, NYU Stern

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

©2020 Nika Publishing

©2020 Authors of the articles

CONTENT

Agricultural sciences

<i>Lykhovyd P.V., Biliaieva I.M., Boitseniuk K.I.</i> REMOTE SENSING APPLICATIONS IN PRECISION AGRICULTURE	9
<i>Руда М.В., Бойко Т.Г.</i> МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ВІТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ УСТАНОВОК НА ПІДСИСТЕМИ ТА ЯРУСИ КОМПАРТМЕНТІВ.....	13
<i>Тирусъ М.Л.</i> ВПЛИВ СПОСОБІВ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ ТА РІВНІВ УДОБРЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ БУРЯКУ ЦУКРОВОГО ...	19

Architecture

<i>Булгакова Т.В.</i> КОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОСНОВІ МОДЕЛЮВАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПРІЙНЯТТЯ	23
<i>Мошенська О.В.</i> ДИНАМІЧНА АРХІТЕКТУРА МАЙБУТНЬОГО.....	28
<i>Петриковська А.А.</i> АРХІТЕКТУРА ТА УКРАЇНСЬКИЙ СТИЛЬ	33
<i>Сільник Р.Р.</i> СТИЛІ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ЛЬВОВА	39

Economic sciences

<i>Budiakova O., Shaposhnikova O.</i> THE IMPORTANCE OF INVESTMENT BUSINESS PLANNING IN UKRAINE IN THE CURRENT CONDITIONS OF THE WORLD CRISIS	44
<i>Волкова Н.В.</i> ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ	47
<i>Вонберг Т.В., Шевела Д.Ю.</i> ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ.....	51
<i>Honcharenko I.</i> PLANNING OF INDUSTRIAL ENTERPRISES INNOVATION ACTIVITIES	55
<i>Данілова О.М., Шенішевська І.М.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ У ПЕРІОД РЕЦЕСІЇ	59
<i>Ердевді Ю.І.</i> МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ В КРАЇНАХ З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ	65

<i>Evdokimova M.S.</i> APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING ECONOMIC DISCIPLINES.....	67
<i>Melnik A., Zinoruk L.</i> BRAND PROTECTION ON THE ENTERPRISE.....	71
<i>Король О.Ю., Олефіренко М.В.</i> СИСТЕМА НАССР – СТАНДАРТНА НОРМА ЧИ ВИМОГА РИНКОВОГО СЬОГОДЕННЯ ?.....	77
<i>Кубецька О.М., Палешко Я.С., Остапенко Т.М.</i> НАПРЯМКИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	81
<i>Ларіна Д.Є.</i> ОСОБЛИВОСТІ НОВОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	84
<i>Artemov V.O., Movchan T.B.</i> THE STATE AND PROSPECTS OF LAND INVENTORY OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE ODESSA REGION.....	89
<i>Морозова Г.С.</i> ЧИННИКИ ТА ЗАГРОЗИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	94
<i>Пащин Р.Я., Нікульча В.А.</i> ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	97
<i>Семенченко Н.В., Буханевич Р.М.</i> ЛІЗИНГ ЯК СПОСІБ ФІНАНСУВАННЯ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ	101
<i>Чубрей О.С., Золотунець Д.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	106
<u><i>Historical sciences</i></u>	
<i>Заремський М.Й., Заремська І.М.</i> ЛИСТУВАННЯ Я. М. КОЛУБОВСЬКОГО ІЗ В.І.ВЕРНАДСЬКИМ ЩОДО СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ	111

<i>Покалюк В.В.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХАРЧУВАННЯМ СТУДЕНТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗАКЛА- ДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УСРР у 1920-ті рр.....	119
<i>Тугай М.І.</i> ПУБЛІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ О. МИ- ХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО	125
<i>Чернікова Н.С.</i> ЗЕМЕЛЬНА ОРЕНДА В ГОСПОДАР- СЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТАВРІЙСЬКОГО СЕЛЯНСТВА (2-ГА ПОЛ. ХІХ СТ. – 1917 Р.)	132
<i>Journalism</i>	
<i>Жовтобрюх Б.С.</i> УЛАС САМЧУК: ГЛИБИННІ ПОГ- ЛЯДИ НА РІДНУ МОВУ, БАТЬКІВЩИНУ, НАРОД, МАЙБУТНЕ УКРАЇНИ.....	137
<i>Мишук А.П.</i> ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ НА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У 2019-2020 РР. (КРОС -МЕДІЙНИЙ АНАЛІЗ)	143
<i>Харченко О.В.</i> ЛІТЕРАТУРНА ЖУРНАЛІСТИКА. АНГ- ЛОМОВНИЙ КОНТЕНТ. ПРИЙОМИ ПОРУШЕННЯ ХРОНОТОПУ	145
<i>Legal sciences</i>	
<i>Брянська М.Д.</i> ЩОДО ЗМІСТУ ТА ОЗНАК ПОНЯТТЯ «ЮРИДИЧНА ОСОБА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА».....	156
<i>Довганюк О.В.</i> ДЕТЕРМІНАНТИ ПОПУЛЯЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	160
<i>Єна І.В.</i> КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУ- РОРА	165
<i>Карпенко А.С.</i> THE SUBJECT OF ENVIRONMENTAL LAW	169
<i>Лешко О.Д.</i> ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	171
<i>Лисько Т.Д., Сокол Ю.І.</i> ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	175
<i>Маркін А., Кузьменко А.О.</i> ТЕМПОРАЛЬНА МЕРЕЖА ЛІРИЧНИХ ТЕКСТІВ (XXXТЕНТАСІОН)	179

<i>Панкратова К.О.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ	183
<i>Плужник О.І.</i> ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	188
<i>Семчук Н.О.</i> ПАТЕНТОПРИДАТНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	193
<i>Часова Т.О.</i> ЕЛЕКТРОННЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ.	196
<i>Шевчук А.О.</i> ІМІДЖЕВІ ПРАВА В СФЕРІ СПОРТУ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	200
<i>Шелепкова С.М.</i> ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ТЕМБРАЛЬНИЙ ВІДТІНОК ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПІСУ).....	208
<i>Medical sciences</i>	
<i>Андрійчук О.Я., Усова О.В., Якобсон О.О.</i> ПРАКТИЧНІЙ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	213
<i>Bursak A.</i> OBSTETRIC PESSARIES IN PREVENTING PRETERM BIRTH	217
<i>Варуха К.В., Федорова О.А., Лиман М. О., Мазна Н.О.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ВСТАНОВЛЕННЯ КРОВІ МЕНСТРУАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	224
<i>Гаркуша М.А.</i> КОМПЬЮТЕРНАЯ РЕНТГЕНОСТЕОДЕНСИТОМЕТРИЯ КОСТЕЙ КИСТИ У ЛЮДЕЙ РАЗЛИЧНОГО ВОЗРАСТА С ПЕРЕЛОМАМИ ДИСТАЛЬНОГО ОТДЕЛА ПРЕДПЛЕЧЬЯ.....	229
<i>Євглевська І.О., Левченко Н.П.</i> АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ НЕОНАТАЛЬНОЇ ЖОВТЯНИЦІ НОВОРОДЖЕНИХ ЗІ ЗДОРОВ'ЯМ МАТЕРІ ТА МЕТОД ЇЇ КОРЕКЦІЇ	234

<i>Левченко Н.П., Євлевська І.О.</i> ПСИХОСОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНИМИ ВАЖКИМИ РОЗЛАДАМИ ПСИХІКИ ТА ПОВИДІНКИ.....	237
<i>Мельник О.О., Єременко А.В.</i> ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ ЗОРУ НОВОНАРОДЖЕНИХ	240
<i>Пелих І.М., науковий керівник Черненко І.І.</i> СИСТЕМА ОГРОНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ЯКА В НАЙБІЛЬШІЙ МІРІ ПІДІЙШЛА ДЛЯ УКРАЇНИ	246
<i>Швід С.О., Колодяжна В.В., Тихонова Л.В.</i> ПРОГРЕСУЮЧА МІОКЛОНІЧНА ЕПІЛЕПСІЯ УНФЕРРІХТА-ЛУНДБОРГА.....	248
<i>Колодяжна В.В., Швід С.О., науковий керівник Івженко Л.І.</i> ВПЛИВ СИСТЕМНИХ ФАКТОРІВ НА ЛІКУВАННЯ ДІАБЕТИЧНОГО МАКУЛЯРНОГО НАБРЯКУ	251
<u><i>Natural sciences</i></u>	
<i>Коц С.Н., Коц В.П., Коваленко П.Г.</i> ВЛИЯНИЕ МАЛЫХ ДОЗ РАДИАЦИИ	256
<i>Мельниченко Н.В., Одінцова М.О.</i> БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОДУ АКТИНІДІЯ (<i>Actinidia Lindl</i>) ФЛОРИ УКРАЇНИ	261
<i>Мельничук В. П., Озимко Р. Р.</i> АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ 2019 РОКУ МІСТА УЖГОРОД	265
<i>Шендер І.О., Печко В.В., Сусліков Л.М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД БАСЕЙНУ РІЧКИ ТИСА.....	271
<u><i>Pedagogical sciences</i></u>	
<i>Фидирко М.А., Антипова Ж.И.</i> ПРОФЕССІОНАЛЬНА ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ-ЮРИСТОВ И ЗДОРОВИЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ	276
<i>Бонікевич Д. С.</i> ІНТЕРАКТИВНА ПАНЕЛЬ – ПРОРИВ В ОСВІТІ СЬОГОДЕННЯ	283

<i>Borysova O.V., Odyntsova T.A.</i> REASONS AND CONSEQUENCES OF “MACDONALDIZATION” IN HIGHER EDUCATION	289
<i>Вакалюк Р.М.</i> МУЗИЧНА КРИТИКА ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ	295
<i>Весельська Г.С.</i> ДИСТАНЦІЙНА ФІЛОЛОГІЧНА ОСВІТА: ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ	298
<i>Гаврилюк Я.П.</i> ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЛОГІКОМАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	303
<i>Глущенко О.В.</i> ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	309
<i>Гоменюк О.Я.</i> ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ НА БУКОВИНІ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	312
<i>Гордієвський Д.Є., Драч Н.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ДО УМОВ ВЗАЄМОДІЇ В СОЦІАЛЬНИХ ГРУПАХ.....	315
<i>Гришко Ю.В., Татарчук В.С.</i> ГЛИБИННЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МОРСЬКИМ ФАХІВЦЯМ	323
<i>Драшко О.М.</i> ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МЕНТАЛІТЕТУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЯ» У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	327

REMOTE SENSING APPLICATIONS IN PRECISION
AGRICULTURE

Lykhovyd P.V.,
Senior researcher

Biliaieva I.M.,
Senior researcher

Boitseniuk K.I.,
Ph.D. student

*Institute of Irrigated Agriculture of NAAS
Naddniprianske, Kherson, Ukraine*

Abstract: *Remote sensing is a widely applied technique in environmental monitoring and various branches of Earth and life sciences. Recently, the advantages of spatial screening have been applied to extend useful features of precision agriculture systems. The paper provides an information on remote sensing applications in the field of agricultural science and practice, related benefits, and drawbacks of the technique implementation in crop production.*

Keywords: *crop monitoring, flora conditions, forecasting, vegetation index.*

Remote sensing is a technology used for the collecting information about the Earth by the means of aircraft and satellites. To put it in other words, remote sensing is the field of modern science and technology dealing with the methods and equipment used for the acquiring information about various on-land objects avoiding direct contacts with them (e.g. measurements, on-land observations, etc.) [1]. Mainly, the technology uses special sensors, which can sample the reflections of light and radiation coming from the Earth-based sources to obtain knowledge about the conditions of these object through the developed calculated indices. Space-based sensors record the imagery of the Earth-based object, and further this imagery is processed using specific computation techniques. As a result, scientists and practitioners can get fast, accurate information on the status of the studied object without great expenses of time, labor and costs for the direct measurements,

let alone the fact that these measurements sometimes are just impossible because of the location or dimensions of the object.

Remote sensing is growing more and more important each year. Having started as a specific technique used for the limited purposes, it has transformed into a self-sufficient field of science and knowledge, which is applied in a number of disciplines and practical purposes in Earth and life sciences, economic studies, etc. [2]. Nowadays, remote sensing is used in demographical studies, climatology and meteorology (for example, in the assessment of greenhouse gases emissions), environmental monitoring (for example, in the estimation and accounting of land use and forest areas), and agriculture [3].

As agricultural scientists, we are mostly interested in the applications of remote sensing in agriculture, mainly, in crop production. The introduction of precision agriculture and so-called “satellite farming”, which has become a modern trend in agricultural science and practice development, opens new horizons for extended application of the full specter of remote sensing technologies in various decision support systems [4]. Currently, remote sensing can provide valuable information on the land use, irrigated areas, crop conditions, evapotranspiration, land surface and air temperature, meteorological conditions, soil moisture content, salinity of soil, soil fertility, etc. [5–8]. Besides, the data provided by the remote sensing imagery is used for yield predictions (by using vegetation indices such as normalized vegetation index, enhanced vegetation index, normalized difference water index, etc.), estimation of vegetation cover changes in the connection with a numerous natural and anthropogenic factors (vegetation cover index), risk assessment in crop production and climatology (land surface temperature indices, gas emissions indices) [9]. Different approaches to the yielding forecast proposed by the international scientific community have been validated and proved their reliability and accuracy in the field conditions. They have already been introduced into the modern decision support systems for farmers or still are awaiting the validation and introduction. Early yield predictions are one of the most interesting, valuable, and important

fields among the remote sensing applications in crop production, providing farmers with accurate and timely information on their crops conditions and giving assistance in the decision making in rapidly changing climate conditions. Modern approaches to yield forecasting implement different vegetation indices from different satellites, use different software and methods for the spatial data processing, apply different statistical computation techniques to obtain the predictions [10–14].

The models of yield forecasting often are reliable in the region of their origin only. Therefore, it is important to work out, test and implement domestic models for yield prediction of major crops to provide useful and helpful add-ins for farmers who use precision agriculture systems on their fields. Current scientific research should be directed both on the development of new self-sufficient software and information systems and introduction of regional data sets and crop simulation models in verified and generally accepted international systems used throughout the world.

References:

1. Death, R. (2008). *Encyclopedia of Ecology*. Elsevier, Amsterdam, The Netherlands.
2. Smelser, N. J., & Baltes, P. B. (Eds.). (2001). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (Vol. 11). Amsterdam: Elsevier.
3. Rosenqvist, Å., Milne, A., Lucas, R., Imhoff, M., & Dobson, C. (2003). A review of remote sensing technology in support of the Kyoto Protocol. *Environmental Science & Policy*, 6(5), 441-455.
4. McBratney, A., Whelan, B., Ancev, T., & Bouma, J. (2005). Future directions of precision agriculture. *Precision agriculture*, 6(1), 7-23.
5. Bastiaanssen, W. G., Molden, D. J., & Makin, I. W. (2000). Remote sensing for irrigated agriculture: examples from research and possible applications. *Agricultural water management*, 46(2), 137-155.

6. Tomlinson, C. J., Chapman, L., Thornes, J. E., & Baker, C. (2011). Remote sensing land surface temperature for meteorology and climatology: a review. *Meteorological Applications*, 18(3), 296-306.
7. Yates, H. W., Tarpley, J. D., Schneider, S. R., McGinnis, D. F., & Scofield, R. A. (1984). The role of meteorological satellites in agricultural remote sensing. *Remote sensing of environment*, 14(1-3), 219-233.
8. Ben-Dor, E. (2002). Quantitative remote sensing of soil properties. *Advances in Agronomy*, 75, 173-244.
9. Bouman, B. A. M. (1995). Crop modelling and remote sensing for yield prediction. *NJAS wageningen journal of life sciences*, 43(2), 143-161.
10. Tennakoon, S. B., Murty, V. V. N., & Eiumnoh, A. (1992). Estimation of cropped area and grain yield of rice using remote sensing data. *International Journal of Remote Sensing*, 13(3), 427-439.
11. Maselli, F., Romanelli, S., Bottai, L., & Maracchi, G. (2000). Processing of GAC NDVI data for yield forecasting in the Sahelian region. *International Journal of Remote Sensing*, 21(18), 3509-3523.
12. Tripathy, R., Chaudhari, K. N., Mukherjee, J., Ray, S. S., Patel, N. K., Panigrahy, S., & Parihar, J. S. (2013). Forecasting wheat yield in Punjab state of India by combining crop simulation model WOFOST and remotely sensed inputs. *Remote sensing letters*, 4(1), 19-28.
13. Kussul, N. N., Kravchenko, A. N., Skakun, S. V., Adamenko, T. I., Shelestov, A. Y., Kolotii, A. V., & Gripich, Y. A. (2012). Crop yield forecasting regression models based on MODIS data. *Current Aspects of Remote Sensing of Earth from Space*, 9(1), 95-107.
14. Kogan, F., Adamenko, T., & Kulbida, M. (2011). Satellite-based crop production monitoring in Ukraine and regional food security. In *Use of satellite and in-situ data to improve sustainability* (pp. 99-104). Springer, Dordrecht.

МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ВІТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ
УСТАНОВОК НА ПІДСИСТЕМИ ТА ЯРУСИ
КОМПАРТМЕНТІВ

Руда М.В.,

*к.т.н., асистент кафедри екологічної
безпеки та природоохоронної діяльності*

Бойко Т.Г.,

*проф., д.т.н., проф. кафедри приладів точної механіки
Національний університет «Львівська політехніка»*

м. Львів, Україна

Анотація: Розкрито особливості просторово-функціональної ролі складного ландшафтного комплексу. Здійснено оцінку показників впливу на навколишнє природне середовище. Розглянуто механізми, які визначають динамічні властивості впливу вітроенергетичних установок протягом їх життєвого циклу на підсистеми та яруси компартменту складного ландшафтного комплексу. Здійснено прогнозування станів ярусів та підсистем компартменту складного ландшафтного комплексу за допомогою математичного моделювання.

Ключові слова: компартмент, складний ландшафтний комплекс, ярус, мультиіндекс, екологічні впливи

Якщо зобразити компартмент складного ландшафтного комплексу (СЛК) у вигляді ієрархічно організованої системи, що складається з наступних підсистем: деревостан, підріст, підлісок, трав'яно-чагарниковий ярус, моховий ярус, ґрунт; кожна підсистема, в свою чергу складається з ярусів: для підсистеми «деревостан» ієрархічно послідовними ярусами є: шпильки (листя) ↔ пагони поточного року ↔ гілки ↔ кора внутрішня ↔ кора зовнішня ↔ деревина без кори ↔ коріння; для підсистеми «підріст» та «підлісок» ієрархічно послідовними ярусами є: шпильки (листя) ↔ тонкі гілки ↔ стовбурна деревина ↔ кора ↔ коріння; для підсистеми «трав'яно-чагарниковий ярус» ієрархічно послідовними ярусами є: надземна фіто маса ↔ підземна

фітомаса; для підсистеми «моховий ярус» ієрархічно послідовними ярусами є: жива частина ↔ мертва частина; для підсистеми «грунт» ієрархічно послідовними ярусами є: лісова підстилка, що поділяється на: свіжий опад ↔ гриби-сапротрофи ↔ напіврозкладена лісова підстилка ↔ гриби сапротрофи ↔ розкладений опад; мінеральні шари: основні горизонти ↔ додаткові горизонти ↔ додаткові. Відносно відокремлені морфологічні елементи ґрунту, то досліджувані величини набувають переважно трьох індексів: i_1 – для позначення області простору (компартменту СЛК); i_2 – геофізичного середовища; i_3 – впливу. Вираз $Q_{i_1 i_2 i_3}$ – означає вплив вітроенергетичних установок (ВЕУ) на всіх етапах життєвого циклу – i_3 , у ярусах чи підсистемах i_2 , компартменту СЛК – i_1 . Такі індекси називають мультиіндексами та позначають однією буквою $i = (i_1 i_2 i_3)$, а множину фігуруючих у моделі мультиіндексів – через Ω [1]. Використання мультиіндексу дає змогу одночасно визначити тип компартменту СЛК, який саме ярус чи підсистема піддається впливу та що це за вплив, значення впливу і наслідки якого нас цікавлять. Якщо СЛК складається з n компартментів, пов'язаних між собою потоками речовини f_{ki} (з k -го в i -й), і розглядається M впливів, тобто:

$$1 \leq i_1 \leq n; 1 \leq i_2 \leq f; 1 \leq i_3 \leq M \quad (1)$$

Далі, нехай Q_i – вплив i_3 , у ярусах чи підсистемах i_2 області приросту компартменту i_1 у момент часу t . Позначемо через $k_{ij}(\tau)$ значення цього впливу, виражену в еко-балах, яка через час τ опиниться в ярусах чи підсистемах j_2 області j_1 приросту, здійснивши в процесі перетворення речовини f_{ki} у вплив j_3 . Оскільки значення впливу у процесі переносу із ярусів до підсистем компартменту та від компартменту до іншого компартменту не виникає і не зникає, то:

$$\sum_{j \in \Omega} k_{i,j} = \sum_{j_1=1}^n \sum_{j_2=1}^f \sum_{j_3=1}^M k_{i_1 i_2 i_3 j_1 j_2 j_3} = 1. \quad (2)$$

Спостереження за значенням впливу для кожного мультиіндексу i призводять до співвідношення, що визначає динаміку поширення досліджуваних впливів для різних ярусів та підсистем:

$${}^{t+\tau}Q = \sum_{i \in \Omega} {}^tQ_j k_{j,i}(\tau), i \in \Omega \quad (3)$$

Стан ${}^{t_r}Q$ у момент часу t_r пов'язаний з станом ${}^{t_{r-1}}Q$ у момент часу t_{r-1} співвідношенням:

$${}^{t_r}Q = {}^{t_{r-1}}QK, \quad (4)$$

де K – лінійний оператор, який характеризує процес поширення та перетворення впливу/забруднювача у ярусах і підсистемах за час τ , та володіє певними властивостями.

Якщо за початкового стану ${}^0Q$ n раз використати оператор K , то отримаємо:

$${}^nQ = {}^{n-1}QK, \quad (5)$$

Такі процеси можна вивчати з допомогою теорії марківських ланцюгів, основним результатом яких є: для будь-якого ${}^0Q$ послідовність подій визначається: ${}^rQ = {}^{r-1}QK$ і прямує до деякого ${}^*Q$ так, що $\lim {}^rQ(i) = {}^*Q(i)$ для будь-якого $i \in \Omega$ [2].

Стани компартментів СЛК представляються також ієрархічною структурою у вигляді графів з вершинами, що ідентифікують ці стани: S_1 – «добрий»; S_2 – «задовільний»; S_3 – «незадовільний»; S_4 – «поганий» [3], які визначаються впливом, вираженим в еко-балах Q_i впливів i_3 , яруса чи підсистеми i_2 , компартменту i_1 . Значення впливу, виражене через методології *Eco*-індикатора 99 описуємо станами: S_1 – «норма»; S_2 – «нижче норми»; S_3 – «вище норми»; S_4 – «істотно вище норми», що знаходить своє відображення і за результатами імітаційного моделювання.

Коефіцієнтами $k_{ij}(t)$ виступають імовірності переходів $P_{ij}(t)$, відповідної матриці переходів $P_{ij}(t)$, інтенсивності переходів $\lambda_{ij}(t)$, матриці інтенсивностей переходів $A_{ij}(t)$ компартментів, або концентрації шкідливих речовин із стану i в стан j .

Формалізацію значень графів проводять за допомогою системи диференціальних рівнянь Колмогорова:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{dP_{i,j,S_1}}{dt} = -\lambda_{i,j,S_1,S_2} \cdot P_{i,j,S_1} + \lambda_{i,j,S_1} \cdot P_{i,j,S_2}; \\ \frac{dP_{i,j,S_l}}{dt} = \lambda_{i,j,S_{l-1},S_l} \cdot P_{i,j,S_{l-1}} - (\lambda_{i,j,S_{l-1}} + \lambda_{i,j,S_l,S_m}) \cdot P_{i,j,S_l} + \lambda_{i,j,S_m,S_l} \cdot P_{i,j,S_m}; \\ \frac{dP_{i,j,S_m}}{dt} = \lambda_{i,j,S_l,S_m} \cdot P_{i,j,S_l} - (\lambda_{i,j,S_m,S_l} + \lambda_{i,j,S_m,S_{m+1}}) \cdot P_{i,j,S_m} + \lambda_{i,j,S_m,S_{m+1}} \cdot P_{i,j,S_{m+1}}; \\ \frac{dP_{i,j,S_n}}{dt} = \lambda_{i,j,S_{n-1},S_n} \cdot P_{i,j,S_{n-1}} - \lambda_{i,j,S_n,S_{n-1}} \cdot P_{i,j,S_n}; \end{array} \right. \quad (6)$$

де $i = 1, 2, \dots, N$ – порядковий номер мультиіндексу, $N = 4$; $j = 1, 2, \dots, M_i$ – порядковий номер мільтиіндекса i ; $S_1, \dots, S_l, S_m, \dots, S_n$ – стани компартментів СЛК; P_{i,j,S_l} – імовірність знаходження компартментів СЛК або концентрації шкідливих речовин у стані S_l , де $l = 1, 2, 3, 4$, згідно методології Есо-індикатор 99; λ_{i,j,S_l,S_m} – інтенсивності переходів компартментів СЛК або концентрації шкідливих речовин із стану S_l в стан S_m j -го елемента i -го мультиіндекса. Якщо $S_l, m, l = 1, 2, 3, 4$; $m \neq l$; тоді система диференціальних рівнянь виглядатиме:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{dP_{i,j,S_1}}{dt} = -\lambda_{i,j,S_1,S_2} \cdot P_{i,j,S_1} + \lambda_{i,j,S_2,S_1} \cdot P_{i,j,S_2} \\ \frac{dP_{i,j,S_2}}{dt} = \lambda_{i,j,S_1,S_2} \cdot P_{i,j,S_1} - (\lambda_{i,j,S_2,S_1} + \lambda_{i,j,S_2,S_3}) \cdot P_{i,j,S_2} + \lambda_{i,j,S_3,S_2} \cdot P_{i,j,S_3} \\ \frac{dP_{i,j,S_3}}{dt} = \lambda_{i,j,S_2,S_3} \cdot P_{i,j,S_2} - (\lambda_{i,j,S_3,S_2} + \lambda_{i,j,S_3,S_4}) \cdot P_{i,j,S_3} + \lambda_{i,j,S_4,S_3} \cdot P_{i,j,S_4} \\ \frac{dP_{i,j,S_4}}{dt} = \lambda_{i,j,S_3,S_4} \cdot P_{i,j,S_3} - \lambda_{i,j,S_4,S_3} \cdot P_{i,j,S_4} \end{array} \right. \quad (7)$$

Розв'язуючи дані системи рівнянь з допомогою комп'ютерної техніки [4], можна здійснювати дослідження станів розвитку ВІС у динамічному та стаціонарному режимах.

Значення інтенсивностей переходів із стану в стан для кожного елемента ієрархічної структури (яруси та підсистеми компартменту) представляють собою статистичну інформацію, яку можна отримувати внаслідок функціонування досліджуваної СЛК. Для оцінки та прогнозування станів цих СЛК та інших екосистем їх компартментів, інформацію про впливи на етапі життєвого циклу ВЕС доцільно збирати в різні проміжки часу функціонування СЛК. Здійснювати дослідження станів концентрації шкідливих речовин та станів екосистем у динамічному та стаціонарному режимах, що дає змогу прогнозувати ці стани, можна, розв'язуючи систему диференціальних рівнянь (7) та алгебраїчних рівнянь (14) за допомогою інформаційних технологій.

У процесі дослідження динаміки станів ієрархічних структур та їх елементів за допомогою інформаційних технологій числовий розв'язок систем диференціальних рівнянь (7) пропонується здійснювати за допомогою чисельного методу Рунге – Кутта четвертого порядку [5], запис якого в загальній формі має вигляд (8):

$$\begin{aligned}
 y_{k+1} &= y_k + \frac{1}{6}(K_1 + 2K_2 + 2K_3 + K_4) \\
 K_1 &= f(x_k, y_k)\Delta x \\
 K_2 &= f\left(x_k + \frac{\Delta x}{2}, y_k + \frac{K_1}{2}\right)\Delta x \\
 K_3 &= f\left(x_k + \frac{\Delta x}{2}, y_k + \frac{K_2}{2}\right)\Delta x \\
 K_4 &= f(x_k + \Delta x, y_k + K_3)\Delta x
 \end{aligned} \tag{8}$$

Алгоритми розв'язку систем диференціальних та алгебраїчних рівнянь можуть бути покладені в основу математичного забезпечення інформаційної системи дослідження станів екосистем.

Дослідження процесів зародження, функціонування та

занепаду ландшафтно-інженерних та ландшафтно-техногенних систем і їх впливу на довкілля, дозволить прослідкувати розвиток усіх притаманних цим системам процесів та виявити можливі наслідки. Оскільки деградація або навіть незначне порушення одного з природних компонентів ландшафту може призвести до значних змін у всьому ландшафтному комплексі, аж до його повного знищення, було вивчено можливі впливи об'єктів вітроенергетики та компоненти ландшафту на різних етапах життєвого циклу, узагальнення яких дозволило розробити попереджувальні та пом'якшувальні заходи щодо уникнення екологічних наслідків у майбутньому.

Література:

1. Одрехивский Н.В. Оценка и прогнозирование состояния экологической безопасности территории / Н.В. Одрехивский, Л.С. Угрин. – Дрогобыч, 2006. – 236 с.

2. Богобоящий В.В. Принципи моделювання та прогнозування в екології / В.В. Богобоящий, К.Р. Чурбанов, П.Б. Палій, В.М. Шмандій. – К., 2004. – 215 с.

3. Розвиток суб'єктів господарювання України: сучасні реалії та перспективи: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Бондоріної, Л.М. Савчук. – Дніпро: Пороги, 2017. – 480 с. ISBN 978-617-518-342-7.

4. Одрехівський М. В. Методологія моделювання станів валеологічних технологій та їх економічної ефективності / Одрехівський М. В. // Міжнародний економічний журнал «Економічна кібернетика». — Донецьк, ДонНУ, 2006. — № 3–4 (39–40). — С. 15–22.

5. Корн Г. Справочник по математике для научных работников и инженеров / Г.Корн, Т.Корн. – М. : Наука, 1984. – 832 с.

ВПЛИВ СПОСОБІВ ОСНОВНОГО ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ ТА
РІВНІВ УДОБРЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ
ПРОДУКТИВНОСТІ БУРЯКУ ЦУКРОВОГО

Тирусь М. Л.,

*кандидат сільськогосподарських наук,
старший викладач*

*Львівський національний аграрний університет
м. Дубляни, Україна*

За останні роки посівні площі буряка цукрового в Україні скоротилися більше ніж у 6 разів – раніше під ним було 1,5 млн га, а зараз лише близько 220 тис га. Буряк цукровий є однією із найзатратніших сільськогосподарських культур. Тому, пошук шляхів здешевлення його вирощування та підвищення продуктивності є актуальним.

Традиційним обробітком вважається глибока оранка, але частина вчених та практиків зазначають, що за безполицевого обробітку ґрунту при достатній вологості безпеченості можливо отримати високі показники врожайності та цукристості буряка цукрового. Недостатньо даних про вплив високих норм удобрення на урожайність та цукристість буряка цукрового в умовах достатнього зволоження Західного Лісостепу України.

Представлено результати досліджень з вивчення впливу способів основного обробітку ґрунту та рівнів удобрення на показники фотосинтетичної продуктивності, врожайності та цукристості буряків цукрових. Польові дослідження проводили в умовах західного Лісостепу України на темно – сірих опідзолених легкосуглинкових ґрунтах.

Агрохімічна характеристика ґрунту дослідних ділянок: вміст гумусу за Тюрінім – 2,0%, рН сольової витяжки – 5,98, легкогідралізований азот за Корнфільдом – 116 мг/кг ґрунту, рухомі форми фосфору за Чириковим – 126 мг/кг ґрунту, рухомі форми калію за Чириковим – 112 мг/кг ґрунту.

Агрометеорологічні умови за роки проведення досліджень характеризувались деякими відхиленнями від середніх багаторічних показників, але в цілому вони були сприятливими для вирощування буряка цукрового.

В результаті досліджень встановлено, що показники фотосинтетичної діяльності рослин буряка цукрового в значній мірі залежали від рівнів удобрення, вплив способів обробітку ґрунту був не суттєвим (табл. 1). Величина фотосинтетичного потенціалу є прямо залежна від величини площі листового апарату рослин. Збільшення площі листової поверхні завдяки внесенню мінеральних добрив забезпечило, за класифікацією А. О. Ничипоровича, середні показники ФП [1, 3]. Порівняно до контрольного варіанту без мінерального удобрення застосування норм добрив $N_{180}P_{135}K_{210}$, $N_{240}P_{180}K_{280}$ і $N_{300}P_{225}K_{350}$ збільшило фотосинтетичний потенціал відповідно на 59%, 103% і 236% незалежно від способу основного обробітку ґрунту. За внесення норми добрив $N_{300}P_{225}K_{350}$ показник фотосинтетичного потенціалу набув максимального значення по досліді 1,48 – 1,49 млн. м² днів/га, чиста продуктивність фотосинтезу – 4,57 – 4,86 г сух. реч. на м² лист. пов. за добу.

Таблиця 1.

Показники фотосинтетичної діяльності рослин буряку цукрового залежно від способів основного обробітку ґрунту та рівнів удобрення (15 липня – 16 серпня), 2009–2011 рр.

Норми добрив	Мілкий безплужний обробіток 14–16 см		Зяблева оранка 28–30 см	
	Фотосинтетичний потенціал, млн м ² дб/га	Чиста продуктивність фотосинтезу, г сух. реч. на м ² лист. пов. за добу	Фотосинтетичний потенціал, млн м ² дб/га	Чиста продуктивність фотосинтезу, г сух. реч. на м ² лист. пов. за добу
контроль	0,63	3,85	0,63	3,86
$N_{180}P_{135}K_{210}$	1,00	5,64	1,00	5,62
$N_{240}P_{180}K_{280}$	1,28	5,14	1,27	5,49
$N_{300}P_{225}K_{350}$	1,49	4,57	1,48	4,86

Виявлено, що мілкий безплужний обробіток на 14 – 16 см, як основний обробіток ґрунту може забезпечити урожайність

та цукристість коренеплодів буряка цукрового на рівні глибокої зяблевої оранки на 28 – 30 см (табл. 2). Так, вирощування буряка цукрового по глибокій зяблевій оранці на 28 – 30 см забезпечило залежно від рівнів удобрення урожайність коренеплодів в межах 25,9 – 89,2, а при мілкому безплужному обробітку на 14 – 16 см, відповідно – 26,5 – 90,7 т/га, або на 0,6 – 1,7 т/га більше. *Оптимізація системи удобрення дозволяє забезпечити зростання продуктивності буряка цукрового.* Аналізуючи отримані результати простежується закономірність, яка встановлена іншими дослідниками – урожайність коренеплодів зростає із збільшенням норм внесення добрив [2]. Найвища врожайність коренеплодів буряка цукрового було отримано на фоні N₃₀₀P₂₂₅K₃₅₀ – 89,2 та 90,7 т/га залежно від способу основного обробітку ґрунту, що порівняно з контролем (26,5 та 25,9 т/га) більше ніж у три рази (табл. 2).

Таблиця 2.

Продуктивність буряку цукрового залежно від способу основного обробітку ґрунту та рівнів удобрення, т/га 2009 – 2011 рр.

Способи основного обробітку ґрунту	Норми добрив	Урожайність, т/га	Цукристість, %	Збір цукру, т/га
Мілкий безплужний обробіток на 14-16 см	Контроль	26,5	17,4	4,60
	N ₁₈₀ P ₁₃₅ K ₂₁₀	65,8	17,3	11,37
	N ₂₄₀ P ₁₈₀ K ₂₈₀	80,8	16,9	13,64
	N ₃₀₀ P ₂₂₅ K ₃₅₀	90,7	16,5	14,95
Глибока зяблева оранка на 28 – 30 см	Контроль	25,9	17,5	4,52
	N ₁₈₀ P ₁₃₅ K ₂₁₀	64,1	17,4	11,14
	N ₂₄₀ P ₁₈₀ K ₂₈₀	79,1	17,0	13,44
	N ₃₀₀ P ₂₂₅ K ₃₅₀	89,2	16,6	14,79

НІР₀₅ – 2009 р.: А – 1,65; В – 2,33; АВ – 3,30

2010 р.: А – 1,35; В – 1,91, АВ – 2,70

2011 р.: А – 1,45; В – 2,05, АВ – 2,90

Вміст цукру є основним показником якості коренеплодів. Але при збільшенні доз удобрення відбувається зниження цукристості за рахунок збільшення урожайності коренеплодів і дії закону розчинення речовини. Рівні удобрення впливали на вміст

цукру в коренеплодах за обох способів основного обробітку ґрунту однаково. Найвищі показники 17,4 – 17,5 % було отримано на контрольних варіантах без удобрення. Тоді як збір цукру залежав від урожайності. Найвищі показники було отримано за норми $N_{300}P_{225}K_{350}$ – 14, 95 – 14,79 т/га залежно від способу основного обробітку ґрунту.

Висновки. В результаті досліджень встановлено, що показники фотосинтетичної діяльності рослин буряка цукрового в значній мірі залежали від рівнів удобрення, вплив способів обробітку ґрунту був не суттєвим. За внесення норми добрив $N_{300}P_{225}K_{350}$ показник фотосинтетичного потенціалу набув максимального значення по досліді 1,48 – 1,49 млн. м² днів/га, чиста продуктивність фотосинтезу – 4,57 – 4,86 г сух. реч. на м² лист. пов. за добу.

Найвища врожайність коренеплодів буряка цукрового формується на фоні $N_{300}P_{225}K_{350}$ – 89,2 та 90,7 т/га залежно від способу основного обробітку ґрунту, що порівняно з контролем (26,5 та 25,9 т/га) більше ніж у три рази. Рівні удобрення впливали на вміст цукру в коренеплодах за обох способів основного обробітку ґрунту однаково. Найвищі показники 17,4 – 17,5 % було отримано на контрольних варіантах без удобрення. Тоді як збір цукру залежав від урожайності. Найвищі показники було отримано за норми $N_{300}P_{225}K_{350}$ – 14, 95 – 14,79 т/га залежно від способу основного обробітку ґрунту.

Література:

1. Карпук Л. М. Фотосинтетична продуктивність цукрових буряків залежно від густоти насадження рослин. *Агробіологія: зб. наук. праць*. Біла Церква, 2013. Вип. 10(100). С. 13–18.
2. Лихочвор В. В. Вплив добрив на врожайність цукрових буряків. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. форуму*. Львів, 2016. С. 6–9.
3. Ничипорович А. А. Фотосинтез и теорія получения високих урожаев. Москва: Изд-во АН СССР, 1956. 95 с.

4. Тирусь М.Л. Продуктивність буряків цукрових залежно від способу основного обробітку ґрунту і удобрення. *Землеробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. Київ. 2018. Вип. 1(94). С. 21 – 26.

УДК 004.98:7.012

Архітектура

КОМПОЗИЦІЙНИЙ АНАЛІЗ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОСНОВІ МОДЕЛЮВАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ

Булгакова Т.В.,

*доцент кафедри дизайну інтер'єру і меблів
Київський національний університет технологій і дизайну
м. Київ, Україна*

Анотація: *В даній роботі узагальнено результати дослідження присвяченого пошуку нових методів композиційного аналізу та дизайну архітектурного оточення, що дозволяють працювати не тільки з окремими об'єктами, а з архітектурним середовищем в цілому, при цьому враховувати геометричні особливості візуального сприйняття людини, а результат отримувати безпосередньо в процесі проектування на комп'ютері без використання перспективних та інших проєкцій.*

Ключові слова: *архітектурне середовище, композиційний аналіз, візуальне сприйняття, перспективне зображення, тілесний кут.*

Сьогоднішньому етапу розвитку архітектури і дизайну відповідає ускладнене уявлення про предметне оточення як середовище, але при цьому даний етап можна назвати перехідним, тому що у його рамках використовуються методи аналізу, що склалися раніше, коли уявлення про дизайн матеріальних об'єктів було принципово іншим. При цьому нові методи за умов відсутності цілісної методології залишаються неопрацьованими та сприймаються як такі, що є складними у практичному використанні. Тому основна проблема при композиційному аналізі архітектурного середовища полягає у

підвищенні ефективності наявних методів аналізу та створенні відповідної професійної оцінки оточення. Сучасне розуміння архітектурного середовища висуває людину на передній план у формуванні естетичної оцінки матеріального світу, таким чином, актуальним є пошук нових методів композиційного аналізу оточення з врахуванням особливостей візуального сприйняття.

Композиційний аналіз об'єктів архітектури та дизайну розвивається паралельно з розвитком суспільства. На сьогоднішній день можна виділити три підходи до професійного опису архітектурного оточення: традиційний, об'єктний та середовищний [1, 2]. Розгляд їх становлення і розвиток розглянутих на прикладі такого масштабного об'єкту архітектурного середовища як місто. Кожний підхід відповідає певному етапу становлення композиційного аналізу архітектурного середовища, таким чином, вони не виключають, а певною мірою доповнюють один одного. З точки зору традиційного підходу архітектурне оточення являє собою цілісність, обумовлену рядом об'єктивних властивостей. Традиційний підхід є значним етапом становлення професійної мови опису архітектурного середовища і побудованого на ній композиційного аналізу й може з успіхом використовуватися при рішенні кола завдань, пов'язаного з побудовою цілісності міста в умовах великомасштабного міського будівництва. При об'єктному підході організація міста розглядається через композицію окремих будинків, фрагментів забудови, планувальні рішення невеликих ділянок. Для цього підходу характерний аналіз оточення з позиції візуального сприйняття, при якому у поле зору потрапляють невеликі фрагменти середовища. Через об'єктний підхід можна побачити неповторність окремих ділянок оточення, але неможливо вирішувати задачі пов'язані з формуванням архітектурного середовища в цілому. Вирішення проблеми композиційного аналізу оточення, який давав би можливість бачити як фрагмент так і ціле, уявляється можливим в рамках середовищного підходу. Тим не менш, характерно, що спирання на емоції людини та внесення

тимчасових факторів сприйняття у такий аналіз, суттєво ускладнює процес розробки методик роботи із середовищем. Даний підхід вимагає формалізацію геометричних особливостей людського сприйняття.

Для побудови цілісної моделі, що включає зазначені підходи та принципово розширює сучасний інструментарій дизайнера і архітектора необхідно розробити методи кількісної оцінки геометричних аспектів візуального сприйняття архітектурного оточення. Формалізація зорового сприйняття за допомогою математичних методів та прикладної геометрії з використанням комп'ютерних технологій надасть можливість чітко визначити характеристики архітектурного середовища з позиції візуального сприйняття людини. Це в свою чергу, призведе до побудови методики проектування об'єктів архітектури і дизайну у відповідності до наявного оточення. Розробка нових композиційних характеристик архітектурного оточення з позиції візуального сприйняття, відповідних сучасному розумінню його як середовища, допоможе виявити нові об'єктивні закономірності у побудові архітектурних просторів та використовувати їх для гармонічного включення та корегування об'єктів архітектури і дизайну, а також формування нового середовища.

У рамках проведеного наукового дослідження встановлено, що жодна з наявних на сьогоднішній день методик аналізу архітектурного оточення з позиції зорового сприйняття не може бути обрана як адекватний інструмент композиційного аналізу. Це пов'язано з тим, що сучасні методики базуються на розгляді перспективних та ортогональних проекцій, лінійних кутів зору під якими сприймається верхня межа архітектурних об'єктів. Всі названі методи мають суттєві обмеження в об'єктивній передачі візуального сприйняття оточення людиною. Проведений аналіз існуючого практичного досвіду визначення характеристик середовища у відповідності до даних методик вказує на недостовірність результату [3].

Перспективне зображення оточення характеризується певним рівнем невідповідності його дійсному зоровому сприй-

няття людиною внаслідок значних спотворень. Використання проєкцій викривляє реальну картину візуального сприйняття, а тому при аналізі не може дати об'єктивних характеристик об'єкту чи групи об'єктів, що розглядаються у рамках дослідження. Таким чином, при розробці механізму композиційного аналізу предметного середовища з позиції візуального сприйняття прийнято рішення відмовитись від використання проєкцій та аналізувати характеристики видимого оточення безпосередньо в просторі 3-вимірної моделі на комп'ютері. Вказано, що пріоритетний метод створення концептуальної моделі зорового сприйняття має базуватися на визначенні тілесних кутів, вершини яких розміщені в точці зору, а поверхні є такими що огинають видимі контури тривимірних об'єктів. Це дозволяє одночасно аналізувати об'єкти незалежно від їх розташування навколо спостерігача, встановити відповідність геометричної характеристики моделей зоровому сприйняттю та відмовитись від використання для аналізу середовища проєкцій на площину, що вносить викривлення зображення [4, 5].

Очевидно, що аналіз середовища у відповідності до запропонованого підходу передбачає розробку відповідного програмного комплексу. В його основі лежить алгоритм обчислення тілесних кутів на видимі частини об'єктів, що використовує їх тривимірні цифрові моделі [6]. Значення тілесних кутів в цьому випадку визначають розмір конусів візуального сприйняття на елементи середовища.

У рамках дослідження проаналізовано особливості використання розробленого підходу в процесах моделювання зорового сприйняття людини. При моделюванні використовувалися стандартні модулі та бібліотеки мови високого рівня «Borland Delphi». Визначено, що запропонована геометрична модель візуального сприйняття середовища надає змогу об'єктивно визначати візуальні характеристики оточення та робить доступним для аналізу весь простір навколо глядача.

Вказано, що у ролі загальносистемних параметрів, які визначають об'єктивні характеристики ділянки предметного

оточення у відповідності до моделі зорового сприйняття мають виступати візуальна щільність середовища, візуальна складність силуету, візуальна складність простору та візуальна насиченість [7,8]. Дані характеристики запропоновано використовувати як ключові фактори аналізу при побудові програмних алгоритмів оцінки якості архітектурного проекту та автоматизованого проектування. Було зауважено, що у основі програмних алгоритмів має бути базова вибірка образів та правила, створені шляхом статистичного аналізу. На основі моделі було показано факт невідповідності фізичних розмірів групи об'єктів та їх форми, а також взаємного розташування їх зоровому сприйняттю людиною. Показано, що ключову роль у кількісному визначенні характеристик об'єктів середовища з позиції візуального сприйняття відіграє розташування точки спостерігача, відстань її від об'єктів сприйняття, а також геометричне розташування об'єктів.

Таким чином, на основі запропонованого підходу, було розроблено методикау обчислення тілесних кутів на елементи архітектурного середовища, з подальшим визначенням значення візуальної щільності та складності для різних ділянок оточення. При цьому було визначено параметри, що дозволяють кількісно оцінити візуальну складність силуету архітектурного оточення. Крім того, було запропоновано механізм спрощення видимого силуету об'єктів середовища, який будується на основі програмних алгоритмів, що можуть виконуватись у автоматизованому режимі. Даний підхід дозволяє розділити візуальну сцену на окремі просторові шари, шляхом знаходження їх меж, що дає можливість визначати візуальну складність простору міста.

Література:

1. Булгакова Т. В. Проблема композиційного аналізу міського середовища. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник*. Київ, 2010. Вип. 23. С. 52–60.
2. Булгакова Т. В. Традиційний підход в розвитку професійного мови описання міста. *Сучасні проблеми*

архітектури та містобудування: наук.-техн. збірник. Київ, 2007. Вип. 18. С. 7–17.

3. Булгакова Т. В. Методи композиційного аналізу міста з позиції сприйняття. *Технічна естетика і дизайн: міжвідомчий науково-технічний збірник*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 277–281.

4. Сазонов К. О., Булгакова Т. В. Тілесні кути, як інструмент для аналізу середовища міста з позиції візуального сприйняття. *Технічна естетика і дизайн: науково-технічний збірник*. Київ, 2010. Вип. 7. С. 59–62.

5. Булгакова Т. В. Підхід до дизайну середовища на підставі візуального сприйняття. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: наук. журн.* 2010. Т. 3, № 5(55). С. 152–156

6. Булгакова Т. В. Алгоритм обчислення тілесних кутів на 3-вимірні об'єкти для аналізу міського середовища. *Science and Education a New Dimension. Natural and Technical Sciences*. 2018. Vol. VI(18), No. 158. P. 38–41.

7. Булгакова Т. В. Візуальна щільність середовища. *Технічна естетика і дизайн: науково-технічний збірник*. Київ, 2011. Вип. 8. С. 137–142.

8. Булгакова Т. В. Візуальна складність силуету міста. *Технічна естетика і дизайн: міжвідомчий науково-технічний збірник*. Київ, 2012. Вип. 11. С. 19–24.

УДК 721

Архітектура

ДИНАМІЧНА АРХІТЕКТУРА МАЙБУТНЬОГО

Мошенська О.В.,

магістр, викладач кафедри дизайну

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

м. Черкаси, Україна

Анотація: У статті розглянуто корисні, зручні і просто незвичайні архітектурні проекти які реалізовані в різних країнах

світу з метою зробити життя людей кращим. Україна на жаль, не належить до країн, що активно використовують інноваційні технології в архітектурі. Часто переешкодами для поширення застосування сучасних технологій стають технічні й економічні проблеми, що пов'язані з ризиком, відсутністю необхідних знань та стимулів.

Ключові слова: Концепція «Вертикальний ліс», архітектура, біологічна архітектура, еко-капсули, «зелене місто», «небесні сади».

Інноваційні технології в поєднанні з креативними ідеями дозволяють не тільки придумувати, але і реалізовувати неймовірні проекти, які обіцяють стати невід'ємною частиною архітектури майбутнього. Пропоную оцінити найоригінальніші проекти будинків майбутнього.

Концепція «Вертикального лісу»

Ідея створення «вертикального лісу» з'явилася кілька років тому у дизайнера Мішеля Брунелло, який займався озелененням Мілана. В процесі посадки дерев поєднати обмежену площу в умовах тісної міської забудови, бетон і дерева було дуже важко, треба було щось з цим робити, хіба що спробувати розмістити дерева вертикально на багатоповерховій будові. Звести міський багатоповерховий ліс зголосився відомий архітектор Стефано Боері, в результаті чого в Мілані ось уже як 2 роки функціонує пара житлових веж з лісом - Bosco Verticale. За підрахунками архітектора і фахівців з ботаніки, спільно з якими створювався проект, 27-поверховий сад Bosco Verticale замінює гектар справжнього лісу.

Проекти міст - лісів

Крім реалізованих будівель, зовсім недавно Стефано Боері взявся реалізувати ідею «вертикального лісу» в Нанкіні (Китай). Використовуючи попередній досвід зелених висоток, передбачається споруда двох веж висотою 108 і 200 метрів, фасади яких будуть «озеленюватися» за допомогою дерев і чагарників. У самій будівлі будуть офіси, готель, музей, а також школа «зеленої» архітектури. Головна мета проекту Vertical Forest - зниження забруднення повітря в містах Китаю, де спостерігаються критичні показники і якість повітря є однією з

найгірших в світі. Виходячи з досвіду міланського «Вертикального лісу», очікується що будівлі будуть поглинати з повітря Нанкін двадцять п'ять тонн вуглекислого газу на рік і кожен день робити 60 кг кисню.

Стефано Боєрі поділився секретом про те, що вони збираються спроектувати не просто одне або декілька будівель, а цілий «Зелене місто», яких буде складатися з сотень будівель різного призначення і розмірів. Перше місто-ліс в Китаї очікується звести в 2020 році. Природно, споруда двох «зелених» будівель - це дрібниця для Нанкіна, але якщо забудовувати таким чином цілі райони, то ефект буде помітний. У планах архітектора будівництво ланцюга «зелених» міст в урбанізованих районах Китаю. Першим таким містом буде Лючжоу з населенням 1,5 млн. Чоловік. Другим повинен стати Шицзячжуан - один з найбільш забруднених міст Китаю.

Біологічна архітектура в різних містах світу

Поки все це тільки в планах, приділимо трохи уваги першому, функціонуючому в Мілані проекту Bosco Verticale. Кількість дерев на будівлі - 900, кущів - 5000, інших рослин - 11000. Можна сказати, що в міській забудові з'явився цілий ліс. Всі дерева живляться водою завдяки інженерним системам будівлі. При розташуванні дерев враховували вітрові умови безпеки, тестуючи кожний саджанець в аеродинамічній трубі. Витрати на будівництво Bosco Verticale виявилися на 5% дорожче ніж вартість зведення звичайного багатопверхового будинку, а користі від нього в екологічному і естетичному плані набагато більше.

Житлова площа «Вертикального лісу» становить 50 тисяч квадратних метрів, вона включає комфортні апартаменти з різними сортами рослин і видом з вікон.

«Біологічна» архітектура з'явилася не тільки в Мілані. У Сінгапурі є «небесні сади», яких розташовуються на фасадах, дахах і терасах. Подібні будівлі очищають повітря, створюють мікроклімат, а також оригінальний дизайн, адже він змінюється з

порами року. Проблемним моментом є обслуговування. Зазвичай для таких будівель потрібен штат садівників.

Відомий ефект від таких будівель може бути тільки при забудові цілих районів. Крім того, проблеми забруднення повітря в містах повинні вирішуватися комплексно: появою парків, зелених зон, масовим введенням електротранспорту.

Цілком можливо, що біологічна архітектура з використанням ідеї «вертикального лісу» незабаром стане масовим явищем, зважаючи на кількість міст, які переживають швидку урбанізацію і задихаються від смогу [1].

Ecocapsule

Футуристичний будинок Ecocapsule, створений командою словацьких експертів. Головна особливість будинку – його форма, яка дозволяє надовго зберегти тепло і збирати дощову воду в спеціальний резервуар, де вона проходить фільтрацію. Крім того, еко-капсула, працює на енергії сонця і вітру [2].

Енергії в надлишок

Дім живиться сонячною енергією від низки батарей, розташованих на його даху. Вони дають до 6,6 кіловат електроенергії, а ще через великі вікна, які завжди розвернуті до сонця (якщо їх спеціально не повернути в інший напрямок, що є теж можливим) забезпечують постійну наявність тепла та добре освітлення усередині приміщення.

Іншим важливим компонентом у додаток до системи збору сонячної енергії є сонячний колектор, який акумулює тепле повітря. Таким чином будинок не лише забезпечує себе енергією, але й навіть виробляє її в надлишкових обсягах. Це дозволяє мешканцям продавати зайву енергію сусідам та навіть підприємствам[4].

Італійський архітектор David Fisher розробив проект цього будинку. Згідно з проектом, у вежі будуть передбачені басейни, сади і навіть вантажні ліфти для підйому автомобілів прямо до квартир власників. Кожен поверх, площею в 420 квадратних метрів, буде незалежною конструкцією, що обертається на 360 градусів по голосовій команді, і приводиться в рух силою

вітрових турбін. Така екологічна технологія також дозволить забезпечити квартири автономним енергопостачанням[3].

Не менш неймовірним можна назвати проект бельгійського архітектора Венсана Кальбе, який вважає, що в 2050-му році людство почне облаштовувати морський простір для життя. Він зайнявся проектуванням плаваючих житлових будинків. Спроектвані ним будівлі також вміщують офіси, зони для ведення органічного сільського господарства та виробництва їжі. Проект носить назву Aequoгеа в честь медузи Аквиореї, оскільки дизайн будівлі нагадує цю мешканку морів [2].

Розглянувши різні зарубіжні архітектурні проекти, можна прийти до висновку, що зарубіжні країни активно використовують інновації в архітектурі.

Література:

1. Архітектура майбутнього: перші міста-ліси [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://dominant-wood.com.ua/ua/news/325-arhitektura-maybutnogo-pershi-mista-lisi>.

2. Еко-капсули і плаваючі будинки. Неймовірні архітектурні проекти майбутнього [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://nv.ua/ukr/style/kultura/eko-kapsuli-i-plavajuchi-budinki-10-nejmovirnih-arhitekturnih-proektiv-majbutnogo-101908.html>.

3. Динамічна архітектура майбутнього: ідея в процесі втілення [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://pobudovano.com.ua/news/dinasichna-arkhitektura>.

4. Архітектура "розумних" будинків майбутнього: поєднання естетики з функціональністю [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/архітектура-розумних-будинків-майбутнього-поєднання-естетики-з-функціональністю/a-15627456>.

АРХІТЕКТУРА ТА УКРАЇНСЬКИЙ СТИЛЬ

*Петриковська А.А.,
викладач будівельних дисциплін
відокремленого структурного підрозділу
«Рівненський коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України»
м.Рівне, Україна*

***Анотація:** Кожна епоха залишає в архітектурному обличчі українського міста особливості того чи іншого стилю, який відображає риси, властиві певному періоду. Народна архітектура українців має глибокі коріння. Українська хата еволюціонувала протягом тривалого часу - від найдавніших етапів цивілізації до сьогодення.*

***Ключові слова:** архітектура, епоха, сучасні будинки, комфорт проживання, матеріальна культура.*

Архітектура України озвучена дзвонами. Місто подібне до живого організму: його вигляд змінюється з кожним роком. Нових рис набувають вулиці, площі. Велику роль зіграли неабиякий творчий таланти українців і бажання пізнавати всесвіт, помножені на багатотисячолітню мудрість предків.

Одним з основних складників матеріальної культури є житло. У ньому знаходять відображення особливості історичного розвитку, характер господарської діяльності. На характер житла виливають сімейні відносини, а також етнічні взаємозв'язки з іншими народами.

У наш час досить цікавим для архітекторів стає етнічний стиль та традиції українського народу. Сучасні будинки будуються з новітніх матеріалів і оснащуються всіма новинками технічного прогресу, необхідними для комфортного проживання, а от їх дизайн багато в чому залежить від захоплень і уподобань мешканців. Нікому не хочеться жити в стандартному будинку, кожен господар вибирає дизайн до душі. І не буде помилятися

той, хто згадає про свої витоки, оточить себе рідними, властивими своєму народу предметами і пейзажами.

Рис.1. Українська садиба

Дуже тепло і затишно виглядає цілком сучасний будинок, дах якого накритий за українськими народними традиціями соломною або очеретом з дотриманням старої технології. Стіни такого будинку підтримують стиль української хати-мазанки з використанням фактурної штукатурки.

Велике значення при будівництві житла надавали наші предки вибору місця, де буде споруджуватись хата. Як правило, вибирали рівну місцевість, де поблизу була питна вода. Також вибиралась сонячна сторона. Перш ніж встановити підвалинну хати, обов'язково перевіряли місце різними способами. Ввечері на те місце, де має будуватись житло, по кутах периметру хати ставили склянки зі свяченою водою, якщо кількість води збільшилась, то це була ознака, що місце вибрано добре. Практикували висівання жита, якщо воно швидко приростало, то це було ознакою майбутнього добробуту у хаті.

Не можна було споруджувати хату:

- біля перехрестя доріг;
- на межі або там, де молотили зерно, бо нечиста сила буде молотити людське життя цілий вік;

- нещасливим вважалось розпочинати будівництво хати у високосний рік, а також у часі, коли був “порожній місяць” (місяць зменшував свої фази).

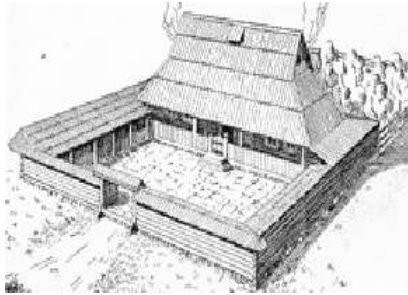

Рис.2. Традиційна українське обійстя

Розпочинали будівництво у четвер при повному місяці. Напередодні запрошували священика, щоб освятив місце та просив благословення у Бога на будівництво та добробут. Майстрів вибирали за газдовитістю і поважних у селі.

Вважалося, що коли добра людина буде споруджувати хату, то і добро буде вестись у ній. Доброю ознакою вражалося, коли серед майстрів були родичі. Головних майстрів мало бути чотири, серед яких один був старший. Він перед початком будівництва читав молитву.

В українському етнічному стилі інтер'єру велике значення мають предмети побуту. Всі вони виготовлялися з натуральних матеріалів, прикрашалися національними орнаментами. В першу чергу в українському інтер'єрі треба звернути увагу на ткацтво та вишивку. Домоткані килимки на глиняній підлозі, на стінах і лавках виконані з використанням оригінальних візерунків. Вишиті рушники прикрашають ікони, покуття, стіни і столи. Вишивалися цілі картини, вишивкою прикрашалися подушки та інша постільна білизна. У посуді переважає кераміка. Українські гончарі прикрашають свої твори яскравими різноманітними візерунками. З дерева виготовляються меблі, а також різні начиння і декоративні елементи.

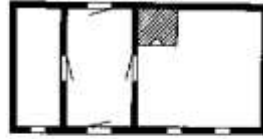

Рис.3. Традиційна планувальна схема

Рис.4. Елементи українського побуту в декорі сучасного інтер'єру

Кухня, як і весь український інтер'єр, повинна складатися, по можливості, з натуральних матеріалів. Глиняна долівка складна у догляді, тому залишимо її в минулому. Для кухні прекрасно підійде дерев'яна підлога з міцних порід дерева. Це не дешевий варіант, тому його можна замінити плиткою, що буде за фактурою і кольором нагадує глиняну долівку.

Рис.5. Оформлення кухні в українському етнічному стилі

Глиняні стіни в українській хаті білилися, а в сучасному варіанті можна стіни покрити декоративною світлою штука-

туркою. Народні майстри любили прикрашати стіни яскравими малюнками казкових птахів і рослинних орнаментів. Серед зображуваних рослин переважали калина і соняшники. Традиційно в українських орнаментах використовується червоний, чорний і білий кольори, але в рослинні малюнки на стінах можуть додаватися жовтий і зелений.

Для стелі в українському інтер'єрі характерні дерев'яні балки, які раніше були необхідні, а зараз можуть виконувати тільки декоративну роль, підтримуючу загальний стиль. Світильники або люстру краще теж декорувати дерев'яними елементами, щоб вони органічно вписувалися в загальний дизайн стелі і всієї кухні.

Особливо приємно створювати національний колорит кухні за допомогою різних декоративних елементів: візерунчастих керамічних глечиків та тарілок, які стоять на полицках, букетики засушених цілющих трав, в'язки часнику та цибулі, вишиті традиційним українським орнаментом рушники, серветки, фіранки на вікнах.

Український стиль в ванну кімнату можуть внести декоративні рушники, вишиті традиційними візерунками, а також стилізація рушника у вигляді панно на стіні, виконаного з мозаїки українським орнаментом.

Можна прикрасити плитку на стіні барвистим фризом з готовим орнаментом. В українських вишивках основними є три кольори: червоний, білий і чорний, тому ці кольори повинні переважати і на мозаїчних і плиткових орнаментах у ванній кімнаті.

Українська садиба теж має свій неповторний колорит, який відрізняє її від садиб інших народів. Основною її відмінністю можна вважати плетений паркан з лози, який називається тином. Він обмежує ділянку, що належить одній родині. Жінки вішали на нього горщики. Такий паркан додасть ділянці сільський український стиль. У дворі можна зробити колодязь, оформлений теж в сільському стилі. Окрасою українського саду є калина - прекрасне дерево-оберіг для родини. Кілька соняшників і мальви біля входу в будинок не залишать сумніви, що садиба оформлена саме в українському етнічному стилі.

Рис.6. Ванна кімната з українським колоритом

Рис.6. Український стиль на присадибній ділянці

Література:

1. Вечерський В. В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. – К.: НДІТІАМ, 2003. – 560 с.
2. Самойлович В.П. Народна архітектура України в ілюстраціях. – К.: Абрис, 1999. – 281 с., іл. – Бібліогр.: с.281.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://spadok.org.ua/narodna-arkhitektura/ukrayinska-khata-yak-svyashchennyu-prostrir>

СТИЛІ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ЛЬВОВА

Сільник Р.Р.*студент факультету будівництва та архітектури
Львівського державного аграрного університету
м.Дубляни, Україна*

Львів сьогодні вражає туристів своїм неповторним колоритом. На вулицях міста панує своєрідна атмосфера. Особливості такого середовища були створені протягом багатьох століть. Сформовані не одним поколінням. Більшість будівель, які створюють вуличну забудову є житловими. Саме ці будівлі часто залишались поза увагою дослідників. Сучасні тенденції збереження історичного середовища зосереджені безпосередньо на виявленні екстер'єрних особливостей.

Існування Львова в різних епохах дає можливість сьогодні спостерігати надзвичайно цікаві деталі на будівлях, досліджувати їх походження та відстежувати етапи їх реконструкції, перебудов, а інколи навіть і руйнування.

Одна з найстаріших частин міста – площа Ринок та прилеглі до неї вулички сформовані невеличкими житловими будинками, які відображають переважно італійський, німецький неоренесанс та класицизм. Це будівлі збудовані у XVI – XVIII ст., основному запроектовані з врахуванням магдебурзького права (у три вікна) є досить компактними, проте вражають великим набором класичних архітектурних деталей. Фасади мають чітке горизонтальне членування поверхів карнизами. Вікна оздоблені трикутними чи аркоподібними сандриками та парапетами. Інколи фасади виділяються бідермаєрівською охайністю деталей з рустуванням першого поверху, міжповерховими та надвіконними карнизами. Площини фасадів часто виділяються характерним для ренесансу об'ємним рустуванням. Кольорова гама екстер'єрів є досить широкою від коралового і чорного до світлих блакитних чи зелених відтінків. Переважаючі стилі є ренесанс та класицизм.

Ця частина міста вважається найціннішою через свій вік, та збережену забудову.

Наприкінці XIX ст. досить поширеним типом житла Львова являється прибутковий будинок [7, с. 240]. Така забудова була досить універсальною – поєднувала житло, торгові заклади, і одночасно простір який надавав прибуток. Комплекси нових житлових кварталів, утворених щільно прилеглими прибутковими будинками заповнювали містобудівельну мережу [7, с.241].

Щодо екстер'єру, то тут прототипом для стильового вирішення були історичні стилі: ренесанс, бароко, готика, класицизм, національні стилі. Архітектурний образ будинку створювався в результаті використання відповідних архітектурних деталей, що належали певному стильовому напрямку [1, с.141].

Композиційна побудова фасадів з одного боку залишалась класичною з збереженням пропорцій між висотою поверхів та шириною вертикального членування площини екстер'єру, а з іншого боку з'являються цікаві ідеї де архітектори шукали нові підходи до вирішення декоративної виразності будівлі. Враховуючи своєрідний рельєф території міста, форми кварталів, та конфігурація ділянок відведених під забудову були складними, багатокутними. Все це відображалось на цікавих вуличках та перехрестях між якими зводились будівлі з різним характером [7, с. 239]. Особливої уваги приділяли фасадам кутових будинків, які в свою чергу були ще й композиційними акцентами вулиць. Зазвичай кутова частина виділялась цікавими архітектурними деталями – еркерами, балконами з багатою ліпниною, на дахах височіли арки та башти, вази і фронтони.

У принципі вирішень фронтальних та внутрішніх фасадів будинків Львова були суттєві відмінності. Фронтальні фасади являлися їх репрезентативною частиною, кожен мав свій характер, стильовий напрямок, в той час як внутрішні площини не виділялись жодними архітектурними деталями.

Найпоширенішим стильовим напрямком у вирішенні

фасадів прибуткових будинків Львова XIX ст. був неоренесанс. Стильові впливи європейської архітектури позначилися на спрямуваннях львівського неоренесансу, що мав кілька напрямків: італійський, німецький, французький [2, с. 150].

Для вирішення фасадів італійського неоренесансу використовувалися наступні архітектурні деталі: античні обрамлення вікон з трикутними, дугоподібними сандриками, підвіконні парапети прикрашені орнаментом, або у вигляді балюстради, ритмічне розчленування поверхні стін другого і третього поверхів пілястрами, карнизи або міжповерхові пояси прикрашені ліпниною, що розділяють фасад та створюють його завершення, рустування партеру, або всього фасаду, лучкове завершення входу в будинок, віконних прорізів [7, с. 242].

Для будівель у стилі французький неоренесанс характерні були навколо-віконні обрамлення, що одержали назву “вікно Людовіка XIV”, лучкові завершення вікон, наріжні рустування фасадів, поєднання розшивки стін “під дошку”. Житлові будинки вирішені у стильовому напрямку німецького неоренесансу, відзначалися наступними методами декорування: використання різної фактури стіни – нетинькованої з тинькованою площинами також обрамленням вікон з використанням геометризованого орнаменту і міжвіконні стійки у вигляді герм.

В кінці 80-х на початку 90-х рр. серед львівської житлової забудови з'являється необароко. Для цього стильового напрямку були характерними такі архітектурні деталі, як надвіконні сандрики дещо складнішої конфігурації – розірвані аркоподібні, присутність скульптурних деталей та завершення фасадів бароковими порталами на фоні високих дахів. Також варто відзначити присутність стилю “Другої імперії” з притаманними поєднаннями елементів французького неоренесансу та архітектурними деталями бароко. Можна побачити серед забудови напрямок “Цитати класицизму”, що був особливий введенням центрального композиційного ризаліту розчленованого пілястрами на рівні другого і третього поверхів, рустування на рівні першого поверху.

Серед вулиць Львова також зустрічається еклектика. Для цього напрямку житловій забудові було характерним поєднання на площині фасаду одного будинку деталей різних архітектурних напрямків. На фасаді могли поєднуватись сандрики прикрашені бароковою ліпниною, підвіконні парапети прикрашені ліпниною неоренесансу а ще довершуватись півциркульними завершеннями вікон французького неоренесансу. Неоготика також присутня у забудові, стильове спрямування, де використовувалися видовжені стрічато-подібні вікна, імітація ліпниною кам'яної кладки, мереживний орнамент оздоблень віконних перельотів [1, с.128-131].

Житлові будинки, що були збудовані в 1875 – 1900 рр. належать до періоду, коли остаточно утвердився історизм на теренах Львова. Класичні архітектурні деталі продовжують домінувати на фасадах будівель, проте, можна спостерігати свіжі інтерпретації та поєднання елементів, в окремих випадках навіть спостерігається введення оновлених пропорцій. [4, с.81].

Початок ХХ ст. відзначився вкоріненням на теренах міста сецесії. Варіації сецесійних фасадів вражають витонченістю архітектурних деталей які черпались як з природних і класичних мотивів так і з національних традиційних елементів характерних для народної творчості. Тут можна спостерігати цікаві вкраплення кольорових майолік що імітують декоративну вишивку українських рушників. Високі шпильасті дахи та імітацію дерев'яного різьблення на стійках. Водночас присутні класичні рустування, ренесансові та класичні завершення вікон, що свідчить про своєрідну консервативність у формотворенні будівель. Необхідні формотворчі періоди історизму відкрили нові ракурси для розвитку наступних стильових спрямувань у наступних роках. Модерн постає багатограним та органічним продовженням історизму [3, с.171]. В архітектурі модерну безпосередньо збереглися принципи пропорцій та композиційних вирішень фасадів, вкорінені ще в ХІХ ст.

Період під час якого велась забудова історичної частини міста відзначався рядом змін стильових напрямків на будівлях. У

вирішеннях фасадів львівських будинків домінували наступні стилеві вирішення: ренесанс, класицизм, неоренесанс та необароко у різних течіях, сецесія та народно-романтичні напрямки. Стилєві вирішення будинків базувалося на виборі деталей, що являлися як прототипами класичних архітектурних, праобразів так і національних елементів. Дослідження житлових будинків збудованих в цей період виявляє як їх розвиток так і трансформацію об'ємно-планувальних, композиційних і стилєвих вирішень.

Архітектурний розвиток Львова є послідовним втіленням спадку країни. Дослідження періодів розвитку дає можливість провести заходи щодо грамотної реконструкції чи реновації будівель, оцінити вартість забудови.

Література:

1. Лінда С.М. Житлове будівництво Львова у другій половині ХІХ століття // Записки наукового товариства імені Шевченка. Том ССХІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. Львів. 2001. – С.126-153
2. Лінда С.М. Присутність історії в архітектурі радянської і пострадянської України. //Вісник НУ “Львівська політехніка” № 486 “Архітектура”: Львів, 2003. – С. 147-158.
3. Лінда С. М. Аналіз архітектурних розв'язків фасадів прибуткових будинків у Львові в період історизму // Вісник ДУ “Львівська політехніка”: Сер. Архітектура. – 1998. – № 358. – С. 173 – 178.
4. Лінда С. М. Архітектура Львова періоду історизму: закономірності і специфіка розвитку // Вісник ДУ “Львівська політехніка”: Сер. Архітектура. –1999. – № 375. – С.76 – 86.
5. Трегубова Т. О., Мих Р. М. Львів: Історико-архітектурний нарис. – К.: Будівельник, 1989. – 270 с.
6. Вуйцик В. С., Липка Р. М. Зустріч зі Львовом. – Львів: Каменяр, 1987. – 176 с.
7. Сільник О. Розвиток стилєвих вирішень прибуткових будинків Львова у ХІХ ст. Вісник ЛДАУ. Сер. Архітектура і сільськогосподарське будівництво – 2008. – № 9. – С. 239-243

THE IMPORTANCE OF INVESTMENT BUSINESS PLANNING
IN UKRAINE IN THE CURRENT CONDITIONS OF THE
WORLD CRISIS

Budiakova Olena,

*Candidate of Economics, Senior Lecturer of the
Department of Business Economics and Tourism
Kyiv National University of Technology and Design,
Kyiv, Ukraine*

Shaposhnikova Olena,

*Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor
National Technical University «Dniprovsk Polytechnic»,
Dnipro, Ukraine*

Abstract. *Today, when the global crisis prevails, investments give the society a significant impetus for development and create a system of special relations. Economy requires the development of investment activity, because for those who have knowledge in the field of investment, new horizons of economic success are opened, production, financial, investment activities become effective, and the product is competitive.*

Keywords: *investments, business planning, public administration, economy.*

During the economic crisis, investment activity in Ukraine declined significantly. Demand for investment has fallen and continues to decline sharply than output of the gross product. The main reasons for the decline in the effectiveness of Ukraine's investment policy are: the global pandemic; crisis in the oil market; instability of economic and political situation; imperfect and contradictory legislation; ambiguity in the definition of property rights; lack of real benefits and privileges for foreign capital; unpredictability of changes in the tax system, etc. Creating a favorable investment climate in Ukraine is one of the most important conditions for attracting investment and further economic growth of the country [1, p. 19]. This requires effective investment planning, since all investment measures and their

consequences must be calculated in advance in order to avoid negative financial consequences.

Investment planning is the core of investment management of enterprises, and therefore the entire economy as a whole. In the new business environment, the importance of investment planning is increasing. In the course of planning, a business direction is selected, plans for financing, production, marketing policy, research, etc. are developed. In a free enterprise, planning becomes a purely internal event. However, a serious problem lies in the instability and unpredictability, abrupt changes and excessive politicization, which are so characteristic of the Ukrainian economy. These prerequisites significantly complicate accurate long-term forecasts and activity planning.

Investment planning is the process of developing a system of plans, planning (regulatory) targets and indicators that ensure the development of the enterprise using the necessary investment resources and contribute to improving the efficiency of its investment activities. The most important stage of investment planning is the preparation of a business plan for an investment project. The business plan is necessary for: the investor – to determine the economic feasibility of investing; investment project management body – to develop a program of action and guidance in the implementation process; lenders – to make decisions on project lending based on project effectiveness and loan repayment capability; public administration – for regulation and control of economic relations in the line of budget financing of the project, preferential lending [2, p. 55]. The composition of the business plan and the extent of its detail depend on the scale of the investment project and the scope of business to which it relates.

An enterprise investment plan is a short and concise document. On this basis, you can make the right decision and develop a procedure for successful promotion of the project. How well built it depends on the viability and profitability of the project. It should be noted that the business plan of the investment project is a set of measures and actions to achieve the set goals in view of the planned

technical and economic indicators. This document is a major milestone for establishing business relationships, which is very important at this point in time. Investment business planning at enterprises is the basis of production management, the basis for making and making sound management decisions [3, p. 48; 4, p. 23].

Thus, in the development of investment business planning, it is necessary: that the initial data used in the calculations correspond to the data indicated in the textual part of the investment business plan and tables; to define precisely parameters of planning duration; to choose such a method of calculating the main indicators of investment performance in the investment business plan that will allow the implementation of this project and will be understandable for both parties; Based on important strategic decisions, it is necessary to use only reliable statistical information, lack of general and non-specific formulations, embellishments and distorted data interpretation will influence the decision making on the project; creating a favorable investment climate in Ukraine is one of the most important conditions for attracting investment and further economic growth of the country.

References:

1. Будякова О.Ю. Напрями покращення інвестиційного клімату України в умовах глобалізації / Сучасні проблеми економічного розвитку України: монографія / за ред. О.В. Ольшанської, А.О. Мельник, Т.Є. Воронкової – К. : ТОВ «ДКС центр», 2018. – 184 с. – С.18-27.

2. Денисенко М.П., Шапошнікова О.М., Будякова О.Ю. Економічні заходи державного управління щодо залучення інвестицій. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 1 (3). С. 53-65. <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/34/30>

3. Denisenko, M.P., Shaposhnikova, O.N. & Budiakova, O.Yu. The essence and role of investment business planning in modern economic conditions. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (2 (54), 137-144. Retrieved із <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/144>

4. Budiakova O., Shaposhnikova O. The role of regulatory policy in the modern economic development of Ukraine. Proceedings of the

ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ

Волкова Н.В.,

*к.е.н., старший викладач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавська державна аграрна академія
м. Полтава, Україна*

Анотація. У даній статті запропоновано універсальну методика, за якою пропонується аналізувати навколишнє середовище підприємств, де вони постійно функціонують, та економічних циклів, які в цьому середовищі відбуваються (цикли операційного, бізнес та інституційного середовища). Рекомендовано за допомогою експертів встановлювати значимість індикаторів кожного із трьох циклів за наведеною шкалою та ранжувати їх від меншої до найбільшої нормованої значущості. При цьому, оцінка взаємодії середовищ формується, як діагональ паралелепіпеду, сторонами якого є проєкції на вісі.

Ключові слова: економічні цикли, стратегічні рішення, інституційне середовище, бізнес-середовище, операційне середовище.

На стадії визначення місії та цілей підприємства передбачаються три процеси, що потребують складної та прискіпливої роботи: формулювання місії підприємства, у фокусі якої відображається зміст його існування, призначення; а також розробку довго- та короткострокових цілей. Іноді вважають за краще місію та цілі формулювати за результатами аналізу середовища. Оцінка проводиться на основі вивчення економічних циклів, забезпечує підґрунтя для уточнення чи визначення її місії та цілей, і вибору відповідної стратегічної поведінки [1].

Основою стратегічного управління виступає вибір стратегії. За допомогою спеціальних прийомів розробляється методика досягнення цілей і реалізації місії підприємства. В результаті чого порівнюються економічні цикли трьох середовищ: інституційного, бізнес та операційного середовища, оцінюються потенційні стратегічні альтернативи і обирається найбільш оптимальна з них стратегія для конкретного підприємства. Завершальним процесом, котрий має забезпечити якісний кореляційний зв'язок, є контроль за реалізацією стратегії. На підставі стратегічного контролю відбувається корегування цілей підприємства та напрямів їх досягнення.

Процес прийняття стратегічних рішень пропонуємо здійснювати в наступній послідовності:

- діагностика структури економічних циклів та визначення параметрів, які характеризують їх стан;
- діагностика фази відповідних економічних циклів та визначення орієнтовного місця "на тепер";
- оцінка співвідношень фаз і позицій економічних циклів;
- визначення ключових диспропорцій економічних циклів;
- вибір шляхів (стратегій) зміни параметрів відповідних економічних циклів.

Стратегічні рішення, щодо тих чи інших складових середовища внутрішньогосподарської діяльності (бізнес і операційної складової), приймаються виходячи із взаємної відповідності їх характеристик, використовуючи поняття «рівень розвитку». При цьому рівень розвитку визначаємо за формулами середнього рівня значення показників. Абсолютний показник рівня розвитку розраховується наступним чином:

$$M_i = \sum x_{ik} , \quad (1)$$

при цьому:

$$x_{ik} = \frac{x_{ik}}{S_k} , \quad (2)$$

де x_{ik} – значення показника k для об'єкта i ;

S_k – стандартне відхилення значень показника k .

Економічна інтерпретація абсолютного показника рівня розвитку виглядає наступним чином: показник i досяг тим більшого рівня розвитку, чим більше значення показника mi . [2].

Для вимірювання окремих складових економічного циклу будемо використовувати лінгвістичні змінні з термінами (рис. 1):

Рис. 1. Шкала оцінок середовища

Розробку стратегічних рішень відносно складових відповідного середовища розпочинаємо з елементів, які мають найбільше відхилення фактичного рівня розвитку стану від бажаного рухаючись до елементів, які мають найменше відхилення. Співставляючи усі можливі взаємодії економічних циклів різних рівнів приходимо до висновку, що усього можливо їх 125 варіантів (інституційне середовище – 5, бізнес середовище – 5, операційне середовище – 5, виходячи з правила „кожен з кожним” маємо $5*5*5=125$ варіантів). Відобразимо графічну інтерпретацію найгіршого і найкращого з варіантів:

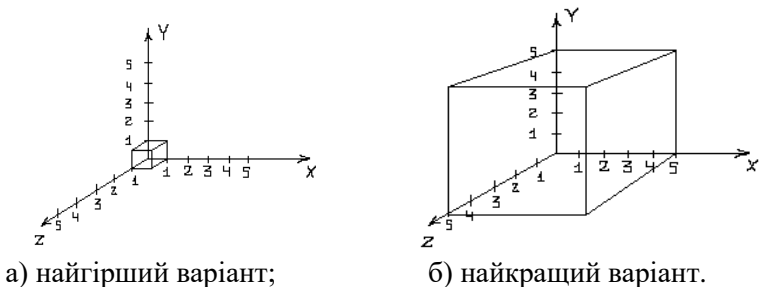

Рис. 2. Графічна інтерпретація найгіршого і найкращого стану підприємства (де Y - інституційне середовище, X - бізнес середовище, Z - операційне середовище)

Оцінка взаємодії середовищ формується, як діагональ паралелепіпеда, сторонами якого є проєкції на вісі У, Х, Z. Загальна оцінка взаємодії визначається за формулою (OB):

$$OB = \sqrt{x^2 + y^2 + z^2} \quad (3)$$

Для формування стратегічного набору підприємства в першу чергу розглядають необхідні зміни в операційному середовищі щодо поліпшення його взаємовідносин з бізнес середовищем.

На інституційне середовище підприємство зовсім не має можливості впливати, а може лише адаптуватися до нього. У цьому середовищі, котре опосередковано оточує підприємство, діє значно більша кількість чинників, ніж у бізнес-середовищі. Серед них виокремлюють: економічні, політичні, соціокультурні, науково-технологічні, природно-кліматичні, демографічні тощо [3].

На бізнес-середовище підприємство має прямий вплив. Рівень його складності та рухливості, сила і вектор впливу його факторів визначаються характером, призначенням, конструктивно-технологічними особливостями продукції (послуг) підприємства і різноманітністю виробничо-господарських зв'язків, що беруться до уваги при проєктуванні його організаційної структури і обґрунтуванні напрямів її адаптації до потенційних змін у інституційному оточенні.

Звідси, вплив суб'єктів оточуючого середовища на підприємство є досить потужним і різнонаправленим, що обумовлює необхідність своєчасного виявлення та оперативного реагування на них.

Література:

1. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва: Дело. 1995. 450 с.
2. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: Підручник. Київ: КНЕУ. 2004. 699 с.
3. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в

экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа. Пер. с пол. В.В. Иванова. Науч. ред. В.М. Жуковский. Москва: Статистика. 1980. 151 с.

УДК 338.24

Економічні науки

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ

Вонберг Т.В.

к.е.н., доцент

Шевела Д.Ю.

студентка факультету УПСтаП

ДВНЗ «КНЕУ ім.В.Гетьмана»

м.Київ, Україна

Анотація: розглянуто актуальність означеної проблеми, визначено ризики для економіки держави, виокремлено основні проблеми в поширенні коронавірусу в Україні, розглянуто найбільш ймовірні наслідки пандемії, окреслено можливі варіанти розвитку подій.

Ключові слова: занепад економіки, наслідки для економіки, пандемія.

Одним із найнебезпечніших супротивників для людини, як біологічної істоти, вже впродовж декількох тисяч років є віруси. Протягом всієї світової історії людству не один раз вдавалося пережити, та навіть отримати певну вигоду з такої загрози. Яскравим прикладом цього слугує епідемія сифілісу, початком якої вважається 1493 рік. Вона вплинула на усі складові не лише життя простого населення, а й навіть на кордони певних держав та їх статус на світовій арені. Через це захворювання змінювались релігійні постулати, морально-етичні норми та навіть тенденції у світі моди. Таким чином, хоч це захворювання і забрало чимало життів, проте дало людству безцінний урок, що стало причиною переходу від гедонізму, яким славилася уся Європа до епохи пуританства.

Проте, не лише епідемія сифілісу мала такий вагомий вплив на розвиток людства, а й інші епідемії та пандемії вимагали від людей рішучих дій, щоб вижити. Загально відомий факт, що людина у стані раптової загрози мобілізує всі свої ресурси, щоб подолати останню. І, як показує практика, людська популяція завжди була спроможна пристосуватися до самих несприятливих умов, тому, на нашу думку, пандемія коронавірусу не стане виключенням на цьому шляху. Так, звичайно, умови, в яких опинилося людство, доволі важкі, проте, воно набуває безцінний досвід боротьби з «новим ворогом», підтримки економіки, розвитку компаній всупереч всім перепонам тощо.

Сьогодні перед українським народом з'явився новий виклик. Адже, відомо, що ще до появи цієї пандемії Україна переживала не найкращі часи, а якщо брати до уваги часовий відрізок у останні двадцять років, то можна стверджувати, що це буде вже, як мінімум, третій кризовий період у нашій державі. А отже, вже сьогодні ми маємо зрозуміти, що факт пандемії, існування коронавірусу та явища, з ним пов'язані, тривалі воєнні події на сході нашої держави, на жаль, знову відкинуть Україну у розвитку на декілька років назад.

Слід нагадати, що наша країна певним чином залежить від вкладень в неї фінансів іноземних інвесторів, а в період пандемії економічні можливості інших держав доволі обмежені. Тобто, можемо стверджувати про високу ймовірність скорочення кількості фінансових надходжень до нас з закордону.

Проте, однією з найбільш суттєвіших негативних сторін цієї пандемії стала абсолютна неготовність нашої держави до таких масових заходів. У нас не вистачає банальних речей першої необхідності, а в умовах світової катастрофи в певний часовий період ми не могли їх навіть купити у інших держав. Але, на нашу думку, найкритичнішою виявилася проблема неготовності населення та тотальна недовіра. Наші люди виявились абсолютно не готові навіть банально посидіти дома. Адже, значна чисельність населення сприйняла вихід усієї

держави на карантин як чудову можливість порозважатися. Так, безсумнівно, не потрібно постійно сидіти вдома у стані стресу та «накручувати себе», але проявляти власну свідомість, соціальну відповідальність та й просто здоровий глузд, щоб запобігти поширенню цього вірусу за сценарієм Італії, вкрай необхідно. Яскравим прикладом прояву людської абсурдності стала ситуація на Тернопільщині, де священник проводив служби та контактував з сотнями людей, не зважаючи на власний стан, що спричинило спалах епідемії. Саме таке недбале ставлення до всіх запобіжних заходів і несе в собі найбільшу загрозу, адже чим більше ця світова трагедія зачепить населення України, що в свою чергу призведе до подовження терміну карантину, тим довше ми будемо відходити від цієї ситуації як в економічному, так і в соціальному контексті.

Проте, не все так погано, адже карантин навіть в нашій державі стає поштовхом до розвитку чогось нового. Так, ми активно запровадили систему не лише дистанційного навчання, а й роботи за межами офісу загалом. Така практика дозволить підприємцям надалі використовувати нову типологію робочого процесу, що дозволить працевлаштуватися деяким специфічним категоріям населення, як молоді мами або студенти. Тобто, це дало змогу нашій пострадянській державі, де одним із основних критеріїв оцінки роботи була саме наявність людини на її на робочому місці, на власному досвіді переконатися, що певну частину роботи людина здатна, з не меншим успіхом, виконувати дистанційно.

Можливість запровадження дистанційної зайнятості висуває нові вимоги до професійного добору кадрів, до спеціалістів та фахівців. Зокрема, якщо деякі компанії до пандемії відмовлялися брати молодих дівчат, обґрунтовуючи це ймовірною декретною відпусткою, то практика сьогодення доводить, що й декретна відпустка не є перешкодою для відмінного виконання роботи дистанційно. Адже такий працівник має шалену мотивацію до праці.

Також, цілком зрозуміло, після закінчення карантину підвищиться коефіцієнт безробітного населення, що призведе до додаткового навантаження у центрах зайнятості, як зі сторони заявок на пошук роботи, так і пропозицій від роботодавців. На жаль, деякі категорії бізнесу, зокрема, туристичний та розважальний, у більшості випадків вже зараз змушені звільняти персонал та закривати свої філіали по всій країні, здебільшого через відсутність фінансової «подушки». Проте, ймовірніше, після виходу зі стану пандемії їм знову будуть потрібні працівники, тож вони будуть їх шукати, а це знову таки додаткове навантаження на рекрутерів.

Позитивним у всьому цьому можна відмітити те, що карантин дав поштовх до розвитку саме інтернет-бізнесу в Україні. Чимало компаній переносять свій бізнес в інтернет, шукають нові онлайн – ніші для розвитку бізнесу. А отже, зросла потреба щодо залучення та працевлаштування працівників ІТ-сфери для, як мінімум, налаштувань і підтримки такого переходу.

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на всі загрози та ризики, коронавірус мине і людству вдасться від цієї проблеми оговтатися. Безсумнівно, ця пандемія забирає тисячі людей щодня, що призводить до катастрофічних наслідків. І найважче в такій ситуації саме компаніям малого та середнього бізнесу, який в Україні тільки почався розвиватися, проте наша держава в певному роді звикла до таких несподіваних криз, тож зможе знову з цим впоратися. Крім того, ця пандемія стане уроком для всього світу, принесе певні зміни на усіх рівнях організації соціуму загалом, але щось детальне прогнозувати доволі зарано.

PLANNING OF INDUSTRIAL ENTERPRISES
INNOVATION ACTIVITIES

Honcharenko I.,

PhD, docent

Kyiv National University of Technology and Design

Kyiv, Ukraine

Annotation. *The article deals with the essence of industrial enterprise innovation management, investigates the process of planning innovation activity and prerequisites for its successful implementation at enterprises.*

Key words: *management, innovation, planning, industrial enterprise.*

In the framework of modern market economic resources transformation, a crucial component of improving of domestic industrial enterprises competitiveness, is the effective management of their innovation activities. The given type of management is not possible without effective planning of enterprises innovative activity, taking into consideration the results of modern scientific researches in this field. At a typical modern manufacturing enterprise level, innovation management is one of the main areas of strategic management which is performed at the highest level of an organization. It builds up a set of rules and regulations, principles, norms and methods, value orientation, organizational forms, network and relations, economic affairs. The managerial influential mechanism embraces collection, analysis (processing) and transmission of the necessary information as well as decision making.

Innovation management is supposed to coordinate and conform functioning and interaction, both the internal and external elements of the innovation process, to create certain work consistency.

While industrial enterprise innovation management the following steps are foreseen:

- designing of innovation activity plans;

- implementing of single innovation policy and coordinating all departments activities in this field;
- providing financial and material resources for innovation programmes;
- securing of qualified staff and favourable social and psychological climate formation within the team [1];
- creating and taking part in innovative structures activity (innovative business incubators, innovation centers, scientific and technological parks, etc.);
- creating as well as implementing of certain innovative projects.

Thus, planning is one of the main components of the innovation management system at any enterprise.

Innovation planning in practice is the process of forming a plan for the implementation of innovative activity in the enterprise on the whole, as well as specific innovations introduction (within the framework of individual innovation programs and projects performance).

Innovation planning is a system of calculations directed at selecting and justifying the goals of enterprise development, at determining of investment amounts and preparing decisions which are supposed to be made to achieve the ones. Not only innovation activities performance is possible (innovation tactics), but also innovation awareness strategy, the innovation strategy namely [2].

Being an element of the innovation management system of innovation activity planning, it constitutes a relatively independent subsystem, which includes a set of special tools, rules, structural bodies, information flows and processes aimed at preparing and relevant plans executing [3].

Planning necessity in the innovation process means carrying out of the planned calculations provides detailing of innovation activities goals, individual structural units and contractors notifying, identifying of necessary resource content, and agreeing the priorities and timing of projects performance, programs and special tasks or works, determined for a certain period.

Planning means to substantiate main directions and proportions of

innovation activity in accordance to accepted forecasts and goals development, resource provision opportunities, an organization innovation potential and market demand. Planning function includes the whole range of activities - from the planned tasks development in the innovation process to implementation the last in practice [4].

During planning innovation activities, it is important to be aware of the basic principles for designing such kinds of plans (the reasons for their validity and adequacy). Justifiability and adequacy themselves are to ensure successful implementation of any plans and are to distinguish them from the average micro-scaled "wishes and dreams".

Basic principles of innovation planning are defined as follows: scientific validity innovation and optimality of planned decisions principle; perspective character ensuring principle (strategic aspects dominance); program-targeted principle; comprehensive planning principle; continuity principle; flexibility and elasticity principle; comprehensiveness principle; orientation to market needs; information security [5].

In the process of innovation planning, various plans and programs are drawn up depending on the enterprises goals and capabilities, priority attitude of the management to the issues of innovation development.

Following types of innovation plans are featured:

- 1) strategic plan (approved for a period of 5-10 years);
- 2) medium-term (tactical) plan (for a period of 1-5 years);
- 3) short-term (current) plan (up to one year);
- 4) innovative program.

Strategic plan - defines the goals to be achieved during the planning period (5-10 years) as for new products designing, either new markets conquering or increasing shares of the old ones; scientific and technological researches and developments area, aimed at attracting large-scale innovations related to technology change, organizational change, etc. This plan introduces mechanisms power distribution and regulates relationship of structural units along with innovative activities implementation, determines employees' motivation mechanism. Medium-term (tactical) plan – defines an enterprise development in the

framework of specific innovative projects, implementation of which is meant to be accomplished within the specified period (1-5 years), determines relevant department's assignments, which are involved in the projects implementation. Here product innovation is emphasized as well as medium-sized organizational innovations. Short-term (current) plan - is developed for a period of up to one year and defines the implementation of medium and small-scale innovations, which often affect some employees in particular. Innovative program is designed to perform some targeted transformations inside of the domestic environment of the enterprise, to define specific actions and terms of performance (by departments and executors) [6].

Preconditions for successful implementation of the above mentioned innovation activity plans of an industrial enterprise is effective work of every individual innovation activity management subsystems: an objective comprehensive analysis of the external and internal environment of the enterprise; activity coordination of every enterprise division; sufficient financial, logistical and human resources for innovation plans; formation of favorable social and psychological climate in the team).

Effective implementation of the innovation policy of an industrial enterprise is possible only within the framework of purposeful, systematic and planned innovative activity of such an enterprise, providing sufficient financial and resource support for such activity.

To conclude, only coordinated, planned and resourceful innovation policy of an industrial enterprise will allow to increase its competitiveness in conditions of the modern market economy.

References:

1. Zamkova N.L., Bokovets' V.V. Upravlinnya innovatsiyamy: navchal'nyy posibnyk dlya zdobuvachiv vyshchoyi osvity ekonomichnykh spetsial'nostey. Vinnytsya: VTEI KNTEU. - 2017. - 244 s.

2. Kuchko Ye.Ye. Planuvanirovaniye i prognozirovaniye innovatsionnoy deyatel'nosti: strategii i metody. Filosofiya i sotsial'nyye nauki: Nauchnyy zhurnal. - 2009. - № 1/2. - s. 43-48.

3. Krasnokut's'ka N.V. Innovatsiynnyy menedzhment: Navch. posibnyk. - K.: KNEU, 2003. - 504 s.

4. Druker Piter F. Biznes i innovatsii: Perevod s angl. - M.: ООО “I.D. Vil'yams”, 2009. – 432 s.

5. А. М. Mukhamed'yarov Innovatsionnyy menedzhment: uchebnoye posobiye– 2-ye izd.: INFRA-M; Moskva; 2008. - 137 s.

6. V.I. Zakharchenko, N.M. Korsikova, M.M. Merkulov. Innovatsiyyny menedzhment: teoriya i praktyka v umovakh transformatsiyi ekonomiky. Navch. posibn. - K.: Tsentр uchbovoyi literatury, 2012. - 448 s.

УДК 339

Економічні науки

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ У ПЕРІОД РЕЦЕСІЇ

Данілова О.М.

*доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту*

Шенішевська І.М.,

*студентка географічного факультету
Чернівецький національний університет*

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Анотація: У дослідженні охарактеризовано сучасні риси світового ринку органічної продукції, розкрито особливості функціонування та розвитку глобального та українського ринку органічної продукції у кризовий період 2008-2009 років та окреслено можливі проблеми та перспективи його розвитку в період світового економічного спаду, зумовленого пандемією COVID-19.

Ключові слова: органічний ринок, органічна продукція, землі органічного призначення, економічна криза.

Циклічність розвитку світової економіки неминуче супроводжується економічним зростанням та спадом, тому припущення про неминучість виникнення нової економічної кризи була висловлена фахівцями ще у минулому 2019 році, але ніхто не міг спрогнозувати, що економічний спад буде

настільки різким і підсилить його пандемія COVID-19.

З огляду на останні події (скорочення ВВП країн світу, стрімке падіння туристичного бізнесу та проблеми з фінансами, обвал світових ринків - нафтового, фондового) глобальна економіка входить у нову економічну депресію, що відіб'ється на всіх сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі і на функціонування ринку органічної продукції.

Тому, метою нашого дослідження є розкриття особливостей функціонування та розвитку глобального та українського ринку органічної продукції у кризовий період 2008-2009 років та виявлення можливих проблем і окреслення перспективи розвитку ринку органічної продукції в період рецесії 2020 року.

Варто відзначити, що від початку виникнення органічного руху і до 2020 року частка органічної продукції на світовому продовольчому ринку має стійку тенденцію до зростання. Якщо у 2018 році світовий органічний ринок склав близько 90 млрд. дол. США, то за попередніми прогнозами у 2020 році він мав становити понад 100 млрд. дол. США, але через рецесію у найближчі 1-2 роки він може мати негативну тенденцію. Зауважимо, що у деяких країнах цей спад буде майже не помітним чи навіть матиме позитивну тенденцію до збільшення, а для окремих країн цей прояв може принести значні економічні збитки. Хоча, згідно даних Світового Банку саме глобальний продовольчий ринок зазнав найменшого краху та залишається найбільш стабільним від початку впровадження протиепідемічних заходів [1, с.2].

З часу виникнення органічного руху і до тепер, на світовому органічному ринку виокремлюються групи країн-лідерів за показниками, що характеризують рівень розвитку органічного виробництва та споживання. Зокрема, лідерами за площею органічних сільськогосподарських угідь у 2018 році були Австралія (35,7 млн. га), Аргентина (3,6 млн. га) та Китай (3,1 млн. га). Першість за місткістю органічного ринку утримують США (40,6 млрд. євро), Німеччина (10,9 млрд. євро) та Франція (9,1 млрд. євро). Найбільше свого доходу

споживачі витрачають на покупку органічного продукту у Швейцарії - 312 євро на одну особу за рік, Данії - 312 євро та Швеції - 231 євро, у цих країнах також спостерігається найбільший щорічний приріст органічного ринку. Отже, найбільша частка світового органічного ринку припадає на країни з розвинутою економікою: США та країни ЄС. Відзначимо, що за площею органічних сільськогосподарських угідь вони не є лідерами, більшість сировини імпортується із країн нижчого рівня розвитку економіки, де сільське господарство займає одну із провідних галузей господарства. Так, основний обсяг органічної сировини ЄС імпортує з Китаю, Еквадору, Домініканської Республіки та України [2].

Основними органічними продуктами експорту України є зернові культури та дикороси (лікарські рослини, чорниця, гриби та інші), які постачаються в основному як сировина, а не готова продукція, що значно зменшує значення нашої країни на міжнародному ринку органічної продукції. Впродовж останніх 15 років український органічний ринок зазнав динамічного розвитку, за минулих 5 років кількість виробників органічної продукції збільшилася вдвічі. Тож вітчизняний ринок має всі шанси на те, щоб зберегти цю позитивну тенденцію і зайняти чільне місце на міжнародному ринку органічного продовольства. Однією з перешкод, яка може її змінити є світова економічна криза, що може похитнути не тільки український органічний сільськогосподарський ринок, а й ринок інших в.т.ч. високорозвинених країн світу.

Для того, щоб краще зрозуміти ситуацію, виокремимо тенденції змін органічного ринку в період світової економічної кризи 2008-2009 рр. Так, органічний земельний фонд світу у 2008-2009 роках збільшився із 35,2 до 37,1 млн. га, проте у 2010 році була зафіксована від'ємна тенденція і приріст склав - 0,1%. Але місткість світового органічного ринку при цьому не зменшилася, а зберегла тенденцію до збільшення: 2008 р. - 50,9 млрд. дол. США; 2009 р. - 54,9 млрд. дол. США; 2010 р. - 59,1 млрд. дол. США. Отже, на світовому ринку органічного

продовольства криза не вплинула на попит, а навпаки створила позитивну тенденцію на споживання екологічної продукції [3].

Позитивні тенденції збереглися і на європейському ринку, де порівняно з попередніми роками відзначається приріст продажу органічних продуктів. У 2008 році обсяг ринку органічних продуктів становив 17,4 млрд. євро, у 2009 -18,1 млрд. євро та у 2010 році -19,5 млрд. євро., відповідно збільшився і пересічний показник споживання на одну особу: 2008 р – 21,0 євро, 2009 р. - 22,4 євро, 2010 р. - 24,1 євро.

Для України, органічний ринок хоч і знаходився на стадії формування, але не зазнав краху під час економічної кризи. Навіть у 2008-2009 роках ємність українського ринку органічних продуктів зростала, зокрема у 2008 році вона становила 0,6 млн. євро, у 2009 – 1,2 млн. євро та 2,4 млн. євро у 2010 році (збільшення відбулося у 4 рази). Частково цьому сприяло близьке сусідство з ЄС, куди експортувалося до 70% української органічної продукції. Зауважимо, що у досліджуваний період значно зменшився приріст земельного фонду органічного призначення. Ця тенденція зберігалася до 2012 року, проте кількість органічних виробників продовжувала збільшуватися. Отже, кризові явища в Україні в період 2008-2009 років не спричинили глибоких змін на вітчизняному ринку органічної продукції.

У 2020 році пандемія COVID -19 поставила на паузу значну частину бізнесу. Кожен із них намагається максимально утриматись на плаву та не втратити свій дохід, не виняток складають і виробники органічної продукції. Зважаючи на дані Organic Monitoring, за період карантину у США обсяг продажу органічної їжі не зменшився, а навпаки збільшився (за рахунок використання інтернет-технологій та сервісів доставки продукції).

Роздрібні торговці по всьому світу відчують значне збільшення продажів органічної продукції. Найбільший у світі роздрібний торговець екологічно вирощеними продуктами Whole Foods Market почав обмежувати кількість інтернет-клієнтів через зростаючий попит на органічні продукти харчування. У Великобританії Abel & Cole повідомили про збільшення на 25%

замовлень на продаж, про зростання попиту на органічні продукти повідомляє і Riverford. Індійський інтернет-продавець Nourish Organic фіксує зростання продажів на 30% в період карантину. У Франції, окремі магазини органічної їжі повідомляють про збільшення продажів на понад 40%.

Пандемія COVID-19, дала поштовх для підвищення обізнаності споживачів про взаємозв'язок між харчуванням та здоров'ям. У намаганні підвищити свій імунітет споживачі купують більше органічних та екологічно чистих продуктів [4].

В той же час, зростання попиту викликає проблеми з пропозицією. Більшість сировини, що використовується європейськими та північноамериканськими компаніями з органічного харчування, виробляється в Азії, Латинській Америці та Африці. Закриття кордонів ускладнило ланцюги поставок (Наприклад: Індія є основним постачальником органічного чаю, трав, спецій та суміжних інгредієнтів на світовий ринок органічної продукції. Екстрені заходи, запроваджені в березні у зв'язку з пандемією COVID-19 зупинили переробку та експорт продовольства) [4].

Закриття кордонів ускладнило роботу виробників органічної продукції в Україні, які в основному орієнтовані на європейські ринки (попит на внутрішньому ринку значно менший із-за високих цін на органічну продукцію та низьку купівельну спроможність українців). Тому для продовження співпраці та росту українського органічного ринку потрібне відкриття кордонів та наявність попиту на європейському ринку.

Очікується, що попит на органічну харчову продукцію залишатиметься стабільним і навіть матиме тенденцію до зростання після зняття карантинних заходів. Обмежуючим чинником зростання може бути рівень доходів населення, який може значно зменшитися в період рецесії і частині сегменту споживачів органічної продукції вона стане недоступною через високі ціни.

Отже, з огляду на економічну кризу 2008-2009 року можна очікувати зростання ринку органічної продукції, але темп його приросту зменшиться. Попит на органічну продукцію і далі збільшуватиметься у економічно високо розвинених країнах, де

рівень доходів громадян дозволяє здійснювати покупки органічного продукту, на відміну від країн з середнім та низьким рівнем прибутку у яких рівень попиту може знизитися. Країни, де виробництво органічних продуктів зосереджене на постачанні сировини для переробки та виготовлення органічних продуктів будуть залежати від попиту на європейському та північноамериканському ринках. Використання новітніх технологій для торгівлі (інтернет-торгівля, збільшення вагомості сервісів доставки) збережеться і в майбутньому та може створити позитивний ефект на розвиток світового торгівельного ринку загалом і ринку органічної продукції зокрема.

Література:

1. Commodity Markets Outlook Implications of COVID-19 for Commodities. URL:<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33624/CMO-April-2020.pdf> .(Last accessed: 17.04.2020).

2. The world of organic agriculture. Statistic and emerging trends 2020. URL: <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2020.html> (Last accessed: 12.02.2020).

3. The world of organic agriculture. Statistic and emerging trends 2012. URL: <https://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2012/fibl-ifoam-2012-summary.pdf> (Last accessed: 14.02.2012)

4. Organic Foods Getting Coronavirus Boost. URL: <https://www.ecoviaint.com/organic-foods-getting-coronavirus-boost/> (Last accessed: 16.04.2020)

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ В КРАЇНАХ З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Ердевді Ю.І.

*Аспірант кафедри міжнародних
економічних відносин УжНУ
м.Ужгород, Україна*

Анотація. В даному дослідженні розглянуто сутність поняття «дохід» як елементу фінансового потенціалу країни через призму процесів впровадження ринкових механізмів та розбудови соціально-економічних засад сталої економіки. Також досліджено категорію доходу як основного фінансового ресурсу, що знаходиться в розпорядженні населення, та виступає визначальним фактором рівня розвитку країни.

Ключові слова: дохід, розподіл доходів, перехідна економіка.

Текст доповіді. Питання формування та розподілу доходів завжди були та надалі залишаються в центрі уваги економістів. Доходи населення визначають добробут та рівень життя громадян, рівень їх купівельної спроможності та, як наслідок, рівень попиту на товари та послуги, представлені на ринку, а також вказують на ступінь та вектор соціально-економічного розвитку країни загалом. Одним з тлумачень сутності доходу в економічній теорії є наступне: грошова сума, яка регулярно і законно надходить у безпосереднє розпорядження ринкового суб'єкта (фізичної або юридичної особи); грошова оцінка результатів діяльності суб'єкта економіки. Тобто, дана категорія є показником результатів економічної діяльності. Економічна теорія визначає основні чотири джерела формування доходів: заробітна плата, доходи від власності, соціальні трансферти, доходи від господарської діяльності. Тим не менш, основним джерелом доходів для більшості населення залишається заробітна плата, як винагорода за трудову діяльність.

Процеси формування доходів та розподільні відносини в період соціально-економічного транзиту мають певні особли-

вості. Успішність перехідного періоду та впровадження ринкових механізмів залежить від вдалої та поетапної реалізації реформ. Досвід країн Азії свідчить про важливість поетапного підходу до здійснення реформ, що підтримує економічне зростання. Інституційні зміни всіх форм людської життєдіяльності можуть стати причиною трансформаційної кризи – так званого симбіозу криз економічного, соціального, етнокультурного, геополітичного характеру всередині конкретної країни.

Розвиток трудових відносин в ринковому руслі передбачає створення дієвого механізму регулювання та сталого інституту – ринку праці. В країнах з перехідною економікою трудові відносини характеризуються наявністю неофіційного працевлаштування та, в результаті, неофіційної складової доходу громадян. Найбільш гостро в таких країнах постає питання легалізації та зростання доходів населення.

Основним показником матеріальної забезпеченості населення є сукупний дохід, що включає всі види грошових доходів населення. В свою чергу ринкова економіка орієнтується на добробут громадян за рахунок зростання трудової активності, підтримки підприємницьких ініціатив наряду з підтримкою соціально незахищених груп населення, що вимагає державних гарантій забезпечення мінімуму споживання для всіх громадян.

Перехід до ринкових відносин змінює традиційний погляд на роль держави в створенні міцної основи для стабільного зростання рівня життя населення. Якщо раніше відбувався практично прямий тотальний контроль держави над доходами населення, то в умовах трансформаційних процесів та руху в напрямку вільного ринку спостерігається лібералізація руху більшої частини доходів [3].

Отже, розподільні відносини лежать в основі створення системи стимулів для участі в виробничому процесі та мають величезне значення для розвитку народного господарства перш за все тому, що люди, вступаючи у виробничий процес і вкладаючи в нього власні працю та здібності, сподіваються отримати певні доходи. Крім того, розподіл визначає можливість досягнення

соціально-економічних цілей розвитку суспільства, дозволяє впливати на рівень задоволення потреб і, власне, на рівень життя населення.

Література:

1. Гвелесіані А., Литвин І. Вплив соціально-економічного розвитку на рівень диференціації доходів населення України // Економіка України. – 2010. – № 1. – С.82.
2. Економічна теорія [Текст] : підручник / В. Г. Чепінога. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 653 с.
3. Экономика / П. А. Самуэльсон, В. Д. Нордхаус. М : Винам, 1999. 800 с.
4. Приходько В.П., Шинкар В.А. Макроекономіка: Навчальний посібник. - Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2014. - 248 с.
5. Прожитковий мінімум на 2020 рік [Електронний ресурс] // Бухоблік. – Режим доступу: https://buh.ligazakon.net/ua/aktual-no/7267_prozhitkoviy-mnmum-2020
6. Тютюнникова С.В. Формування доходів населення в умовах ринкової трансформації / С.В.Тютюнникова. – Х. : Основа, 1999. – 273 с.
7. Холод Н.М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках: моногр. / Н. Холод. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – С.120–123.

Economic sciences

APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN
TEACHING ECONOMIC DISCIPLINES

Evdokimova M.S.,

Head of Mechanical Engineering Department

Kharkiv Radio- Technical College

Kharkiv, Ukraine

Abstract: *The peculiarities of using innovative technologies for the introduction of distance learning in the modern realities of the world*

are discussed in this article. The author considers the advantages and disadvantages of distance learning for teachers and students.

Keywords: *innovative technologies, distance learning, education.*

Science and technology in the 21st century are steadily evolving. Something is constantly changing in the world, scientific and technological progress creates new technologies that affect all areas of human life. That is why modern educators need to use new approaches to teaching for the development of communicative, creative, and professional competences and stimulate the need for a future specialist in self-education based on the content and organization of the educational process.

In higher education institutions, in addition to traditional teaching methods, such as lectures, seminars, independent students' work, non-traditional methods are widely used too. The essence of these methods is to organize a learning process in the form of a dialogue that will help students to express their own thoughts, analyze challenging situations, and find efficient ways to solve them. These methods increase the level of education; encourage students, their skills and abilities that will be useful in their future professional activities.

Today, the most popular innovative teaching methods allowing the use of new teaching technologies are context learning, imitation learning, problem learning, modular full knowledge acquisition, distance learning.

Let's look at distance learning itself, the implementation of which is now very relevant worldwide. It occurs through the use of innovative technologies when the teacher and the student being at a distance from each other have to communicate, exchange information, and interact.

Distance learning is a form of organization and implementation of the educational process through which its participants (object and subject of study) engage in educational interaction principally and mainly extraterritorially (at a distance that does not involve direct educational interaction of participants face-to-face, when the participants are territorially outside of the possible direct educational interaction and when their personal presence in certain

educational premises of the educational institution is not obligatory during the course of training). [1, p.191].

At the same time, the main factors determining the distance learning form are as follows:

- Separation of teacher and student by distance, at least most of the educational process;
- the use of training tools that can combine the efforts of the teacher and the student and ensure that learning material is mastered;
- providing interactivity between the teacher and the student, between the administration of the educational institution and the parents of students;
- the priority of self-control over control by the teacher [2, p.94].

This arrangement of training has its advantages and disadvantages.

The advantages of distance learning include:

1. Convenience. The student and the teacher are at their homes and need only the willingness and access to the Internet to begin their studies.
2. Accessibility. Students receive all the necessary materials from the teacher and can get acquainted with them for as long as they need, that is, there is no time limit as in the lectures.
3. Individuality. The teacher can simultaneously provide tasks of varying complexity to students, taking into account their skills, development, creativity, and features. And students do not interfere with each other in these tasks.
4. Feedback. The student can contact the teacher at any time for assistance, advice on some unclear questions, or monitoring the assignment.
5. Interest. Students are constantly using various innovative technologies for communication, games, and more, so they are interested in using a computer for training.
6. Personally oriented approach to students' knowledge assessment.

The disadvantages of distance learning include:

1. Insufficient control of knowledge. The teacher cannot be completely sure whether the student has personally done the task or not.

2. Student self-control and motivation. The student is at home and, at their own, has to join the study and organize the educational process independently. And the teacher should look for ways to increase students' cognitive interest in the study, to strengthen their positive motivation, and to gain knowledge of discipline.

3. Technical support. Distance learning participants must have computers, microphones, webcams, and high-quality Internet access to ensure quality training.

4. The student and the teacher are at home where they may be distracted by various factors that will not sufficiently concentrate on educational material.

But despite all these factors, distance learning gives students new opportunities for creativity, increases the efficiency of independent work, opens access to non-traditional sources of information, and allows teachers to choose new forms and methods of teaching, apply new information technologies, use a personal approach to students.

Therefore, given the modern active use of innovative teaching technologies and the innovative way of developing science in the world of distance learning, it is the key to the competitiveness of the teacher and educational institution in the educational space.

References:

1. Биков В.Ю. Дистанційне навчання // Енциклопедія освіти України / Акад. пед. наук України; Головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 191 – 193.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. / Семен Устимович Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.

BRAND PROTECTION ON THE ENTERPRISE

Melnik Alona*Doctor of Economics, Associate Professor,
Kyiv National University of Technology and Design**ORCID ID: 0000-0002-4051-3033***Zinoruk Lidiia***Postgraduate student, Kyiv National University
of Technology and Design**ORCID ID: 0000-0001-5669-3158*

Abstract. *In the face of fierce competition, even well-known companies face a difficult task: how to maintain their position in the market and maintain efficiency. Usually, the management of organizations takes a number of measures to increase market share, reduce costs in order to achieve price competition, and many others. The main reasons for the need to protect the brand are discussed in the monograph. In addition, there are varieties of brand protection.*

Keywords: *brand, brand protection, intellectual property, competition*

Brand value remains a major issue in the branding process. All this is related to the notion of goodwill - business reputation, establishing relationships with partners and the position of the company in the country and in the world market.

It is this concept that transforms all intangible assets into value and equates them to tangible assets. The vast majority of global brands are worth far more than their tangible assets.

In the general term, "brand" is a certain brand symbol, name, slogan and external attributes that have an emotional connection with the seller. [1, c.151].

Marketing representatives define the brand as "a means of individualizing a particular product or service" [2, c. 54]

The main purpose of the brand is to associate the product with the consumer at the associative level. So the scientist M. Dimsitz highlights the benefits that the brand gives to the consumer:

- Reducing the cost of finding a product

- Reduces the risk of subjective purchase
- Making the brand symbolic
- "signing" of the contract with the manufacturer
- "giving responsibility" to the brand manufacturer
- Obtaining a certificate of quality of goods [3, c. 15]

Brand consumers buy the real qualities of a particular product and pay extra for the "brand philosophy".

This is why the company or company faces the need to protect and protect brands from unfair competition. The desire to reproduce the success of world corporations in the shortest possible time, business owners instead of creating a new, interesting product duplicate the features, design elements, packaging and other attributes, unfairly gaining market shares and profits of the original brands. From all of the above, it follows that the brand is of extraordinary value to its owner. It is clear that a brand, like any other value, needs protection.

When analyzing the legal protection of a brand, one should focus on its constituent components. Scientists distinguish the following elements: name, logo, sign, symbol, or a combination of these to indicate differences from competing firms, service, style, etc. [4, c.39]. All of these components are subject to intellectual property rights. The presence of various structural elements of the brand allows you to organize these components and divide them into main and optional. The main elements are the parts that are recognized by law, used as a means of individualization of civil turnover, namely the protection of the trademark provided by applicable law. There are five reasons for brand protection in the literature:

- trademark (Trademark practice is the most widespread, has been one of the simplest, most reliable and understandable entrepreneurs. The trademark owner has the exclusive right to use and dispose of the trademark. Protecting industrial designs involves protecting the packaging, especially if it is made in the original form)
  - industrial sample;
  - the invention;
  - copyright (arises automatically upon creation of a work and

does not require any registration in state bodies (unlike a trademark). is to protect the form, not the content of the work. In other words, if the person registering the rights describes something important and valuable in content, then in the translation of the same in other words he will not be able to make any claims.)

- fairness of competition (meaning any action aimed at acquiring advantages in business activities of business entities that contradict the provisions of applicable law, customs of business turnover, the requirements of integrity, reasonableness and fairness and may cause or cause damage to other businesses competitors or harm their business reputation).

The control is exercised by the authority of the State, the Antitrust Committee, where to go to protect the brand. The downside of this method is that even if the Antimonopoly Committee recognizes the fact of unfair competition, no costs to the victim will be paid, he will still have to assert his rights in the Arbitral Court.

The basic legal rules for the protection of trademarks were enshrined internationally in the Paris Convention for the Protection of Industrial Property as early as 1883.

There are two levels of trademark registration:

- National registration in the country where the mark was created.

- OHIM (Office for Harmonization in the Internal Market) registration - Internal Market Harmonization Organizations.

- For the protection of officially registered trademarks, a warning mark R shall be used to indicate that the mark is properly registered. [5].

According to the Law of Ukraine "On Protection of Rights to a Mark for Goods and Services", it is provided that the certificate holder may prohibit other persons from using the registered mark in respect of goods and services similar to those given in the certificate, if such use could be misleading to the person producing goods or services; as well as markings similar to the registered mark on the goods or services listed in the certificate or related ones

in the certificate, if such use can be misleading to the person who produces the goods or services, or these marks and the mark can be confused [6]. That is, the protection of trademark rights is limited to a certain breadth of the range of goods specified in the certificate.

Features of legal protection for a trademark:

- The holder of the certificate fully disposes of the right to use the TM and prohibits unfair use
- protection is granted against the unauthorized use of a registered mark or designations similar to the mark for the goods specified in the certificate;
- the content of the right and the extent of the right protection is determined by the display of the sign and the list of goods and services brought to the register and attested
- the period of validity of the certificate is limited, each subsequent extension of the payment presupposes the payment to maintain the validity of the certificate [7, c.45].

Optional elements are second in importance. These include: corporate characters, slogans, musical arrangements and more. The peculiarity is that they are in several categories at the same time; most objects can be protected by copyright and, after a while, as trademarks by certain classes of goods, services.

The second element of importance after a brand name is its slogan - a laconic phrase that reflects the value of brand philosophy. This phrase affects the perception of information when buying a product. Special attention is paid to the methods of creating the motto, their compliance with certain requirements, registration and transfer of rights, etc. Advertising slogans can be subject to several legal protection regimes. According to the current legislation (Law of Ukraine "On Protection of Rights to Marks for Goods and Services" [6], Instruction on the submission, review, publication and entry in the registers of the transfer of ownership of a mark for goods and services and the issue of a license to use the mark (international mark) for goods and services [8]) popular advertising slogans are often registered by the copyright holders, either as trademarks or service marks.

Often, an advertising slogan that is registered as a trademark may be widely known, but it can no longer be used to refer to products of the same kind that the applicant is going to produce. That is, theoretically, two companies producing different products or providing different services can register the same slogan [9, c.127].

The use of specific characters that embody the brand and project consumer desires also have their own peculiarity. An important condition in such cases is the presence of the written consent of the person whose image is used as a trademark, since under the legislation of Ukraine (Article 308 of the Civil Code of Ukraine) photos depicting an individual may be publicly displayed, reproduced, distributed only with the consent this person [1].

Considering the aforementioned objects, it is worth noting that the construction and protection of each element of the brand has its own peculiarity. Therefore, special attention should be paid to the improvement of contractual structures governing the use of intellectual property in branding. Brand registration is a precautionary measure that protects against unfair competition. In order to prevent criminal offenses in the area of competitive business relations and intellectual property, it is necessary to strengthen the responsibility by changing penalties. The problem of effective legal protection of brands in Ukraine must be addressed comprehensively. To create positive goodwill, you need to coordinate your registration work with lawyers and other branding professionals while registering a brand, as well as conduct research on the competitive environment in order to respond to unfair competition in a timely manner.

Literature:

1. Andreeva, V.M. (2003), "Psychological bases of formation and functioning of the brand", Abstract of Ph.D. dissertation, Social Psychology, State University of Management, Moscow, Russian Federation;
2. Molotaj, O. (2007), "Be careful!", *Ukrains'kyj iuryst*, vol. 6, p. 54
3. Kyj, M. (2007), "Brand value evaluation", *Viddil marketynhu*, vol. 9, ages 13-18;]

4. Aliyev AT Working with the brand: creative psychology and communicative features (on the example of the formation of the brand "Skoda" / AT Aliyev // Bulletin of the Moscow University / Series 10: Journalism. - 2007. - № 4. - P. 39;

5. FI Sharkov. Goodwill constants: style, publicity, reputation, image and brand of the firm: Textbook - M.: Dashkov & K Publishing and Trading Corporation ;. - 272 pp., 2010

6. On Protection of Rights to Marks for Goods and Services: Law of Ukraine of December 15, 1993 No. 3689-XII // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 1994. - № 7. - Art. 36;

7. Vladimirova N. Method of protection of trademark rights / N. Vladimirov // Intellectual property. - 2014. - № 1. - P. 43-47;

8. On approval of the Instruction on the submission, review, publication and entry in the registers of information on the transfer of ownership of a mark for goods and services and the issue of a license to use the mark (international mark) for goods and services: Order of the Ministry of Education of Ukraine of 03.08.2001. No. 576 // Official Bulletin of Ukraine. - 2001. - № 34. - Art. 1615;

9. OV Koptseva Where are you digging?! Internet rights protection / OV Koptseva. - M: Exmo, 2009. - 208 p. ;

10. Civil Code of Ukraine, January 16, 2003, No. 435-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2003. - № 40-44. - Art. 356 p/

СИСТЕМА НАССР – СТАНДАРТНА НОРМА ЧИ ВИМОГА РИНКОВОГО СЬОГОДЕННЯ ?

Король О.Ю.

викладач II кваліфікаційної категорії

Олефіренко М.В.

старший викладач вищої кваліфікаційної категорії

кафедри харчових технологій

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

Анотація. Важливим кроком у реформуванні системи контролю безпеки харчових продуктів в Україні є розробка та впровадження надійної системи простежування „від лану до столу” за міжнародними стандартами на харчове виробництво [1]. Реалізація моделі європейської системи безпеки та якості харчових продуктів визначає обов’язкове застосування принципів системи НАССР, покладає відповідальність за безпеку продукції на виробників. Це потребує відповідної спроможності кожного оператора ринку адекватно аналізувати ризики і мати достатньо досвіду та знань щодо впровадження системи контролю безпеки харчових продуктів.

Ключові слова. Безпека, якість, управління, принципи, стандарт.

Модель управління якістю і безпекою харчових продуктів за принципами НАССР у розвинутих країнах (США, Канаді, Європі, Індії, Австралії, Бразилії, Таїланді, інші.) має більш ніж 40-річний досвід її використання, що підтвердив її ефективність та надійність. Обов’язковість запровадження систем управління безпекою харчових продуктів за принципами НАССР визначено законом України, де встановлено етапи перехідного періоду, які передбачають [2]:

1) застосування програм передумов системи НАССР – всі потужності (20.09. 2016р);

2) застосування процедур заснованих на принципах системи НАССР в підприємствах, які провадять діяльність з харчовими

продуктами у складі яких є необроблені інгредієнти тваринного походження (окрім малих потужностей) (20.09. 2017р);

3) застосування процедур заснованих на принципах системи НАССР в підприємствах, які провадять діяльність з харчовими продуктами у складі яких відсутні необроблені інгредієнти тваринного походження (окрім малих потужностей) (20.09. 2018р);

4) застосування процедур заснованих на принципах системи НАССР в малих підприємствах у тому числі й оператори, які постачають харчові продукти кінцевому споживачу, персонал ≤ 10 осіб, площа ≤ 400 м², або не постачають харчові продукти кінцевому споживачу, персонал ≤ 5 осіб. (20.09. 2019р).

Перехідні періоди, дають можливість операторам ринку переорієнтуватись на нові вимоги та, якщо це необхідно, привести виробництво харчових продуктів у відповідність до положень нового Закону. Втім, виникає питання: чи достатньо часу, встановленого на перехідний період, який висуває ряд специфічних, у певній мірі, імперативних вимог? Очевидно, для багатьох підприємств харчової галузі це питання докорінних змін. Для країни це виклик, адже окрім невідповідного законодавства з питань безпеки харчової продукції, підприємства галузі мають значну зношеність або застарілість основних виробничих фондів. За офіційними статистичними даними фізично і морально застаріле обладнання в переробних галузях АПК складає (65–75%), середній термін використання виробничих технологічних ліній досягає 12–15 років, а на окремих підприємствах – 25–30 років [3].

Під час впровадження систем НАССР в підприємствах України виявлено низький рівень виробничої санітарії і гігієни, технологічної дисципліни та недостатню обізнаність персоналу щодо системи НАССР і правил GMP/ GHP, брак практичного досвіду їх використання. В більшості випадків (до 40%) причини випуску неякісної або потенційно небезпечної харчової продукції криються у недбалості або нестачі знань фахівців і робочого персоналу, (до 36%) через недотримання необхідних технологічних параметрів процесу, відсутність регламенту виробництва і достатнього технічного оснащення [4].

Складною є ситуація і в питаннях технічного регулювання та метрологічного забезпечення, що ускладнює контрольно-вимірвальні завдання. Нормування допустимих доз та залишкових кількостей і рівнів вмісту різних контамінантів у харчових продуктах в Україні дещо різниця з нормами ЄС, це створює проблеми щодо проведення відповідних випробувань харчової продукції для експорту. У структурі більшості державних випробувальних лабораторій бракує сучасного устаткування, вони не відповідають міжнародним стандартам, тому сертифікація на національному рівні або вартує дуже дорого, або взагалі неможлива [5].

Міжнародні зобов'язання України щодо продовольчої безпеки та усвідомлена відповідальність за безпечність продуктів харчування кожного виробника продукції, вимагає контролю всіх ризиків на різних стадіях харчового ланцюга – від вирощування та первинної переробки сировини до реалізації і споживання готової продукції, включаючи оптову та роздрібну торгівлю. Яким би складним не видавався процес змін, він є неминучим, єдиним шляхом, що дозволяє забезпечити продовольчу безпеку держави, відкриває можливості експорту харчової продукції, забезпечує перспективи розвитку українського харчового ринку в умовах євроінтеграції. Результатом реформування як державної політики у сфері якості та безпечності продуктів харчування, так і власне підприємств, є зростання обсягів експорту харчових продуктів до ЄС. Однією з найсуттєвіших змін у структурі експорту харчової продукції до ЄС, які відбулись протягом 2013-2016, стало зростання частки переробленої продукції (на противагу сировині і напівфабрикатам), яка сягнула 44% всіх поставок у 2016 році. Ключову роль у цій зміні склав приріст соняшникової олії, а також збільшення поставок продукції тваринництва, зокрема молочної продукції [6]. Це безумовно, свідчить про те що в країні ряд підприємств харчової галузі застосовують процедури засновані на принципах системи НАССР, здійснюють діяльність за вимогами ЄС. Ринкові вимоги сьогодення мотивують і в певній мірі забезпечують прискорення

процесу оновлення і модернізації виробничих фондів харчових підприємств, підвищують дотримання виробниками вимог технологічної дисципліни, виробничої санітарії та гігієни, активізують вивчення міжнародного досвіду розробки і впровадження систем управління безпечністю та якістю харчових продуктів за принципами НАССР.

Література:

1. Регламент ЄС №178/2002 – „головний харчовий закон ЄС”.

2. Закону України „Про основні принципи та вимоги до безпечністі та якості харчових продуктів” від 22.09.2014 №1602-VII. – 20.09.2015.

3. Гавриляк М., Петелицька М. Проблеми впровадження системи НАССР в Україні та шляхи її вирішення /Управління якістю в освіті та промисловості: досвід, проблеми та перспективи: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, 28–30 травня 2015 року. – Львів: Видавництво Львівської полі техніки, 2015. – 277 С. 37-38.

4. Любишко Д.С. Проблеми впровадження систем управління безпечністю харчових продуктів/ Формування механізмів управління якістю та підвищення конкурентоспроможності підприємств: VII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція студентів, спірантів та молодих вчених: тези доповідей, Дніпропетровськ, 25березня 2016р.– Дніпропетровськ: Університет імені Альфреда Нобеля, 2016.– 280 с. ISBN 978-966-434-364-7.

5.Толок Г. Шляхи впровадження системи НАССР: українські реалії / Г. Толок // Продовольча індустрія АПК. – 2015. – № 6. – С.4-6. 6. Що змінилося в торгівлі з ЄС?// [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.chernihiv-oblast.gov.ua/S_oglyad_statti__

НАПРЯМКИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Кубецька О.М.

к.е.н., доцент,

*завідувач навчально-наукової лабораторії
з дослідження проблем економічної безпеки*

Палешко Яна Сергіївна,

к.е.н., старший науковий співробітник

навчально-наукової лабораторії

з дослідження проблем економічної безпеки

Остапенко Тетяна Миколаївна,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки, підприємництва

та управління підприємствами,

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара,

м. Дніпро, Україна

Анотація. *Визначено зміст категорії “державна допомога суб’єктам господарювання”. Висвітлено особливості між народного досвіду здійснення державної допомоги. Висвітлено особливості надання державної допомоги суб’єктам господарювання у відповідності до законодавства України. Авторами визначено порядок надання державної допомоги суб’єктам господарювання.*

Ключові слова: *держава, державна допомога, пільги, податки.*

Згідно статті 1 Закону України «Про державну допомогу суб’єктам господарювання» державна допомога – це підтримка країни суб’єктів господарювання за рахунок держави (її ресурсів), створюючи умови для виробництва окремих видів товарів, надання послуг чи ведення окремих видів діяльності.

Державна допомога суб’єктам господарювання – це будь яке сприяння (фінансове/організаційне) державних органів влади, щодо підприємства з метою досягнути відповідний економічний і соціальний рівень економіки

країни та забезпечити постійний розвиток відповідної галузі.

Існує два види державної допомоги на галузевому рівні: допомога у сфері матеріального виробництва; допомога у сфері нематеріального виробництва.

В країнах Європи існує три групи державної допомоги: регіональна, загальнодержавна та допомога чутливим галузям економіки. В Україні державна допомога здійснюється за наступними напрямками (рис. 1):

Рис. 1. Напрямки здійснення державної допомоги в Україні

Державна допомога надається відповідно чинному законодавству України. На регіональному рівні державна допомога надається у формі податкових, митних та фінансових пільг суб'єктам господарювання, які здійснюють інвестиційні проекти на території вільних економічних зон.

Аналізуючи законодавчу базу, слід відзначити, що існує певний порядок надання державної допомоги суб'єктам господарювання:

1. визначають орган влади, який розглядає заяви суб'єктів господарювання, щодо надання державної допомоги;
2. подання зави суб'єкта господарювання (підприємства), щодо прохання про державну допомогу;
3. результат рішення з приводу допущення до участі у конкурсі про державну допомогу;
4. розгляд проектів учасників;
5. оцінка економічного стану суб'єкта господарювання;
6. проведення відбору по заявкам учасників щодо отримання державної допомоги;
7. надання державної допомоги.

Отже, державна допомога: це засоби, які направлені на відбудову господарської діяльності підприємствам; це економічне втручання держави в господарську діяльність підприємств шляхом надання переваг окремим суб'єктам господарювання.

За результатами дослідження виявлено, що державний захід підтримки може розглядатись як державна допомога суб'єктам господарювання у разі, якщо відповідатиме таким ознакам: 1) факт передачі ресурсів держави; 2) набуття суб'єктом господарювання економічної переваги; 3) селективність характеру заходу щодо конкретних суб'єктів господарювання [1].

Література:

1. ЗУ “Про державну допомогу суб'єктам господарювання” Елєтронний ресурс: режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>

2. О. Ліллемяє. Концепція поняття “державна допомога”. Юридичний журнал «Право України» (україномовна версія). Випуск 5/2018. С. 46-59. DOI<https://doi.org/10.33498/louu-2018-05-046>

ОСОБЛИВОСТІ НОВОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ларіна Д.Є.,

студентка економіко-правового факультету

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

Анотація: у статті визначені ключові особливості розвитку нової моделі світогосподарських відносин в сучасних умовах глобалізації. Виявлено сутність мережевої економіки, її основні риси та елементи. Також, була здійснена рейтингова оцінка рівня інформатизації економік різних країн світу.

Ключові слова: мережева економіка, інформатизація, інформаційно-комунікаційні технології, глобалізація.

У сучасних глобалізаційних умовах міжнародного економічного співробітництва важлива роль приділяється інтенсивності розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які охоплюють практично всі сфери людської діяльності: управління, освіту, науку, культуру тощо. Економіка, що побудована на технологічному фундаменті, дозволить організаціям, компаніям та приватним громадянам продуктивно працювати і співпрацювати один з одним незалежно від їх місцезнаходження. Під впливом цих процесів формується новий економічний простір у формі інформаційно-мережевої системи економічних відносин. У зв'язку з цим, актуальним є дослідження розвитку нової технологічної парадигми, базисом якої є мережа інформаційно-комунікаційні канали та зв'язки.

Однією з умов становлення мережевої економіки стало витіснення у 80-х роках четвертого технологічного укладу п'ятим, у якому лідируючі позиції займають новітні комп'ютерні та інформаційні технології, засоби космічного зв'язку, волоконна оптика, біотехнології. Мережева економіка виникла на стику традиційної економіки та інформаційно-комунікаційних

технологій і сьогодні є одним із напрямків, що наразі бурхливо розвивається. Необхідно зазначити, що до 2000 р. мережева економіка іменувалася переважно «Інтернет-економікою» або «цифровою економікою», а з 2001 р. у міжнародному дослідницькому середовищі все ширше став використовуватися термін «мережева економіка», а іноді – «електронна економіка».

Отже, існує багато точок зору щодо сутності поняття «мережевої економіки». Відповідно до першої з них, прихильниками якої є Бугорський В.Н. та Стрелец І.А. розглядають мережеву економіку як економіку, яка пов'язана з розподілом мережевих благ та виробництвом. Іншої думки дотримуються Дятлов С.А та Матюшок В.М., які під мережевою економікою розуміють ту економіку, яка ґрунтується на використанні Інтернет технологій. За Галайдою В. А. та Цвилевим Р.І. мережева економіка є формою господарської діяльності в економіці горизонтальних зв'язків [1-4].

Однак, на нашу думку, в суть визначення терміну «мережева економіка» вкладає більш правильне і наближене трактування до сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку саме науковець Кастельс М.

Посилаючись на його визначення, мережева економіка – економіка нового типу – інформаційна та глобальна економіка. Інформаційна – оскільки конкурентоспроможність і продуктивність чинників або агентів в цій економіці (регіон, нація, компанія) залежать у першу чергу від їх здатності генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію засновану на знаннях. Глобальна – тому що всі головні види економічної діяльності (виробництво та споживання товарів та послуг), а також їх складові організуються в глобальному масштабі, безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, що зв'язує економічних агентів [5]. Дослідник розглядає економіку нового типу, як симбіоз інформаційної і глобальної економіки для якої характерним є розвиток інформаційно-комунікаційних мереж.

Виходячи з цього, доречно виділити такі основні риси мережевої економіки:

- існує підпорядкованість інтересам мережі;
- соціально-економічне розташування виробничих потужностей;
- рух товарів і капіталу спрямований на задоволення соціально-економічних потреб мережі;
- висока ступінь координації економічних операторів;
- модифікація гнучкості завдяки модульній конструкції;
- сприяння широкому впровадженню господарської діяльності у світову інформаційно-економічну систему.

Розглядаючи становлення мережевої економіки як нової форми глобальних світогосподарських відносин, доречним є проведення індексної оцінки інформатизації країн світу.

Так, найбільш інформативними та влучними індикаторами для аналізу інформатизації світогосподарських відносин між країнами є індекс електронного уряду ООН (UN e-Government Index), індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index) та індекс інформаційного суспільства (Information Society Index).

Отже, найвищий рівень розвитку за індексом електронного уряду ООН мають такі країни як Данія (значення індексу дорівнює 0,92), Австралія (із значенням індексу 0,91), Південна Корея (значення індексу 0,9), єдина країна у рейтингу, що розвивається, та Великобританія (із значенням індексу 0,89). Таких результатів цим країнам вдалося досягти завдяки високому рівню розвитку ІКТ-інфраструктури та людському капіталу, табл.1.

Таблиця 1

Індексна оцінка рівня інформатизації країн світу

Ранг	UN e-Government Index (2018 р.)		NRI (2016 р. – останні дані)		ISI (2017 р.)	
	Країна	Значення (0-1)	Країна	Значення (0-10)	Країна	Значення (0-10)
1	Данія	0,915	Сінгапур	6,0	Ісландія	8,98
2	Австралія	0,905	Фінляндія	6,0	Південна Корея	8,85
3	Південна Корея	0,901	Швеція	5,8	Швейцарія	8,74
4	Великобританія	0,899	Норвегія	5,8	Данія	8,71

5	Швеція	0,888	США	5,8	Великобританія	8,65
6	Фінляндія	0,882	Нідерланди	5,8	Гонконг, Китай	8,61
7	Сінгапур	0,881	Швейцарія	5,8	Нідерланди	8,49
8	Нова Зеландія	0,881	Великобританія	5,7	Норвегія	8,47
9	Франція	0,879	Люксембург	5,7	Люксембург	8,47
10	Японія	0,878	Японія	5,6	Японія	8,43

За показником мережевої готовності Сінгапур посідає першу сходинку у рейтингу ТОП-10 країн (табл.1) зі значенням індексу 6, на відміну від індексу розвитку електронного уряду, де ця країна зайняла лише сьому позицію у 2018 р. На другому і третьому місці розташовані скандинавські країни із значеннями показника 6 та 5,8 відповідно. На четвертому та п'ятому місці у рейтингу знаходяться Норвегія і США із майже однаковими значеннями показника – 5,8, більшою мірою завдяки своїм високорозвинутим правовим та політичним сферам та інфраструктурі.

Згідно з індексом NRI, країни, що мають найбільш високе положення в рейтингу, це країни з високорозвиненими ІКТ і найбільшим потенціалом їх використання. Безумовно, високі значення одного складника індексу (сприяючих чинників) впливають на значення іншої складника (рівня використання мережевих технологій), наприклад високе значення компоненти «сприяючі чинники» сигналізує про потенційну здатність країни швидко розвиватися на основі наявної ІКТ-структури. Крім того, індекс NRI відображає основні тенденції, можливості і недоліки інформаційної політики країни та відображає рівень залученості кожної країни в інформаційний світ.

Ісландія очолила рейтинг за індикатором інформаційного суспільства (ISI) у 2017 році зі значенням 8,98. За нею слідують шість інших країн Європи (Швейцарія 3 місце, Данія 4 місце та Великобританія - 5) та три економіки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (Південна Корея 2 місце, Гонконг – 6 та

Японія -10 місце), які мають конкурентоспроможні ринки ІКТ, які протягом багатьох років відчували високий рівень інвестицій та інновацій у ІКТ. Країни, що перебувають на вершині розподілу ІДІ, також мають високий рівень економічного процвітання, грамотності та інших навичок, які дозволяють громадянам повною мірою скористатися доступом до комунікацій. Найслабші позиції у рейтингу за індексом інформаційного суспільства займають такі країни як Еритрея (ISI = 0,96), Центральна Африканська Республіка (ISI = 1,04) та Чад (ISI = 1,27).

Підбиваючи підсумок слід зазначити, що в основі появи мережевої економіки лежать масштабні зміни в економічних процесах, що викликані застосуванням ІКТ, можливостями передачі величезних обсягів інформації, аудіо- і відеоматеріалів на глобальному ринку. Наразі мережева економіка відіграє роль платформи для регіонального інноваційно-інвестиційного розвитку як окремої країни, так і регіону в цілому.

Література:

1. Бугорський В.Н. Мережева економіка: навч. посібник / В.Н. Бугорський. – М.: Фінанси і статистика, 2007. – 56 с.
2. Галайда В.А. Глобалізація і регулювання мережевої економіки в сучасних макроекономічних системах: дис. д-ра. екон. наук / В.А. Галайда. – М.: ГУУ, 2005. – 290 с.
3. Матюшок В.М. Сетевая економіка і глобалізація економічної діяльності / В.М. Матюшок // Інформаційне суспільство. – 1999. - Вип. 6. – С. 46-47.
4. Стрілець І.А. Мережева економіка: підручник / І.А. Стрілець. – М.: Ексмо, 2006. – 166 с.
5. Кастельс М. Галактика Інтернет: Роздуми про Інтернет, бізнес і суспільство / М. Кастельс. – Єкатеринбург: У-Факторія, 2004. – 328 с.

THE STATE AND PROSPECTS OF LAND INVENTORY OF
THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE
ODESSA REGION

*Artemov V.O.,
Movchan T.B.
Ph.D., Professor*

SHEE «Odessa state agrarian university »

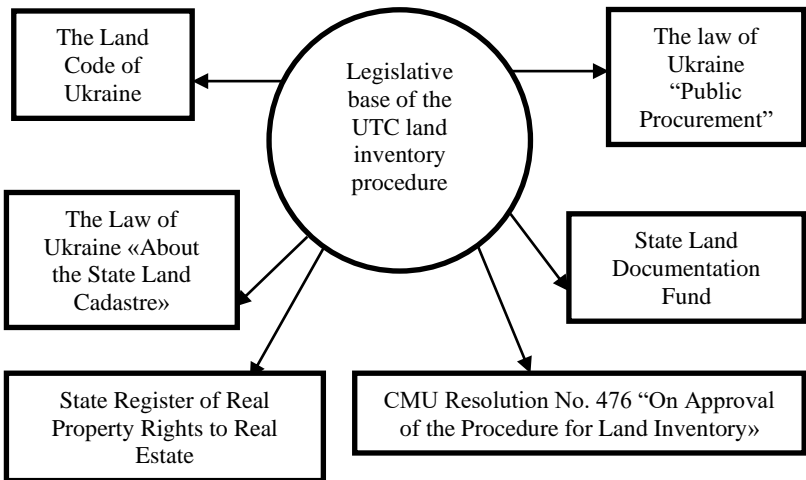
Abstract: *It the article the state and perspectives of land inventory in the Odessa regional united territorial communities are examined, necessity of its holding is justified and the resulted opportunity, that it will bring to the united territorial communities, is considered.*

Key words: *Inventory, land, united territorial communities, Odessa region.*

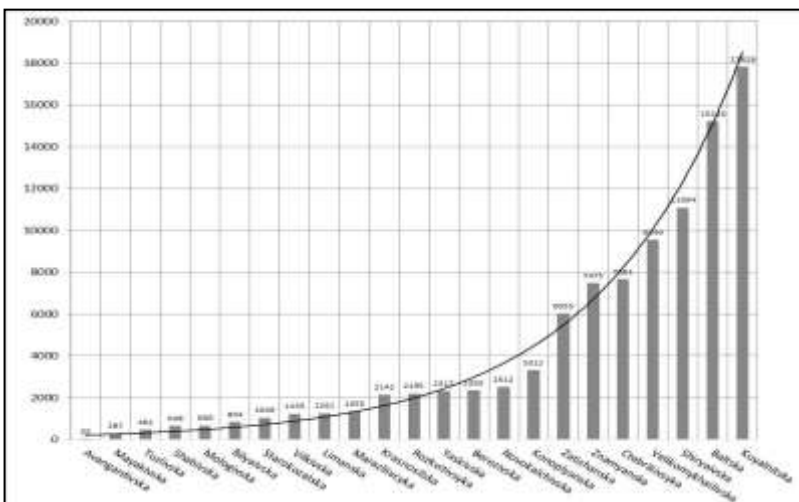
The result of the decentralization of public administration in the Odessa region is the creation of 37 united territorial communities (hereinafter referred to as UTC), of which 28 are in direct budgetary relations with the state budget and others are in the process of being established. The transfer of land outside settlements to communities requires quality inventory to effectively manage land resources. Inventory of UTC lands is one of the key factors for their further success and development of the region; it is a check and documentary confirmation of the availability of land, their condition and the valuation of assets. The result of effective land management is ability to develop communities by filling the local budgets, commitment of qualitative and transparent land disposition without any violation of the Ukrainian law and with utmost consideration of community interests. Analysis of Ukrainian legislation in the scope of land inventory let build the following scheme Figure 1.

In the Odessa region, transfer of land to UTC ownership has started since 2018.

The list of UTC and the area of agricultural land, which they have already received in communal ownership, are shown in Figure 2.

Figure 1. Legal support for lands inventory of the united territorial communities

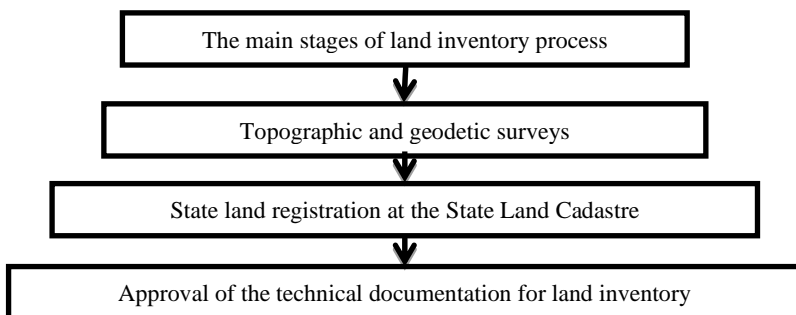

Figure 2. The graph of communal property land acquisition by the united territorial communities* created according to [3] of the StateGeoCadastre as of 01.09.2019

By her end of 2019, the State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre (StateGeoCadastre) intends to complete

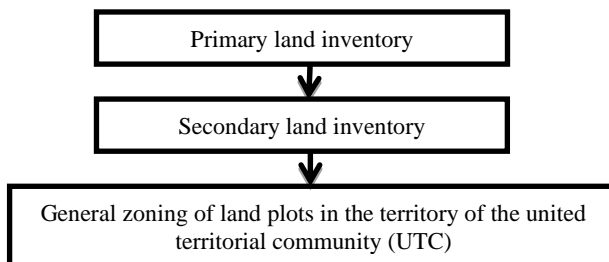
the inventory of 10 189 mln ha of state – owned agricultural land in the Odessa region. The goal is to regulate the procedure of land transfer to communities and to give them easy access to the information pertain the status of land inventory, creating the mechanism to control its implementation.

The Figure 3 shows the visual inventory process, which encompasses conducting of topographic-geodetic works, state registration of land plots in SLC and approval of technical documentation for land inventory.

Figure3. Land inventory process

To provide the communities with the qualitative inventory data there is a suggested to carry out the inventory in three stages, namely:

Figure 4. Stages of UTC land inventory

It is worth to point out that according to the StateGeoCadastre data the land inventory process is much slower in the Odessa region than in

other united communities. The total completion of the agricultural land inventory in Ukraine is expected before August 1, 2020, before the Law of Ukraine “About the land market” comes into force.

The completeness and quality of agricultural land inventory depends on the timely errors` detection and their correction under inventory process, process of the state, community and privately owned land demarcation, the completion of local government reform. Detailed information on the holding the inventory of agricultural land for their transfer to united territorial community ownership (UTC) dated January 1, 2019 in the Odessa region is presented in the table 1 below.

Table 1

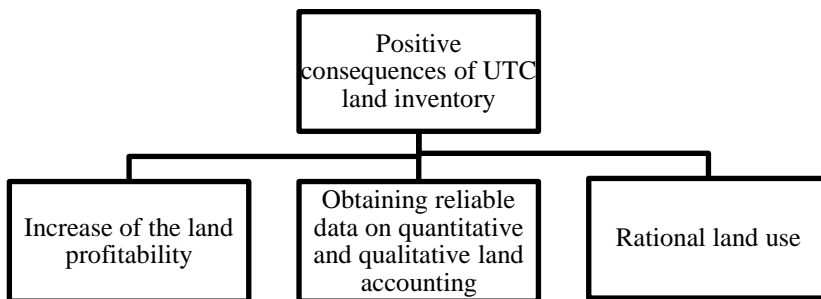
The results of land inventory in the Odessa region in 2019*

Land inventory stages	Number of inventory items		Total area, ha	% of work completed
Topographic and geodetic works	lots of land	6341	89657,50	79
Land lots state registration at the StateGeoCadastre				44
Preparation of technical documentation on land management	Land management documentations	195	89657,50	32,0
Conformation of technical documentation on land management				
Approval of technical documentation on land management				
Carrying out the state expertise of documentation				
		83	30047,90	

*made according to the data [3] of the StateGeoCadastre that was presented to the department of decentralization and regional development of the Odessa region state administration

Taking into the account instability and ambiguity of the Ukrainian land legislation there is a need to involve professionals, to calculate possible negative aspects of carrying work and draw attention to small problematic issues, which very often cause big problems.

Figure 5 depicts the positive consequences of UTC land inventory, which is necessary to obtain reliable data on quantitative and qualitative land accounting and to bring the collected data in line with the actual ones. This will help to increase the profitability of the land and its rational use, as well as to increase the investment attractiveness of the UTC, to facilitate the search of potential land lots for investors and for residential construction.

Figure 5. Advantages of UTC land inventory

Thus, as a result of inventory process the communities will prospectively obtain within their authority completed data base of all land lots on paper or electronic devices and this will significantly increase investment attractiveness of this UTC. This will bring ability to monitor land use according to the issued permits. A geospatial database of land owners and land users will be formed, land boundaries will be established and the whole image of the community will be improved.

Literature:

1. The Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" of 05/02/2015 No. 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
2. Data from the StateGeoCadastre URL: <https://land.gov.ua/>
3. Data from the Department of Decentralization and Regional Development of the Odessa Regional State Administration URL: <https://dair.odessa.gov.ua/>

4. M. Baimuratov Decentralization and Competence of Local Self-Government in Ukraine / M. Baimuratov // Viche. - 2015. - № 12. - P. 14–17.

5. Shemshuchenko Y. Conceptual problems of regional policy and decentralization of power in Ukraine in the context of European integration processes / Yu. Shemshuchenko // Viche. - 2015. - № 12. - P. 3-6.

УДК 631:15:281

Економічні науки

ЧИННИКИ ТА ЗАГРОЗИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Морозова Г.С.,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва
м. Харків, Україна*

Чинники, що формують рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і у кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Розглядаючи сільськогосподарське підприємство як самостійний господарюючий суб'єкт, насамперед, слід відзначити, що його діяльність носить ризиковий характер. Управлінські рішення з питань забезпечення та постійного підвищення результативності їх функціонування, що приймаються керівниками підприємств, завжди пов'язані з ризиком їх невиконання. У сільськогосподарських підприємствах ризик виникає на всіх стадіях господарського процесу.

Крім того, сільське господарство, на відміну від інших галузей національного господарства, має специфічну причину появи невизначеності – природні чинники, від яких залежать кінцеві результати господарювання. Тому для досягнення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання

необхідно враховувати весь спектр факторів, від яких залежить ефективність функціонування підприємства в умовах жорсткої конкуренції.

Усі чинники економічної безпеки за своїм походженням поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники обумовлені впливом зовнішнього середовища, а їх дія може стати як загрозою, так і можливостями. До зовнішніх чинників належать зв'язки з контрагентами, господарське та податкове законодавство, кон'юнктура ринку, невизначеність зовнішнього середовища, державна підтримка сільськогосподарських підприємств та природно-кліматичні умови.

Нині основними загрозами економічній безпеці підприємств вважаються внутрішні чинники, які підпадають під контроль підприємства. До них належать обсяг фінансових ресурсів, наявність кваліфікованого персоналу, матеріально-технічне забезпечення, налагодження технологічного процесу, якість та структура природних ресурсів, інформаційно-аналітичне забезпечення, робота з винахідництва та раціоналізаторства, організація системи управління та контролю, соціальний захист працівників, інвестиційний клімат на підприємстві, рівень екологізації сільськогосподарського виробництва та інтегрованість підприємства у виробничі та ринкові відносини.

Загроза, сама по собі, не несе ніякої шкоди для діяльності організації: вона існує об'єктивно, потенційно, незалежно від нашого знання про її існування. Однак у певний момент часу кожна загроза може перейти з потенційної в реальну, тобто реалізуватися. Ризик – це величина, що характеризує збитки(втрати), викликані у випадку реалізації загроз. В даний час немає стрункої системи класифікації ризиків економічній безпеці суб'єкта господарювання, тому представляється обов'язковим визначення їх типів і групування за певними ознаками.

Пропонується виділяти класифікаційні ознаки загроз економічній безпеці підприємств із врахуванням галузевих особливостей, зокрема: походження загроз, сфера життєдіяль-

ності виробника та масштаб дії, природа їх виникнення, частота дії, тривалість впливу, ймовірність настання, правомірність, можливість їх прогнозування та страхування, величина втрат, об'єкт посягань, ступінь небезпеки виробника та рівень завершеності загроз. Усі загрози взаємопов'язані та, з одного боку, обумовлюють одна одну, а, з іншого – є автономними відносно одна одної.

Загрози потребують їх попередження чи подолання, і тому визначення їх складу має здійснюватись під час формування системи показників економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Неадекватне та невчасне реагування на зазначені загрози призводить до банкрутства. Тому, керівництво підприємства має створити систему спостереження за ними, обов'язково враховувати у своїй діяльності і намагатися запобігати їх наслідкам. Як свідчить практика, співвідношення витрат, здійснених до моменту настання негативної події та завдання шкоди підприємству, і витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення майна і ресурсів становить 1/15 [1, с. 9].

Ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки (постійне зростання цін на паливно-мастильні матеріали, зниження якості аграрної продукції, недостатнє фінансування сільського господарства, нестабільність економічної та політичної ситуації в державі тощо), створює систему загроз у формі втрати прибутків, фінансової залежності підприємств та зниження рівня їх економічної безпеки. Сукупна дія наведеного призводить до зниження рівня економічної безпеки сільськогосподарських виробників. Запобігти цьому можна лише шляхом розробки та впровадження адекватних заходів, спрямованих на протидію негативним впливам зовнішніх та внутрішніх загроз підприємства. В основу комплексу таких заходів мають бути покладені результати оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів підприємництва, яка має не тільки ідентифікувати фактичний рівень їх економічної безпеки, але й виявити резерви його підвищення.

Література:

1. Бендасюк О. О. Критерії й індикатори соціально-економічної безпеки // Вісник Хмельницького національного університету. – 2018. – No 1, т. 2. – С. 7-11.
2. Грицюк Н. А. Методичні підходи до обґрунтування індикаторів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / Н. А. Грицюк // Проблеми науки. – 2018. – No 6. – С. 31–35.
3. Москаленко В. П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В. П. Москаленко, О.Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – No 6. – С. 180–191.

УДК 378

Економічні науки

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Пащин Р.Я.,

*студентка факультету управління,
сфери обслуговування та харчових технологій*

Нікульча В.А.,

кандидат економічних наук, ст. викладач

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

м. Чернівці, Україна

Анотація. У статті розглянуто поняття та особливості освітньої послуги, передумови виникнення лояльності у споживачів, виділено фактори формування лояльності у сфері освіти.

Ключові слова: лояльність, освітня послуга, системні фактори, несистемні фактори.

У зв'язку із загостренням конкуренції на ринку освітніх послуг, зокрема серед закладів вищої освіти (ЗВО), підвищенням плати за навчання та скороченням кількості місць державного замовлення, більшість установ зустрічаються з таким явищем, як зниження кількості абітурієнтів. Актуальним

постає завдання щодо посилення зусиль та пошуку актуальних інструментів не лише по залученню потенційних і реальних абітурієнтів, а й щодо формування лояльності до ЗВО із сторони безпосередніх споживачів освітніх послуг та, в подальшому, випускників. Лояльний студент у результаті формує імідж ЗВО і стає для його найбільшою цінністю.

Освітня послуга – це комплексний процес, спрямований на передачу знань, умінь і навичок загальноосвітнього, професійного характеру споживачеві, з метою задоволення і розвитку особистих, групових і громадських потреб [1, с 33].

Освітні послуги досить специфічні, тому вони наділені певними особливостями [2, с 11]:

1. Низька ступінь відчутності. Споживач освітньої послуги не може задалегідь знати результат свого навчання. Оцінка послуги здійснюється протягом усього періоду навчання, в цьому проявляється її відмінність від інших видів послуг.

2. Нерозривний зв'язок і залежність освітніх послуг від джерела. Освітня послуга не існує окремо від освітнього закладу. Якість наданої освітньої послуги пов'язана, насамперед, із кваліфікацією персоналу, матеріально-технічною базою та іншими невід'ємними від навчального процесу елементами. Кожен з елементів відіграє свою роль в змістовному наповненні освітньої послуги.

3. Нездатність до зберігання. Людині властиво забувати отриману в процесі навчання інформацію. Характерною рисою освітніх послуг є те, що вони нематеріальні, тобто не можуть накопичуватися. Споживаючи освітні послуги, особа накопичує знання, вміння, навички, але це результат роботи мозку й інтелекту людини, а не самі ці дії. Виробництво і споживання освітніх послуг – це досить тривалий процес, споживання освітніх послуг може здійснюватися протягом усього свідомого життя.

4. Очікування отримання різноманітних благ: отримуючи (платно або безкоштовно) освітню послугу, споживач очікує певних привілеїв (працевлаштування в престижну фірму,

додаткового доходу в формі підвищеної заробітної плати, кар'єрного росту та ін.).

5. Доповнення супутніми послугами. Освітні послуги доповнюються йіншими: гуртожиток, медичні послуги, спортивні центри, харчування тощо.

Забезпечення лояльності полягає у побудові довгострокових взаємовідносин із споживачами через забезпечення їхньої прихильності за рахунок високого рівня задоволення їх потреб.

Адаптуючи існуючі підходи до сфери освіти зазначимо, що лояльними споживачі можуть вважатися в тому випадку, якщо вони[3]:

- надовго зберігають лояльність до закладу освіти;
- добре відзиваються про заклад освіти, рекомендують та приводять друзів, знайомих й родичів;
- не чутливі до рекламних кампаній конкуруючих закладів;
- менш чутливі до рівня цін;
- не критичні до одноразових випадків зниження якості;
- із задоволенням беруть участь у різного роду опитуваннях;
- активно висловлюють пропозиції щодо вдосконалення освітніх послуг;
- активно приймають участь у підвищенні якості освітніх послуг.

Слід відзначити, що лояльність не є статичною. Рівень лояльності має здатність до змін – це багатоетапний процес, який визначається в першу чергу термінами навчання, а від курсу до курсу лояльність може істотно відрізнятись.

На формування лояльності у сфері освіти впливають окремі групи факторів. Зокрема, нами розглянутий підхід поділу факторів на системні та несистемні. До системних факторів лояльності відносяться ті, вплинути на які виробник освітніх послуг не може: економіка країни, стан ринку, середній рівень доходів населення і т.п. До цих факторів, умовно, можна віднести й особистісні характеристики споживача послуги: сприйняття ним характеристик конкуруючих закладів, якості надаваних послуг, їх унікальності,

змісту процесу навчання, очікуваних результатів процесу навчання тощо [2, с. 22-23].

У процесі навчання особистісні характеристики через вплив ЗВО можуть змінюватися, а відтак частина з них може бути віднесена до несистемних – факторів, на які може вплинути виробник послуг. Окрім цього, оскільки споживачі освітніх послуг знаходяться в самому ЗВО, вони постійно залучені в освітній процес і, в кінцевому рахунку, впливають на його діяльність, а отже й на імідж ЗВО.

До несистемних факторів, насамперед, належать ті, що можуть, на нашу думку, бути названі організаційними[4]:

- високий престиж ЗВО;
- доступна вартість навчання;
- висока якість освіти;
- наявність актуальної для ринку спеціальності;
- державний статус ЗВО;
- можливість майбутнього працевлаштування;
- зручне місцезнаходження вузу;
- комфортні умови навчання;
- диплом державного зразка ;
- наявність бюджетних місць;
- багаті традиції ЗВО;
- висока кваліфікація викладачів;
- індивідуальний підхід до студентів;
- зарубіжні зв'язку ЗВО;
- організація студентського життя;
- розвинена матеріально-технічна база ЗВО;
- можливість займатися науковою діяльністю.

Отже, сучасні умови функціонування ЗВО спонукають до пошуку дієвих заходів управління лояльністю споживачів освітніх послуг. При виборі інструментарію забезпечення лояльності слід враховувати особливості освітніх послуг, а її формування можливе лише за рахунок високого рівня задоволення споживачів. Рівень лояльності не є статичним, а перебуває під впливом системних та несистемних факторів.

Література:

1. Майборода Т. М. Особливості регулювання освітньої сфери в системі національного господарства / Т. М. Майборода // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2019. – № 2 (133). – С. 30-40.
2. Дуканич Л.В. Формирование потребительской лояльности к образовательным услугам в условиях глобализации и интеграции образовательных систем / Л.В.Дуканич, С.В.Коробейникова. – Ногинск: АНАЛИТИКА РОДИС, 2017. – 224 с.
3. Новоченко В. А. Взаимоотношения с клиентами – ключевой фактор успешной деятельности [Электронный ресурс] / В.А.Новоченко. – Режим доступа: <http://www.marketer.ru/marketing/programmy-loyalnosti-klienta/vzaimootnosheniya-s-klientami-klyuchevoj-faktor-uspeshnosti-kompanii/>
4. Мельникова О. В. Оценка лояльности студентов вуза: методический аспект [Электронный ресурс] / О. В.Мельникова, С. С.Гущина // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 13. – С. 4471-4475. – Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2015/85895.htm>.

УДК 658

Економічні науки

ЛІЗИНГ ЯК СПОСІБ ФІНАНСУВАННЯ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Семенченко Н.В.

д.е.н., професор

Буханевич Р.М.

студент гр. КА-77, ПСА,

Національний технічний університет України

«КПІ ім. Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Анотація: Мета дослідження – висвітлення особливостей лізингової системи світу крізь призму динаміки зміни ринку за останні 10 років. В ході проведення дослідження були

визначені основні особливості сучасних лізингових угод, які мають вплив на якісне фінансування малого та середнього бізнесу, їх переваги та недоліки.

Ключові слова: лізинг, фінансування, види, обов'язки, глобальний ринок.

Лізинг - це можливість для малого та середнього бізнесу розширити свій доступ до коротко- та середньострокового фінансування. З економічної точки зору лізинг можна визначити як "договір між двома сторонами, де одна сторона (лізингодавець) надає актив для використання іншій стороні (лізингоотримувачу) на визначений період часу, в обмін на визначену плату (див. рис.1). Існує багато переваг лізингу як альтернативної (стосовно кредиту чи позики) - форми залучення зовнішніх джерел корпоративного фінансування. Лізинг дозволяє компаніям використовувати майно, машини та обладнання, не зазнаючи великих грошових витрат на початку, забезпечує гнучкість вибору наприкінці терміну використання. Більше того, лізинг є більш зручним джерелом фінансування, ніж альтернативні засоби капіталу, такі як кредит чи позика. Крім того, лізинг може забезпечити фінансування, яке іншим чином не може бути дозволене умовами договору в сучасних кредитних угодах [1]. Для оцінки цих переваг важливо спочатку розібратися в основних питаннях та видах лізингових угод, а також охарактеризувати розвиток ринку лізингу в глобальному масштабі.

Рис. 1. Механізм роботи лізингу[1]

Європейський ринок лізингу зростає. Загальна вартість лізингових послуг у Європі виросла на 6,4%, досягнувши в кінці 2018 року 832,6 млрд євро. Великобританія була найбільшим європейським ринком лізингу в 2018 році, з обсягом послуг вартістю 91,9 млрд. євро, Німеччина (57,6 млрд. євро) та Франція (56,2 млрд. євро) [5]. З рис.1 видно, що підйом лізингового бізнесу почався в 2006 році, в 2009 році в зв'язку з світовою кризою пішов на спад, але потім повернувся різкий зріст. Приблизно третина національних ринків відчула двозначне зростання. Зокрема національні ринки Нідерландів, Польщі, Росії та Болгарії помітно зросли в обсягах. Основні галузі лізингу, включаючи автомобільну, машинобудівну та промислову техніку, а також комп'ютерну техніку значно сприяли зростанню ринку лізингових послуг у всьому світі. Протягом 2018 року європейські лізингодавці надали нового обладнання (включаючи транспортні засоби) обсягом 371,8 млрд євро та об'єктів нерухомості на 14,5 млрд. євро [5].

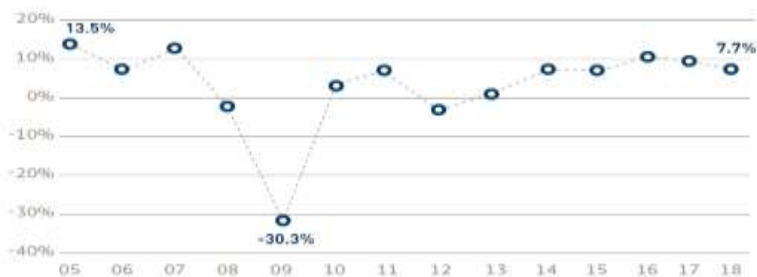

Рис. 2. Графік річних темпів зростання лізингових послуг в Європі[5]

Існують два головні типу лізингу (Табл. 1): оперативний (сервісний) лізинг; фінансовий (капітальний) лізинг.

Таблиця 1

Порівняння сервісного та капітального лізингу

Критерій	Капітальний лізинг	Оперативний лізинг
Власність	Право власності на актив може бути передано лізингодержувачу наприкінці строку оренди	Право власності зберігає орендодавець протягом і після строку оренди

Вигідний варіант придбання	Оренда містить опцію вигідного придбання за ціною меншою, ніж ринковою вартістю	Оренда не може мати варіант угоди на придбання
Термін	Термін оренди дорівнює або перевищує 75% орієнтовного строку корисного використання активу	Термін оренди становить менше 75 % від орієнтовного економічного терміну експлуатації обладнання.
Приведена вартість	Вартість лізингових платежів дорівнює або перевищує 90% від загальної первісної вартості обладнання.	Вартість лізингових платежів становить менше 90 % від справедливої ринкової вартості обладнання.
Ризики та переваги	Переведені на орендаря. Орендар сплачує обслуговування, страхування та податки.	Право на користування лише. Ризик і вигода залишаються за орендодавцем. Орендар оплачує витрати на обслуговування.
Бухгалтерський облік	Оренда розглядається як актив (орендований актив) та зобов'язання (орендні платежі).	Немає ризику власності. Платежі вважаються операційними витратами та відображаються у звіті про прибутки та збитки.
Податок	Орендар вважається власником обладнання і тому вимагає амортизаційних витрат та витрат на відсотки.	Орендар, що орендує обладнання, і тому плата за оренду вважається витратою на оренду.

Джерело: складено на основі [6]

Підсумовуючи, при фінансовому лізингу об'єкт переходить на баланс клієнта, і в кінці терміну договору лізингу цей самий об'єкт компанія викуповує, а в бухобліку це буде оформлено як покупка. При оперативному лізингу об'єкт залишається на балансі лізингодавця, в кінці договору клієнт не може викупити його. У бухобліку відображається як оренда.

Отже, важливість лізингу для фінансування малого та середнього бізнесу постійно зростає. Це підтверджується даними про вартість лізингових послуг у світі, а також темпами зростання цієї діяльності. У наступні роки слід очікувати подальшого динамічного зростання ринку лізингу та створення нових інструментів у цій галузі. Основна передумова побудови ринку

лізингу - це низка переваг цього виду угод стосовно традиційних кредитних та позикових угод. Лізинг корисний тим, що: дозволяє компанії-лізингоодержувачу заощадити на податках, дає компанії без особливих ускладнень можливість оновлення технологічного обладнання, а значить, відновити і збільшити потенціал компанії, та дає мінімізацію ризиків через обмежену відповідальність лізингоодержувача. Завдяки мінімізації ризиків лізингового бізнесу клієнту укласти договір про фінансову оренду часто набагато простіше, ніж отримати "довгостроковий" кредит. Але лізингові процентні ставки, часто можуть виявитися вище на 2-4%, ніж ставки при отриманні кредиту [3]. Адже, як правило, лізингова компанія (якщо вона окрема) сама кредитується в банку, а значить, закладає певну маржу. Однак навіть, незважаючи на це лізингові операції виявляються на 15-25% вигіднішими, ніж кредит [3]. Але варто пам'ятати, що лізинг впливає на кілька ключових аспектів корпоративного фінансування. По-перше, частка основного капіталу, що передається в оренду, зокрема за операційною орендою, може використовуватися як показник того, наскільки фірма обмежена у фінансовому плані. По-друге, у дослідженнях впливу обмежень на фінансування інвестицій фірми, увага не повинна обмежуватися лише капітальними витратами, але також слід враховувати орендований капітал [4]. З макроекономічної точки зору, той факт, що малі фірми здають в оренду близько половини свого капіталу, говорить про те, що використання лізингу є критично важливим для розуміння поведінки функціонування малого бізнесу, який відіграє ключову роль в економічному зростанні [2].

Література:

1. Kraemer-Eis H., Lang F. (2012). The importance of leasing for SME finance. URL: https://www.eif.org/news_centre/research/eif_wp_2012_15_The%20importance%20of%20leasing%20for%20SME%20finance_August_2102.pdf
2. Deloitte. Banking and Financial Services | Finance Leasing. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cy/Documents/financial-services/CY_FinancialServices_FinancialLeasing_Noexp.pdf

3. Simon A. (2010). Economic aspects of financial leasing in business investments.

4. Peterson, George E. (2006). Land leasing and land sale as an infrastructure-financing option.

5. Leaseurope. Key Facts and Figures (2018). URL: http://www.leaseurope.org/uploads/documents/LeaseuropeFF_18.pdf

6. Bolea A., Cosma R. (2015). Leasing as a modern form of business financing. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/>

УДК 338

Економічні науки

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЯК
ЕЛЕМЕНТ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ В УМОВАХ
ПАНДЕМІЇ

Чубрей О.С.

*к.і.н., доцент кафедри економічної географії
та екологічного менеджменту*

Золотунець Д.В.

*студент географічного факультету
Чернівецького національного університету
Імені Юрія Федьковича
м.Чернівці, Україна*

Анотація. Розглянуто особливості використання віртуальних екскурсій як елемент впровадження інноваційних технологій в туристичну галузь в умовах пандемії. Запропоновану власну класифікацію віртуальних екскурсій. Визначено їх місце та вплив на розвиток туристичної галузі.

Ключові слова: туризм, Інтернет, віртуальні екскурсії, онлайнекскурсії, світова криза.

Туристична індустрія посідає чільне місце за обсягами доходу серед провідних галузей світової економіки. Сучасні маркетингові заходи щодо просування екскурсій та збільшення частки ринку повинні включати використання новітніх

технологій, які стануть доступні суспільству навіть в умовах самоізоляції. Розробка віртуальних турів сприятиме розширенню можливостей подолання складних умов та жорсткої конкуренції, створення іміджу виробника та реалізації ринку послуг.

Метою нашого дослідження є аналіз можливостей використання віртуальних екскурсій під час пандемії, визначення їх місця серед інших видів інноватики в туристичній галузі та вплив на розвиток туристичної галузі загалом.

Питання туристичної інноватики досліджувало багато вчених, зокрема, Л.Д. Божко здійснив культурологічний аналіз віртуального туризму як явища культури [1], Білецький М.І. та Котик Л.І розглядали віртуальний туризм як можливість популяризації історико-культурних пам'яток [2], В. Балута, Д. Купінський та Ю. Миронов визначали особливості використання віртуальних екскурсій в сфері туризму. Малиновська О.Ю. вважала, що віртуальний (диванний) туризм – це різновид комп'ютерних онлайн-ігор, а власники аккаунтів керують своїми персонажами у тривимірному просторі [3]. Проте в сучасній науковій літературі не визначено місце віртуального туризму, як напрямку розвитку туристичної індустрії в кризових умовах.

Туризм має велике значення в розвитку економічної та соціальної сфери регіонів і країни загалом, окрім цього, це найбільш глобалізована галузь міжнародного бізнесу. Саме тому, як і вся економічна система, вона стала «паралізована» в умовах пандемії. За даними Всесвітньої організації туризму (UNWTO) останні 40 років спостерігається стрімкий ріст міжнародних потоків туристів. Так, в 2012 році міжнародні потоки сягали 1 млрд. осіб, а в 2019 році зросли до 1,5 млрд. осіб (51% - Європа) [5]. Якщо ж говорити про такі країни, як Іспанія, Франція та Італія, де частка туризму у ВВП більше 10%, то вплив коронавірусу рівнозначний краху. Що ж до України, то ситуація буде менш відчутною, адже зовнішній туризм становить всього 2% ВВП. При цьому варто зазначити, що галузь приносить значну частину надходжень в місцеві бюджети окремим містам та областям з потужним рекреаційним потенціалом, а саме

Львівській, Одеській області та м.Київ. Доходи Одеської області від туристичного збору в 2019 році становили 21,4 млн. грн., що на 84,5% більше ніж за 2018 рік [6].

Поняття «екскурсія» трактується, як колективне відвідування музею, пам'ятного місця, виставки підприємства тощо; поїздка, прогулянка з освітньою, науковою, спортивною або розважальною метою [4]. Наведене визначення можна змінити, з урахуванням умов проведення віртуального туру. Віртуальна-екскурсія – це можливість відвідування музею, пам'ятного місця, виставки; прогулянка з освітньою, науковою або розважальною метою дистанційно, за допомогою сучасних інтернет технологій. Для визначення сутності екскурсій, які проводяться онлайн, пропонуємо розглянути запропоновану нами класифікацію, яка зможе допомогти дослідити інновацію та оцінити існуючі можливості на ринку туристичних послуг.

1. *За метою проведення:*
2. Навчальна;
3. Загальноосвітня;
4. Рекламна.
5. *За змістом:*
6. Оглядові;
7. Тематичні;
8. Навчальні.
9. *За складом учасників:*
10. Для школярів і дорослих;
11. Для внутрішніх туристів та іноземних.
12. *За видом демонстрації:*
13. Презентація;
14. Онлайн-трансляція;
15. 3D-анімація;
16. Відео 360;
17. Відеоекскурсія;
18. Відеоінфографіка.

Згідно класифікації віртуальні-екскурсії поєднують в собі інтерактивне навчання, інформаційно-комп'ютерну та

проектну інноваційну технологію, що в свою чергу можуть використовуватись для просування інших туристичних послуг, адже вплив на споживача не менший, ніж в телебачення. Слід розрізнити види демонстрації екскурсій, тому наведемо їх характеристику.

Презентація – це набір мультимедійних зображень чи слайдів за допомогою яких відбувається показ. Зазвичай супроводжується доповіддю та діалогом з аудиторією, обговоренням запропонованої теми. В Чернівцях 30 березня 2020 року створено проект «Віртуальні екскурсії», авторка Людмила Рогова використовує презентаційні матеріали, як засіб подачі матеріалів та світлин. Перша екскурсія зібрала близько 50 людей з різних країн світу.

За допомогою онлайн-трансляції відбувається розповідь екскурсовода з місця події наживо за допомогою інтернету. Актуально в умовах карантину, адже картину міста чи об'єкта можна побачити в режимі онлайн. Прикладом такого виду екскурсій є проект телеканалу УАБуковина «Онлайн-екскурсії» провідником якого є Ярослав Адамчук.

3D-анімація використовує комп'ютерну графіку для створення реальних об'єктів в трьохвимірному просторі, які можуть використовуватись як інструмент маркетингу і реклами. Аніматори використовують програмне забезпечення для моделювання 3D. Прикладом використання може бути модель Ейфелевої вежі чи статуї Ісуса Хреста в Ріо-де-Жанейро.

Відео 360 – ще один спосіб відчутти себе на місці події. Зображення записується за допомогою установки із декількох камер або однієї панорамної. Далі зображення об'єднують в одну сферичну роботу. Під час перегляду глядач може контролювати напрямок перегляду та пересуватись в просторі за бажанням. Вже сьогодні технологія використовується для запису міських екскурсій, театральних вистав, музеїв та навіть музичних концертів.

Відеоекскурсія відбувається завдяки завчасно знятому відеоматеріалу, в якому міститься інформація про відвідування

туристичного об'єкту, показ відбувається з голосовим супроводом екскурсовода.

Щодо відеоінфографіки, то це відеоролик в якому інформація та дані подаються у вигляді інфографічних анімацій. Дослідження показують, що 90% інформації, яку ми сприймаємо базується на візуальному впливі. Даний вид привабливіший презентації, оскільки поєднує в собі зображення, рух та звук, які притягують людську увагу.

Сучасна криза – це період нових можливостей для розвитку туристичного бізнесу. Карантин змінив всі сфери суспільного життя, люди перейшли на віддалену роботу та стали інтенсивніше використовувати мережу інтернет. Тому туристичним операторам також доцільно приділяти більше уваги онлайн складовій. В Україні вже впроваджуються нововведення пов'язані з розвитком туристичного підприємництва. Створено проект «Карантин Мандрю», в межах якого проводяться онлайн-екскурсії в різних містах. Організатором стала Софія Грабовецька, яка змогла об'єднати українських гідів аби влаштувати онлайн-подорожі під час карантину.

Таким чином, розвиток віртуального туризму лише набирає обертів в Україні, і тому потребує подальших досліджень. Проведений аналіз наукових праць свідчить, що майже не вивченим залишається питання впровадження інновації для розробки маркетингової стратегії в кризових умовах. В результаті опрацювання інноватики нами визначено поняття віртуальної екскурсії та запропоновано класифікацію, яка допоможе в розробці програми для підвищення конкурентоспроможності туристичної індустрії та стане інструментом освоєння нових ринків.

Література:

1. Божко Л.Д. Віртуальний туризм: нові віяння часу. *Культура України*. 2015. Вип.49.С.151-160.
2. Білецький М.І., Котик Л.І. Туризм як інноваційний вектор розвитку господарства Львівської області. *Зб. матер. міжнар. наук. практ. конф. Львів: Галич-Прес*, 2019. С. 77-87

3. Малиновська О. Ю. Інноваційні види туризму. *Географія та туризм*. 2014. Вип. 27. С. 46-55.

4. Globalandregionaltourismperformance2019. URL: <https://www.unwto.org/global-and-regional-tourism-performance> (Lastaccessed20.04.2020).

5. Офіційний веб-портал Одеської обласної державної адміністрації. URL: <https://oda.odessa.gov.ua>.

6. Екскурсія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екскурсія>. (дата звернення: 20.04.2020)

УДК 1 (091) (438)

Історичні науки

ЛИСТУВАННЯ Я.М. КОЛУБОВСЬКОГО ІЗ
В.І.ВЕРНАДСЬКИМ ЩОДО СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Заремський М.Й.,

кандидат філософських наук, доцент,

Заремська І.М.,

кандидат філологічних наук,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка,

м. Глухів, Україна

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню листів-записок Якова Миколайовича Колубовського до Володимира Івановича Вернадського – першого президента Академії наук Української держави із приводу організаційних питань, пов'язаних зі створенням Національної бібліотеки.*

Ключові слова: *Я.М. Колубовський, В.І. Вернадський, М.П. Василенко, Українська Національна бібліотека, Українська Академія Наук.*

«Хто звук ставитися до історії як для чогось надособового, а то й безособового, сприймаючи історичні події як те, що чиниться ген десь у «великому світі»,.. – обов'язково втрапить у халепу» [5, с. 95], – розмірковував у свій час філософ Віталій Табачковський.

Ця думка є цілком справедливою, а у нашому випадку – і дочасною, коли йдеться не лише про проблеми екзистенціально-персоналістичного штибу, а й стосовно окремих фрагментів біографій людей, діяльність і вчинки яких дозволяють увиразнити перебіг подій більш «глобального» характеру.

Йдеться, зокрема, про вже досить віддалені у часі буремні роки становлення Української Держави на початку ХХ століття, події, пов'язані із залученням найталановитіших і найавторитетніших представників духовних верств українського народу до процесів націотворення і розбудови тих інституцій, які визначили б вектор потенційної концентрації зусиль на шляху до прогресу нації.

Різноманітні аспекти функціонування окремих державних і громадських структур, які виникали в Україні у період з 1917 до 1921 р., (після проголошення 22 січня 1918 року Української Народної Республіки (УНР), що очолювалися Центральною Радою УНР на чолі з Михайлом Грушевським, із 29 квітня 1918 р. – Української Держави на чолі з Павлом Скоропадським, а з 14 грудня 1918 р., внаслідок антигетьманського повстання, – знову УНР під орудою Директорії), усе ж дозволяють за цією політичною строкатістю прослідковувати життєві долі окремих людей, пріоритети влади та її діячів у становленні незалежної України, механізми управління культурними, економічними, духовними процесами.

Пріоритетною джерельною базою для їхнього аналізу залишаються архівні матеріали (епістолярна спадщина, щоденники, мемуари, плани, звіти, службові документи, записки тощо), які дозволяють повніше зрозуміти і відтінити окремі сторінки й аспекти перебігу життя цих людей.

У контексті сказаного слід не забувати, що перші кроки становлення української науки на початках її «біографії» пов'язані з ім'ям нашого славного земляка – уродженця с. Есмань, що на Глухівщині, видатного історика, правознавця та державотворця Миколи Прокоповича Василенка (1866-1935). «Воїстину титанічною» оцінює його державотворчу діяльність

у 1918 році в умовах Гетьманату П. Скоропадського наш сучасник, академік НАН України, директор Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, теж глухівчанин Ю.С. Шемшученко [6, с. 157-158].

Найголовнішою заслугою міністра народної освіти та мистецтва тодішнього Уряду України, без сумніву, є заснування Української Академії наук, першим головою-президентом якої став В.І. Вернадський (від 01.01.1919 до 31.12.1921). За активної участі М. Василенка стало можливим заснування Національної бібліотеки, Національного музею, Державного Українського архіву, двох українських університетів (у Києві та у Кам'янці-Подільському). Він виконував обов'язки Прем'єр-міністра, міністра освіти, міністра закордонних справ, міністра віросповідань, був Головою Державного Сенату.

Обґрунтовуючи нагальну потребу створення Академії Наук, М.П. Василенко зазначав: «Ненормальні умови і підозріле ставлення до української науки, в яких вона розвивалась, утворили те, що Україна малодосліджена. Історію України, історію українського мистецтва, мову, письменство, природні багатства, народне життя, статистику, географію, етнографію – почасти тільки почали студіювати, почасти мають такі вади, що потрібні виняткові потуги, аби заповнити існуючі прогалини. Час іде і потрібно поспішати налагодити наукове життя на Україні» [3, с. 484].

Метою нашої розвідки є залучення до наукового обігу листів-записок Якова Миколайовича Колубовського до Володимира Івановича Вернадського – першого президента Академії наук Української держави. Їхнє листування стосувалося, насамперед, організаційних питань, пов'язаних зі створенням Національної бібліотеки.

Українську Академію наук засновано за указом гетьмана Павла Скоропадського 14 листопада 1918 року. [4, с.15]. Перше спільне зібрання 27 листопада 1918 р. обрало президентом УАН професора Володимира Вернадського, а неодмінним секретарем – Агатангела Кримського. В.І. Вернадський (1863-1945) –

природознавець, засновник геохімії радіогеології, вчення про біосферу, ноосферу, космізм. Від 1898 р. – професор Московського університету; від 1909 р. – академік Імператорської Академії наук.

У перший рік діяльності Академія складалася із трьох наукових відділів – історико-філологічного, фізико-математичного і соціальних наук. Після приходу гетьмана Скоропадського до влади Вернадського запросили до Києва, де він очолив комісію з організації Академії Наук і Української національної бібліотеки, а також комісію із питань вищої школи. Разом із ним із Москви до Києва переїхали понад 20 відомих науковців.

Офіційною датою заснування НБУ ім. В.І. Вернадського вважається 2 серпня 1918 року, а вже 5 жовтня ц.р. М.П. Василенко затвердив інструкцію Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки із визначенням завдання із розроблення концепції її розвитку та правових засад (насамперед, Положення про бібліотеку та її Статуту). Гостро постало питання про формування і розміщення фондів бібліотеки та наповнення роботи предметним змістом. Ось чому і Вернадському, і Василенкові було необхідно докласти неймовірних зусиль до організації роботи у цих напрямках. Відчуваючи кадровий голод, вони намагалися залучити компетентних фахівців до роботи в комісіях, – авторитетних людей, відомих своїми напрацюваннями і професійним досвідом у цих галузях. Зрозуміло, що глухівчанин Яків Колубовський – відомий на той час учений із величезним науковим авторитетом, повною мірою відповідав цим вимогам: із початку 1891 р. він – штатний помічник редактора (відповідальний секретар) першого в Російській Імперії фахового часопису «Вопросы философии и психологии»; заступник секретаря Московського Психологічного товариства; від 1892 р. зарахований до Міністерства освіти і направлений на роботу в Імператорську бібліотеку (нині – Російська національна бібліотека), де працював упродовж 1892-1894 років. Від 1904 р. – секретар «журнала Министерства народного просвещения». Однак після жовтневого перевороту 1917 року в Росії він

змушений був у силу різних обставин (не в останню чергу, й через те, що від 1893 року виконував обов'язки діловода Ради із Опікунства Імператриці Марії Олександрівни щодо сліпих, а вже із 1895 року – керуючого справами Попечительства і члена Ради), відчуваючи небезпеку за власне життя від більшовицької влади, а також передчуваючи майбутні репресії і переслідування за своє співробітництво із царським режимом, отримання за сумлінну працю дворянського титулу і державних нагород, фактично, емігрував у тодішнє «закордоння» – в Україну.

«Київський» період (1918-1920 рр.) у його житті взагалі залишається поза увагою дослідників, та й сам Я.М. Колубовський про нього практично не згадує, обмежуючись указівкою в автобіографії про те, що «в 1918 році був обраний директором Колегії Павла Галагана в Києві і на цій посаді залишався до 1 вересня 1920 р., коли був запрошений на посаду професора по кафедрі філософських і педагогічних дисциплін у Глухівський ІНО» [2]. Однак слід мати на увазі, що у період 1915-1917 рр. посада директора Колегії Павла Галагана взагалі була вакантною, а директорування Я.Колубовського без відповідного кошторису та наявності вихованців було, по суті, номінальним.

Після закриття Колегії в її будинку містилися Генеральне секретарство військових справ на чолі з Головним отаманом військ УНР С. Петлюрою (1917-1918), а пізніше, у 1919-1920 рр. – одне зі сховищ Усенародної бібліотеки України (нині – Національна Бібліотека України імені В.І. Вернадського).

Таким чином, авторитетний учений – історик філософії, автор численних творів із цієї галузі філософських знань, а також робіт із педагогіки, дефектології і психології, у другий «київський» період у своїй біографії (перший припадає на період його навчання в колегії Павла Галагана (8-й випуск, 1882 р.)) в силу обставин, що склалися, а також завдяки особистому знайомству із М.П. Василенком (з яким, до речі, вони майже одночасно навчалися у Глухівській прогімназії і ніколи не припиняли особистих контактів) продовжував

займатися бібліографією та історією української і російської філософії у складі Постійної комісії зі складання біографічного словника діячів українських земель при Українській академії наук, отримавши одночасно доручення від В.І. Вернадського щодо конкретних завдань із виконання Закону «Про утворення Фонду Національної бібліотеки Української держави» від 2 серпня 1918 року за підписом Павла Скоропадського. Крім розроблення концепції її розвитку та правових засад функціонування важливо було вирішити питання про ремонт та підготовку приміщень для зберігання літератури і облаштування довідково-бібліографічного відділу й складання каталогів відповідних видань.

Саме ці питання розглядаються у матеріалах листування Я.М. Колубовського із В.І. Вернадським. Документи подано за хронологією, в авторському стилі, мовою оригіналу (російською) зі збереженням усіх стилістичних особливостей.

Листи Колубовського зберігаються в Архіві академіка В.І. Вернадського, спр. № 799 [1].

Зміст першого листа стосується інформації про хід виконання поставленого Вернадським завдання щодо підготовки матеріалів бібліографії із історії філософії слов'янських народів, зокрема української, російської, польської та чеської філософської думки. Зрозуміло, що Колубовський терпів матеріальну скруту, тому гостро потребував коштів, аби елементарно вижити у тих складних умовах. Зацитуємо лист мовою оригіналу: «Глубокоуважаемый Владимир Иванович! Вы были так добры предложить мне аванс за работу по философии. Она у меня почти закончена: набралось свыше 2100 карточек. Я бы её закончил к началу мая, но мне не удалось ещё получить некоторых книжек. Если бы Вы нашли возможность выдать мне авансом рублей 500 (больше просить не решаюсь), то я был бы Вам очень признателен. Искренне уважающий Я. Колубовский. 13/03/1919» (Див.: Рис 1).

Рис. 1. Оригінал листа Якова Колубовського від 13.03.1919

Другий лист стосувався роботи над організацією фондів та їхнього розміщення у приміщеннях Колегії Павла Галагана, де згадується прізвище ще одного члена Ради Колегії Григорія Васильовича Демченка (1869-1958) – історика і теоретика права, ученого-криміналіста і процесуаліста, видатного юриста, професора Київського Імператорського Університету Святого Володимира. Цей викладач карного права у 1920 році змушений буде емігрувати у Сербію, де викладатиме теорію права на юридичних факультетах у Белграді і Суботиці. Подаємо лист мовою оригіналу: «Глубокоуважаемый Владимир Иванович! Совет Коллегии внёс некоторые изменения в первоначальный проект соглашения и уполномочил проф. Г.В. Демченко и меня вести окончательные переговоры. Для того, чтобы окончательно организовать фонд, весьма важно иметь смету архитектора на ремонт. Впрочем, она уже готова. Преданный Вам Я. Колубовский 17 марта 1919. В университете нет последнего издания «Üeberweg». Нельзя ли было бы выписать его для Национальной библиотеки, если только это было бы тоже желательно?» (Див.: Рис.2)[1]:

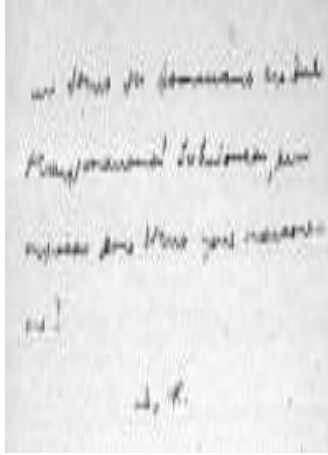

Рис. 2. Оригінал листа Якова Колубовського від 17.03.1919

Як бачимо, багатогранність творчої особистості Якова Миколайовича Колубовського дозволяє вести мову про нього із різноманітних кутів зору – і як ученого-філософа, і організатора справ із налагодження наукового життя в Україні, а уведення нових свідчень цієї діяльності сприяє збагаченню регіонального та загальноукраїнського банків інформації матеріалами, що засвідчують і увиразнюють окремі сторінки його життєвого шляху.

Література:

1. АРАН. Фонд 518.Опись 3. Дело 977. Письма Колубовского Якова к Вернадскому В.И. Автограф. 2 письма. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://isaran.ru/?q=ru/de-lo&guid=93FFC0F5-CC27-36AC-492C-0F66AF69AB04&ida=1>
2. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині, ФР – 6121, оп. 2, спр. 3271, арк. 4–4 зв.
3. Осадчий Ю.Г. Другий президент Академії наук України / Ю.Г. Осадчий // Реабілітовані історією. Сумська область. У трьох книгах. Книга 1. – Суми, 2005. – С. 481-487.
4. Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук (Нарис історії). Частина 1 (1918-1930) / Н. Полонська-

Василенко. – Мюнхен: Інститут вивчення історії та культури СССР. Досліди і матеріали (серія 1, ч. 21), 1955. – С. 15.

5. Табачковський В.Г. Ми у філософії чи філософія в нас? / В.Г. Табачковський // Філософська думка. – 1998. – № 4-6. – С. 95.

6. Шемшученко Ю.С. Відроджуємо історію, спираючись на особистості / Ю.С. Шемшученко // Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України. Збірник наукових праць. Матеріали п'ятої науково-практичної конференції (18-19 травня 2006 р.). – Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. – С. 157-158.

УДК 613.2 378:63 (477) «192»

Історичні науки

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХАРЧУВАННЯМ СТУДЕНТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УСРР у 1920-ті рр.

Покалюк В.В.,

кандидат історичних наук, викладач вищої категорії

Кам'янець-Подільський фаховий коледж Подільського ДАТУ

м. Кам'янець-Подільський, Україна

У статті на основі аналізу архівних джерел центральних та обласних архівів України, матеріалів тогочасної періодики показано організацію харчування студентів сільськогосподарських навчальних закладів УСРР у 1920-ті рр. З'ясовано, що студентів забезпечували пайками які були мізерними для раціону. Частина їдалень у вищих знаходилися у антисанітарному стані. Дехто із студентів залишав навчання і їхав на заробітки. Набагато кращим було харчування робітфаківців і випускників робітфаків, які були на повному державному забезпеченні.

Ключові слова: студент, їдальня, харчування, інститут, технікум, комітет.

У сільськогосподарських закладах вищої освіти досить гостро стояло питання з харчуванням студентів, яке не могло

не відчуті катастрофічних наслідків голоду 1921-1923 рр. 12 серпня 1921 р. на засіданні колегиї Укрголовпрофосвіти УСРР розглянули заяви політкомісарів УСРР про голодування студентів [1, арк. 11 зв.]. Для поліпшення становища органи державної влади запровадили дворазове місячне забезпечення продовольчими майками, до яких входило найнеобхідніше – цукор, сіль, махорка, хліб, пшоно. Водночас у мізерній кількості видавали студентству м'ясо, картоплю, масло та олію. Загалом, енергетична цінність цих пайків складало 500-840 ккал (для здорового молодого організму необхідно було вживати 2-2,5 тис. ккал) [19, с. 70]. Варто пам'ятати, що студенти часто поєднували навчання з важкою фізичною роботою, що, у свою чергу, потребувало посилення раціону.

Складним було питання з харчуванням навіть в одному із флагманів аграрної освіти – Харківському сільськогосподарському інституті (СГІ). Норми пайків знижувалася: у жовтні 1921 р. сумарно між студентами розподіляли 1600 пуд. продуктів, у листопаді – 1435, у грудні – 1280. М'яса і картоплі з листопада взагалі не отримували. Через нестачу продовольства припинили харчувати у їдальні 834 із 1258 студентів вишу [2, арк. 25]. Не інакше як злочинною можна назвати діяльність студкому інституту, який у ті важкі часи, у грудні 1922 р. забув розподілити між студентами 1,2% продовольчих карток [26]. Опитування, проведене у 1923 р. у Харківському СГІ, показало, що 73% студентів були напівголодними, 10% – голодними, 17% – ситими [15]. З Кам'янець-Подільського СГІ у січні 1922 р. повідомляли, що виш від голоду рятувався городиною, зібраною у підсобному господарстві, а також 50-60 пудами кукурудзяного борошна, яке щомісячно отримували як орендна плата від Ріпинецького і Фрідровецького млинів. На січень вся городина була витрачена, а помол у млинах настільки зменшився, що вони навіть не могли виплатити податок. У зв'язку з такою ситуацією навчальний заклад за безцінок продавав худобу з ферми. Інститут змушений був закрити колективну їдальню, яка була «одиноким ратунком»

для бідного студентства, відрядженого з різних куточків України [14, арк. 1].

У Київському СГІ через продовольчі труднощі кількість студентів у 1921-1922 н.р. зменшилась з 833 до 492 [4, арк. 157]. У Херсонському сільськогосподарському технікумі (СГТ) у першому півріччі 1921-1922 н.р. до січня 1922 р. заняття хоч і відбувалися, але з великими перебоями. Починаючи з лютого у зв'язку з тим, що через важке матеріальне становище більшість студентів не могли прийти на навчання, заняття припинили. Через це навчальний рік не завершили і студентів всіх трьох курсів залишили на повторний курс навчання. Лише у серпні для студентів III курсу вдалося організувати прискоренні заняття і дати таким чином можливість до грудня 1922 р. закінчити технікум 16 студентам [23, с. 21]. Подібне мало місце і в Харківському зоотехнічному технікумі, де у 1921-1922 н.р. через продовольчу кризу дозволили молоді складати усі предмети екстерном [3, арк. 423]. Продовольчі труднощі мали місце також у Єлисаветградському СГТ [19, с. 88], Одеському землеустрійно-меліоративному технікумі [6, арк. 46]. У першому із цих вишів у 1922 р. від голоду помер студент В. Вінницький [19, с. 89], а у 1923 р. – Русецька [6, арк. 47]. Частина їдалень були в антисанітарному стані, наприклад, у Херсонському СГТ [13, арк. 9 зв.].

У наступні роки становище із харчуванням поліпшилося, але не суттєво. Так, з Красноградського СГТ повідомляли, що у 1923-1924 н.р. бюджет господарств батьків студентів у зв'язку з невисоким урожаєм був низьким, що, звісно, позначилось на харчуванні молоді. Тому дехто із студентів кидав навчання і їхав на заробітки, а інші – голодували [10, арк. 105 зв.].

Їдальні мали різні джерела фінансування. Наприклад, у 1924-1925 н.р. їдальня Одеського меліоративно-землеустрійного технікуму утримувалась за рахунок губернського земельного управління, який щомісяця на ці потреби відпускав по 300 крб. Обіди коштували 4 крб. на місяць [16]. Після ліквідації губерній цю допомогу припинили. Окружне

земельне управління надавало мізерні кошти, яких було вкрай недостатньо [27]. У Полтавському СГТ облаштували їдальню на 100 осіб, яку фінансували з прибутків в підсобному господарстві [17]. У Херсонському СГІ у 1929-1930 н.р. їдальня діяла при гуртожитку [7, арк. 3].

Студенти Сутиського СГТ власними силами вирішили питання з харчуванням. Задля цього вони у листопаді 1925 р. створили кооператив «Поступ». Вартість харчування (м'ясний обід, сніданок і вечеря) становили 6 крб. 50 коп. на місяць. У Сутисках на Вінниччині за таке харчування необхідно було заплатити 10-12 крб. На 1 грудня 1926 р. кооператив об'єднував 45 пайщиків. Пайовий внесок було встановлено у розмірі 1 крб., а вступний – 25 коп. [24]. На «товариських умовах» існувала їдальня і в Красноградському СГТ [9, арк. 162 зв.]. У їдальні Білоцерківського СГТ харчувалися 62 студенти [28, с. 44]. Дослідники О. Лаврут [19, с. 72] і В. Прилуцький зазначають, що ціни у студентських їдальнях були помірними. Зокрема, в Одеському СГІ у 1925-1926 н.р. місячне харчування становило 13 крб. [20, с. 91]. Зважаючи на вартість харчів у Сутиському СГТ, можна поставити під сумнів висновки цих істориків щодо помірних цін в Одесі.

Харчування молоді організували і Комітети поліпшення побуту студентів, зокрема у Кам'янець-Подільському СГІ. Щоправда, з цього вишу повідомляли, що через великі черги обід забирав багато часу, о 12 год. студенти змушені були покидати заняття і поспішати на обід, який розпочинався о 13 год., а завершувався о 15 год. [9, арк. 49].

Набагато кращим було харчування робітфаківців і випускників робітфаків, які були на повному державному забезпеченні [7, арк. 108 зв.].

Для забезпечення молоді хлібом, молоком, цукром, тютюном, салом тощо при їдальнях відкривали буфети, які видавали молоді продукти на сніданок і вечерю [22, с. 80]. У їх роботі було чимало недоліків. Зокрема, 13 червня 1924 р. колектив Ерастівського СГТ висловив недовіру директору Л.

Етьєну у зв'язку з підняттям цін в буфеті вище ринкових, що призвело до недоїдання студентами та виникнення туберкульозу [8, арк. 22]. У квітні 1930 р. бригада студентів Кам'янець-Подільського СГІ у складі Бондаря, Нотензона, Розенцвіта, Шварцф виявили значні недоліки у роботі буфету студентської їдальні при будинку пролетарського студентства (він знаходився у підвалі, реалізовував молоко, ковбасу, булки, хліб, пиво). Його штат нараховував одну особу, яка працювала у дві зміни: першу – з 7.00 до 10.00 і другу – з 12.00 до 22.00 год. Мала місце антисанітарія: «Продукти лежать на брудному газетному папері. Не має рушників для посуду, прилавок не закритий цератою. На столикові, де варять молоко, брудно. Бракує скриньки для скарг» [25].

Таким чином, упродовж першого післявоєнного десятиліття досить гостро стояло питання з харчуванням студентів. Молодь відчула катастрофічні наслідки голодомору 1921–1923 рр. Для поліпшення становища органи державної влади запровадили дворазове місячне забезпечення студентів продовольчими пайками. Енергетична цінність цих пайків була досить низькою. Студенти харчувалися у їдальнях, що створювалися при виробничих колективних господарствах, студентських гуртожитках (інтернатах). Їх раціон був мізерний, що призводило до напівголодного існування студентства. Не вистачало столових наборів, посадкових місць. Частина їдалень були в антисанітарному стані. Позитивно зарекомендували себе створені при їдальнях буфети, де реалізовували хліб, молоко тощо. Через продовольчі труднощі кількість студентів зменшувалася.

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 233.
2. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 478.
3. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1435.
4. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1449.
5. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1463.

6. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1472.
7. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 655.
8. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 4. Спр. 489.
9. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300.
10. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 553.
11. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 3510. Оп. 2. Спр. 7.
12. Держархів Херсонської обл. Ф. Р. 2. Оп. 1. Спр. 665.
13. Держархів Херсонської обл. Ф. Р. 471. Оп. 3. Спр. 709.
14. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 195. Оп. 1. Спр. 75.
15. Ватранский Н. Очередные задачи // Студент революції. 1923. №7-8. С.16.
16. Зотин М. З нашого життя//Студент революції. 1925. № 3. С. 39.
17. Іваніщенко К. З нашого життя//Студент революції. 1925. № 7. С. 37.
18. Модржевська М. З трьохлітніх мандрювань Єлаветського С.-Г. Технікуму//Студент революції. 1924. № 1-2. С. 88–89.
19. Лаврут О.О. Організація харчування студентів УСРР у 20-ті рр. ХХ ст.// Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр./[редкол.: В.М. Вашкевич (гол. ред.), Б.І. Андрусишин, І.Н. Войцехівська та ін.]. Київ: ВІР УАН, 2010. Вип. 32. С. 68-75.
20. Прилуцький В. Побут студентів. С.91. Прилуцький В. Побут студентів в УСРР в 1920-х рр.//Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвідомч. зб. наук. пр./[редкол.: В. Даниленко, В. Марочко, О. Веселова, С. Кульчицький (відп. ред.) та ін.]. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2006. Вип. 15. С. 85–107.
21. Приходько Я. Праця кооператкомісії//Реконструктор. 1929. 29 січня. №1. С. 3.
22. Прохоров. Работа Харьковского КУБУЧа в истекшем году и перспективы будущего// Студент революції. 1924. № 6. С. 78–84.
23. Рубин Ф. Краткий историчекий очерк//Збірник, присвячений 50-ти річному ювілею Херсонського сільсько-

господарського технікуму імені А. Д. Цюрупи. Херсон: вид. Ювілейн. Комісії, 1924. С. 1–29.

24. Скакун. Кооперація допомогла // Студент революції. 1926. №1. С.38.

25. Студентський буфет при Кам'янецькому СГП працює незадовільно // Червоний кордон. 1930. 25 квітня. №45 (715). С.4.

26. Студенческие столовые в Харькове // Студент революції. 1923. №4-5. С.107.

27. Шевельов. Наші хиби // Студент революції. 1925. № 8. С. 33.

28. Яблоновский. За работой // Студент революції. 1925. № 3. С. 44–45.

УДК 82-92:001.89:929 М.Зубрицький

Історичні науки

ПУБЛІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ О. МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО

Тугай М.І.,

аспірант кафедри етнології і археології

Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

м.Івано-Франківськ, Україна

У статті проаналізовано публікаційну спадщину отця Михайла Зубрицького (1856-1919). Констатовано, що свої статті та розвідки від публікував у відомих тогочасних газетах, наукових журналах та збірниках. Відзначено, що у своїх роботах від висвітлював різноманітні сфери діяльності бойківського населення, зокрема етнографія, фольклористика, політичне, економіко-господарське життя людей. Слід відзначити, що частину своїх публікацій отець Михайло видавав під різноманітними псевдонімами.

Ключові слова: *М.Зубрицький, публіцистика, наукова діяльність, статті.*

Постать М. Зубрицького є унікальною, але малодослідженою у вітчизняній етнологічній науці. Священик за

покликанням, але етнограф за переконаннями, він став одним із видатних українських збирачів-аматорів кінця XIX – початку XX ст. Його наукова спадщина багатогранна. Творчість о. Михайла Зубрицького стосується суспільно-політичного та соціально економічного становища місцевого населення та «збирав він і етнографічні матеріали, що охопили велике коло питань народознавства» [1, с. 54].

Михайло Зубрицький був греко-католицьким священником, який, окрім духовної, здобув непересічну гуманітарну освіту та зробив визначний внесок у дослідження історії та етнографії Бойківщини. Протягом трьох десятиріч М. Зубрицький служив парохом у селі Мшанець на Старосамбірщині. Увесь цей час він невтомно досліджував минувшину цього краю, звичаї та вірування його мешканців, звичаєве право, традиційні заняття та історичну пам'ять. За видатні заслуги у галузі історії, етнографії та фольклористики о. Михайла Зубрицького обрано дійсним членом Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1904 р.)

Як вказував Г. Дем'ян, «його архівами та бібліотеками стала народна пам'ять бойківських селян, їхні побут, духовна і матеріальна культура. Життя і наукова праця Михайла Зубрицького — прекрасний приклад для тисяч українських інтелігентів, які перебувають у подібних умовах, тобто вік вікують у селах, не знаючи, до чого, крім суто фахових обов'язків, пов'язаних з учителюванням, священникуванням чи охороною здоров'я, докласти рук і як на повну силу використати набуті знання та хист» [2, с. 172].

Свої статті та розвідки, які за останніми підрахунками які провів В. Сокіл становить 345 одиниць [3, с. 23], дослідник друкував у «Записках НТШ», «Матеріалах до українсько-руської етнології», часописах «Батьківщина», «Діло», «Життя і слово», «Зоря», «Свобода» «Читальня» та ін.

Парох із с. Мшанець заповнював сторінки Записок НТШ численними статтями і публікаціями джерел з української історії, етнографії та фольклору. Особливу увагу о. М. Зубрицький зосереджував на збиранні та описуванні матеріалів

– заняттям першочергового значення у той час, коли дослідження регіональної та етнографічної історії досягли великих здобутків. Саме на сторінках ЗНТШ він опублікував народознавчі матеріали про с. Мшанець [4], церковну історію Холмщини і Галичини, Перемиської єпархії [5] та соціально-економічне становище селян Галичини [6].

Значну частину матеріалів також було опубліковано о. Михайлом Зубрицьким на сторінках часопису НТШ «Матеріали до українсько-руської етнології». На сторінках вказаного видання він помістив найвідомішу свою роботу «Народний календар...» [7], який є першою працею з даної проблематики на Бойківщині. Також парох розмістив матеріали про одяг та взуття місцевого люду [8], про «селянські будинки» [9] та окремі елементи господарства [10].

Часопис «Батьківщина» є одним із тогочасних громадсько-політичних журналів, у яких свої численні статті публікував о. Михайло Зубрицький. На сторінках видання він розкривав проблеми «чистоти нашої бесіди» [11], суспільно-політичні питання [12], відносини селян з жидами [13] та становищі селян [14].

Найбільша кількість публікацій була розміщена на шпальтах громадсько-політичної газети «Діло». Саме тут розміщено понад 200 наукових і суспільно-політичних розвідок на різну тематику. На сторінках газети розміщена серія видань про емігрантів [15], проблем шкільництва [16] та проблем української мови [17] також серію публікацій він розмістив під різними псевдонімами: «Х», «Наочний свідок», «Озірний», «Звісний» та інші [18].

Одним із авторитетних видань того часу було літературно-художній та громадсько-політичний часопис «Жите і слово», головним редактором якого був «Великий Каменярь» та шкільний друг о. Михайла Зубрицького Іван Франко. На сторінках часопису отець друкував наукові та етнографічні статті. Зокрема присвятив етнографічний опис рідного села Кіндратів [19], розвідки про тяжке становище місцевого люду [20], місцеві вірування [21], народну архітектуру [22] та розвідку з історії [23].

На сторінках газет «Свобода», «Зоря» та «Читальня» о. Михайло Зубрицький опублікував розвідки присвячені суспільно-політичній проблемі[24], розвитку письменництва[25] та соціально-економічне становище місцевого населення[26].

Окремі наукові статті він друкував у наукових та літературних збірках, зокрема у Літературно-Науковому Віснику[27] та Етнографічному збірнику[28].

Отже, публіцистична діяльність о. Михайла Зубрицького відображена у 345 наукових та публіцистичних статтях та розвідках які були надруковані у різноманітних наукових вісниках, збірниках, газетах, часописах. У своїх численних статтях отець розкривав проблеми соціально-економічного становища місцевого населення, висвітлював історію церкви у Галичині, особливу увагу приділяв шкільництву та українській мові, а найголовніше у його розвідках велика увага приділялась історії, етнографії та фольклористиці рідного краю, які стали надбанням для наступного покоління етнографів та фольклористів.

Література:

1. Дем'ян, Г. Михайло Зубрицький: дослідник життя бойків // Літопис Бойківщини. ЗСА Канада, 1979. Ч.: 2/30 (41). Липень – грудень. С. 54-58.

2. Дем'ян Г. Маловідомі сторінки життя і наукової праці Михайла Зубрицького // Записки НТШ. Львів, 1992. Т. ССХХІІІ. – С. 172-196.

3. Зубрицький М. Зібрані твори і матеріали у трьох томах. Том 2: Матеріали до біографії. 2016. Львів. Літопис. 616 с.

4. Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіта: Матеріали до історії галицького села // Записки НТШ. 1906. Т. LXX. Кн. II. С. 114-167; Т. LXXI. Кн. III. С. 96-133; Т. LXXIV. Кн. VI. С. 93-128; 1907. Т. LXXVII. Кн. III. С. 114-170; Його ж: Велика родина в Мшанці Старосамбірського повіту // Записки НТШ. Т. LXXIII. С. 119-124; Його ж: Імена, назви і прозвища у селян с. Мшанця Старосамбірського повіта // Записки НТШ. 1907. Т. LXXIX. Кн. V. С. 142-154.

5. Зубрицький М. Галицькі священники в Холмщині //

Записки НТШ. 1908. Т. LXXXIV. Кн. IV. С. 173-183; Його ж: Деканальні й парохіяльні бібліотеки Перемиської єпархії // Записки НТШ. 1909. Т. XC. Кн. IV. С. 119-136; Його ж: Канонічний огляд парохії Ріпник в Короснянському деканаті в Галичині в 1780 р. // Записки НТШ. 1912. Т. CVII. Кн. I. С. 119-128; Його ж: Причинки до історії руського духовенства в Галичині від 1820-1853 рр. // Записки НТШ. 1909. Т. LXXXVIII. Кн. II. С. 118-150; Його ж: Продажа «попівства» в с. Скопові 1592 р. // Записки НТШ. 1898. Т. XXV. Кн. 5. С. 1-2.

6. Зубрицький М. Помічні дні: Причинки до історії панщини в Галичині в XIX ст. // Записки НТШ. 1904. Т. LVIII. Кн. 11. С. 1-4; Його ж: Тісні роки: Причинки до історії Галичини 1846-1861 рр. // Записки НТШ. Т. XXVI. 1898. Кн. VI. С. 1-16.

7. Зубрицький М. Народний календар... // Матеріали до українсько-руської етнології. Т. III. 1900. С. 33-60.

8. Зубрицький М. Верхня вовняна ноша // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів. 1908. Т. X. С. 69-97; Його ж: Ходаки, обув селян // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів. 1909. Т. XI. С. 23-29.

9. Зубрицький М. Селянські будинки // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів. 1908. Т. XI. С. 1-22.

10. Зубрицький М. Годівля, купно і продаж овець у Мшанци Старосамбірського повіту // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1905. Т. VI. С. 1-40.

11. Зубрицький М. З Староміщини: (Дбаймо о чистоту нашої бесіди) // Батьківщина. 1894. 1 (13) цвітня. Ч. 7. С. 53-54.

12. Зубрицький М. «Жнива великі, а робітників мало!» // Батьківщина. 1892. 9 (21) жовтня. Ч. 41, С. 197-198; Його ж: Письмо з села: (Чому польські політики хочуть заводити округні громади?) // Батьківщина. 1894. 1 (13) січня. Ч. 1, С. 5-6; Його ж: Наш устрій державний та сойм краєвий // Батьківщина. 1894. 1 (13), 16 (28) грудня. Ч. 23-24, С. 181-182; Його ж: Русини супротив поляків і москалів // Батьківщина. 1895. 1 (13), 16 (28) липня. Ч. 13, 14. С. 96-97.

13.Зубрицький М. Вісти з краю: (Колись мудрий Іван провадив дурних жидів, а тепер провадять мудрі жида дурного Івана) // Батьківщина. 1893. 1 (13) грудня. Ч. 23, С. 179-180; Його ж: Коти на службі у жидів... // Батьківщина. 1894. 16 (28) цвітня. Ч. 8, С. 63; Його ж: З Староміського: (До чого доводить приязнь з жидами) // Батьківщина. 1894. 1 (13), 16 (28) липня. Ч. 13-14, С. 100-101.

14.Зубрицький М. Сільські крамниці // Батьківщина. 1892. 30 жовтня (11 листопада). Ч. 44, С. 213-214; Його ж: З Староміського: (Дещо про торгівлю шапок і хусток) // Батьківщина. 1895. 16 (28) січня. Ч. 1 і 1/2 2, С. 7-8; Його ж: Право презенти священників // Батьківщина. 1895. 16 (28) червня. Ч. 11 і 12, С. 87-88.

15.Зубрицький М. Еміграція селян з Мшанця до Північної Америки: (Допись з Старосамбірщини) // Діло. 1906. 7 (20), 8 (21) червня. Ч. 116,117, С. 2; Його ж: Весілле у наших емігрантів в Америці // Діло. 1913. 20 н. ст. (6 ст. ст.) серпня. Ч. 184, С. 1-2; Його ж: Про еміграцію пишуть в нас часто // Діло. 1901. 13 (26) цвітня. Ч. 82, С. 1; Його ж: Наша еміграція // Діло. 1902. 14 (27) лютого. Ч. 36, С. 2.

16.Зубрицький М. Про іспит в Інституті дівочім в Перемишли і загальні збори Інституту [...] // Діло. 1897. 23 червня (5 липня). Ч. 140, С. 2; Його ж: Чи в чисто руській школі в чисто руській селі мають обходитися свята польські? // Діло. 1892. 28 падолиста (10 грудня). Ч. 269, С. 2; Його ж: Картина до історії шкільництва в Галичині на початку ХІХ віку // Діло. 1900. 21 січня (2 лютого). Ч. 16, С. 1-2; Його ж: Хитрощі ц[ісарсько-]к[оролівської] краювої ради шкільної // Діло. 1899. 28 грудня. Ч. 289, С. 2.

17.Зубрицький М. Шануймо свою рідну мову! // Діло. 1898. 2 (14) жовтня. Ч. 219, С. 1-2; Його ж: Погляд на наш язиковий і правописний спір // Діло. 1898. 5 (17) грудня. Ч. 272, С. 1-2; Його ж: Кривда руського язика: З Відня // Діло. 1888. 9 (21) листопада. Ч. 249, С. 1; Його ж: Шануймо свою рідну мову! // Діло. 1898. 2 (14) жовтня. Ч. 219, С. 1-2.

18.Зубрицький М. Повітова автономія знесена в Старосамбірським повіті: (Допис) // Діло. 1904. 14 (27) жовтня. Ч. 232, С. 2; Його ж: Виборчі розбої: Zielinski zb ' Ālazni ' Āl si, e // Діло. 1907. 27 мая. Ч. 107, С. 2; Його ж: Проворність пропінатора: (Допись з Турецького повіту) // Діло. Додаток до ч. 39 і 40. 1904. 20 лютого (4 марта), С. 2; Його ж: 3 Старосамбірщини: (Мечь за запропашене zaufanie. Инспекторське prawem i lewem. Вшехпольська деморалізація) // Діло. 1909. 9 н. ст. Серпня (27 ст. ст. липня). Ч. 173, С. 3; Його ж: Проворність пропінатора: (Допись з Турецького повіту) // Діло. Додаток до чч. 39 і 40. 1904. 20 лютого (4 марта), С. 2.

19.Зубрицький М. Село Кіндратів (Турецького пов.) // Жите і Слово. 1895. Кн. 4. С. 104-112; Кн. 5. С. 216-230.

20.Зубрицький М. Панщина в селі Мшанци в XVIII в. // Жите і Слово. 1894. Кн. I. С. 70-74; Його ж: До історії галицько-руського селянства: Про панщину в селі коло Старого міста // Жите і Слово. 1894. Кн. V. С. 271-273.

21.Зубрицький М. Міфи і вірування // Жите і Слово. Т.2. Кн. 6. 1895. С. 360-361.

22.Зубрицький М. Будинки і майстри // Жите і Слово. 1895. Т. 3. Кн. 1. С. 71-75.

23.Зубрицький М. Спомини про конфедератів. // Жите і Слово. 1894. Т.1. Кн. 3. С. 434-436.

24.Зубрицький М. Ще о хлопським гаразді // Свобода. 1897. 27 марта (8 цвітня). Ч. 13, С. 99; Його ж: Угода з Угорщиною // Свобода. 1898. 23 цвітня (5 мая), 7 (19) мая. Ч. 17, 19, С. 130-131; Його ж: «Не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити!» // Свобода. 1912. 19, 26 вересня, 3, 10 і 17 жовтня. Ч. 38-42, С. 3-4; Його ж: Нарід і його провідник // Свобода. 1913. 13 лютого. Ч. 7, С. 2.

25.Зубрицький М. Столітні роковини відродження українсько-руського письменства // Свобода. 1899. 25 лютого (9 марта), 4 (16) марта, 18 (30) марта, 25 марта (6 цвітня). Ч. 9-10, 12-13, С. 74-75.

26.Зубрицький М. Жебраки колись і тепер // Свобода.

1900. 16 (29) марта. Ч. 10-11, С. 4; Його ж: Виховуймо добрі газдині //Свобода. 1913. 10 цвітня. Ч. 15, С. 3-4.

27.Зубрицький М. Становище руської журналістики супротив наукової роботи в «Наук. Товаристві ім. Шевченка» // Літературно-Науковий Вісник. 1905. Т. 31. Кн. 7. С. 70-81; Його ж: «Ліси і пасовиська» (спомини) // Літературно-Науковий Вісник. 1910. Т. 52. Кн. 12. С. 503-513.

28.Зубрицький М. Похованні звичаї та обряди.. // Етнографічний збірник. Львів. 1912. Т. 31-32. С. 211-226.

УДК 94(477):[631]«18/19»

Історичні науки

ЗЕМЕЛЬНА ОРЕНДА В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТАВРІЙСЬКОГО СЕЛЯНСТВА (2-ГА ПОЛ. ХІХ СТ. – 1917 Р.)

Чернікова Н. С.,

*кандидат історичних наук,
докторант кафедри східноєвропейської історії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Анотація: У статті аналізується процес залучення селян Таврійської губернії до орендних відносин у регіоні в умовах майнової та соціальної диференціації стану пореформеної доби. Увагу акцентовано на регіональних особливостях його перебігу та значенні оренди у зростанні підприємницької активності місцевих селян.

Ключові слова: оренда, Таврійська губернія, материкові повіти, селянство, підприємництво.

У зв'язку із розвитком товарного землеробства в Таврійській губернії земельна оренда серед селян набула значного розповсюдження та складала значну частину площі селянського землекористування. Загалом селяни Півдня України орендували у поміщиків 827,6 тис. дес. землі, що становило 61,5% усієї орендованої ними площі в українських губерніях, і 253,6 тис. дес. з них припадало на Таврійську губернію [9, с.87]. Проте насправді

розміри селянської оренди були значно більшими, враховуючи орендування казенних та надільних земель, та прогресуюче щорічне зростання орендованих угідь.

З розвитком ринкових та капіталістичних відносин відбувалася майнова та соціальна диференціація селянства, що й обумовлювало зростання їхньої ролі у поземельних відносинах і підприємницькій діяльності регіону. Функціонування селянських господарств залежало певною мірою від оренди й означувало їхню роль у цих відносинах – у якості орендодавці або орендарів, та, відповідно, мету оренди. Наприкінці XIX ст. щонайменше 9% селянських дворів здавали свою землю в оренду [5, с.37-38]. Досить часто при цьому незаможні власники наділів керувалися прагненням звільнитися від земельних податків, що відтепер ставали клопотом орендаря, отримати натуральні продукти за користування землею тощо. Інколи орендарі вдавалися до комерційного посередництва, здаючи дрібні ділянки у суборенду.

Надільні землі таврійських селян також становили вагому частку орендного ресурсу. У 80-х рр. XIX ст. вони становили понад 2 000 тис. дес., або 36,2% земельного фонду губернії; до того ж в особистій власності селян перебувало ще 622 тис. дес. (11,3%) угідь [6, с.6-9]. Понад 1/2 надільних орних земель (надто у Бердянському повіті) селяни орендували у своїх односельчан чи сусідів, тож внутрішньостанові селянські угоди подекуди укладалися частіше за дворянсько-селянські [4, с.23]. У материкових повітах губернії до орендного обігу було залучено 227 тис. дес. надільних та позанадільних селянських земель, що становили ¼ їхньої загальної кількості [4, с.23-24]. У середньому ж по губернії співвідношення земель, орендованих селянами у приватних власників (переважно дворян) і селян, становило відповідно 3:1.

Надільні землі (орні угіддя, сіножаті, пасовища) орендувалися переважно заможними селянами. Серед останніх також була розповсюджена практика здавання в оренду надільних посівних площ біднішим селянам, отримуючи таким чином прибуток не від продажу продукції з надільних земель, а

саме від оренди. У Бердянському повіті, заселеному переважно державними селянами, великих приватних власників майже не було, тож орендні відносини розвивалися значною мірою між самими селянами. Відбувалося становлення ринкового землеробства на орендованій землі, втягнутої до товарообігу. На 1904 р. до третини селянських посівів повіту припадало на орендовані землі, а у заможних селян – власників понад 50 дес. – взагалі понад 2/5.

Частина малоземельних селян здавали землю в оренду через неспроможність її обробки, вважаючи найману працю для себе більш прибутковою чи доцільною тощо. У 1911-1912 рр. у Таврійській губернії таких господарств налічувалося 30,2%, які таким чином поповнили орендний обіг 15% земель із фонду селянського землеволодіння [7, с.254-256].

Тож земельна оренда була одним із основних показників капіталізації сільського господарювання; за 28 років (з 1884 р. по 1912 р.) вона зросла якнайменше на 60%, охоплюючи усі групи селян [2, с.26]. Наприкінці XIX ст. селяни Бердянського повіту орендували 117,686 тис. дес. надільної та позанадільної землі, Мелітопольського – 220,767 тис. дес., Дніпровського – 137,882 тис. дес., при цьому 62% припадало на заможні господарства і 32% на середні [4, с.149]. У 1911-1912 рр. із 75 464 селянських господарств материкових повітів, у власності яких перебувало 1 029,8 тис. дес. надільної та купленої землі, майже 1/2 додатково орендували землю загальною площею 606,3 тис. дес., що становила 58,9% від наявної у власності [1, с.44].

Власники середніх господарств інтенсивно долучалися до орендних відносин. У Бердянському повіті, де їхня частка становила понад 1/3, їхня роль в оренді землі зросла з 57% у 1886 р. до 78,9% у 1904 р. Проте найбільший попит щодо орендування спостерігався саме у заможних селянських господарствах; у повіті їхня кількість зросла удвічі, а разом із тим 84% винаймали землю. Понад 5 тис. заможних селян, що становили 1/6 всіх господарств і 1/5 орендаторів,

сконцентрували на орендованій землі 3/4 посівів. На кожне господарство припадало у середньому орендованої орної землі: по 15,9 дес. – у власників 25-50 дес. та по 33,9 дес. – у власників понад 50 дес. [8, с. 284, 1018, 1141].

Тож орендою земель в материкових повітах Таврійської губернії займалися переважно заможні селяни, які володіли достатньою кількістю надільної і власної землі. Фактично, спрацьовувала закономірність: зі збільшенням землі у власності господарів-селян зростала їхня активність в оренді землі та збільшувався розмір орендованих угідь (Табл.1.). Підприємницька оренда набувала загального і повсюдного значення; нечисельні заможні сільські господарі активно використовували її для організації торгівельного землеробства.

Табл. 1. Селянська оренда у материкових повітах Таврійської губернії, 80-ті рр. XIX ст. [4, с.149]

Категорії власників	Бердянський повіт		Мелітопольський повіт		Дніпровський повіт	
	Дворів - оренда рів, %	Орендо ваної ріллі на двір, дес.	Дворів - оренда рів, %	Орендо ваної ріллі на двір, дес.	Дворів - оренда рів, %	Орендо ваної ріллі на двір, дес.
До 5 дес.	18,7	2,1	14,4	3	25	2,4
5-10 дес.	33,6	3,2	34,8	4,1	42	3,9
11-25 дес.	57	7	59,3	7,5	69	8,5
26-50 дес.	60,6	16,1	80,5	16,9	88	20
Понад 50 дес.	78,5	62	88,8	47,6	91	48,6
Середнє	44,8	11,1	50	12,7	56,2	12,4

Натомість власники безпосівних та малопосівних (до 5 дес.) господарств, які не мали належних засобів для обробітку землі, тяжіли до здавання землі в оренду іншим селянам, вдаючись до виконання найманої праці. У Бердянському повіті, де поступово набувало розвитку торгівельне землеробство, частка таких власників становила понад 4/5. Заможні ж селяни вбачали більший економічний зиск у сільськогосподарській діяльності. Вони орендували ділянки у малопосівних господарів та значно рідше виступали у статусі орендодавців, хоча також не

відмовлялися від отримання невиробничого прибутку. Зокрема, здавали землю в оренду 23,7% власників угідь площею 25-50 дес. і 37,7% власників понад 50 дес. Усього до орендного фонду повіту належало 64,1% надільної площі малопосівних господарств, 22,5% середніх і 13,4% заможних [1, с.25].

Розвиток орендних відносин у повітах Кримського півострова Таврійської губернії мав певні особливості. Серед місцевого населення значну частину становило безземельне селянство, що становило 40%, а у степових Перекопському та Євпаторійському повітах – взагалі 56% і 63% відповідно, що різко контрастувало з величезними поміщицькими латифундіями регіону [3, с.14,16]. У Феодосійському повіті на початок ХХ ст. кількість безпосівних та середніх господарств зазнала незначного зростання. Натомість частка заможної селянської верхівки збільшилася з 10,6% до 17,5% за рахунок заселення регіону колоністами-підприємцями, яких скоріш за все приваблювала дешевизна робочої сили. Безпосівні господарі тут орендували мізерні присадибні ділянки або здавали у суборенду «десятинщикам» – дрібним орендаторам, а власники до 5 дес. майже зовсім розчинилися, не беручи участь в оренді. Якщо на 1884 р. власники до 10 дес. орендували 1/5 здаваної в повіті землі, то на 1911 р. – удвічі менше. Удільна вага орендаторів-середняків також впала з 29,8% до 17,4%. Натомість заможні господарства, кількість яких, як і в Бердянському повіті, зросла удвічі, становили 1/4 орендаторів і відповідно, збільшили за 20 років орендовану площу з 50,3% до 71,6%. Особливо показовим було зростання останньої у власників понад 50 дес. – з 19,1% до 49,8% [1, с.66,69].

Таким чином, у нематерикових повітах угіддя бідних й середні господарства як правило, втрачали і свою, й орендовану землі. Натомість категорія заможних власників поповнювалася новими представниками, які облаштовували великі зернові господарства та орендували левову частку земель. Це свідчило про капіталістичну еволюцію землеробства і у материкових, і у півострівних повітах губернії.

Література:

1. Анфимов, А.М., 1961. *Земельная аренда в России в начале XX века*. Москва: Издательство АН СССР, 208 с.
2. Арина, А.Е, Котов, Г.Г. и Лосева, К.В., 1939. *Социально-экономические изменения в деревне: Мелитопольский район (1885-1933 гг.)*. Москва: «СЕЛЬХОЗГИЗ», 407 с.
3. Бененсон, М.Е., 1919. *Экономические очерки Крыма*. Симферополь: Юж. кооп. изд-во. 77 с.
4. Постников, В.Е., 1891. *Южно-русское крестьянское хозяйство*. Москва: Типо-литография Тов-ва И.Н. Кушнерев и Ко. 391 с.
5. Реєнт, О. П., Сердюк, О. В. 2011. *Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок (1861–1914 рр.)*. Київ: Ін-т історії України НАН України.
6. Рихтер, А. А. ред., 1897. *Цифровые данные о поземельной собственности в Европейской России*. Санкт-Петербург: Типография П. П. Сойкина.
7. Свавицкий, З.М., Свавицкий, А.Н., сост. *Земские подворные переписи. 1880-1913: Поуездные итоги*. Москва: Издание Цсу СССР, 1926. 573 с.
8. Таврическое губернское земство, 1909. *Сборник по основной статистике [Таврической губернии]. Бердянский уезд*. Вып. 1. Симферополь: Таврич. губ. земство, 1909. 1141с.
9. Темірова, Н.Р. 2003. *Поміщики України в 1861-1917 рр.: соціально-економічна еволюція*. Донецьк: ДонНУ. 319 с.

УДК 8.82.09

Журналістика

УЛАС САМЧУК: ГЛИБИННІ ПОГЛЯДИ НА РІДНУ МОВУ,
БАТЬКІВЩИНУ, НАРОД, МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

Жовтобрюх Б.С.

Анотація: розглянуто рідну мову у контексті творчості Уласа Самчука (герменевтичні аспекти). Глибинні погляди прозаїка справжнього таланту 30-х років ХХст.. Прагнення

митця осмислити Україну в душі відомих епічних зразків світової літератури, символи України та українського.

Ключові слова: *письменник, «велика література», репатріант, «толстовське письмо»*

Мальовнича Рівненщина...Колиска геніїв, видатних митців, великих українців, справжніх синів українського народу. Це – рідна земля видатного письменника, «літописця українського простору в добі», автора трилогії «Волинь», роману «Марії», які підтвердили, що митець із честю виконав поставлене завдання. Добре знаних за кордоном і донедавна майже не відомий в Україні, він повертається на рідну землю як художній літописець свого часу і народу, як прозаїк справжнього таланту 30-х років ХХ ст..

Як відомо, майбутній письменник навчався у сільській школі, в українській гімназії, де й почав писати вірші та оповідання. Згодом письменник із надзвичайною вдячністю згадує мальовничі місця його дитинства, шкільні роки, друзів і той клімат, в якому розвивався його неспокійний інтелект.

Мабуть, тому через недолю свого народу й своєї батьківщини він ще двадцятирічним юнаком змушений був піти на службу до польської армії. Згодом він дезертирував до Німеччини, адже ця країна знаходиться неподалік від Польщі. І, нарешті, Улас Самчук переїздить до Праги, куди так хотів потрапити. Бо Прага була значимим містом у житті митця, це ми розуміємо з його слів: «У житті кожного письменника є час і місце, що творять вісь його буття. У моєму житті таким місцем була Прага і час, у ній прожитий. Тут я визрів як письменник, тут появились основні мої писання, тут формувалися мої ілюзії, мої фата-моргани, мої суперечності. Тут пізнав певне коло людей моєї мови, з якими судилося ділити долю і недолю мого життя». А вже через деякий час повертається на батьківщину, у рідну Україну. Так, Улас Самчук майже все життя прожив у розлуці з рідною землею. Лише в 1941-1944 роках він разом з групою українських революціонерів: Олегом Ольжичем, Михайлом та Оленою

Телігами, Іваном Рогачем та іншими працював і розгорнув діяльність в Україні.

Улас Самчук емігрував під час III хвили еміграції українців. Це сталося після закінчення Другої світової війни. Спричинили цю хвилю репатріанти з англійської, американської, французької окупаційних зон. Були також, звичайно, і біженці, хто відверто сповідував антирадянські погляди.

«Мудрий почуває себе, як вдома у кожній країні; вітчизною для благородної душі служать увесь Всесвіт», - ці слова належать Демокріту. Вони, неначе, про Уласа Самчука, адже характеризують цього письменника, як нікого іншого. Але митець сумував та вболівав за Україну та український народ, а ще шукав нагоди повернутися на батьківщину і йому це вдалося – в роки війни, хоча після він знову емігрував. Та все одно відчував тугу за рідною землею. Адже, як сказав Павло Загребельний: «Рідна земля ніколи не набридає».

Читаючи твори Уласа Самчука, переконуємося, що автор зважав на такі вказівки і настанови кращих майстрів зарубіжної літератури і філософської думки: «Тільки Богові під силу упорядкувати досконалий словник», - це слова П'єра Буаста.

З кінця 90-х років XX ст., з розвитком демократичних тенденцій в Україні, почали повертатися в літературу імена незаслужено забутих письменників, які вимушені були жити «під чужим небом».

Дійсно, митець прагнув осмислити Україну в душі відомих епічних зразків світової літератури. Іронічне зауваження Ю. Шереха, що «велику літературу» Улас Самчук розумів як писання «Війни і миру» Л.Толстого, слід сприймати не тільки як дотепну іронію. Так як письменник більшу частину свого життя перебував в еміграції, він мав доступ до літератури світового, європейського рівня й хотів, щоб український народ ознайомився з такою, або хоча б дуже схожою літературою. Так йому веліло серце великого українця.

Дослідження творчості митця демонструють вплив Біблії та фольклорних традицій. На прикладі роману «Марія»

просліджуються ці впливи. У творі вплив Біблії виразно відчувається через образи і мотиви Вічної Книги. Саме ім'я героїні не випадкове: як дівка Марія страждала, віддавши на муки свого Сина, так й страждає Марія Уласа Самчука – втілення України. Біблійна легенда про черницю, яка врятувала розбійника, допомагає Марії перебороти душевний злам. Коли Максим, син Марії, розстрілює ікони, матері здалося, що він розстрілює її. У творі, по суті відображено одну з картин приходу антихриста: «І стане син на батька, батько на сина... і буде глад по цілій землі...».

Використання ж фольклорних традицій показано в романі «Марія» в таких аспектах: протистояння братів по крові; дотримання поселенцями народних звичаїв і обрядів. Дослідники творчості Уласа Самчука виводять генеалогію й інтертекстуальне поле творів письменника від різних майстрів письма. Приміром Ю.Шерех (Шевельов) панорамність стилю творів митця пов'язував з монументальним стилем літописців Київської Русі, а аналітизмом, глибоким проникненням у внутрішній світ героїв нагадував йому Л.Толстого і Ф.Достоевського. В.Державін проводив паралелі між творчістю Самчука і романістикою Оноре де Бальзака. О.Тарнавський у статті «Традиція Кожум'яки. Дещо про органічні джерела й паралелі в творчості У.Самчука», досліджуючи міфопоетику письменника, розглядав у контексті грецького письменника Н.Казандзакіса. А Г.Костюк вважав, що художню манеру автора «Волині», «Осту» слід розглядати в річищі модерної прози В.Винниченка, Ю.Яновського, Миколи Хвильового, що є справедливо і до роману «Юність Василя Шеремети», написаного в річищі імпресіоністичної стильової манери. Такі ж цікаві спостереження художнього світу роману «Ост» має М. Білоус-Гарасевич, який порівнює цей твір з «Доктором Живаго» Б.Пастернака. Безумовно, Улас Самчук хотів сягнути вершин «толстовського письма». Про це він неодноразово засвідчує у своїх записах, спілкуванні з колегами. Але не забував про рідний край. Про що свідчать його слова: «Я ставив і зараз ставлю собі досить, як на письменника, виразне

завдання: хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю». Твори зарубіжних митців надихали на створення все нових патріотичних сюжетів. Зокрема на творчість великого українця, впливала творчість Л. Толстого.

Зокрема, Улас Самчук був ініціатором створення і головою правління нової літературної організації «Мистецький Український Рух». Основним завданням МУРУ було творення достойної літератури. А значить, справжнього слова, яке понесе в Україну високодостойність і правду про історію, культуру, літературу, побут, народ та його віковічні проблеми. У цьому митця підтримували такі письменники: Іван Багряний, Василь Барка, Докія Гуменна, Віктор Домонтович... Також письменник дбав про формування нового покоління української інтелігенції. Його душа боліла проблемою долі мільйонів емігрантів, розкиданих війною по всіх світах. Він писав про добу «яку сам бачив, чув, переживав».

Безперечно, кожний твір Уласа Самчука красномовно проголошує, «Україна гідна... своїм історичним буттям і художнім потенціалом». Ми пристаємо до високих слів справжнього сина українського народу. Значить, марно Уласа Самчука висунули на здобуття Нобелівської премії. Ось як стверджує дослідник творчості великого митця Степан Пінчук: «У 30-х роках вживалися певні заходи щодо кандидування Уласа Самчука на Нобелівську премію за роман «Волинь»(як і Володимира Винниченка за «Сонячну машину»). Але, на жаль, їхніх імен немає серед Нобелівських лауреатів: твори письменників погромленого і пригнобленого народу виявились неконкурентноздатними не за мірою таланту, а через відсутність перекладів, відповідної реклами». Але цей факт ніяким чином не зменшує вартісність безсмертних творів великого митця!

Як бачимо, творчий геній незабутнього Уласа Самчука зоріє на небосхилі як української, так і зарубіжної патріотичної думки. Його твори гідні того щоби посісти достойне місце на золотій полиці світової літератури. Справедливо і достойно сказав про майстра Григорій Костюк : «Образотворець “времени лютого”».

Потужна ідейність і високість сина українського народу відповідає крилатим словам Пантелеймона Куліша: «Своєї мови рідної і свого рідного звичаю вірним серцем держітеся».

Один із найактивніших дослідників Є. Пінчук назвав: «Гомером ХХ століття». Як ми бачимо, літературні зацікавлення письменника та його активність в об'єднанні МУР поєднали у далекому 1945 році навколо організації понад сто українських письменників. Про його твори не можна говорити у минулому часі. Бо вони – це справжній гімн землі, її самобутнім людям, селянській праці, любові до рідного краю, сім'ї, рідній мові. Недаремно, Улас Самчук передбачав неминучість нашого відродження: «Прийде час, і ми, і наші діти... прийдемо і своє господарство возстановимо. Це стане...» Так точно і переконливо устами героя говорить митець. На повний голос письменник заявляє про велетенське національне горе – штучний голодомор 1932-1933 рр. На це звертає увагу читача літературознавець Р. Мовчан. Так усе життя самого автора стало трагедією людини, вигнаної з рідного краю. Як добре, що твори Гомера ХХ століття стали невід'ємною частиною духовної свідомості кожного національного свідомого українця.

Література:

1. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1996.
2. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – К., 2005.
3. Срібний птах: Хрестоматія з української літератури для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. – Част. I /Упоряд. Г. Ф. Семенюк, М. П. Ткачук, А. Б. Гуляк. – 3-тє вид. – К.: Освіта, 2006. – 512 с.
4. Живиця: Хрестоматія укр. літ. ХХ ст.: У 2 кн. – Кн.2 /За ред. М. М. Конончука; Упоряд. М. М. Конончук, Н. І. Бондар; Т. І. Конончук; Худож. оформ. О. Д. Арламова. – К.: Твім інтер, 1998.- 624 с.
5. Антологія афоризмів /Упор. Л. П. Олексієнко.- Д.: «Видавництво Сталкер», 2004.- 704 с.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ НА СВІДОМІСТЬ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У 2019-2020 РР. (КРОС -МЕДІЙНИЙ
АНАЛІЗ)

*Мищук А.П.,
Journalist of the Journalistic Academy of UNESCO,
м. Івано-Франківськ, Україна*

З моменту набуття незалежності України , після розпаду Радянського Союзу в українських засобах масової інформації, чітко простежувався російський інтерес. Тому, українські ЗМІ були насичені російською пропагандою. Вже у 21 столітті, за часів Революції Гідності (листопад 2013 - лютий 2014), українське суспільство схилило свої погляди у бік Європейського Союзу.[1] Завдяки цьому, було зазначено обов'язковим введенням української мови на національних радіо компаніях і в ЗМІ загалом.[2] У 2019 р. ця тенденція йшла на зміцнення, у зв'язку з цим, з'ясувалося різнопланові наслідки, як для України всередині , так і для України на міжнародному просторі.

Питаннями вивчення впливу російської пропаганди на формування громадської думки займалася зокрема, Дунья Міятович. Яка у посібнику “Пропаганда і свобода масової інформації”, який був виданий у Вені, 2015р. Згідно з висновками цього наукового видання було визначено певний набір інструментів щодо того як вирішити проблеми пов'язані із застосуванням пропаганди, зокрема її російського впливу. А також додаткові методи врегулювання цього питання і законотворчі підходи.[3]

Але у 2019-2020 рр. дана тематика російської пропаганди на формування свідомості громадян України, не була достатньо висвітлена серед науковців. Проте є організації, які переймаються російською пропагандою. Дослідження “Ре-візія історії: російська історична пропаганда та Україна”, що містить аналіз основних меседжів пропаганди РФ та відповідь

на них українських істориків, випустила громадська організація “Інтерньюз-Україна”. [4]

Теоретично можна було допустити, що через певні політичні впливи, російська пропаганда значною мірою відобразилась на свідомості громадян України. І це можна було передбачити за судженнями політолога Університету Масарика в Брно, де Мілош Грегор зауважував щодо того, що російська пропаганда часто на озброєння бере емоції, намагається емоціями виштовхнути раціональне зерно, оскільки емоції мають більший вплив на людей.[5]

З 19 березня 2020 р. було представлено в ефір програму “Як вам не соромно” на каналі “ Україна 24 ”, де головною ведучою працювала Яніна Соколова. Ідеєю якого покладено показати , тих хто бреше і маніпулює.[6]

Натомість, тема впливу російської пропаганди на свідомість громадян України не обширно розкрита в українській пресі і не розглядалася з наукової точки зору. Зрештою, російська пропаганда намагаючись збільшити вплив на українську свідомість діє не сприятливим методом для руху України до ЄС. А також проукраїнського курсу на НАТО. Проте, за останніми спостереженнями можна винести наступне: 2020 рік можна вважати неформальним зближенням України і Російської Федерації.

Окреме питання - як саме РФ просуває свої тези, на які групи розрахована ця пропаганда і що можна їй протиставити. З цього робиться висновок, що курс на зближення з РФ - єдиний спосіб для ЄС уникнути тотальної катастрофи. Ці меседжі насамперед розраховані на російськомовну аудиторію. Що є нагальним прикладом для російськомовних українців.[7]

Тому законодавчій владі України потрібно спонукати керівництво України та громадян України до боротьби з російською пропагандою шляхом врегулювання методів та умов роботи ЗМІ , які не обґрунтовано окреслюють нагальні теми сьогодення. А також продовжувати функцію дотримання мовного закону (№ 21, ст.81),на території України[.8]

Література:

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F%D0%B3%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96>
2. <https://detector.media/infospace/article/166833/2019-04-25-shcho-oznachae-zakon-pro-movu-dlya-media-dopovнено/>
3. <https://www.osce.org/ru/fom/219726?download=true>
4. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2803910-prezentuvali-knigu-pro-sprobi-rf-perepisati-ukrainsku-istoriu.html>
5. <https://www.radiosvoboda.org/a/27799074.html>
6. <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/kanal-ukraina-24-zapuskaet-avtorskiy-proekt-yaniny-sokolovoy-yak-vam-ne-soromno-1418214.html>
7. <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/2/7108280/>
8. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

УДК 811.111 (73) `27`06

Журналістика

ЛІТЕРАТУРНА ЖУРНАЛІСТИКА. АНГЛОМОВНИЙ
КОНТЕНТ. ПРИЙОМИ ПОРУШЕННЯ ХРОНОТОПУ

Харченко О.В.,

*доцент кафедри видавничої справи та редагування,
канд. філол. наук, Київський університет
імені Бориса Грінченка*

Стаття зосереджує свою увагу на проблематиці літературної журналістики та на стилістичних і літературних прийомах, що переносяться англомовними авторами у світову журналістику і публіцистику. В результаті дослідження було виявлено десять прийомів порушення хронотопу, використання яких сприяє урізноманітненню та покращенню якості робіт українських студентів, журналістів та публіцистів, що працюють над створенням англомовного мультимедійного контенту.

Ключові слова: англomовний текстовий контент, літературна журналістика, літературні прийоми, прийоми порушення хронотопу, стилістичні фігури тощо.

O.V. Kharchenko Literary journalism. English content. The devices of the chronotope split. The article concentrates its attention on the problems of literary journalism, stylistic and literary devices, transmitted into world journalism and nonfiction by English-speaking authors. As a result of the research, ten variants of the chronotope discontinuity were determined, the application of which would diversify and raise the quality of works of Ukrainian students, journalists and nonfiction writers working on the creation of English multimedia content.

Key words: English textual content, literary journalism, literary devices, chronology breakage devices, stylistic figures, etc.

Актуальність статті полягає в тому, що під час розвитку новітніх напрямків журналістики, включаючи літературну журналістику, сучасні студенти журналісти і видавці повинні оперативнo та стрімкo вивчати та застосовувати нові техніки створення англomовного контенту, не забуваючи при ньому про саmобутність української журналістики.

Специфіку підготовки молодих англomовних журналістів, видавців та редакторів, чудово викладено в роботах багатьох українських вчених, включаючи В.І.Шкляр [10], В.Й.Здоровега [3], та інших. Ефективні методики викладання іноземних мов для молодих фахівців мультимедіа наводились такими відомими науковцями, як І.М.Черемис [7-8], В.І.Карабан [4], В.В.Коптілов [5], І.В.Корунець [6], В.П.Андрущенко [1] та інші.

Суттєвий внесок у дослідження літературної журналістики зробили такі дослідники як Т.Wolfe і E.W.Johnson [34], на думку яких, літературні техніки таких авторів, як Т.Смоллет, А.Чехов, Г.Філдінг, О.де Бальзак, Ч.Дікенс, Е.Хемінгуей, М.В.Гоголь, та Л.Н.Толстой [9], серйозно вплинули на розвиток американської літературної журналістики. Серед ключових літературних прийомів вони виокремили діалог (dialogue), хронологічна побудова 'сцена після сцени' (scene-by-scene construction), певні статусні деталі (status details) і

надання матеріалу від третьої особи (third person narrative).

Мета дослідження окреслюється виявленням та характеристикою прийомів порушення хронотопу для англомовних публіцистичних статей, взятих з літературних творів переважно американських авторів, з ціллю їх подальшого використання.

Методи дослідження. До ключових методів належать моніторинг англомовних ЗМІ і емпіричний пошук найбільш уживаних прийомів порушення хронотопу англомовних авторів, що переходять поступово у світову літературну журналістику.

На основі досліджень Р.Норджвіста [29] і М.Лавсона [25], ми визначаємо літературну журналістику як форму публіцистики та журналістики, що імплементує гібридні стилістичні стратегії та прийоми, які традиційно застосовуються у художній літературі.

Термін ‘хронотоп’ одним із перших ввів у науковий обіг М. Бахтін, який охарактеризував цю категорію як систему просторовочасових значень. Він стверджував, що хронотоп – це взаємозв’язок часових та просторових характеристик літературного твору, які існують лише у взаємодії: “Час тут згущується, ущільнюється, стає художньоозримим; простір ж інтенсифікується, втягується в рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється й вимірюється часом. Цим перетином рядів і злиттям прикмет характеризується художній хронотоп” [2].

В. Щукін дещо розширив поняття хронотоп, зазначаючи, що це “час-місце скоєння” і це може бути “зустріч, візит, спектакль, богослужіння, свято, подорож, побачення, одруження, інтимне зближення, сон, відпочинок, хвороба, судовий процес, тюремне ув’язнення, полювання, битва, катастрофа, народження, життя, смерть..., похорони, хрестини й багато іншого. Місто, будинок, корабель і цілий ряд численних локусів теж можуть перетворитися в хронотоп, але лише в тому випадку, коли в їхньому просторі відбувається та триває процес або подія. Тоді ці хронотопи зручніше буде назвати поіншому: життєдіяльність міста, життя (функціонування) будинку, плавання на кораблі” [12].

Н. Шерстюк окреслює “хронотоп як сукупність просторово-

часових координат у художньому тексті, які нероздільно взаємопов'язані між собою, що поєднують компоненти художнього тексту та окреслюють межі нарації. Хронотоп – це передовсім авторсько-індивідуальний світ, у якому відбиваються події, описувані в літературному творі” [11].

Моніторинг американської прози та публіцистики, документальних та науково-популярних статей дозволяє нам визначити такі різновиди:

‘Анархічний порядок’. Це такий хронотоп, коли сцени твору перескакують з одного історичного періоду на інший у анархічному або занадто вільному варіанті. По суті це близько до такого постмодерністського прийому як пастиш, коли події декількох історичних періодів накладаються один на одний, а персонажі цих періодів несподівано зустрічаються.

У *‘Хроніках Нарвії’* К.С.Льюїса, у серії з семи фентезійних книжок, лінійний хронотоп між книжками постійно порушується. Так, шоста книжка циклу *‘Небіж чаклуна’* (1955) згідно з лінійним хронотопом є першою [28], а четверта книжка *‘Срібне крісло’* (1953) по суті є шостою [27].

У романі жахів *‘Воно’* С.Кінга (1986) сюжетна лінія постійно перестрибує з 1950 років на 1980 роки та навпаки [23]. Головні герої твору зображуються як у їхньому дитинстві, так і у дорослому житті.

‘Задом наперед’ або ‘перегорнутий хронотоп’. Це прийом порушення хронотопу, коли сюжетна лінія розкривається навпаки, а саме через розв’язку, кульмінації, розвиток подій та зав’язку.

У фантастично-історичному романі *‘Спокута Христофора Колумба’* О.С.Карда (1996) вчені майбутнього намагаються змінити події часів Колумба для того, щоб зробити розвиток цивілізації більш гуманним [15]. При цьому один вчений постійно розглядає життя певної особи задом наперед. А саме від моменту його смерті до моменту народження.

У збірці дитячих поем *‘Дзеркало, Дзеркало’* М.Сінгер (2010) у багатьох віршах застосовується вище-зазначений літературний прийом. Спочатку надається вірш з лінійним

хронотопом, а потім з перегорнутим [31]. Наведемо приклад з вірша про черепаха та зайця:

*“That ridiculous loser! I am not a slowpoke.
Though I may be the smallest bit distracted.
I can't be beat.*

I've got rabbit feet to take me to the finish line...

Take me to the finish line! I've got rabbit feet to beat.

I can't be the smallest bit distracted. Though, I may be a slowpoke.

I am not a ridiculous loser” [31]. Залучення цього прийому надає віршу ефект несподіваності та гумору.

‘Флешбек або ретроспектива’. Літературний прийом преривання лінійного хронотопу та повернення до подій минулого. Серед різновидів флешбеків, включаючи ‘флешбек – кошмар’, ‘короткий флешбек’, ‘флешбек – довгий погляд у минуле’, ‘щасливий флешбек’ та інших, що нам вдалося виявити, ми оберемо лише декілька варіантів цього поширеного літературного прийому англомовної прози.

У науково-фантастичному оповіданні ‘А якщо-’ А.Азімова (1952) загадковий містер ‘А Якщо’ має магічний прилад із затуманеним склом. Час від часу він заглядає у нього і бачить події минулого [13]. Це зацікавлює одружене подружжя, що їде з ним, і відповідно читачів оповідання. Сцени минулого виявляються зовсім неочікуваними. У ряді інших оповідань А.Азімов удосконалює використання цього прийому.

У романі фентезі Дж.К.Ролінг ‘Гаррі Поттер і таємна кімната’ (1998) головні герої знайшли щоденник Тома Ріддл, коли той був ще школярем [35]. Щоденник описує події, що трапились 50 років тому назад і стосуються подій, які відбуваються у житті Гаррі Поттера та його друзів. Такий літературний прийом також є прикладом тривалого флешбеку.

‘Флешбек echo’. Літературний прийом преривання лінійного хронотопу та повернення до подій минулого, що нагадує прийом ‘іронічне echo’, коли та сама фраза або подія відбувається у минулому, але отримує дещо інше значення.

У тому самому романі фентезі Дж.К.Ролінг ‘Гаррі Поттер і таємна кімната’ (1998) Димблдор питає Гаррі: “Чи є щось, про що ти мені хочеш розповісти?” [30]. Тим самим він натякає, що знає якийсь неприємний момент із поведінки Гаррі. Таке саме питання, хоча і про іншу подію, він задає Тому Ріддлу 50 років назад... 50 років не вплинули на поведінку старого Димблдора.

У параонормальному романі М.Брук ‘Стальне Серце’(2012) русяве волосся блондинки Джулії викликає романтичні спогади у Алістара, хоча до амнезії він зустрічався з іншою дівчиною. Лише з плином часом він розуміє, що його було введено в оману[14].

‘Флешбек у флешбеку.’ Це такий різновид літературної ретроспективи, коли розривається лінійний хронотоп, зображуються якась подія минулого і на фоні такої події згадується ще давніша подія.

В оповіданні Я.Флемінга про Дж. Бонда ‘Восьминожка та іскри з очей’ головний персонаж згадує як Дж.Бонд приїхав на Ямайку і арештував його за вбивство [18]. Потім він згадує обставини вбивства, яке він скоїв під час Другої світової війни. Таким чином, обставини однієї минулої події накладуються на іншу подію, що відбулась ще раніше.

У науково-фантастичному романі ‘Малодраке’ Б.Коунтера, головний герой Лізандер прибуває на далеку планету і згадує ті часи, коли він вперше прилітав на неї [16]. При цьому доповіді Інквізитора Корвіна постійно переплітаються з цими далекими спогадами. А Корвін відвідував цю планету ще десятки років раніше.

‘Флешфорвард’(‘Проблиск майбутнього’) – літературний прийом преривання лінійного хронотопу, коли зображується сцена, що відбувається у майбутньому у порівнянні з головними подіями твору.

У романі антиутопії ‘Прекрасний новий світ’(1932) О.Гакслі [21] одна з лікарів робить дітей у пробірках. Її відволікають і вона забуває – чи зробила вона усю процедуру повністю чи ні. Вона продовжує свою медичинську роботу.

Через 22 роки у флешфорварді показують її колишнього пацієнта, який несподівано помирає...

Роман К.Вонннегут 'Завтрак для чемпіонів або Прощай, Чорний понеділок!'(1973) насичений флешфорвардами [33]. Головний герой – це письменник К.Траут, що вважав себе мертвим. Він постійно блукав у злетах своєї фантазії і поступово сходив з розуму разом з іншим персонажем роману бізнесменом Д.Гувер.

'Майбутні наслідки' ('Futureshadowing') – літературний прийом преривання лінійного хронотопу, коли зображуються наслідки певної дії, а через якийсь час і сама дія.

У романі про становлення особистості Л.Гарпер 'Убити пересмішника'(1960) один із головних персонажів Джем ходить із поламаною рукою. Згадується про те, що він мав неприємний інцидент у дитинстві [20]. Лише наприкінці книги з'ясовується, що у свій час його намагався вбити сусід Боб.

У пригодницькому романі В.Спенсера 'Ціна брата'(2018) зображується життя трьох сестер – принцес [32]. Усі вони не одружені. Одна дуже хоче одружитися, а дві інші навіть про це не мріють. Ці сестри ведуть себе дещо дивно, надламано, і занадто сором'язливо. Пізніше, з кошмарів молодих жінок виявляється, що вони обидві постраждали від сексуальної поведінки чоловіка однієї з них, смерть якого була полегшенням для обох сестер.

'Пропуск великого проміжку часу'. Цей літературний прийом характеризується тим, що художній твір охоплює декілька проміжків часу, між якими промайнули десятки років.

У 'Принц Каспіан. Повернення до Нарвії' (1951) романі-фентезі С.Льюїза діти Перензі повертаються у казкову країну рівно через один рік, в той час як для мешканців казкової країни вже пройшло більше 1000 років і вони занюють про цих дітей лише із давніх легенд [26].

'Рашиомон.' Цей літературний прийом розриву лінійного хронотопу полягає у тому, що ті самі події описуються з ракурсу декількох персонажів. Назва прийому походить від психологічно-

детективного фільму 'Рашомон' режисера А.Киросава (1950), де монах, розбійник, дружина самурая, чиновник та лісоруб дають свідчення про вбитого самурая і всі вони різні та не збігаються із свідченнями інших персонажів [24].

У романі, написаному у стилі південної готіки, У.Фолкнера 'Авессалом.Авессалом!' (1936) історія життя Т.Сапенса надається з трьох ріхних джерел. У кожному варіанті розповідачі додають якісь вимисли і знайти де правда, а де ні, дуже важко. Це надає певного колориту усьому роману [18].

'Посередині справи' (*In Medias Res*) – літературний прийом розриву лінійного хронотопу, коли твір або стаття розпочинаються з центральної події, що досягла своєї кульмінації. Цей прийом застосовувався ще античними авторами такими, як Гомер, Арістотель, Горацій, але і зараз є поширеним серед сучасних авторів та публіцистів.

У філософсько-фантастичній поемі А.Данте 'Божественна комедія' (1472) автор у поетичній формі описує свої подорожі крізь пекло, чистилище та рай, коли йому було 30 років [17]. Численні 'видіння' зображують його роки дитинства та більш пізнього життя.

У кримінальному романі С. Кінга 'Спалах' (2007) головний герой зображується під час планування злочину разом із своїм напарником, який несподівано помирає у самий відповідальний момент [22]. Після цього читачі отримують чимало інформації про молоді роки головного герою.

Звісно, що ця низка прийомів порушення хронотопу, що притаманна американській художній літературі і публіцистиці, не є остаточною. Цю проблематику необхідно додатково досліджувати. Те саме стосується і інших літературних прийомів, що активно проникають в літературну журналістику.

Результати і висновки. У цій роботі було виокремлено десять літературних прийомів порушення хронотопу, притаманних для американської літератури та літературної журналістики.

Виявлення та класифікація стилістичних та літературних прийомів, що застосовуються англомовними авторами в художніх

творах і відповідно переходять у літературну журналістику, є одним із напрямків дослідницької роботи науковців з літературознавства, філології та журналістики. Знайомство з цим матеріалом молодими фахівцями з мультимедіа значно покращить якість їх англomовного контенту.

Література:

1. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В.П.Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – №1. – С. 5-9.
2. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М Бахтин. – Москва : Худож. лит., 1975. – С. 234–407.
3. Здоровега В. Й.Про журналістику і журналістів: статті, есе, виступи, діалоги/ Володимир Йосопівоч Здоровега – Львів, видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка,2004. –С.90-99.
4. Карабан В.І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми/ Вячеслав Іванович Карабан – Вінниця, 2004. – 576 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу /Віктор Вікторович Коптілов - К.: Юніверс, 2003 -208 с.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу /Лько Вакулович Корунець – Вінниця : Нова книга, 2003. - 448 с.
7. Черемис І.М. Формування професійної компетенції майбутніх журналістів засобами іншомовних професійних видань /Інна Миколаївна Черемис//Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к.пед.наук. –Київ: Інститут Вищої освіти АПН, 2008. - 22 с.
8. Черемис І.М. Формування компетентності майбутніх журналістів засобами вітчизняної та іншомовної преси // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (14). Додаток. – С.169-177.
9. Толстой Л.Н.Война и мир (1869) /роман-епіпея/Санкт-Петербург: Русский весник.-1869 -1472 сс.

10.Шкляр. В.І. Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра / Володимир Іванович Шкляр [та інші]. - Київ: КМУЦА, 1996. - 168 с.

11.Шерстюк Н. Хронотоп як літературо-знавча категорія: генеза, еволюція, дискурс. ISSN 25242504 (Online) ISSN 2524-2490 (Print) Філологічні науки. 2018. № 28 – Mode of access: http://elib.umsa.edu.ua/bitstream/umsa/10642/1/Chronotop_genesis_evolution_discourse.pdf (02.02.2020)

12.Щукин В. Г. О филологическом образе мира (философские заметки) /В.Г.Щукин //Вопросы философии. – 2004. – №10. – С.47– 64.

References:

13. Azimov I. What If- (1952) / sci-fi story / Fantastic magazine / USA:Ziff Davis -1952 -144 pp.

14. Brook M. Heart of Steel (2012)/ Paranormal novel/ [Electronic resource]– Mode of access: <https://www.fantasticfiction.com/b/meljean-brook/heart-of-steel.htm> (02.02.2020)

15. Card O.S. Pastwatch:The Redemption of Christopher Columbus(1996) fantasy historic novel /USA: 1996 -351 pp.

16. Counter B. Malodrax (2013) /Sci-Fi Novel/USA: Games Workshop -2013 - 415 pp.

17. Dante A.Divine Comedy (1472)/ medieval narrative poem/ [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.gutenberg.org/files/8800/8800-h/8800-h.htm> (02.02.2020)

18. Faulkner W.Absalom.Absalom! (1936) /Southern Gothic novel/ USA:Random House – 1936 -384pp.

19. Fleming I.Octopussy and The Living Daylights (1966)/ Spy fiction / UK: Jonathan Cape.– 1966 – 94 pp.

20.Harper L. To Kill a Mockingbird (1960) /Bildungsroman /USA: J.B.Lippincott&Co – 1960 -281 pp.

21. Huxley A. Brave New World (1932) /Dystopian novel/ UK:Chatto&Windus-331 pp.

22.King S.Blaze (2007) / criminal novel /USA: Scribner -2007 -296 pp

23. King S. It (1986) /horror novel /USA:Viking -1986 -1,138 pp.
24. Kurosawa A.Rashomon (1950) /psychological thriller film /[Electronic resource] Japan:Daiei Film-88 minutes –Mode of access: <https://www.publicdomainmoviess.com/movie/307-rashomon> (02.02.2020)
25. Lawson, Mark. (2008, April 5). I heard the news today, oh boy. Guardian. available at: <https://www.theguardian.com/books/2008/apr/05/featuresreviews.guardianreview21>(accessed 07.02.2020)
26. Levis C.S. Prince Caspian: The Return to Narvia (1951) / children`s fantasy novel/ UK:Geoffrey Bles -1951 – 195 pp.
27. Levis C.S. The Silver Chair (1953) / children`s fantasy novel/ UK:Collins -1953 – 217 pp.
28. Levis C.S. The Magician`s Nephew (1955) / children`s fantasy novel/ UK:Collins -1955 – 183 pp.
29. Nordquist R.(2019). What is literary journalism? available at: <https://www.thoughtco.com/what-is-literary-journalism-1691132> (accessed 07.02.2020)
30. Rowling J.K. Harry Potter and the Chamber of Secrets (2013)/Fantasy Novel/ UK: Bloomsbury.– 2013 – 251 pp.
31. Singler M. Mirror, Mirror: A book of reversible verse (2010) /children fairytale poems / USA: Dutton Children`s Books-2010 -210 pp.
32. Spencer W. A Brother`s Price (2018) /Adventute novel /USA/ [Electronic resource]– Mode of access: https://novelonlinefull.com/novel/a_brothers_price (02.02.2020)
- 33.Vonnegut K. Breafast of Champions (1973)/Sci-fi novel /USA: Delacorte Press -1973 -174pp.
34. Wolfe, T., & Johnson, E. W. (Eds.). (1975). The New Journalism. London, UK: Picador. – 1975 – 394 pages.

ЩОДО ЗМІСТУ ТА ОЗНАК ПОНЯТТЯ
«ЮРИДИЧНА ОСОБА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»

Брянська М.Д.,

*студентка юридичного факультету
Київського національного університету
Імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Анотація: в роботі досліджуються проблемні аспекти закріплення в чинному законодавстві України змісту та ознак поняття «юридична особа публічного права», виявляються недоліки положень законодавства України та аргументується можливий спосіб усунення цих недоліків.

Ключові слова: юридична особа, юридична особа публічного права, публічний інтерес, розпорядчий акт.

Поняття «юридична особа публічного права» закріплено на нормативному рівні в низці нормативно-правових актів, у тому числі в частині 2 статті 81 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), згідно з якою залежно від порядку створення юридичні особи поділяються на юридичних осіб публічного права та юридичних осіб приватного права.

Варто відзначити, що ЦК України не містить нормативно-визначених різновидів юридичних осіб публічного права та не встановлює їх вичерпного переліку, вказуючи лише на окремі приклади:

- державні підприємства та навчальні заклади, створені державою (ч. 2 ст. 167 ЦК України);
- навчальні заклади, створені Автономною Республікою Крим (ч. 2 ст. 168 ЦК України);
- комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства, навчальні заклади, створені територіальними громадами (ч. 2 ст. 169 ЦК України) [1, с. 356].

Відсутність в ЦК України та інших нормативних актах дефініції цього поняття, вказівки на його ознаки та обмежений

перелік прикладів юридичних осіб публічного права викликає слушні дискусії в наукових колах.

Зокрема важливою, на мою думку, є «правова чистота» закріпленої в ЦК України теоретичної конструкції, оскільки існує проблема зарахування до юридичних осіб публічного права таких «гібридних» утворень як, наприклад, національні акціонерні компанії (далі – НАК) та державні акціонерні товариства (далі – ДАТ), діяльність більшості з яких відповідно до законодавства та їх статутів хоча й спрямована на реалізацію публічних інтересів, однак це не змінює їх приватноправової сутності. Водночас на рівні ЦК України та у положеннях профільних законів відповідний статус НАК та ДАТ не є чітко закріпленим.

Важливим для розуміння особливостей юридичних осіб публічного права в Україні є визначення переліку їх характерних ознак.

Традиційно до ознак досліджуваного поняття законодавець у ЦК України відносить «інструмент» їх створення та вказує на закріплення порядку створення юридичних осіб публічного права та їх правового статусу у Конституції України та законі.

Водночас безпосередньо частиною 2 статті 81 ЦК України встановлено, що юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Вважаю, що сам факт використання розпорядчого акту відповідного органу чи посадової особи як юридичного інструменту створення юридичної особи є недостатнім для визнання її належності до юридичних осіб публічного права, оскільки згідно з чинним законодавством є можливість створення державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами як юридичних осіб публічного, так і приватного права, наприклад, акціонерних товариств [1, с. 356].

Вагомою підставою для сумнівів щодо коректності використання вказаного у частині 2 статті 81 ЦК України критерію поділу юридичних осіб на два види є також відсутність вичерпної конкретизації його змісту.

Доречно згадати, що науковці підтверджують існування проблеми хибного тлумачення статей 87, 88 ЦК України для визначення поняття «порядок створення юридичної особи публічного права». Без сумнівів, прийняття певного розпорядчого акту компетентного органу не може бути ототожнене з порядком створення, оскільки вони співвідносяться як частина і ціле.

Бланкетність норми абзацу другого частини 3 статті 81 ЦК України також є, на мою думку, частково невиправданою, оскільки Конституція України не містить поняття «юридична особа публічного права», а отже й загального порядку її утворення, тому в цьому аспекті відсутній сенс посилання на Основний Закон України. Саме тому закріплений в ЦК України критерій розмежування юридичних осіб на два зазначені види зазнає обґрунтованої критики [2, 2].

Отже, дослідження поняття «юридична особа публічного права» в Україні не може бути проведено винятково на основі актів цивільного законодавства, тим більше з урахуванням тієї обставини, що останні містять бланкетні норми.

Наступною законодавчо визначеною ознакою поняття «юридична особа публічного права» є встановлення Конституцією України та законом порядку утворення та правового статусу юридичних осіб публічного права.

Надане в ЦК України формулювання фактично ілюструє проблему відсутності профільного нормативно-правового акту, яка, однак, зумовлена значною кількістю особливостей таких юридичних осіб, що ускладнює його розробку. Як наслідок, сьогодні існує ціла низка законів та підзаконних актів, положення яких вказують на існування певних юридичних осіб публічного права, наприклад, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, територіальних органів міністерства, територіальних органів центрального органу

виконавчої влади (ст. 4, 13, 21 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади») [3, с. 385]. Однак очевидною помилкою, на мою думку, є відсутність у нормах законодавства деталізованого переліку ознак для розмежування всіх без винятку юридичних осіб на два види.

Одним із способів вирішення вищезазначеної проблеми прогалини у нормативному регулюванні є розробка на доктринальному рівні власної системи ознак юридичних осіб публічного права.

Відзначу, що науковці фактично одностайно зазначають мету створення та функціонування юридичної особи публічного права, а саме реалізація публічного інтересу як одну з основних ознак такого виду юридичних осіб.

Крім того, Венедіктова І.В. та Зубар В.М. обґрунтовано вказують на наявність специфічного правового режиму майна досліджуваних публічно-правових утворень. По-перше, юридичні особи публічного права володіють майном, переданим державою, АРК або територіальними громадами, на праві оперативного управління або повного господарського відання, але власне майнові права залишаються державною чи комунальною власністю [4, с. 33]. По-друге, вони не є суб'єктами права власності на майно, що передається їм засновниками, майнова ознака для них має відносно формальний характер [5, с. 90].

Отже, поняття «юридична особа публічного права» є складним, що зумовлено існуванням дискусії щодо змісту та ознак цього поняття та певними прогалинами у нормативному регулюванні. Однак актуальним залишається питання проведення систематизації існуючих нормативно-правових актів, а також створення єдиного профільного закону щодо юридичних осіб публічного права. Його основним призначенням мало б бути закріплення на законодавчому рівні характерних особливостей, змісту та ознак цього поняття, вичерпного переліку існуючих юридичних осіб публічного права з можливістю наступного їх доповнення у разі появи нових.

Література:

8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР. – 2003. - № 40. Ст. 356.

9. Первомайський О.О. Поняття юридичної особи публічного права: окремі недоліки норм чинного законодавства// Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 19. 2019 р. К. 2019. С. 49-55.

10. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166 – VI // ОВУ. 2003. №. 38. Ст. 385.

11. Зубар В.М. Співвідношення понять «юридична особа публічного права» та «юридична особа приватного права» / В.М. Зубар // Актуальні проблеми держави і права. Вип. 41. Одеса, 2008. С. 30 - 33

12. Венедіктова І.В. Правові режими майна лікувально-профілактичних закладів / І.В. Венедіктова // Ліки України. 2008. № 5. С. 90-91.

УДК 343

Юридичні науки

ДЕТЕРМІНАНТИ ПОПУЛЯЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Довганюк О.В.,
студентка коледжу
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Анотація: Сфера банківської діяльності, як одна із основних складових економічного потенціалу держави, активно впливає на всі напрямки соціальної сфери. Проте зростання злочинності у згаданій галузі призводить до підірвання економічної, соціальної та політичної стабільності і особистого благополуччя людини.

Мета статті є огляд головних чинників зростаючого характеру

кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності.

Було розроблено метод прогнозування та аналізу при формуванні тенденції популяційного розвитку кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності.

Методи дають можливість характеризувати основні причинні аспекти у висвітленні зростаючого характеру здійснення кримінальних правопорушень як на 161рн.161вид них, так і на внутрішньодержавному рівні.

Ключові слова: *кримінальне правопорушення, банківська діяльність, детермінанти*

Виклад основного матеріалу. Ефективне та безпечне функціонування і розвиток банківської діяльності визначає пріоритетний напрямок стабільності кредитно-грошової системи України. Проте в умовах сучасних фінансово - кризових явищ, ненадійності банківських систем та популяризації злочинності в даній галузі, вагомою роллю є не тільки боротьба, а й усвідомлення причин їх проявів. Неможливо виокремити характерні детермінанти, які притаманні Україні, оскільки інформаційно-технічний прогрес впливає на всі країни світу. Кожна держава намагається протидіяти потенційним загрозам, котрі можуть вплинути на безпеку банківським відносинам у суспільстві.

Вітчизняні науковці виокремлюють банківське безпекознавство як комплексну наукову систему знань про теорію і практику діяльності суб'єктів забезпечення безпеки банківської системи шляхом виявлення, запобігання і усунення загроз та небезпек у банківській діяльності [1]. З огляду на це, в науковій доктрині міжнародного кримінального права детермінанти популяризації злочинності у сфері банківської діяльності поділяються на два широкі спектра – об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні причини – це засади, що виникли поза усвідомленням і волевиявленням людства. Найчастіше вони характеризуються стихійним або ж закономірним характером. Основні із них можна виділити наступні:

1. Вплив світової економічної кризи на стабільність банківської системи. Як відомо, дефіцит банківських ресурсів

зумовлює не тільки низьку довіру населення до банківської системи, знижує лідерські позиції країни чи обумовлює залежність від іноземних кредиторів. Це перш за все, є об'єкт легкої та незахищеної здобичі для здійснення різновидних злочинних маніпуляцій за допомогою банківських технологій. Світова фінансова криза 2008 року суттєво вплинула на цілісність банківського сектору України та світу. Кредитоспроможність банків зменшилась, що і стало причиною неплатоспроможності і банкрутства великої низки банків. В період 2007-2008 рр. Велика Британія була тією країною, яка зазнала найбільших втрат серед банкрутства банків [2].

2. Невідповідність українського законодавства директивам міжнародних організацій. Зокрема передбачається, що у справах банківської діяльності залишається багато нерозкритих та нерегульованих питань, щодо ефективного захисту даної сфери. Науковець Ключко зауважує, що відповідно до аналітичної записки «Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи ЄС» передбачається запровадження норм і правил діяльності банківської системи ЄС в Україні із урахуванням положень Базельського комітету з питань банківського нагляду [3]. Даний комітет займається виробленням і координацією основних принципів банківського нагляду і регулювання. Національний банк України у 1996 році став учасником «Комітета Кука».

3. Відсутність єдиного закріпленого місця кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності в чинному Кримінальному кодексі України. В цьому і виникає проблематика правильної інкримінації правопорушень, що і призводить до їх поширенню. Нові злочинні інформаційно-банківські дії не є досконало врегульовані кримінальним законом, а частіше піддаються під ознаки складу злочинів іншим чинним статтям. Проте, до прикладу, першу позицію кримінальних справ верхньої категорії, пов'язаними з розслідуванням Федерального бюро розслідування США є саме пограбування банків [4].

4. Неплатоспроможність та банкрутство банків. Неплато-

спроможність банку, тобто неспроможність протягом одного місяця виконати вимоги кредиторів, і до сьогодні залишається одним із головних причин ефективного приховування нелегальних операцій з кредитно-грошовими ресурсами суб'єктів банківської діяльності. З даними прес-служби ФГВФО, станом на 1 червня 2019 року під час здійснення процедури виведення з ринку неплатоспроможних банків до правоохоронних органів спрямовано 5641 заяву про вчинення кримінальних правопорушень на загальну суму збитків понад 434 722,5 млн грн. [5].

Суб'єктивні причини – це умови, які насамперед пов'язані із діяльністю, прагненням та соціальними умовами суспільства. Одними із основних є:

1. Дефекти та прорахунки в організації здійснення управління банківською установою. Це особливо стосується виникненням та поширенням службових кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності. Зміст полягає в некваліфікованому доборі кадрових працівників, наданням керівниками перевищених повноважень службовим особам, неправомірне забезпечення функціонування організації.

2. Діяльність фіктивних підприємств та недобросовісних боржників банківської установи. У зв'язку із декриміналізацією фіктивних підприємств, все частіше спостерігається незаконне отримання та використання банківських кредитів. Досягається це шляхом перекладання відповідальності на «прописаних на папері» керівниках.

3. Низька обізнаність клієнтів банку в захищеності своїх конфіденційних даних. Основою є публічне опублікування номеру платіжних карток, розголошення третім особам банківських даних, відсутність додаткових паролів, мінімальних лімітів для інтернет-оплати, або ж небезпечне прив'язування банківського рахунку до номеру мобільного телефону.

4. Незаконне використання інформаційно-банківських технологій. Програми несанкціонованого доступу в комп'ютерні мережі клієнтів та банківських установ, ненадійно захищене

дистанційне банківське обслуговування, технічних прогрес карткових шахрайств - усе це є підґрунтям даної причини поширеності кримінальних правопорушень у банківській діяльності. Оскільки будь-яка інформаційна база може бути потенційним об'єктом майбутніх злочинних зазіхань.

На основі викладених досліджень було узагальнено основоположні рушійні детермінанти популяції кримінальних правопорушень з використанням банківських технологій. У результаті чого були висвітлені основні засади поширеності не тільки в Україні, але й в країнах зарубіжжя.

Література:

1. В. А. Ліпкан, Безпекознавство: Навчальний посібник. - 2003. - с. 208

2. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку. – К.: АДЕФ-Україна, 2009. – 392 с.

3. Ключко А.М. Детермінанти банківської діяльності / Ключко А.М., Нежевало В.В. // Юридичний науковий електронний журнал. - с. 297- 301

4. Федеральне бюро розслідувань // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. — Т. 6 : Т — Я. —с. 768

5. Основні показники діяльності фонду гарантування вкладів фізичних осіб станом на початок жовтня 2019 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/>

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Єна І.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Анотація: у статті розглядається сутність і значення основного принципу прокурорської діяльності – компетентності та професіоналізму, дотримання якого має забезпечити ефективність виконання професійних задач співробітниками органів прокуратури, захист прав і свобод громадян в Україні.

Ключові слова: прокурор, принцип, компетентність, професіоналізм.

Сьогодні ми спостерігаємо процес активної трансформації, який стосується різних сфер життєдіяльності українського суспільства. Ці трансформаційні процеси не завжди мають позитивний вплив на громадян, тому особливу увагу привертають питання захисту прав та основоположних свобод людини. Важливу роль у забезпеченні безпеки, захисті прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави відіграють правоохоронні органи.

Особливе місце у системі правоохоронних органів займає прокуратура України, яка становить єдину систему та діяльність якої будується на засадах верховенства права. Це, у свою чергу, для ефективної реалізації функцій прокуратури, потребує залучення досвідчених, професійних, фахових прокурорів.

Прокуратура України у передбаченому законом порядку здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Здійснення функцій прокуратури як окремого виду діяльності передбачає не тільки спостереження та фіксацію фактів неправомірної поведінки, а ще й активне втручання у

життєві ситуації, вплив на поведінку учасників правових відносин, що підвищує значущість комунікативного компоненту в загальній професійній компетентності фахівців даного профілю.

Основою будь-якої системи є принципи. Визначальними принципами діяльності прокурора, на нашу думку, є компетентність та професіоналізм, дотримання яких в сучасних умовах реформування правоохоронної системи є вельми актуальним.

Компетентність – це поняття, яке охоплює сукупність таких складових, як знання, міняння, досвід, навички та досить давно і широко використовується в різних галузях, таких як психологія, педагогіка, освіта, юриспруденція, тощо. З приводу виникнення цього поняття і сьогодні точаться дискусії.

Прихильники однієї теорії походження цього поняття вважають, що поняття «компетентність» першим ввів в обіг Аристотель, який вивчав можливості стану особи, та позначав його грецьким терміном “*atere*”, що перекладається, як сила, яка розвивалась та удосконалювалась до такого ступеня, що стала характерною рисою особистості [1, с. 15].

Інші вважають, що це поняття стало використовуватись та досліджуватись набагато пізніше, вже у ХХ столітті, а саме з 1958 року [2, с. 12].

Сьогодні під компетентністю прийнято розуміти специфічні предметні життєві вміння та навички, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині [3, с. 32-33].

Професіоналізм – це обрання та засвоєння суб'єктом даної професії, його адаптацію до роботи та самостійне її здійснення, виконання за допомогою професійних засобів та способів певних юридичних дій та операцій, вирішення професійних завдань та досягнення мети [4, с. 6].

Ці поняття тісно взаємопов'язані. Сьогодні дуже часто використовується термін, яких увійшов у термінологію у 80-ті роки минулого століття та вміщує ці дві складові професії – «професійна компетентність».

З'ясуванню сутності компетентності і професіоналізму

працівників органів прокуратури присвятили свої наукові дослідження такі вчені, як І.В. Родигіна, Л.С. Виготський, Є.О. Клімов, О.В. Овчарук, А.В. Хуторський, Л.М. Лобойко, О.М. Бандурка, В.О. Соколов, тощо.

Значений вище принцип, як основоположний у діяльності прокурора закріплено статтею 4 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, який був затверджений прокурорів 27 квітня 2017 року Всеукраїнською конференцією.

Компетентність і професіоналізм є нерозривними взаємозабезпечувальними поняттями.

Наявність у співробітників прокуратури компетентності дає можливість здійснювати свої професійні обов'язки на високому рівні. Компетентність же забезпечується сформованістю емоцій, волі, розвиненістю пам'яті, здатністю аналітично мислити, володінням законодавства та навичками його застосування, тощо.

До складових компетентності ми включаємо чотири основні елементи :

- 1) галузеві знання;
- 2) практичні навички;
- 3) етичні та моральні цінності;
- 4) емоційно-вольова складова.

Професіоналізм працівників органів прокуратури, на нашу думку - це здатність на основі знань, досвіду, особистих якостей ефективно вирішувати поставлені перед працівником професійні завдання. Звісно, при цьому враховуються і складність задач, і реальні можливості (фізичні, емоційні) людини, і умови виконання задач, і адаптованість до даної роботи, і здатність самостійного виконання задачі та прийняття рішення. Крім того, вирішення цих професійних задач повинно залишатись у рамках правового поля.

Професіоналізм складається з таких компонентів:

- професіоналізм знань;
- професіоналізм спілкування;
- професіоналізм самовдосконалення [5, с. 995].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що компетентність і професіоналізм забезпечують ефективну прокурорську діяльність.

Враховуючи наведене, вважаємо, що для прокуратури є неможливим виконання завдання стабілізації суспільства, покращення криміногенної ситуації в Україні, забезпечення ефективного захисту прав і свобод громадян без професіоналізму, компетентності та досвіду її працівників. З іншого боку, працівник прокуратури має усвідомлювати, що його діяльність підлягає оцінці. На її формування впливає рівень професійної підготовки, здатність орієнтуватись в конкретних професійних ситуаціях, ініціативність, рівень знання законодавства, розвиток логічного, аналітичного мислення, можливість концентрувати увагу, розвинута пам'ять, тощо.

Література:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. URL: http://rc.edu.ru/rc/bologna/works/zimnaya_1_sod.pdf. (Дата звернення 27.04.2000).

2. Концепция модернизации российского образования на период до 2010 г. // Модернизация российского образования. Документы и материалы. Москва: Изд-во ВШЭ, 2002. С.263 – 282.

3. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 96 с.

4. Карташов В.Н. Профессионализм субъектов юридической деятельности // Правовая реформа и проблемы совершенствования профессиональной юридической деятельности. Ярославль, 1990. С. 6-7.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

THE SUBJECT OF ENVIRONMENTAL LAW

Карпенко А.С.*студент Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
м.Дніпро Україна*

The subject of environmental law is the social relations that arise between the subjects regarding the provision of ecological safety, accessory, use, reproduction (restoration) of natural objects and complexes, protection, and in some cases - protection of humans, the environment from harmful effects. with the aim of preventing, preventing, eliminating its negative effects and satisfying environmental and other interests.

Environmental relationships are diverse in their content, however interconnected and united. their unity is due to the connection of all natural objects with each other, resulting in a unified ecological system. At the same time, the unity of ecological relations does not exclude the existence of their varieties due to environmental factors. In particular, natural objects (land, water, flora, forests, subsoil, fauna, atmospheric air, etc.) differ in their natural characteristics and have different natural and anthropogenic values. As a result, there are varieties of common ecological relationships: land, water, floral, faunistic, atmospheric-air and others, which necessitate the definition of their legal forms. Differentiation of ecological relations by natural objects does not violate the unity of ecological relations, their substantive integrity. According to Art. 5 of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" of 25 June

In 1991, No. 1264-XII, the object of state protection against the negative impact of adverse environmental conditions is also the life and health of people, along with natural resources, natural territories and objects subject to special protection. Immediately all the diversity of protected areas and objects is covered by the

concept of ecological network, the legal regime of which is established in accordance with the Law of Ukraine "On Ecological Network of Ukraine"

dated June 24, 2004, No. 1864-IV.

Differentiation of ecological relations can be carried out according to the basic spheres of activity of people in the field of environmental natural environment: 1) relations arising from the provision of environmental safety of the environment, society and citizens; 2) relationships arising from the ownership of natural objects and complexes to certain entities on the ownership or right of use; 3) relations on exploitation of natural resources by specific entities for the purpose of satisfying interests; 4) relations that are developing in the field of reproduction (restoration) of natural objects and complexes, improvement of their quality; 5) relations arising in the field of environmental protection; 6) relations regarding the protection of the environment and humans from harmful effects. There may be derivative relations, in particular, ecological-procedural, ecological-informational relations in the sphere of dispute resolution, etc. The origin of these relationships is that they are carried out along with the main environmental relations in the process of their occurrence, development, termination. Therefore, such relationships are subordinate in nature to basic environmental relationships.

Ecological relationships can also be classified into species

on other grounds. According to the method of regulation, they are divided into: managerial, based on the power relations of the subjects, and contractual, characterized by equality of the parties, autonomous position relative to each other. Depending on the relationships of the subjects of environmental legal relations, they are divided into relative and absolute. The relative clearly identifies both the authorized and obliged subject.

Only the authorized person is personally identified in the absolute, and all other entities are obliged to refrain from encroaching on the interests of the authorized person. Depending on the nature of environmental relations, it is possible to distinguish

material, establishing the content of rights and responsibilities, and procedural, regulating the order of decision

specific issues. Other criteria may be used to differentiate environmental relationships, for example, by law functions, composition of participants, by time of action, etc.

Література:

1. <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiCs-j4y-roAhWviYsKHQ6uAmUQFjAAegQIARAB&url=https%3A-%2F%2Fkpfu.ru%2Fportal%2Fdocs%2FF331996391%2FPRAVO.pdf&usg=AOvVaw37pW5VNtEjf2HulfJsyiKx>

Юридичні науки

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Лешко О.Д.

*студентка інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Електронне голосування є всеосяжним терміном, що об'єднує кілька різних типів голосування, охоплюючи як процес здійснення голосування за допомогою електронних засобів, так і процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення.

Взагалі існують такі форми електронного голосування:

-голосування за допомогою спеціальних цифрових терміналів. Спеціальні цифрові термінали - це комп'ютери з сенсорними екранами на зразок тих, де поповнюють мобільний рахунок. Такі термінали можуть бути багатофункціональні з можливістю авторизації через Passport ID-картку або за допомогою звичайного паспорту;

– голосування за допомогою Інтернету, а саме використання виборцями персонального комп'ютера;

– електронне голосування в кабінці (за допомогою «електронних виборчих скриньок»), тобто голосування громадян відбувається на своїй традиційній виборчій дільниці із застосуванням інформаційних технологій.

Електронна система голосування запроваджена у багатьох країнах світу: США, Канаді, Бразилії, Індії, Бельгії, Австралії, Естонії, південній Кореї.

Зараз проводять експерименти у Великобританії, Німеччині, Франції, Іспанії, Португалії, Італії, Норвегії, Швейцарії, Росії, Казахстані, Японії, Китаї.

В Європі обладнання для голосування почали застосовувати в Нідерландах у 1969 році.

Бразилія використовує обладнання для електронного голосування з 1989 року.

У Індії успішно використовували систему електронного голосування у 2004 та 2009 роках.

В Естонії проводяться електронні вибори з 2005 року.

З 2011 року і місцеві вибори в Норвегії проводяться через Інтернет.

Щодо особливостей голосування, то в Естонії в основі системи електронного голосування якої лежить використання мережі Інтернет та спеціальної ідентифікаційної картки, яка посвідчує особу виборця.

Також виборцю дозволяється змінювати свій вибір декілька разів до завершення голосування.

У Норвегії виборцю дається три тижні, щоб проголосувати. Більше того: якщо за тиждень вони змінили свій вибір, то можуть зайти на сайт і проголосувати за іншого кандидата. Якщо ж вони прийшли у день виборів на дільницю, щоб проголосувати паперовим бюлетенем, то електронне голосування не зараховується.

У Франції застосовують інтернет-голосування для громадян, які перебувають за кордоном, але щоб віддати у

такий спосіб свій голос, обов'язково потрібно з'явитися на виборчу дільницю.

У Швейцарії наскільки вдосконалили систему електронного голосування та посилили їхній захист, що Уряд, для того, щоб перевірити їхню стійкість, пропонує заплатити хакерам велику суму, якщо вони успішно зможуть здолати захисні механізми електронної виборчої системи.

Найбільш різноманітні системи запроваджувалися в США — від використання сенсорних машин для голосування чи скануючих електронних засобів і до застосування спеціальних оптичних комплексів.

Електронне голосування має велику кількість, як переваг, так і недоліків.

До переваг відноситься:

-Точніші результати через виключення ряду помилок, в тому числі людський фактор;

-Ефективне керування складними формулами виборчих систем, яким потрібно складні підрахунки;

-Швидший підрахунок голосів і формування таблиць;

-Зручніше представлення складних виборчих бюлетенів;

-Більша зручність для виборців;

-Зростання явки на виборах, особливо за використання голосування в Інтернеті, адже людям навіть не потрібно виходити з дому;

-Адаптація до потреб сучасного мобільного суспільства.

-Попередження шахрайства на виборчих дільницях та під час підбиття підсумків завдяки зниженню втручання людини.

-Потенційна довгострокова економія коштів за рахунок заощадження часу працівників дільниць і зменшення витрат на виготовлення та розповсюдження виборчих бюлетенів.

До недоліків відносять:

-Недостатність прозорості;

-Обмежена відкритість і розуміння системи тими, хто не є експертами;

-Можливе порушення таємниці голосування, особливо за систем, які одночасно виконують функції автентифікації виборців і голосування;

- Імовірність шахрайства шляхом масштабної маніпуляції невеликою групою інсайдерів;

-Зростання витрат на придбання та обслуговування систем е-голосування.

-Можлива важкість у користуванні системами для людей старшого віку;

-Потреба у навчанні суспільства щодо користування новітніми системами;

-Можливість злому хакерами систем голосування, або підробка голосів з допомогою злому системи;

-Потреба в додаткових інформаційних кампаніях для виборців.

-Можливий конфлікт з існуючою правовою базою.

Отже , у багатьох країнах вже успішно запроваджені системи електронного голосування і вони цілком відповідають вимогам сучасного суспільства. Проте, варто розуміти, що такі системи можуть існувати тільки у розвиненому суспільстві, де існує інформаційна безпека та впровадженні новітні інформаційно-комунікаційні технології. Зваживши усі плюси та мінуси такого голосування, варто зазначити, що все таки переваг значно більше, особливо, враховуючи швидкі темпи розвитку суспільства.

Література:

1. Современные избирательные системы. Вып. 2 : Аргентина, Германия,

Швеция / А.Г. Орлов, Ю.И. Лейбо, И.А. Ракитская ; науч. ред. Ю.А. Веденеев,

2. Х. Кохалик “Світовий досвід впровадження електронної демократії: проблеми та досягнення”, 2015 р.

3. Voting [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Австралійської виборчої комісії. – Режим доступу: <<http://www.aec.gov.au>>

4. ОЛЕГ ПЕТРОВЕЦЬ “Операція "електронізація", або Чи готова Україна до онлайн-виборів?”, 2019 р.

5. Стещенко Т. В. “Форми голосування в сучасних зарубіжних країнах”

УДК 343.131

Юридичні науки

ПРИНЦИП РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лисько Т.Д.,

*доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету*

Сокол Ю.І.,

*студентка юридичного факультету
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна*

Анотація: *робота присвячена дослідженню інституту процесуальних строків у кримінальному провадженні. Привернуто увагу до переліку основних критеріїв, що використовуються правозастосовними органами для визначення розумності строків кримінального провадження.*

Ключові слова: *кримінальне провадження, розумні строки, критерії для визначення розумності строків.*

Процесуальні строки сприяють забезпеченню швидкого досудового розслідування і судового розгляду в будь-якому з проваджень загалом і в кримінальному зокрема. Строки є юридичними засобами регулювання процесуальних відносин і тому відносяться до системи кримінально-процесуальних форм та механізмів регулювання.

Дослідженню інституту процесуальних строків у кримінальному провадженні займалося багато вчених, які присвячували цій темі свої роботи.

У ст. 28 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) зазначено поняття «розумні строки», де

розумними вважаються ті строки, які є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Зазначається, що розумні строки повинні знаходитись в рамках строків, які передбачені КК України для виконання певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень.

Проблема визначення розумних строків та дієвого їх застосування постала більш гостро після набрання чинності КПК України. Почастішали випадки затягування строків під приводом визнання їх «розумними», і внаслідок цього збільшилася кількість звернень громадян України до Європейського суду з прав людини, які скаржились на порушення вимог ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, в якій закріплено, що: «Кожен має право на справедливий та публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом...»[1].

В Україні питанню розумності строків приділяли увагу ще до прийняття КПК України у 2012 році. Так, зокрема, Конституційний Суд України у своєму рішенні щодо «розумності» строків досудового слідства зазначив: «Поняття «розумний строк досудового слідства» є оціночним, тобто таким, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину. Визначення розумного строку досудового слідства залежить від багатьох факторів, включаючи обсяг і складність справи, кількість слідчих дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо. Але за будь-яких обставин строк досудового слідства не повинен перевищувати меж необхідності»[2].

У 2006 році Верховний Суд України надав роз'яснення головам апеляційних судів, направивши їм листа, у якому зазначено: «Відповідно до тлумачення Європейського суду з прав людини положень ч. 1 ст. 6 Конвенції з прав людини, тривалість провадження у кримінальній справі для цілей цієї статті розпочинається з моменту винесення постанови про

притягнення особи як обвинуваченого, затримання особи за підозрою у скоєнні злочину чи допиту її як підозрюваного залежно від того, яка з указаних подій сталася раніше, і закінчується винесенням остаточного рішення у кримінальній справі. При цьому період розгляду кримінальної справи не ділиться на стадії досудового слідства та судового розгляду й аналізується з точки зору його розумності в цілому» [3].

Таким чином, Верховний Суд України звернув увагу судів на те, що правило щодо розумності строків поширюється на все кримінальне провадження, а не лише на його досудову частину, як зазначалося у тлумаченні Конституційного суду.

Визначення розумності конкретного строку залежить від багатьох чинників. Так, у ч. 3 ст. 28 КПК України зазначається: «Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

- 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсяг та специфіка процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування;
- 2) поведінка учасників кримінального провадження;
- 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень» [4].

На мою думку, є важливіші чинники, які враховуються при визначенні розумності строків, наприклад, рівень зайнятості слідчого, характер співпраці учасників кримінального провадженні зі слідством, рівень професійності слідчого, забезпечення розслідування тощо. Також недоліком чинного законодавства можна вважати те, що в ст. 28 не розкрито змісту перелічених критеріїв щодо «розумності строків», і це призводить до проблем у процесі їх застосування на практиці.

Таким чином, кримінальне законодавство України потребує удосконалення в частині процесуальних строків, а саме визначення критерію їх розумності, оскільки стаття в тій редакції, в якій вона знаходиться зараз, викликає багато

проблем при її застосуванні, що може стати приводом для звернення до Європейського суду з прав людини за захистом порушених прав.

Література:

1. Про захист прав людини та основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.04.2020 р.).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора): Рішення Конституційного Суду України від 30. 01. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0-03p710-03> (дата звернення: 01.04.2020 р.).

3. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ: Лист Верховного Суду України головам апеляційних судів від 25. 01. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5_457-00-06 (дата звернення: 01.04.2020 р.).

4. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.04.2020 р.).

ТЕМПОРАЛЬНА МЕРЕЖА ЛІРИЧНИХ ТЕКСТІВ
(XXXTENTACION)

**Маркін Андрій,
Кузьменко Анастасія Олексіївна**

*к.філол.н., доц.
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*

Анотація. Дослідження присвячено питанню функціонування темпоральної мережі, її актуальності. Отже, можна визначити, що темпоральна мережа є засобом поєднання часу і людства взагалі. Досліджено ліричний текст (пісня) виконавця XXXtentacion «Sad». У тексті можна побачити використання трьох основних часів англійської мови: *Present Simple, Past Simple, Future Simple*. Усі часи виражають емоційний стан, напруження та почуття виконавця.

Ключові слова: *пісня, текст, темпоральна мережа, темпоральність, ліричний текст.*

У системі видів мистецтва пісенна лірика є найбільш відкритим для масового доступу реципієнтів типом творчої діяльності, а отже, потужним чинником суспільної свідомості. Унікальна синтетична природа співаної поезії, помножена на історію її становлення, визначила катарсичний, виховний, розважально-гедоністичний, сугестивний потенціал полікодових (креолізованих) віршових текстів [4]. Пісня формує підвалини естетичних, морально-духовних норм і переконань народу шляхом відбору й упровадження авторами до її віршів кращих змістових і структурних надбань попередників. Це стосується як україномовних так в англійськомовних пісенних текстів. Предметом дослідження є темпоральна мережа, а об'єктом дослідження – ліричний текст. Мета даного дослідження є обґрунтування засобів темпоральності англійськомовного ліричного тексту.

Темпоральна проблематика не перестає цікавити дослідників з огляду на той особливий зміст, який прихований

у феномені часу. Саме філософія наділена особливою мисленнєвою ретельністю і універсальністю світосприйняття, яка домірна проблемі часу. Час не має свого топосу в якості домінуючого контексту, адже однаково важливим є соціальний час як елемент відтворення і конструювання соціального досвіду, як і історичний, фізичний та психологічний час, як регіони вузького значення часу, які зовсім не є маргінальними дискурсами". На сучасному етапі, як ніколи, важливо артикулювати значення часу і певну темність феномену "часу", не дивлячись на грандіозну кількість досліджень, що в різних сферах присвячувались цій проблематиці [2]. **Темпоральність** - специфічний взаємозв'язок моментів часу і часових характеристик, динаміка змін тих явищ і процесів, якісна особливість яких зумовлена соціокультурною специфікою людського існування; часова сутність явищ. **Текст** - загалом зв'язана і повністю послідовна сукупність знаків. Наука, що вивчає тексти називається герменевтикою [5].

Джасей Двейн Онфрой народився 23 січня 1998 року у місті Плантйшн, Флорида, США, але більшу частину свого дитинства провів у Лодергіллі. Його матір — американка, батько — житель Ямайки. Мав єгипетське, індійське, німецьке, італійське та ямайське коріння. Онфроеве зацікавлення музикою розпочалось, коли його тітка переконала хлопця записатися до шкільного хору, а пізніше й до церковного хору.

Розпочав свою музичну кар'єру 2013 року, повернувшись з-під ув'язнення у виховній колонії, куди потрапив за володіння зброєю. 21 листопада 2014 року Онфрой видав свій дебютний міні-альбом «The Fall». Згодом він перевидав трек «Look at Me», який зрештою посів тридцять четверту сходинку на Billboard Hot 100. 18 квітня 2017 року завантажив три нових треки на SoundCloud, а 16 травня 2017 року світ побачив мікстейп «Revenge», який містив вісім раніше випущених пісень. 25 серпня 2017 року вийшов його дебютний альбом — «17», який посів 7 сходинку на Billboard 200. 17 листопада Онфрой повідомив про скорий вихід другого студійного

альбому — «Bad Vibes Forever». 11 грудня 2017 року світ побачив міні-альбом під назвою «A Ghetto Christmas Carol», а 14 грудня 2017 року Онфроя знову тимчасово взяли під арешт за порушення правил застави [1].

Таким чином XXXtentacion виражав стани, явища або намагався поділитися своїм досвідом у будь-якій сфері життя людини саме простими часовими конструкціями у вигляді часів групи Present, тобто висвітлити щось повсякденне у житті людей(соціуму) те, що відчував у певний момент або виразити переживання, проблеми нетривалої давності. Творчість виконавця не відрізняється особливо складними текстами та часовими зворотами, проте має потужне емоційне забарвлення.

Найбільш частотними серед видових форм є Simple, що простежується у 7:10 випадків. Таким чином, виконавець відображає культуру, повсякденність та норми періоду його існування, характеризуючи їх часовими нормами розмовного стилю [3].

У вигляді Simple має перевагу форма Past – 85%. Present Simple – 7%, Future Simple – 5%.

Past Simple визначає емоційний стан при певних, вже здійснених обставинах: *Valentine, I watched my red rose turn to gray* (Valentine- XXXTENTACION). *I Faced my fears* («Orlando» XXXtentacion). *She took my heart and left me lonely* («SAD!» XXXtentacion). *She turned and left the question, "What's my worth?"* / *I gave my love a piece of me, She put my heart beneath her feet, She turned and left the question, "What's my worth, My worth, my worth?"* («ALONE, PART 3» XXXtentacion).

Present Simple визначає перманентність стану почуттів: / *I love when you're around* («SAD!» XXXtentacion). *I don't wanna be alone* («Save Me» XXXtentacion). *Before I lay me down to sleep, I pray the Lord my soul to keep, I hope it's not too late for me* («Before I Close My Eyes» XXXtentacion).

Future Simple виражає майбутні почуття, переживання, які можуть виникнути при певних обставин: *I won't run, I won't hide, It's too late, I won't stand by the altar. / In the end, I won't run, I won't hide.* («In the End» XXXtentacion).

Часи групи Continuous зустрічаються у текстах виконавця у 2% випадків. Визначає стан емоцій у конкретний момент(зараз), або виконання фізичних дій. | I'm drowning in my tears, I'm drowning in my tears again | («Numb» XXXtentacion). I was staring at the sky, Singin' toxic lullabies, I was starin' at the sky («Staring at the sky» XXXtentacion). *What are you so afraid of?*

Часи групи Perfect виражає події, які вже здійснились у певний період часу. У творчості XXXtentacion Perfect у мінімальній кількості - 1%: *I'll follow you down road To this broken-hearted love for you*, My heart has gone as still as a corpse, *Never mind me while I sit and pretend to make amends*. («Hate Will Never Win» XXXtentacion). *I know you're somewhere, somewhere*, I've been trapped in my mind, girl, just holdin' on, I don't wanna pretend we're somethin', we're nothin', I've been stuck thinkin' 'bout her, I can't hold on | («Shiloh Dynasty»– XXXtentacion).

Отже, темпоральна мережа використовується як засіб поєднання динаміки часу та різних процесів, які виражають соціальну та культурну специфіку людського існування. Сфера цього дослідження не втрачає своєї актуальності протягом багатьох років, пісенна лірика викликає значний науковий інтерес та посідає вагомe місце в дослідженнях не лише фахівців, безпосередньо причетних до її вивчення через синкретичність жанру (літературо- та музикознавство), але й з інших галузей наук (філософії, естетики, мовознавства тощо). Ліричний текст один з найпоширеніших типів творчого напрямку. Лірична форма написання текстів має не тільки естетичну складову, а також сприяє становленню морально-духовних цінностей у людини.

Література:

1. Біографія XXXTentacion: електроний ресурс // <https://uk.wikipedia.org/wiki/XXXTentacion/>
2. Козеллек Р. Минуле майбутнє: про семантику історичного часу. – К. : Дух і літера, 2005. – С. 39. 6.

3. Кузьменко А.О. Портрет темпоральності англomовних пісенних текстів стилю Євродиско. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 1. Германістика та міжкультурна комунікація. 2019. с. 197-201.

4 .Малахова О.О. Жанр пісенної лірики як відображення естетичного ставлення людини до дійсності / О.О. Малахова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / За ред. О.С. Філатової. – Вип. 4.13 (104). – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014. – С. 143–153. – (Серія «Філологічні науки»). –

5. Малахова О.О. Естетичний код пісенної лірики: теоретичні засади /О.О. Малахова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія» : зб. наук. пр. – Одеса : видавничий дім «Гельветика». – 2014. – Вип.12. С. 129–131.

УДК 343.3

Юридичні науки

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Панкратова К.О.,

*аспірант кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Анотація: у статті розглядається міжнародно-правовий аспект зловживання впливом, передбаченого ст. 369² КК України. Дослідження обумовлене відсутністю однозначного розуміння сутності поняття «зловживання впливом», крім того, через складність правової конструкції кримінально-правової норми значно ускладнено її застосування на практиці.
Ключові слова: корупція, вплив, зловживання впливом, корупційне правопорушення.

На сьогоднішній день Україна перебуває на етапі розвитку правової держави, економічної незалежності, що вирізняється складністю здійснення та породженням нових видів злочинних проявів. Проте, однією з найголовніших проблем залишається боротьба з корупційними правопорушеннями. Корупція має негативний вплив на можливість реалізації громадянами своїх конституційних прав, здійснення та впровадження соціальних реформ та економічний стан держави, зокрема, оскільки має наслідком низький рівень довіри до державних інституцій як на національному рівні, так і на міжнародному.

У пошуку ефективних методів та засобів боротьби з корупцією, Україна запозичила міжнародний досвід та стандарти боротьби з цим явищем. Це мало прояв у трансформації законодавчого забезпечення боротьби та протидії корупційним правопорушенням. Проте, залишається не вирішеним питання ефективності обраної стратегії реформування та удосконалення кримінального законодавства у сфері протидії корупції загалом, та зловживання впливом, зокрема, оскільки очікувані результати боротьби з корупційними проявами наразі відсутні.

Однією з причин, на думку І.М. Залялової, є значна кількість змін внесених до Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Ані науковці, ані практики не встигають ґрунтовно аналізувати нові положення. Як результат, відсутнє однакове застосування кримінально-правових норм, що призводить до порушень прав людини і сприяє подальшому розвитку корупції [1]. Однією з таких норм є ст.369² КК України «Зловживання впливом», кримінальна відповідальність за яке вперше була встановлена у ст.369¹ КК України Законом України від 11.06.2009 р., а на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 р. КК України було виокремлено в окрему статтю. У подальшому дана норма була піддана

неодноразовим змінам, останні з яких були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» від 04.03.2020 р. № 524-IX [2].

Вагомий внесок у вирішення проблематики кримінальної відповідальності за зловживання впливом зробили такі науковці, як П.П. Андрушко, Л.П. Брич, О.О. Дудоров, І.М. Залялова, Г.М. Зеленов, В.М. Киричко, О.О. Книженко, Н.О. Кочерова, Д.І. Крупко, О.Т. Омелянович, В.І. Павликівський, В.В. Плекан, А.В. Савченко, О.О. Титаренко, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, І.М. Ясінь, Н.М. Ярмиш та ін. Однак, серед науковців досі відсутня єдність думок стосовно об'єктивних ознак зловживання, визначення суб'єкта зловживання впливом, що має наслідком проблеми при кваліфікації відповідних діянь.

У ст.369² КК України «Зловживання впливом» передбачено відповідальність за такі альтернативні діяння, як пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч.1 ст.369² КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди (ч.2 ст.369² КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або поєднане з вимаганням такої вигоди (ч.3 ст.369² КК України) [2].

Як зазначає О.О. Дудоров, у законодавчому інструментарії, покликаному забезпечувати протидію корупції, ст.369² КК України «Зловживання впливом» займає особливе місце. З одного боку, ця заборона активно затребувана на практиці (причому кількість осіб, засуджених за зловживання впливом, зростає); з

іншого, включення її до КК України посилило казуїстичність останнього, частково створило надмірність законодавчого описання злочинної поведінки, пов'язаної з корупцією, і через недотримання в цьому разі засади правової визначеності серйозно ускладнило застосування КК України [3, с.13].

Так, ст. 369² КК України є результатом імплементації таких міжнародно-правових актів, як Конвенція ООН проти корупції та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією.

У ст. 18 Конвенції ООН проти корупції вказується на можливість вжиття кожною Державою-учасницею законодавчих та інших заходів, необхідних для визнання злочинами низки дій, якщо вони вчинені умисно:

а) обіцянка, пропозиція або надання державній посадовій особі чи будь-якій іншій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги, щоб ця посадова особа чи така інша особа зловживала своїм справжнім або удаваним впливом з метою одержання від адміністрації чи державного органу Держави-учасниці будь-якої неправомірної переваги для ініціатора таких дій чи будь-якої іншої особи;

б) вимагання або прийняття державною посадовою особою чи будь-якою іншою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої себе чи для іншої особи, щоб ця особа чи така інша особа зловживала своїм справжнім або удаваним впливом з метою одержання від адміністрації або державного органу Держави-учасниці будь-якої неправомірної переваги [4].

У ст.12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією «Зловживання впливом» передбачено вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності за умисне вчинення обіцяння, пропонування чи надання прямо або опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-якій особі, яка заявляє чи підтверджує, що вона може за винагороду зловживати впливом на прийняття рішень будь-якою особою,

згаданою у ст.ст. 2, 4-6 і 9-11, незалежно від того, чи така неправомірна перевага призначена для неї особисто чи для іншої особи, а також вимагання, одержання або прийняття пропозиції чи обіцянки надання такої переваги у винагороду за такий вплив незалежно від того, чи такий вплив дійсно здійснюється, чи призводить до бажаного результату [5].

Ми погоджуємось з думкою О.О. Дудорова, що ст.12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією містить подібні формулювання, однак дещо інакше (ширше) визначає коло адресатів неправомірного впливу і водночас не уточнює, що «будь-яка особа», котра вимагає, одержує або приймає пропозицію чи обіцянку надання неправомірної переваги за відповідний вплив, може бути «державною посадовою особою» [3, с.14]. Відмінність норм полягає у тому, що у ст.12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією мова йде лише про факт зловживання впливом на прийняття рішень, а у ст. 18 Конвенції ООН проти корупції зловживання впливом безпосередньо пов'язане з метою одержання від адміністрації чи державного органу Держави-учасниці будь-якої неправомірної переваги для ініціатора таких дій чи будь-якої іншої особи.

Отже, можна вести мову про відсутність однозначності щодо положень норм, що передбачають відповідальність за зловживання впливом, та складність їх правової конструкції. А саме, відсутнє розуміння поняття «зловживання впливом», його сутності, невизначене коло суб'єктів такого зловживання, що значно ускладнює застосування норм КК України у слідчій і судовій практиці.

Література:

1. Залялова І. Зловживання впливом в Україні: проблеми теорії і практики. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2016. № 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/22/23>. (Дата звернення 27.04.2020).

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення 28.04.2020).

3. Дудоров О. Проблеми кваліфікації зловживання впливом у судовій практиці. *Часопис українського судочинства*. 2019. № 2. С. 13-35.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9-95_c16. (Дата звернення 26.04.2020).

5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101. (Дата звернення 27.04.2020).

УДК 343.2/7 : 343.54

Юридичні науки

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Плужнік О.І.,

кандидат юридичних наук, доцент

Одеський державний університет внутрішніх справ,

м. Одеса, Україна

Анотація: *Стаття присвячена розгляду домашнього насильства, яке є глобальною світовою проблемою, що останнім часом притягує до себе все більше уваги спільноти та потребує пошуків механізмів її вирішення. Надана статистика облікованих та розглянутих органами національної поліції України справ за 2018-2019 роки. Розкрито негативні наслідки домашнього насильства та шляхи їх вирішення.*

Ключові слова: *домашнє насильство, сім'я, правовий захист*

Домашнє насильство є глобальною світовою проблемою, яка останнім часом притягує до себе все більше уваги спільноти та потребує пошуків механізмів її вирішення. Актуальність проблеми домашнього насильства не викликає сумнівів. В період формування правової держави значну роль відіграє один з основних її інститутів – сім'я. Сім'я як осередок суспільства без підтримки держави та її інституцій не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення

належного добробуту та виховання дітей. Негативні наслідки насильства в конкретній сім'ї відчуває на собі все суспільство. Отже від своєчасності та ефективності реагування уповноважених суб'єктів, зокрема органів поліції, залежить майбутнє не лише членів окремої сім'ї, а й усього суспільства та держави в цілому [1, с. 36].

7 грудня 2017 року прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»[2], який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Предметом регулювання цього Закону є правовідносини, що виникають у процесі запобігання та протидії домашньому насильству.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);

13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;

14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;

15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Не зважаючи на те, що фізичне та психологічне насильство у сім'ях відбувалось завжди, до 2019 року в Україні це за законом вважалось адміністративним правопорушенням. Тобто, за побої, приниження та образи кривдникам загрожувало покарання найчастіше у вигляді штрафу або громадських робіт.

Зокрема, за вчинення домашнього насильства, за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування (ст. 173.2 КУпАП) за 2018 рік - надійшло 102003 справ до органів національної поліції України; розглянуто 78482 справ, за якими винесено постанови (рішення); 78525 осіб, щодо яких розглянуто справи; із них 46493 особам накладено адміністративне стягнення; 105 особам застосування заходів впливу, передбачених ст. 24.1 КУпАП (Вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років) [3; 4].

6 грудня 2017 року був ухвалений закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». До

Кримінального кодексу було внесено Статтю 126 «Домашнє насильство» та Статтю 151 «Примушування до шлюбу» [5; 6].

У 2018 році набули чинності окремі положення цього закону, тоді як остаточної чинності документ набув тільки на початку 2019 року. До цього в Україні не існувало нормативно-правового терміну та кримінального злочину «домашнє насилля». Відповідні дії кваліфікували як адміністративне правопорушення. Водночас, з метою закріплення основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству Верховна Рада ухвалила відповідний закон. За рік було відкрито 1029 кримінальних проваджень, за якими 783 особи визнані винними у здійсненні кримінального злочину, пов'язаного з домашнім насильством.

Найбільше кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, було вчинено у 2018 році за такими категоріями: тяжкі та особливі тяжкі злочини – 179 випадків, навмисне вчинення легких тілесних ушкоджень – 699, навмисне вчинення тяжких тілесних ушкоджень – 88 злочинів. За статистикою, у 2017 та 2018 роках більшість потерпілих від домашнього насильства – жінки, а серед винних – чоловіки.

Перший в історії України вирок за домашнє насильство винесено на Миколаївщині у квітні цього року. 57-річний чоловік, житель міста Вознесенськ Миколаївської області, упродовж декількох років систематично знущався над своєю 80-річною матір'ю. Після того, як було зафіксовано факт нанесення жінці тілесних ушкоджень, кривдника заарештували на один місяць за статтею 126 Кримінального кодексу України (домашнє насильство). Крім того, чоловіка зобов'язали пройти спеціальну програму для кривдників, що здійснювали психологічне та фізичне насилля над людиною.

У жовтні на Одещині два роки обмеження волі отримав 36-річний чоловік за аналогічний злочин, у той час, як інший житель області отримав п'ять років виправної колонії за лайку та систематичне приниження своєї дружини.

У Києві перший вирок за домашнє насильство оголосили 14 листопада 2019 року. Пресслужба прокуратури міста Києва повідомляє, що Оболонський суд міста засудив 33-річного чоловіка до трьох місяців арешту за скоєння психологічного та фізичного насильства в сім'ї в присутності дітей [7].

На відкритті Міжнародного форуму "Україна на шляху до подолання домашнього та гендерно зумовленого насильства" у Києві, дружина Президента Олена Зеленська наголосила: «Україна має створити зрозумілі механізми для того, щоб надати допомогу і захист жертвам насильства, які їх потребують». На додаток, Олена Зеленська анонсувала запуск спільного проекту з Міністерством соціальної політики – національний кол-центр, до якого звертатимуться жінки, котрі зіштовхнулися з домашнім насильством. Оператори "гарячої лінії" співпрацюватимуть з поліцією, соцслужбами та психологами. Зокрема, в Україні на національну "гарячу" лінію 1547 з протидії домашньому насильству за неповний місяць після її запуску надійшли 1,7 тисячі дзвінків, більшість із яких стосувалися психологічного та фізичного насильства [7].

Література:

1. Ковальова О.В. Лекція до теми: «Поняття та форми домашнього насильства. Правові засади запобігання та протидії домашньому насильству» з навчальної дисципліни «Запобігання та протидія домашньому насильству» для курсантів 1 курсу денної форми навчання за програмою первинної професійної підготовки за професією 5162 «Поліцейський». Одеса, 2019. ОДУВС. 40 с.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 № 2229-19 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. - № 5 - Ст.35 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Вводиться в дію Постановою Верховної Ради Української РСР [№ 8074-10 від 07.12.84](#), ВВР 1984, додаток до № 51, ст.1123.

Редакція від 02.04.2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n125>

4. Державна служба статистики України. Архів, Адміністративні правопорушення в Україні у 2018 році. Форма: adm_prp_2018.htm Електронний ресурс, Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41>

6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України. – Електронний ресурс. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. За домашнє насильство – за грати: Як в Україні та світі борються зі знуцанням у родині. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo__z-a_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146

УДК 347.77

Юридичні науки

ПАТЕНТОПРИДАТНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Семчук Н.О. ,

старший викладач, кандидат юридичних наук,

Національний авіаційний університет,

Київ, Україна

Анотація: об'єкт дослідження – вивчення різних об'єктів авторського права та суміжних прав в галузі інноваційної діяльності та визначення їх патентопридатності за законодавством України та патентним правом ЄС. Предметом

дослідження є різні види об'єктів авторського права та суміжних прав в галузі інноваційної діяльності. Мета даної роботи полягає у аналізі та практичному розвитку теоретичних та практичних підходів до розуміння критеріїв патентопридатності результатів інноваційної діяльності за законодавством України та патентним правом ЄС.

Ключові слова: *інновації, інноваційна діяльність, патент, патентне прав.*

Закон України «Про інноваційну діяльність» [1] в ст. 1 передбачає таке розуміння інновації «інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери».

Серед вживаних термінів також вказано, що інноваційний проект - комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції.

Окрему увагу в цьому контексті законодавець приділив і інноваційній інфраструктурі, яку визначив як «сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо)».

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2003 р. № 1474 «Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів» [2] передбачає процедуру такої реєстрації.

Рішення про державну реєстрацію інноваційного проекту приймається МОН на підставі висновку організації з проведення експертизи інноваційних проектів (далі – експертна організація).

За наявності позитивного висновку експертної організації МОН у п'ятиденний строк приймає рішення про кваліфікуван-

ня проекту як інноваційного або пріоритетного інноваційного та проводить його державну реєстрацію і вносить проект до Реєстру, який ведеться на паперовому та електронному носіях і складається з кваліфікаційних розділів - “Інноваційні проекти” та “Пріоритетні інноваційні проекти”.

Одночасно з внесенням інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту до Реєстру МОН видає заявнику свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту або про державну реєстрацію пріоритетного інноваційного проекту. Факт видачі МОН свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту фіксується у спеціальному журналі та засвідчується підписом особи, яка видала, і особи, яка одержала свідоцтво. У триденний строк після видачі свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту МОН надсилає до ДФС копію свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного (пріоритетного інноваційного) проекту.

При цьому варто пам'ятати, що Цивільний кодекс України в ст. 402 [3] до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; копії даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Тобто, як можна побачити з вложеного, в Україні інноваційні проекти не віднесені до результатів інтелектуальної власності і напряму не захищаються правом інтелектуальної власності. Разом з тим, інноваційні проекти, як результат тривалої та кропіткої праці, мають бути захищені державною – найперше від плагіату.

Наразі захисну функцію щодо проектів у сфері інноваційної діяльності виконує МОН. Це краще, ніж повна відсутність захисту, але наразі цей специфічний захист значно «програє» захисту прав інтелектуальної власності за

Цивільним кодексом, який здійснюється в загальному порядку. Враховуючи викладене, перелік об'єктів права інтелектуальної власності має бути доповнено рядом позицій, основне місце серед яких варто віддат інноваційним проектам.

Література:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2003 р. № 1474 «Про затвердження Порядку державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1474-2003-%D0%BF>

3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

УДК 343.341

Юридичні науки

ЕЛЕКТРОННЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ

Часова Тетяна Олександрівна,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0293-6123>

Анотація. У тезах розкривається суть електронного декларування осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Досліджується питання процесу подання декларації та осіб, які зобов'язані подавати таку документацію. Розглядається питання адміністративної та кримінальної відповідальності, яка пов'язана з незаконними діями по декларуванню (несвоєчасне подання декларації особи;

ігнорування вимог декларування; декларування завідомо недостовірних відомостей).

Ключові слова: *електронне декларування, корупція, Національне агентство з питань запобігання корупції, антикорупційна політика, відповідальність.*

Одним з засобів протидії корупційним діям стало електронне декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Процес декларування проходить певні етапи розвитку вказаного інституту та виконує попереджувальну функцію, будучи одним з інструментів виявлення корупційних діянь.

Дослідженню питання механізму електронного декларування як можливості протидії корупційним діям приділяє увагу велика кількість наукових працівників та практичних співробітників, які виражають свої думки у написання наукових праць. На думку, Стеблянка А.В., Рєзнік О.М. застосування електронного декларування сприяє досягненню таких основних цілей: підвищення рівня прозорості діяльності; запобігання конфлікту інтересів і його врегулювання в разі виникнення, що дає змогу забезпечити високий рівень доброчесної поведінки; контроль за змінами в активах [1, с. 161]. Зазначене твердження допомагає детальніше дослідити сутність електронного декларування, встановити основну мету, розглянути цілі.

Позиція Радецького Р.С. полягає в наступному: антикорупційне декларування - один з ключових заходів протидії корупції. Це подання посадовими особами і членами їх сімей відомостей (про доходи, майно, зобов'язання), мета якого - виявити та попередити корупційні порушення [2, с. 130]. Думка Радецького Р.С. збігається з позицією не тільки науковців, практичних працівників, але й знайшла свою підтримку серед пересічних громадян. Антикорупційне декларування є частиною антикорупційної політики держави та заслуговує важливе місце серед факторів протидії корупції.

Торгашова К.О. зазначила, що питання протидії корупції, корупційним злочинам та проведення різноманітних

антикорупційних заходів залишається надзвичайно актуальними та є предметом постійної і пильної уваги міжнародного співтовариства. Надзвичайно важливим в цих аспектах є вплив ролі держави, законодавчих органів на вдосконалення законодавства та на співпрацю з інститутами громадянського суспільства з цих питань [3, с. 146]. Основна думка Торгашової К.О. полягає в тому, що антикорупційна політика України знаходиться у полі зору міжнародної спільноти, а покращення антикорупційного законодавства позитивно вплине на уявлення про державу в очах світу.

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [3]. В свою чергу, Кримінальний кодекс України визначив відповідальність за ігнорування вимог декларування або декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [4]. Фактично за вчинення незаконних дій, які пов'язані з електронним декларуванням передбачається адміністративна та кримінальна відповідальність.

У ст. 3 Закону України “Про запобігання корупцією” визначено перелік суб'єктів, які зобов'язані подавати декларації про свій майновий стан. При цьому, у ст. 45 вказаного Закону визначено рекомендації по механізму подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [5]. Положеннями Закону керуються антикорупційні органи, які слідкують за дотриманням електронного декларування. В свою чергу, Національне агентство з питань запобігання корупції перевіряє декларації посадовців та встановлює своєчасність подання декларацій, повідомлень про суттєві зміни у майновому стані та інше. Перевірка декларацій за допомогою вказаної бази даних суттєво полегшує роботу вказаного органу.

Електронні декларації знаходяться в інформаційно-телекомунікаційній системі «Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» та містять відомості про доходи, майно, цінні папери, активи, інші корпоративні права, фінансові зобов'язання, видатки, правочини тощо. Відомості, які підлягають внесенню повинні підтверджуватись документально та у разі необхідності, їх необхідно надати для підтвердження.

Необхідно зробити висновок, що електронне декларування є своєрідною базою даних, яка містить інформацію про доходи, майно, цінні папери, активи, інші корпоративні права, фінансові зобов'язання, видатки, правочини тощо осіб, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Ряд незаконних дій, які вчиняються особами щодо декларування таких відомостей підлягає адміністративній відповідальності (несвоєчасне подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) або кримінальній відповідальності (ігнорування вимог декларування; декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування).

Дотримання вимог декларування інформації є необхідним інструментом у протидії корупції, створення такого механізму - основним завданням в реалізації антикорупційної політики держави.

Література:

1. Стеблянко А.В., Резнік О.М. Електронне декларування як форма контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 44. Том 2. С. 160-164.
2. Радецький Р.С. Електронне декларування як інструмент запобігання корупції в Україні. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Державне управління, 2018, Том 29 (68) № 1. С. 130-134

3. Торгашова К.О. Проблема кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Молодий вчений, 2018, № 11 (63) С. 146-149

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Відомості Верховної ради Української РСР (БВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (Дата звернення 14.04.2020).

5. Кримінальний кодекс України: Відомості Верховної ради (БВР), 2001, № 25-26, ст.131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата звернення 14.04.2020).

6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної ради (БВР), 2014, № 49, ст. 2056 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (Дата звернення 14.04.2020).

УДК 347.77

Юридичні науки

ІМІДЖЕВІ ПРАВА В СФЕРІ СПОРТУ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Шевчук А.О.,

*магістрантка юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Анотація: тези присвячені дослідженню іміджевих прав в сфері спорту. Здійснено аналіз правової природи іміджевих прав та правового режиму їх охорони з урахуванням законодавства та судової практики зарубіжних країн. Охарактеризовано стан правового регулювання іміджевих прав в українському законодавстві загалом та в сфері спорту зокрема.

Ключові слова: іміджеві права, іміджевий контракт, право на публічне використання образу, трудовий договір спортсменів

Договори в сфері спорту мають свою специфіку. Серед умов таких договорів важливе місце займає врегулювання

питань щодо іміджевих прав спортсменів. Іміджеві права становлять цінний актив будь-якого спортсмена. З огляду на це в сфері професійного спорту можна спостерігати активне укладення так званих «іміджевих контрактів», які присвячені окремим аспектам реалізації іміджевих прав. Поряд з цим умови щодо передання іміджевих прав містяться і в трудових договорах. Наприклад, трудові договори у професійному футболі часто містять умови, які передбачають, що спортсмен передає клубу (федерації) виключні права на використання свого іміджу, тобто виключне право використовувати ім'я, образ, фото, відео, графічні та будь-які інші свої зображення. Окрім того клуб чи федерація включає до договору положення, відповідно до яких з моменту передання іміджевих прав клубу чи федерації спортсмен не може передавати право на використання свого образу третім особам, а також не може самостійно брати участь в рекламі (заклучати рекламні контракти) будь-яких компаній, брендів, товарів, послуг. Відповідно до договору вказані дії спортсмен може вчиняти лише за наявності письмового дозволу клубу чи федерації [1, с. 300]. Наведені положення трудового договору спрямовані на уникнення спонсорського конфлікту.

Зазначені вище договори зазвичай містять доволі широке визначення іміджевих прав: «Доступ до послуг особи в наступних цілях: відеозапис, передача по телебаченню (в прямому ефірі і в записі), трансляція (в прямому ефірі і в записі), аудіозапис; створення кінофільмів, відео- і електронних зображень (включаючи, серед іншого, виробництво комп'ютерної анімації); фотографія; поява на публіці; підтримка і реклама продукції в будь-яких медіа; а також право на використання імені особи, її образу, підпису, біографії і досягнень (включаючи авторські права та інші права інтелектуальної власності) в рекламних чи комерційних цілях, включаючи, серед іншого, фактичний або змодельований образ особистості, її голос, фотографії, виконання, особисті характеристики та інші характерні риси» [2].

Перший договір щодо передання іміджевих прав у сфері спорту було укладено в 1970-х роках англійським футболістом Кевіном Кіганом. Ним було укладено «контракт щодо прав на образ» [2].

Разом з тим в українському праві відсутні будь-які норми, які б стосувалися іміджевих прав як самостійної цілісної правової категорії. Судова практика також не містить прикладів відповідних справ в жодній із сфер, в тому числі і в сфері спорту.

Водночас в межах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Закону України від 15.12.1993 року № 3689-12 «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» можна віднайти часткове регулювання окремих складових іміджевих прав. Так, зокрема статті 294 – 296 ЦК України стосуються права фізичної особи на ім'я, права на зміну імені та права на використання імені. Варто згадати також статтю 308 ЦК України, відповідно до положень якої відбувається охорона інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах [3]. Згідно з частиною 4 статті 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» не реєструються як знаки позначення, які відтворюють прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди [4].

Наведені вище приписи цивільного законодавства стосуються особистих немайнових благ фізичної особи. Як відомо особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту. Окрім того фізична особа не може відмовитися від них, а також не може бути позбавлена цих прав [3]. Відповідно «імідж» як такий не є об'єктом цивільного обороту відповідно до українського законодавства. А отже виникає питання щодо відповідності умов договорів, які стосуються передання іміджевих прав спортсменів нормам українського права.

Зазначимо, що законодавство Російської Федерації також не містить поняття «імідж» та «іміджеві права». Іміджевим правам

команд та спортсменів присвячено пункт 4 розділу II Листа Міністерства спорту Російської Федерації від 27.07.2017 № ПН-05-10/5493 «Методичні рекомендації щодо напрямів вдосконалення правового регулювання прав на результати інтелектуальної діяльності (включно з авторськими і суміжними правами) та засобів індивідуалізації в області фізичної культури і спорту для подальшого їх використання в роботі». Положення листа є описовими і фрагментарними, вони лише побічно зачіпають проблематику іміджевих прав в сфері фізичної культури та спорту. Зокрема, в листі підкреслюється актуальність правової охорони іміджевих прав з огляду на процеси глобалізації, а також вказується, що як правило іміджеві права відомих спортсменів знаходяться під контролем професійних спортивних організацій, в межах яких спортсмени здійснюють свою діяльність [5].

На думку окремих російських вчених (К. Гусов, О. Шевченко тощо) умова договору щодо передання іміджевих прав суперечить чинному російському законодавству. Перш за все, частина прав, що передаються спортсменом відповідно до такого договору, є невідчужуваними особистими немайновими правами. Окрім того для використання «іміджу» будь-яким суб'єктом необхідним є отримання згоди спортсмена і виплата відповідної винагороди [6].

На противагу, російська судова практика з приводу іміджевих прав є неоднозначною. В одній із справ (рішення від 19 листопада 2008 р. № КГ-А40/8332-08) арбітражний суд підтвердив права компанії на сценічний образ, ім'я і зображення «Діма Білан», а також підтвердив правомірність усіх вимог щодо виконання договорів з продюсером. Суд вказав, що «право на іміджеві права не збігається із загальними цивільними особистими немайновими правами фізичної особи» [7].

У сфері спорту необхідно враховувати також те, що українські спортивні клуби і федерації зобов'язані дотримуватися регламентів і приписів міжнародних спортивних федерацій, а отже в українському спорті буде визнаватися правомірним передання іміджевих прав спортсмена клубу чи федерації за договором.

Тож наголосимо, що питання правової природи іміджевих прав є актуальним не тільки з точки зору теоретичних досліджень, а й з огляду на проблеми практики, зокрема проблеми захисту іміджевих прав професійних спортсменів. У разі відсутності закріплення іміджевих прав як самостійної правової категорії, що є відмінною від особистих немайнових прав, маємо констатувати: 1) іміджеві права спортсменів не підлягають відчуженню; 2) клуб, федерація чи інший суб'єкт не може обмежити право спортсмена реалізовувати самостійно права на його «імідж»; 3) для будь-якого використання «іміджу» спортсмена необхідно отримувати його згоду. Окрім того без закріплення такої категорії як іміджеві права та без визначення правового режиму їх охорони стає неможливим судовий захист відповідних прав спортсменів.

Досвід зарубіжних країн щодо визначення природи іміджевих прав є різним. Так, в Сполучених Штатах Америки вже в 1953 році в одній із справ (*Haelan Laboratories, Inc. v. Topps Chewing Gum, Inc.*) судом було констатовано, що право на публічне використання образу (саме таку назву мають іміджеві права в США) є самостійним правом, що не залежить від права на недоторканність приватного життя. Однак такий підхід наявний не в усіх штатах. На даний момент відповідні акти, які врегульовують правовий режим охорони права на публічне використання образу прийняті щонайменше у 18 штатах, включаючи Каліфорнію, Флориду, Іллінойс, Індіану, Кентуккі, Массачусетс, Небраску, Неваду, Нью-Йорк, Огайо, Оклахому, Род-Айленд, Теннессі, Техас, Юту, Вірджинію, Вашингтон і Вісконсин [8, с. 114].

В США охорона права на публічне використання образу ґрунтується на принципах «визнання економічної цінності особистості», а також концепції «незаконного збагачення».

Зовсім іншою є ситуація на теренах Європи. До прикладу, як зазначає К. Москаленко значний вплив на відсутність юридичного закріплення іміджевих прав у Великій Британії має надання широкої охорони свободі слова [8, с. 115]. Водночас

захист іміджевих прав здійснюється в межах існуючих конструкцій деліктів: зловмисне введення в оману (malicious falsehood), введення в оману щодо наявності схвалення (false endorsement), порушення прав інтелектуальної власності, наклеп (defamation, libel) тощо. Останні приклади судової практики у Великій Британії свідчать про найбільш часте використання конструкцій введення в оману шляхом використання чужого імені та порушення комерційної таємниці.

Доволі актуальним в контексті аналізованої проблематики є приклад регулювання Іспанії. Відповідно до Конституції Іспанії від 1978 року та Органічного Закону від 5 травня 1982 року «право на імідж» визнається автономним особистим правом, що не залежить від права на честь і гідність та права на недоторканність приватного життя [8, с. 116].

Найбільшу цікавість становить досвід Німеччини в контексті охорони іміджевих прав. Іміджеві права не визнаються в якості самостійних прав відповідно до німецького законодавства. Однак після Другої світової війни Федеральний верховний суд Німеччини на основі статей 1 та 2 Конституції Федеративної Республіки Німеччина від 1949 року та статті 823 Німецького цивільного уложення від 1896 року розширив тлумачення загальних прав особистості. З огляду на це в судовій практиці Німеччини наявні приклади захисту образу, голосу, підпису та інших особистих характеристик. Водночас описані вище права є особистими немайновими благами особи. Тобто так само як і в українському законодавстві вони позбавлені економічного змісту та не підлягають відчуженню. В той же час в Німеччині особа може надати дозвіл на використання окремих аспектів її особистості за відповідну плату. На думку вчених німецьке право наближається до американського підходу, який передбачає можливість укладення ліцензійних договорів щодо іміджевих прав [9, с. 44].

Завдяки цьому, Олівер Кан, колишній воротар збірної Німеччини по футболу, зміг виграти справу в компанії Electronic Arts, яка є відомим виробником комп'ютерних ігор.

Справа стосувалась використання імені та іміджу футболіста в комп'ютерній грі FIFA без його згоди [2].

Підсумовуючи висловлене вище, можна зробити висновок, що в Україні є назрілою проблема визначення правової природи іміджевих прав та встановлення відповідного правового режиму їх охорони. Відсутність відповідного регулювання гальмує процес комерціалізації іміджевих прав в тому числі і в сфері спорту. Поза межами українського законодавства залишаються так звані «іміджеві контракти». Також наголосимо, що з огляду на існування означеної прогалини неможливим є судовий захист порушених іміджевих прав спортсменів. На останок також зазначимо, що вважаємо за доцільне врахувати досвід саме Німеччини. Попри відсутність норм щодо визнання іміджевих прав в якості незалежної категорії прав, в Німеччині здійснюється ефективний судовий захист вказаних прав на підставі виробленого Федеральним верховним судом тлумачення положень Конституції та Німецького цивільного уложення.

Література:

1. Право и экономика: междисциплинарные подходы в науке и образовании. IV Московский юридический форум. XII Международная научно-практическая конференция (Кутафинские чтения): материалы конференции: в 4 ч. - Часть 4. - Москва: РГ-Пресс, 2017. - 432 с.

2. Блекшоу И. Имиджевые права в спорте. Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: https://www.wipo.int/ip-outreach/ru/ipday/2019/understanding_sports_image_rights.html

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-15. Відомості Верховної Ради. 2003. № 40. Ст. 356.

4. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 року № 3689-12. Відомості Верховної Ради. 1994. № 7. Ст. 36.

5. Методические рекомендации о направлениях совершенствования правового регулирования прав на результаты интеллектуальной деятельности (включая авторские и смежные права) и средств индивидуализации в области физической культуры и спорта: Письмо Министерства спорта Российской Федерации от 27.07.2017 № ПН-05-10/5493. URL:

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_278359/6a871ea41d3eaabfa26d4b7ad07293d867c41f07/

6. Шевченко О. А. Имиджевые права спортсменов в России // Спорт: экономика, право, управление. - М.: Юрист. 2011. № 1. - С. 12-13.

7. Вострикова Е. А., Полухина Р. Э. Имиджевые права спортсменов в России как институт частного права. Современное право. Современное право. - 2013. - № 12. - С. 87-95.

8. Moskalenko K. The right of publicity in the USA, the EU, and Ukraine. International Comparative Jurisprudence. 2015. № 1. p. 113-120.

9. Bergmann, S. (1999). Publicity rights in the United States and Germany: a comparative analysis. Loyola Marymount University and Loyola Law School Retrieved. URL: <http://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article%41387&context%4el>

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ТЕМБРАЛЬНИЙ
ВІДТІНОК ГОЛОСУ ТА МОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ (НА
МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ)

Шеленкова С.М.,

*головний судовий експерт сектора дослідження
звуко- та відеозапису відділу досліджень у сфері
інформаційних технологій*

*Харківський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України*

Анотація. *На сьогодні криміналісти усе частіше зіштовхуються у своїй практиці із необхідністю експертного вивчення об'єктів дослідження різного походження. Криміналістичне дослідження усного мовлення, зафіксованого на матеріальному носії, є одним із найцікавіших та перспективніших, хоча і мало вивчених завдань, здатних посісти пріоритетне місце у слідчому і судовому процесах. У роботі на матеріалі лінгвістичних методів дослідження судової експертизи відео-, звукозапису розглянуто та проаналізовано чинники, що впливають на тембральний відтінок голосу та мовлення людини.*

Ключові слова: *судова експертиза відео-, звукозапису; лінгвістичний метод; голос і мовлення людини.*

Для боротьби зі злочинністю державою здійснюються заходи політичного, правового та економічного характеру, що позитивно впливають на зміцнення законності і правопорядку. Але для забезпечення успішного вирішення органами дізнання, слідчими повсякденних завдань, пов'язаних із повним, об'єктивним та всебічним розслідуванням і попередженням злочинів, потрібно звертати увагу на криміналістику та її розвиток, вдосконалювати та створювати нові методи дослідження речових доказів (об'єктів дослідження).

На сьогодні криміналісти усе частіше зіштовхуються у своїй практиці із необхідністю експертного вивчення об'єктів дослід-

ження різного походження. Криміналістичне дослідження усного мовлення, зафіксованого на матеріальному носії, є одним із найцікавіших та перспективніших, хоча і мало вивчених завдань, здатних посісти пріоритетне місце у слідчому і судовому процесах.

Процеси, що відбулися за останні роки, зробили актуальним проведення лінгвістичних методів дослідження судової експертизи відео-, звукозапису. Висвітлення цієї тематики знаходимо у роботах таких дослідників, як: Ірина Борисюк [1], Рубен Аванесов, Олена Галяшина [2; 3], Всеволод Потапов та Родмонга Потапова [4].

Вирішення проблеми ідентифікації голосу та мовлення людини передбачає установа комплексу ознак, за якими повинна відбуватися кваліфікація індивідуальності голосу та мовлення кожної окремої людини.

Щоб розв'язати це завдання спробуємо уявити, яким способом досягається «ефект коктейлевої вечірки», яка полягає у тому, що серед паралельних приватних розмов можна прослідкувати за голосом та мовленням конкретної людини, не сприймаючи інші розмови?

І це досягається завдяки тому, що із кола людей ми методом перцепції (або на аудитивному рівні) виділяємо голос людини за тембральною окрасою. А як формується тембр голосу у людини ми спробуємо проаналізувати у подальшій роботі.

Для формування тембру голосу велике значення має не тільки анатомічна природа та функціонування голосових зв'язок, але і розмір та форма внутрішньогортанного повітряного простору.

Тембр голосу починає формуватися уже в гортані – у резонаторних камерах, які створюють єдину резонаторну систему. Ці дві гортанні камери здійснюють підсилення одного тону звука та згашання іншого. У результаті чого ще до надходження в ротову чи носову порожнину звук має характерний індивідуальний відтінок за висотою та тембром.

Різний рух активних артикуляторів, а саме: відкривання або закривання рота, опускання або підняття м'якого піднебіння, а також рух язика – усе це забезпечує формування

найрізноманітніших резонаторів, і як наслідок – створення тих або інших звуків мовлення – фонем.

Залежно від того, який об'єм повітря направляється у носову порожнину або порожнину рота, з'являються назалізовані або неназалізовані звуки.

Вищезазначені чинники, пов'язані з функціонуванням гортані і мовленнєвоутворювальними резонаторами, є основними, але не єдиними чинниками, що мають вплив на специфічний тембральний відтінок голосу тієї чи іншої особистості. Характеризуючи особливості фонації, необхідно завжди брати до уваги і такі біологічні чинники, якими є: будова тіла, симетрія голосового апарату, вплив залоз внутрішньої секреції та вік.

Досить цікавим є факт, який має наукове підтвердження, про те, що будова тіла людини залежить від будови голосового апарату, а саме, від гортані.

Наприклад, біологічний тип людини, яка має багатий тембр, бас із великим об'ємом голосу – найчастіше висока на зріст, із довгою шиєю, довгими кінцівками і подовженою грудною клітиною.

Асиметрія ж у будові голосового апарату, яка виражена в асиметрії гортані, викривленні надгортанника та носової порожнини, асиметрія твердого піднебіння найчастіше перешкоджають нормальній фонації і часто супроводжуються хрипкістю, неправильною інтонацією.

Статеві залози разом із залозами внутрішньої секреції відіграють значну роль у анатомічній будові гортані, а також у голосоутворюванні. До того ж ця роль дається взнаки не тільки у період статевої зрілості підлітків, але і протягом всього життя людини.

У період мутації починається змінюватися будова гортані і, перш за все, хрящових елементів. Особливо яскраво це проявляється у хлопців. Фальцет найчастіше переходить у грудний голос. Голос за висотою знижується найчастіше на одну октаву, перетворюючи дитячий дискант або альт на чоловічий голос – тенор, баритон і навіть бас. Крім «зламу» голосу хлопців, характерні також такі явища, як «зрив»,

переходи від низьких звуків до високих, хрипіння тощо. Голосові зв'язки у цей час червоніють та набухають.

Період мутації у жінок відбувається більш спокійно, хоча і тут спостерігається перехід від дитячого дисканта і альта до жіночого сопрано або контральта.

Слід зазначити, що період мутації діє на голос по-різному, незалежно від того, яким він був до мутації.

Після цього процесу починається період кальцінації, який викликає тугорухливість, а також втрату еластичності голосових зв'язок. Усі ці періоди характеризуються помітними змінами у голосі.

Навіть у кліматичному періоді наступають помітні зміни у голосі: голос знижується, становиться більш грубшим, жіночий голос стає схожим на чоловічий.

У жінок голос помітно знижується і набуває матового відтінку навіть у період менструального циклу. У період вагітності нерідко втрачається емісійна якість голосу і настає хрипість.

Вплив статевих залоз на голос найбільш чітко виявляється у євнухійдних типів, або ж кастратів (Кастрат (лат. castratus) – кастрований чоловік, скопец, в Італії XVI – XVIII ст. – співак у церкві, а також в оперних театрах, що каструвався у дитячому віці для збереження високого голосу (сопрано або мецо-сопрано.), неповний розвиток голосового апарату, яких робить голос схожий на дитячий як за висотою, так і за тембром.

Виходячи із вищезазначеного, впливає, що голос постійно змінюється. Починаючи від крику немовляти і промовляння перших слів маленької дитини, що є дією рефлекторного характеру, і закінчуючи мовою людей у похилому віці, голос людини зазнає постійних змін, що пов'язані як із закономірними біологічними змінами у розвитку людини, так із чинниками випадкового характеру. До речі, із віком змінюється не тільки голос за висотою та інтенсивність голосу, а також і його тембр.

У похилому віці, коли завершується процес закріплення гортані, голос продовжує змінюватися. Це відбувається через

зменшення об'єму легень, зниження їх еластичності, звуження грудної клітини, обмеження її мобільності тощо.

Отже, можна сказати, що процес утворення голосу, особливо процес утворення мовлення, досить індивідуальний. Акустичний сигнал, що виявляється, залежить як від анатомічних особливостей голосового апарату, так і від його фізіології. Індивідуальним є увесь шлях «народження» звука, починаючи з процесу видихування до появи акустичного сигналу із ротової порожнини.

Аналіз індивідуальних особливостей голосу та мовлення людини на матеріалі лінгвістичних методів дослідження судової експертизи відео-, звукозапису завжди буде актуальним у криміналістиці та одним із найцікавіших та перспективніших завдань, здатних посісти пріоритетне місце у слідчому і судовому процесах.

Література:

1. Борисюк І.В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення. Відп. ред. О.Ф. Пилипенко ; АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. К. : Наук. думка, 1990. 204 с.
2. Галяшина Е.И. Судебная фоноскопическая экспертиза. М., 2001.
3. Галяшина Е.И. Основы судебного речеведения. М., 2003.
4. Потапова Р.К., Потапов В.В. Язык, речь, личность. М. : Языки славянской культуры, 2006.

ПРАКТИЧНІЙ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Андрійчук Ольга Ярославівна

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор

Усова Оксана Василівна

кандидат біологічних наук, доцент

Якобсон Олена Олександрівна

кандидат медичних наук, доцент

*Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,*

Анотація: програма фізичної терапії вимагає комплексного підходу при первинному реабілітаційному обстеженні, при складанні програми з застосуваннями рекомендованих засобів активної та пасивної реабілітації, а також, своєчасної корекції. Основна увага у програмі фізичної терапії належить спеціально організованій руховій активності, яка включає комплексне виконання фізичних вправ. На прикладі найпоширеніших порушень постави наведено ключові моменти у виборі фізичних вправ.

Ключові слова: рухова активність, постава, фізична терапія

При порушеннях постави скелет деформується, навантаження на суглоби, зв'язки, м'язи розподіляється нерівномірно, що негативно впливає на весь опорно-руховий апарат, погіршується пружна функція хребта. Збереження за певних умов правильної, добре збалансованої постави людини досягають за рахунок її постійної корекції точно дозованими напруженнями численних м'язів тіла. Тому, результату у формуванні правильної постави досягають, перш за все, шляхом зміцнення м'язової системи, її різностороннім фізичним і фізіологічним тренуванням.

Фізична терапія при порушеннях постави - процес тривалий. Рекомендується мануальна терапія, лікувальна гімнастика, використання корсетів і т.д.

Клініко-фізіологічним обґрунтуванням застосування засобів фізичної терапії при порушеннях постави є зв'язок умов

формування і розвитку кістково-зв'язкового апарату хребта з функціональним станом м'язової системи. Спеціально організована рухова активність сприяє формуванню раціонального м'язового корсета, що утримує хребетний стовп в положенні максимальної корекції. При неповній корекції активна фізична терапія забезпечує стабілізацію хребта і перешкоджає прогресуванню порушень. Застосовуються загально-розвиваючі, дихальні і спеціальні вправи.

Спеціальними є вправи, спрямовані на корекцію патологічної деформації хребта - коригуючі вправи. Вони можуть бути симетричними, асиметричними, деторсійними. Нерівномірне тренування м'язів при виконанні симетричних вправ сприяє зміцненню ослаблених м'язів на стороні опуклості викривлення і зменшення м'язових контрактур на стороні увігнутості викривлення, що безпосередньо призводить до нормалізації тяги хребетного стовпа.

Коригуюча гімнастика показана всім, хто має порушення постави, так як це єдиний головний метод, що дозволяє ефективно зміцнювати м'язовий корсет і вирівнювати м'язовий тонус, передньої і задньої поверхні тулуба та нижніх кінцівок. Заняття коригуючою гімнастикою повинно включати елементи спеціальної активної і пасивної корекції та дихальні вправи.

Спеціальна корекція – це застосування коригуючих вправ для виправлення анатомічної та функціональної недостатності опорно-рухового апарату. Під активною корекцією розуміють свідоме і цілеспрямоване використання спеціальних коригуючих вправ, що застосовуються в поєднанні з загально розвиваючими засобами.

Під пасивною корекцією розуміється ряд спеціальних впливів, здійснюваних без активної участі реабілітованого (пасивні рухи, лежання на похилій площині, масаж, корсети, спиноутримувачі та ін.).

При здійсненні методу активної корекції необхідно дотримуватися наступних принципів: застосування загального тренування з метою оздоровлення і зміцнення фізичного стану;

проведення спеціального тренування опорно-рухового апарату та активізація функції дихання; мобілізація хребетного стовпа (збільшення рухливості в зоні викривлення); розвантаження (лежачи і стоячи накарачки) і витягування хребетного стовпа (розтягнення зв'язкового апарату і укорочених м'язів); вигинання хребта в напрямку, протилежному до деформації, мобілізація його; вправи в балансуванні (рівновага в русі, рівномірне зміцнення м'язів тулуба та нижніх кінцівок); виховання звичної правильної постави.

В програмі фізичної терапії при порушеннях постави повинні вирішуватись завдання: покращення фізичного розвитку; стимуляція діяльності органів і систем; нормалізація емоційного тону; зміцнення загального тону та підвищення її стійкості до несприятливих чинників зовнішнього середовища; активізація загальних і місцевих (у м'язах тулуба) обмінних процесів; вироблення загальної витривалості м'язів тулуба, сприяння розвитку рухових якостей.

Профілактика порушень постави зводиться до виконання таких завдань: корекція звичної постави дитини; регулярні різнонаправлені фізичні навантаження; своєчасне виявлення та лікування хвороб, що сприяють розвитку порушень постави.

Таким чином, фізична терапія при порушеннях постави базується на комплексному вирішенні завдань щодо усунення деформацій хребта та тривалому закріпленні набутих результатів. Лише різнонаправлена спеціально організована рухова активність та систематичні заняття дозволять досягнути бажаного результату.

Література:

1. Андрійчук О. Оцінка болю та якості життя в практичній діяльності фізичного терапевта/ О. Андрійчук, Н. Грейда, Т. Масікова // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві /Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2019. – N2 (46).–С. 55-60.

2. Андрійчук О. Підготовка фізичних терапевтів до практичної діяльності / О. Андрійчук // Вісник Кам'янець-

Подільського національного університету. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. - 2019.- Випуск 4. - С. 10-14.

3. Гагара В.Ф. Методи корекції постави молодших школярів засобами фізичних вправ / В.Ф. Гагара, І.В. Онишук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. - № 7. – С. 43- 46.

4. Подгорна В.В. Корекція порушень постави у учнів початкової школи з урахуванням індивідуальних напружень в дихальній системі : метод. Рек / В.В. Подгорна, О.П. Романчук. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014.– 72 с.

5. Профілактика сколіотичної постави в умовах школи інтернатного типу / Філак Я.Ф., Філак Ф.Г., Цюпак Т.Є. - Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 2 (26) – С.61-66.

6. Фізіологічні механізми адаптаційних процесів до фізичних навантажень і стресових впливів: монографія / Б.П.Грейда, А.М. Войнаровський, В.П. Бенедь, Н.Б.Грейда. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2003. – 156 с.

7. Цюпак Т.Є. Рухова активність у структурі мотиваційно-ціннісних орієнтацій підлітків / Ю. Цюпак, Т. Цюпак, О. Швай, Ю.Цюпак, Л.Гнітецький, І.Васкан // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. Я. Индика. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. – № 2 (46). – С. 48-54.

OBSTETRIC PESSARIES IN PREVENTING PRETERM BIRTH

Bursak Anastasiia,*intern-obstetrician-gynecologist,**Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education,**Kharkiv, Ukraine*

Annotation. *Obstetric pessaries found their application in obstetrics about a thousand years ago. They have come a long way from natural materials to reliable and sterile medical silicone. At the present stage of development of medicine, they are used in the treatment of isthmic-cervical insufficiency and the prevention of premature birth. The gold standard for evaluating the cervix during pregnancy (and if it is shortened to less than 25 mm - further installation of the pessary) is transvaginal ultrasound.*

Key words: *pessary; cervical incompetence; cerclage; preterm birth; surgical correction.*

Isthmic-cervical insufficiency (ICI) is characterized by a shortening of the length of the cervix (CW) of less than 25 mm and / or dilatation of the cervical canal of more than 10 mm (throughout) before 37 weeks of pregnancy without a clinical picture of premature birth. Organic, functional and congenital ICN are distinguished.

CPI is one of the important problems of modern obstetrics. The practicing obstetrician-gynecologist is faced with the difficult task of timely diagnosis, the choice of correction method, the timing of application and removal of cerclage. ICI is characterized by a woman's inability to deliver a pregnancy to a full term due to a functional or structural defect in the cervix [10].

An ICI is the cause of 15–40% of late spontaneous abortions and up to 30% of premature births [14, 12]. ICI is observed in 15–42.7% of pre-pregnant women suffering from miscarriage. In 5% of cases, ICI is diagnosed during the first pregnancy.

It is also known that the risks of repeated premature termination of pregnancy are quite high. If the previous pregnancy was interrupted in the period of 23–28 weeks, then in 25% of cases

the subsequent pregnancy will be terminated in the period of up to the 28th week without correction of the reasons [11].

Diagnostics. It is quite difficult to establish a diagnosis of “Isthmic-cervical insufficiency”, because at the moment there are no diagnostic tests that can accurately determine its existence in a particular pregnant woman. Typically, a diagnosis is made based on previous pregnancy loss at a later date (2-3 trimester of gestation) [6].

A transvaginal ultrasound or examination of the cervix in the mirrors helps to establish a diagnosis of ICI during pregnancy. When a vaginal examination assesses the length, position and texture of the cervix, the condition of the cervical canal of the uterus. In addition, the location of the present part of the fetus is also determined. The results are evaluated on a scale of the Shtember. The result of five points on this scale means that the condition of the cervix requires correction [9, 17].

In order to measure the length of the endocervix in the second trimester, a method such as cervicometry is used. It is carried out using a transvaginal sensor in the process of ultrasound. The situations in which cervicometry is indicated are: suspicion of the occurrence of this pathology, various abnormalities of the uterus (two-horned, doubling of the uterus), pregnancy with more than one fetus, various surgical operations on the cervix. It is also used to monitor the situation during the establishment of an unloading obstetric pessary or during the implementation of cervical cerclage. The multiplicity of its product is dependent on the risk category in relation to the occurrence of an IPI. The risk category is determined by the presence in the medical history of a pregnant woman of reproductive loss and premature birth, as well as the time of their appearance. If a pregnant woman had no history, then an ultrasound examination, including measuring the length of the cervix, is performed once at 18–24 weeks of pregnancy [13, 18].

The CPI can be corrected by several methods:

- surgical (suturing the cervix - cerclage; there are more than 20 methods, the most common are the MacDonald, Shirodkar method, cervico-isthmic cerclage, the application of U-shaped sutures [1, 7, 16]).

- conservative (bed rest, limitation of physical activity, abstinence from sexual intercourse, tocolytic therapy and the use of drugs containing progesterone for vaginal use [19], as well as the imposition of an obstetric pessary).

Installing a pessary. Before the introduction of the pessary, it is necessary to conduct a study of the cervix using TVE and to document the results of measuring the length of the cervix, evaluating the funnel-shaped expansion of the cervical canal and any special tests, such as measuring fibronectin or interleukins. Most often, anesthesia is not required with this procedure. The pessary is coated with an antibacterial cream, gel or liquid that provide lubrication to facilitate installation. Then the pessary is squeezed between the thumb and the rest of the fingers and inserted longitudinally into the vagina. The pessary straightens into the vagina so that its inner ring is directed upward to the cervix. The proximal part of the pessary dome is carefully pressed to the upper arch so that it completely covers the cervix, and then the front part of the pessary is slightly pressed to the sacral region. It is recommended to ask the patient to stand up after the introduction of the pessary and go through several steps to determine her feelings - the woman should not feel the established pessary. Sometimes patients report a decrease in pressure sensation. If the patient complains of discomfort, it is necessary to change the size or position of the pessary.

Removal of the pessary. Usually the pessary is removed during pregnancy about 37 weeks. Before removal, it is recommended that the cervix is pushed back from the inner ring of the pessary dome. If there are signs of cervical edema, the woman should be informed that the removal can be painful. The pessary should always be removed if there is evidence of labor onset, and you should not forget to remove it from women who have a delivery or cesarean section. We reported a case where the pessary was not removed before the active period of labor, which led to the circular rejection of a small amount of cervical tissue shortly after birth [2]. In severe contractions, pessary removal is indicated to avoid increased pressure on the neck with the risk of damage or venous stasis.

Contraindications to the use of the obstetric pessary are:

1. diseases in which prolongation of pregnancy is contraindicated.
2. inflammatory diseases of the vagina, cervix and external genital organs (preliminary sanitation and monitoring of the state of the vaginal biocenosis are mandatory).
3. rupture of the membranes.
4. developmental abnormalities and organic diseases of the vagina and cervix.
5. With recurrent spotting from the genital tract in the II and III trimester (for example, placenta previa).
6. A pronounced degree of ICN (prolapse of the fetal bladder).

Indications for early removal of the pessary:

- the development of inflammation of the vagina and cervix during pregnancy.
  - the appearance of complaints of pain or a foreign body sensation in the vagina.
  - premature discharge of amniotic fluid.
  - the appearance of bloody discharge from the genital tract.
- development of labor activity.
- complications of the course of pregnancy by the mother or fetus, requiring early delivery [15].

In an experimental case-control study (2003), pessaries were first used based on transvaginal ultrasound findings. Pregnant women with twins up to the 24th week with a short cervix ≤ 25 mm were compared in two groups: 23 patients with expectant management and 23 women with AP. the average delivery period in the group with AP was 35 ± 6 weeks compared with 33 ± 2 weeks in the control group ($p = 0.02$). It was concluded that the use of a pessary can significantly reduce the risk of preterm birth in pregnant women with twins with a short cervix [1].

In the work of E. Carreras et al., 2012, a significant decrease in the frequency of preterm birth in pregnant women with a monochorial twins and short cervix (≤ 25 mm) was shown. After laser treatment of feto-fetal transfusion syndrome, all patients with

monochorionic twins were prescribed Arabin AP, as a result of which the gestational delivery period increased by 4 weeks compared with the control group [2]. In a comparative analysis of pregnant women with cervical length <25th percentile (38 mm) before the 20th week, the frequency of poor neonatal outcomes was 12% (9/78) in the group with pessary and 29% (16/55) in the group without pessary (RR, 0.40; 95% CI, 0.19–0.83). There was a significant decrease in the birth rate before the 32nd week of gestation (14% versus 29%; RR, 0.49; 95% CI, 0.24–0.97) and neonatal mortality (2% against 15%; RR 0.13 ; 95% CI, 0.03–0.60) [4, 5]. In 2014, S. M. Liem et al. evaluated the cost-effectiveness of the AP installation for the prevention of preterm birth in pregnant women with twins and concluded that in women with multiple pregnancies and an obstetric pessary, the cost of treatment is significantly less than the costs of patients without a pessary. So, in pregnant women with cervical length <38 mm, prophylactic AP installation is a very cost-effective treatment method [3].

A review by A. L. Zimmerman et al., 2011–2012, first described the experience of using Arabin pessary with intravaginal micronized progesterone for the prevention of preterm labor. The study included patients with one-pregnancy and twins from the 16–30th week of gestation, with a neck length of uterus of ≤ 25 mm, with established Arabin AP, and who received intravaginal progesterone. As a result of the study, the authors concluded that the use of antipsychotic drugs in combination with intravaginal micronized progesterone is safe and appropriate in the prevention of preterm labor. At the same time, in patients with twins, despite the treatment, there is a high risk of premature termination of pregnancy compared with a singleton [8].

Conclusion. Installation of obstetric pessaries is an effective, safe, fairly simple method for the treatment and prevention of ischemic-cervical insufficiency and the threat of termination of pregnancy in the II and III trimesters. The strategy of widespread use of pessaries in pregnant women from high-risk groups can reduce the frequency of preterm birth by 2–3 times and improve

perinatal outcomes. More randomized controlled trials are needed to evaluate the effectiveness of AP in pregnant women with twins.

Bibliography:

1. Arabin B, Halbesma JR, Vork F, Hubener M, van Eyck J. Is treatment with vaginal pessaries an option in patients with a sonographically detected short cervix? *J Perinat Med.* 2003; 31: 122–33.
2. Carreras E, Arevalo S, Bello-Munoz JC, Goya M, Rodo C, Sanchez-Duran MA, Peiro JL, Cabero L. Arabin cervical pessary to prevent preterm birth in severe twin-to-twin transfusion syndrome treated by laser surgery. *Prenat Diagn.* 2012; 32: 1181–5.
3. Liem S. M. S., van Baaren G. J., Delemarre F. M. C., Evers I. M., Kleiverda G., van Loon A. J., Langenveld J., Schuitemaker N., Sikkema J. M., Opmeer B. C., van Pampus M. G., Mol B. W. J. and Bekedam D. J.. Economic analysis of use of pessary to prevent preterm birth in women with multiple pregnancy (ProTWIN trial). *Ultrasound Obstet Gynecol* 2014; 44: 338–45.
4. Liem S, Schuit E, Bais J, de Boer K, Bloemenkamp K, Brons J, Duvekot J, Bijvank BN, Franssen M, Gaugler I, Molkenboer J, Oudijk M, Papatsonis D, Pernet P, Porath M, Scheepers H, Sikkema M, Sporcken J, Visser H, van Wijngaarden W, Woiski M, van Pampus M, Mol BW. Bekedam D for the ProTWIN study group. Pessaries in multiple pregnancy as a prevention of preterm birth (ProTWIN): a randomized controlled trial. *Am J Obstet Gynecol.* 2013; 208 (Suppl).
5. Liem S, Schuit E, Hegeman M, Bais J, de Boer K, Bloemenkamp K, Brons J, Duvekot H, Bijvank BN, Franssen M, Gaugler I, de Graaf I, Oudijk M, Papatsonis D, Pernet P, Porath M, Scheepers L, Sikkema M, Sporcken J, Visser H, van Wijngaarden W, Woiski M, van Pampus M, Mol BW, Bekedam D. Cervical pessaries for prevention of preterm birth in women with a multiple pregnancy (ProTWIN): a multicentre, open-label randomised controlled trial. *Lancet.* 2013 DOI 10.1016/S0140–6736 (13): 61408–7.
6. McDonald IA. Incompetence of the cervix. *Aust NZ J Obstet Gynaecol.* 1978;18:34-7. doi: 10.1111/j.1479-828X.1978.tb00008.x.

7. Shennan A, Jones B. The cervix and prematurity: aetiology, prediction and prevention. *Semin Fetal Neonatal Med.* 2004;9:471-9. doi: 10.1016/j.siny.2004.09.001.
8. Zimerman AL, Neeman O, Wiener Y, Maymon R, Arie H. First year experience using arabin cervical pessary with intravaginal micronized progesterone for the prevention of preterm birth in patients with mid-trimester short cervix. *Harefuah* 2014; 153: 79–82.
9. Feltovich H., Hall T.J., Berghella V. Beyond cervical length: emerging technologies for assessing the pregnant cervix // *Am. J. Obstet. Gynecol.* – 2012. – Vol. 207. – P. 345–354.
10. Haylamazyan EC. *Obstetrics: a textbook for medical schools.* - M .: GEOTAR-Media, 2015. [Ajlamazjan JeK. *Akusherstvo: uchebnik dlja medicinskih vuzov.* Moscow: GJeOTAR-Media; 2015. (In Russ).]
11. Mercer BM, Goldenberg RL, Moawad AH, et al. The preterm prediction study: effect of gestational age and cause of preterm birth on subsequent obstetric outcome. National Institute of Child Health and Human Development Maternal-Fetal Medicine Units Network. *Am J Obstet Gynecol.* 1999;181:1216-21. doi: 10.1016/S0002-9378(99)70111-0.
12. Kulakov V. I., Serov V. N., Sidelnikova V. M. Preterm delivery - management tactics taking into account gestational age. *Journal of Obstetrics and Women's Diseases.* 2002; Vol. 2: 13–18.
13. Petrov Yu.A., Ozdoeva I.M-B. Isthmic-cervical insufficiency as an etiological factor in preterm labor. // *Scientific review. Medical sciences.* - 2019.- No. 2. - S. 26-30
14. Sidelnikova V. M. *Miscarriage.* M .; 2009.
15. O. N. Bespalova, G. S. Sargsyan. *Obstetric pessaries in clinical practice.* Federal State Budgetary Institution of Scientific Research D. O. Ott ”, St. Petersburg 16. Berghella V., Baxter J.H.K., Hendrix N.W. Cervical assessment by ultrasound for preventing preterm delivery // *Cochrane Database Syst. Rev.* – 2013. – Is. 1: CD007235.
17. Nicolaidis K.H. Nuchal translucency and other first-trimester sonographic markers of chromosomal abnormalities // *Am. J. Obstet. Gynecol.* – 2004. – Vol. 191. – P. 45–67.

18. Hui S.Y., Chor C.M., Lau T.K. et al. Cerclage pessary for preventing preterm birth in women with a singleton pregnancy and a short cervix at 20 to 24 weeks: a randomized controlled trial // Am. J. Perinatol. – 2013. – Vol. 30. – P. 283–288

19. Zhuravlev A. Yu., Zhuravlev Yu. V., Dorodeyko V. G. The use of unloading obstetric pessary in the treatment and prevention of miscarriage with isthmic-cervical insufficiency. Protection of motherhood and childhood. 2000; 1: 89–100.

УДК: 340.6:616-003.068

Медичні науки

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВО-МЕДИЧНОГО
ВСТАНОВЛЕННЯ КРОВІ МЕНСТРУАЛЬНОГО
ПОХОДЖЕННЯ

Варуха К.В.

*асистент кафедри
судової медицини та медичного права*

Федорова О.А.

*асистент кафедри судової медицини та
медичного права Національний медичний
університет ім. О.О.Богомольця,*

м. Київ, Україна

Лиман М. О., Мазна Н.О.

*лікарі судово-медичні експерти
судово-медичного відділу*

*ДУ «Головне бюро судово-медичної
Експертизи МОЗ України»*

Ключові слова: *судово-медичне встановлення монструального походження крові, судово-медична експертиза.*

При проведенні судово-медичних експертиз речових доказів все більш значущим стає використання сучасних лабораторних методів дослідження. Тому правоохоронні органи, проводячи розслідування кримінальних справ, висувають високі вимоги до рівня виконання судово-медичних експертиз. Одним з основних

питань, що вирішується при проведенні досліджень речових доказів біологічного походження в судово-медичній практиці є визначення їх за видовою, статевою, регіональною, органною або клітинною належністю, що може надати суттєву допомогу правосуддю при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я людини, в тому числі й при дослідженні мінімальної кількості об'єктів. Тобто, щоб з мінімальної кількості біологічного матеріалу отримати дані, які необхідні для його всебічної характеристики. Серед різних слідів біологічного походження перше місце займають сліди крові, будучи доказом різних злочинів, які супроводжуються зовнішньою кровотечею. Важливе значення в розкритті злочинів є вміння виявити сліди крові. Під слідами крові в судовій медицині розуміють будь-яку кількість свіжої або зміненої крові поза живого організму без морфологічної характеристики. Оцінка слідів крові дозволяє встановити: місце виявлення трупа або місце події, джерело кровотечі (носове, легеневе, гемороїдальне, менструальне), висоту його знаходження, висловити думку про пошкоджену судину (артерію, вену, капіляр), пошкоджену область тіла (голова, шия або кінцівка), позу, положення нападника і потерпілого в момент першого і наступних поранень, черговості їх заподіяння. Поряд з визначенням наявності крові в слідах на речових доказах, визначенням її видової, групової та статевої приналежності, регіонального походження крові, причому досить часто виникає питання, чи є кров менструальною [4]. Кров'ю менструального походження називаються рідкі виділення з піхви при менструації. Менструація - частина менструального циклу організму жінок. На думку деяких дослідників лише наявність в препаратах клітин ендометрію дає можливість категорично стверджувати походження плям крові за рахунок менструальної. Хоча в багатьох випадках у заздалегідь відомих плямах менструальної крові клітини ендометрію відсутні. Під час проведення судово-медичних експертиз це питання найчастіше вирішується на підставі наявності клітин базального (парабазального), проміжного, поверхневого шару та глікогеновмістні епітеліальні

клітини. Однак, виявити специфічні клітини вдається лише в 50% випадків, що значно обмежує судово-медичні експертні можливості ідентифікації менструального походження крові [2]. Крім цитологічного дослідження для вирішення цього питання використовуються також встановлення хімічного та гормонального складу крові менструального походження. Однак ці дослідження не набули поширеності в судово-медичній практиці. В пошуках вирішення питання, щодо менструального походження крові, ми звернули свою увагу на склад менструальної рідини. До складу менструальної рідини окрім власне крові, входить слизовий секрет залоз шийки матки, секрет залоз піхви і тканин ендометрія. У менструальній рідині виявлено 13 амінокислот: аланін, аргінін, аспарагінова кислота, гліцин, гістидин, лейцин, ізолейцин, пролін, серин, таурин, треонін, триптофан і валін. Кількісний вміст амінокислот приближається до значень в плазмі крові, однак рівень вмісту глутамінової кислоти і цистеїну мають тенденцію до збільшення. У процесі метаболізму анаеробних мікроорганізмів утворюється ряд речовин, що відносяться до класу літаючих амінів (метиламін, диметиламін, триметиламін, фенілетиламін, ізобутиламін, путресцин, кадаверин) і летючі коротколанцюжні жирні кислоти [3]. Ці сполуки мають неприємний запах «несвіжої риби», так званий аміновий запах. У нормі ці сполуки присутні в менструальній рідині, але в дуже малих концентраціях. Крім того відомо, що простагландини приймають участь в регуляції менструальної кровотечі. Інтенсивність менструацій визначається не тільки структурою ендометрія до моменту його відторгнення, а й скорочувальною активністю міометрія, артеріол, агрегацією тромбоцитів. Зазначені процеси тісним чином пов'язані зі ступенем синтезу і деградації простагландинів. Простагландини представляють особливий клас біологічно активних речовин (ненасичені гідроксильовані жирні кислоти), які виявляються практично у всіх тканинах організму. Простагландини синтезуються всередині клітини і звільняються в тих же клітинах, на які вони діють. Тому простагландини називають клітинними гормонами. Утворення

простагландинів в ендометрії знаходиться під контролем естрогенів і прогестерону. В умовах *in vitro* виявлено гальмівну дію прогестерону на утворення простагландинів [5,8]. Механізм інгібуючої дії прогестерону на синтез простагландинів до кінця не вивчений. Мабуть, важливу роль в цьому процесі відіграє пригнічення активності фосфоліпази А2 та фосфоліпази С [8], що забезпечують вивільнення з фосфоліпідів арахідонової кислоти, доступність якої вважається лімітуючим фактором в біосинтезі простагландинів. Є також дані про те, що під дією прогестерону знижується активність простагландин-синтетази [6] і підвищується активність 15-гідрокси-простагландин-дегідрогенази [7], що перетворює простагландин у неактивні метаболіти. Естрадіол, навпаки, стимулює секрецію простагландину F2альфа і простагландину E2 в ендометрії [8]. Одним з основних механізмів збільшення утворення простагландинів під впливом естрогенів може бути стимуляція фосфоліпази А2, [7], активність якої в ендометрії значно підвищується під час проліферативної фази циклу паралельно зі збільшенням секреції естрадіолу. Крім того, в досліджах *in vitro* показано, що естрадіол підвищує активність простагландин-синтетази в ендометрії людини [8]. Спільна дія прогестерону і естрадіолу в ході менструального циклу обумовлює складну картину залежності синтезу простагландинів від мінливих концентрацій обох гормонів і їх співвідношення. Виявлено, що естрадіол стимулює секрецію простагландину F2альфа і простагландину E2 в ендометрії, витягнутим в проліферативну фазу циклу. [1]. Сам по собі прогестерон пригнічує синтез простагландину, однак підвищує чутливість ендометрію до дії естрадіолу. Падіння рівня прогестерону при лютеолізі, ймовірно, зменшує його гальмуючий ефект на активність фосфоліпази і простагландин-синтетази і призводить до стимуляції секреції простагландинів перед початком менструації.

До останнього часу подібної методики взагалі не існувало в практиці судово-медичної лабораторії. На користь саме цього методу свідчить той факт, що результати можна отримати вже через 15-17 годин, а на судово-медичне цитологічне дослідження

об'єктів, яке застосовується і на даний час, витрачається, щонайменше три доби [2].

Література:

1. Алексеев С. В. К использованию метода иммунофлюоресценции для определения видовой принадлежности изолированных клеток // В кн.: Актуальные вопросы судебно-медицинской экспертизы. Горький. 2001. С. 181-182.

2. Г. Ф. Кривда, «Судово-медичне дослідження речових доказів»// Г.Ф. Кривда, А.П.Демянчук, В.О.Котельникова, Р.О.Старовойтова, Р.Г.Кривда Херсон 2014.-137-145с.

3. Барсегянц Л. О., Кинле А. Ф. Современное состояние судебно-медицинского исследования вещественных доказательств // Судебно-медицинская экспертиза. 2008. №1. С. 27 - 29.

4. Варуха К. В. Виявлення наявності триметиламіна в крові менструального походження жінок репродуктивного віку // Український журнал медицини, біології та спорту. Миколаїв 2018. Т. 3, №3 (12). С. 8–12.

5. Зайцева М.А. Следы крови на одежде подозреваемых и их значение в расследовании убийств/ М.А.Зайцева// Судебно-медицинская экспертиза.- 2013.-N 3.- С. 55-57.

6. Спиридонов В. А., Перельман М. В. Из истории судебно-биологических исследований вещественных доказательств // Судебно-медицинская экспертиза. 2009. №2. С. 47-48.

7. Перепечина И.О.Ошибки при исследовании объектов биологического происхождения / И.О.Перепечина // Судебная экспертиза: типичные ошибки» / Под ред. Е.Р. Россинской.- М.: Проспект, 2012.

8. Abel M.N. The effect of 17 beta-estradiol and progesterone on prostaglandin production by human endometrium maintained in organ culture / M.N. Abel // Endocrinology. - 1980. - V. 106. – P. 1599-1606.

КОМПЬЮТЕРНАЯ РЕНТГЕНОСТЕОДЕНСИТОМЕТРИЯ
КОСТЕЙ КИСТИ У ЛЮДЕЙ РАЗЛИЧНОГО ВОЗРАСТА С
ПЕРЕЛОМАМИ ДИСТАЛЬНОГО ОТДЕЛА ПРЕДПЛЕЧЬЯ

Гаркуша М.А.,

*ассистент кафедры травматологии и ортопедии
Харьковский национальный медицинский университет,
г.Харьков, Украина.*

Анотация: *Досліджено мінеральну щільність кісток кисті у 197 пацієнтів з переломами Колліса. У всіх пацієнтів встановлено високу частоту остеопенії та остеопорозу.*

Mineral density of hend bones was studied in 197 patient referred with fractures was revealed Colles. In all patients a high rate of osteopenia and osteoporosis.

Ключевые слова : *перелом Коллиса, рентгеностеоденситометрия, интегральный кортикальный индекс, остеопения, остеопороз.*

Травматические переломы дистального отдела предплечья составляют 20-33% всех переломов костей скелета. Перелом лучевой кости в типичном месте возникает у пожилых женщин в 2-3 раза чаще, чем у мужчин[3,7]. Экстензионный перелом Коллиса – один из наиболее распространенных переломов у женщин в постменопаузальном периоде[8]. Подтверждение взаимосвязи между минеральной плотности костной ткани и риском перелома костей предплечья получено при проведении проспективного исследования известного под названием « Изучение остеопоротичных переломов »[9]. Согласно данных исследований ухудшение зрения и повышенная предрасположенность к падениям были факторами риска возникновения переломов костей предплечья. Существуют характерные факторы риска, которые могут быть успешно применены для активного выявления больных с остеопорозом. К наиболее существенным относятся: преждевременная менопауза, длительное лечение глюкокортикоидами, наличие частых

переломов до 45 лет, низкая масса тела, семейный анамнез переломов костей скелета, длительный прием препаратов, таких как соли алюминия (и других фосфат-связывающих антацидов), противосудорожных препаратов, длительная иммобилизация[2]. Вышеприведенные данные свидетельствуют, что к моменту травматического повреждения в костной ткани могут иметь место различные структурно-метаболические нарушения, обусловленные различными экзо- и эндогенными факторами, что отражается на процессе репаративного остеогенеза и может проявляться в форме дисрегенерации.

Известно, что прочность костной ткани определяется суммой ряда факторов, но на 70-80% она зависит от истинной плотности костной ткани[4,6]. Исследование минеральной плотности костей – денситометрия – остается одним из наиболее информативных методов диагностики метаболических заболеваний скелета и практически единственным методом не инвазивной оценки риска возникновения костной травмы[4]. Новый метод оценки структурно-функционального состояния костной ткани - компьютерная рентгеностеоденситометрия (абсорбциометрия) и приспособление для его проведения разработаны в отделе клинической физиологии и патологии опорно-двигательного аппарата Института геронтологии АМН Украины (Поворознюк В.В., Шалаев В.О., Чабанний В.М., Дмитренко О.П.; патент № 200101102115 от 11.01.2001). Рентгеностеоденситометрия основана на измерении оптической плотности рентгенограмм костей, чаще костей кисти в сравнении с алюминиевым тест-объектом, плотность которого приближена к плотности кости[5,1].

Поэтому целью нашего исследования было определение минеральной плотности костей кисти у людей различного возраста с переломами дистального отдела предплечья методом компьютерной рентгеностеоденситометрии.

Материалы и методы

Для объективного определения изменения плотности костей произведена рентгенография кисти с алюминиевым клин-эталоном у 130 женщин и 67 мужчин в возрасте от 40 до 80 лет с

переломами лучевой кости в типичном месте на здоровой конечности. Стандартом денситометрических значений был специальный алюминиевый клин-эталон из 10 ступеней, каждая из которых отличается по высоте от предыдущей на 0,8 мм. Размеры клин-эталона стандартизированы: каждая ступень – 10x15 мм, минимальная высота ступени – 0,8 мм, максимальная – 8 мм, длина – 100 мм, ширина - 15мм. Для четкого получения изображения клин-эталон расположили вдоль кисти. Преимуществом используемого клин-эталона является его форма, которая сразу и маркирует рентгенограммы и позволяет стандартизировать измерения, которые проводятся на ней.

Все использованные пленочные рентгенограммы были переведены в цифровые путем сканирования рентгеновского изображения при помощи сканера UMAX Astra 3450 (слайдовый режим, аппаратное разрешение 300 dpi) в комплексе с компьютером IBM (процессор Pentium IV, объем оперативной памяти 1Gb). Пленочные рентгенограммы анализировали визуально, а соответственные им цифровые – при помощи разработанного специализированного программного обеспечения "АРМ-Остеолог " который позволяет измерять оптическую плотность костной ткани на любом выбранном участке кости в условных единицах, провести дифференциацию пластинчатой и грубо волокнистой структуры кости при помощи анализа и контрастирования оцифрованных изображений, произвести измерения геометрических параметров, провести измерение зональной оптической плотности, контрастирования трабекулярной сетки в корковом слое и костном мозге. Благодаря применению клин-эталона, при сравнении плотности нивелируются артефакты, связанные с различным качеством рентгенограмм и условиями сканирования. Сочетая превосходную разрешающую способность и удобный интерфейс, программный комплекс позволяет оптимизировать и объективизировать процесс обработки результатов сканирования, проводить сравнения со специализированной референтной базой данных (лонгитудинальные и когортные исследования).

Результаты и их обсуждение

На основе проведенного анализа результатов компьютерной рентгеностеоденситометрии установлено, что интегральный кортикальный индекс (ИКИ) у обследованных больных женщин и мужчин с переломами дистального отдела предплечья был значительно ниже в сравнении с стандартными показателями ИКИ Украинской популяции в возрасте от 40 до 89 лет. Результаты приведены в таблице 1. Опираясь на средние значения и их стандартные отклонения наиболее показательного параметра – ИКИ и исходя из рекомендаций ВООЗ соответственно оценки структурно-функционального состояния костной ткани и драгностики остеопороза, полученные значения ИКИ соответствуют остеопорозу $<0,45$ у.е.; остеопении – $0,46-0,60$ у.е. и нормы $> 0,60$ у.е.

Таблица 1. Показатели ИКИ у обследованных возрастных групп, в сравнении с стандартными показателями ИКИ

Пол	Возраст	ИКИ (у.е.)	ИКИ (у.е.) – стандартные показатели	Отклонения
Женщины	40 - 49 лет	0,53	$0,64 \pm 0,07$	- 11
	50 - 59 лет	0,52	$0,57 \pm 0,08$	- 5
	60 - 69 лет	0,44	$0,53 \pm 0,07$	- 9
	70 - 79 лет	0,36	$0,47 \pm 0,08$	- 11
	80 - 89 лет	0,34	$0,37 \pm 0,06$	- 3
Мужчины	40 - 49 лет	0,55	$0,63 \pm 0,06$	- 8
	50 - 59 лет	0,53	$0,60 \pm 0,09$	- 7
	60 - 69 лет	0,52	$0,60 \pm 0,07$	- 8
	70 - 79 лет	0,34	$0,58 \pm 0,06$	- 24

После проведения визуальной оценки структуры костей, костного рентгенологического возраста и определения плотности костей при помощи компьютерной рентгеностеоденситометрии делали заключение про структурно-функциональное состояние костной системы у каждого пациента, которых разделили на три категории:

1. Остеопения – определялась у 60,8% обследованных пациентов.

2. Остеопороз – определялся у 13,1% обследованных пациентов.

3. Выраженный остеопороз – (разница от среднего значения составляла больше -3 стандартных отклонений) определялся у 26,1% обследованных пациентов.

Таким образом, на основе проведенного исследования пациентов с переломами лучевой кости в типичном месте нормального структурно-функционального состояния костей не выявлено. Более того, средние значения ИКИ полученные у обследованных пациентов отличались от средней возрастной нормы больше чем на 9 стандартных отклонений, что свидетельствует о наличии значительного отставания минерализации костей и, как следствие уменьшение прочности.

Заключение

Таким образом, прочностные характеристики костной ткани у людей различного возраста с переломами дистального отдела предплечья достоверно ниже в сравнении с контрольной группой стандартизированной по возрасту. Компьютерная рентгеноостеоденситометрия – высокоинформативный и доступный в практическом применении метод, что позволяет шире использовать его для оценки структурно-функциональных состояний костной ткани, динамического наблюдения за прочностными характеристиками костной ткани у людей различного возраста с переломами дистального отдела предплечья.

Литература:

1. Григорян Э.А., Жданов Т.П., Дружинин В.Н. и др. Объективная оценка степени остеопороза // Сов. Мед. – 1979. - №7. – С. 101-104.
2. Корж Н.А., Поворознюк В.В., Дедух Н.В., Зупанец И.А. Остеопороз: эпидемиология, клиника, диагностика, профилактика и лечение – Харьков «Золотые страницы», 2002.- С.60-65.
3. Мусалатов Х.А., Юмашев Г.С. Травматология и ортопедия – Москва “Медицина”, 1995.- С.218-225.
4. Оценка риска переломов и ее применение для скрининга постменопаузального остеопороза// Доклад Рабочей группы ВОЗ.- Серия 843, 1994.-183с.
5. Поворознюк В.В., Дмитренко О.П., Верба О.І., Макаренко

В.М. Рентгенівська абсорбціометрія в діагностиці системного остеопорозу // метод. Рекомендації – Київ, 2003. – С.10.

6. Риггз Б.Л., Мелтон Ш Л.Д. Остеопороз. Этиология, диагностика, лечение. Пер.с англ.-М.-СПб.: ЗАО «Изд-во Бином», «Невский диалект», 2000.-560 с.

7. Трубников В.Ф., Битчук Д.Д. Переломі лучевої кости в классическом месте// Метод.пособие – Харьков, 1977. – С.3.

8. Cummings S.R., Kelsey J.L., Nevitt M.C. et al. Epidemiology of osteoporosis and osteoporotic fractures // Epidemiol. Rev.-1985.-№7.-P.178-208.

9. Kelsey J.L., Brorunез W.S., Seeley D.G. et al. Risk factoris for fractures of the distal forearm and proximal humerus. I he study of osteoporotic fractures research group // Am.J. Epidemid.-1992.-№1. – Vol.135, (№5).-P.477-489.

УДК 657

Медичні науки

АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ НЕОНАТАЛЬНОЇ ЖОВТЯНИЦІ НОВОРОДЖЕНИХ ЗІ ЗДОРОВ'ЯМ МАТЕРІ ТА МЕТОД ЇЇ КОРЕКЦІЇ

Євлевська І.О., Левченко Н.П.

*студенти Медичного факультету №3(Маріуполь)
Донецький національний медичний університет
Лиман, Україна*

Анотація: Людина - найвищий продукт земної природи . Але для того, щоби насолоджуватися скарбами природи , людина має бути здоровою , сильною та розумною. - І. Павлов.

У цій роботі проведено аналіз захворюваності гемолітичної жовтяниці новонароджених і методи їх корекції. Вивчення зв'язку неонатальної жовтяниці зі здоров'ям матері, характером перебігу вагітності та пологів на базі МТМО «Здоров'я дитини і жінки» м. Маріуполь Донецької області , Україна.

Ключові слова: гемолітична жовтяниця новонароджених, гіпербілірубінемія, породілля.

Актуальність. Незважаючи на безліч досліджень, проведених в різні роки у вивченні причин виникнення жовтяниці у новонароджених, актуальність даної проблеми не зменшується. У структурі жовтяничного синдрому провідне місце належить гіпербілірубінемії, що відноситься до межових станів періоду новонародженості. Далі йдуть неонатальні жовтяниці внаслідок гемолітичної хвороби новонароджених і внутрішньоутробних інфекцій, жовтяниці недоношених при вадах розвитку гепатобіліарної системи та спадкових захворюваннях. В останні роки гіпербілірубінемія у новонароджених все частіше протікає з високим рівнем білірубіну в сироватці крові і набуває затяжного перебігу. Причинами цього називають: погіршення здоров'я жінок, низький соціальний рівень, група жінок, які своєчасно не отримали антирезусний імуноглобулін, інфікування плода під час вагітності, збільшення частоти патологічних пологів, низький рівень здоров'я самого новонародженого та інших несприятливих чинників [1,с.4].

Мета дослідження. Проведення аналізу захворюваності гемолітичної жовтяниці новонароджених і методи їх корекції. Вивчення зв'язку неонатальної жовтяниці зі здоров'ям матері, характером перебігу вагітності та пологів.

Матеріали і методи дослідження. Проведено ретроспективний аналіз карт породіль, у яких народилися немовлята з неонатальною жовтяницею.

Результати: На базі МТМО «Здоров'я дитини і жінки» м. Маріуполь за 2019 рік було прийнято 1363 пологів. У 28 новонароджених була діагностована неонатальна жовтяниця, що склала 2.05% від всіх новонароджених в 2019 році. В умовах пологового відділення було обстежено 28 доношених новонароджених дітей з неонатальною жовтяницею і оцінено стан здоров'я матері. Були вивчені соціальний статус жінок, екстрагенітальні патології, особливості перебігу даної вагітності, акушерсько-гінекологічний анамнез, група крові і Rh- фактор матері і плоду, особливості пологів. У новонароджених оцінювалися: ступінь зрілості, маса при народженні, час появи

жовтяниці шкірних покривів. У пологовому будинку всім новонародженим проводився загальний аналіз крові, досліджувався рівень білірубіну пуповинної крові та його моніторинг до моменту виписки. У групі спостережуваних пацієнтів 28 (2.05%), дітей з гемолітичною жовтяницею новонародженого. 9 (32.14%) з них народилися шляхом кесаревого розтину. У 5 (17.86%) породіль була негативна група крові по резус- фактору, у 7(25.0%) за групою несумісністю. У 3 (10.71%) породіль під час вагітності відзначалося обвиття пуповини у плода. У 4 (14.3%) - під час вагітності поставлений діагноз прееклампсія середнього ступеня важкості. У 7 (25.0%)-анемія 1-2 ступеня. З обстеженої групи переважали жінки у віці більше ніж 30 років 16(57.14%). У 6 (21.42%) пацієнток кількість вагітностей складало 3-4. У 100% випадках жовтяниці новонароджених основним методом лікування була фототерапія. У 27 (96.43%) новонароджених відзначалася позитивна динаміка вже на третій день життя дитини. І тільки у 1 (1.57%) - на п'ятий день життя [розроблено авторами за даними 2].

Висновок: Результати показали, що при лікуванні неонатальної жовтяниці новонародженого методом фототерапії, отримуємо найкращий результат. З'ясували, що жовтяниця новонароджених найбільш частіше спостерігається у дітей від матерів старше 30 років, народжених від 3-4 вагітності, при наявності патології вагітної і плода під час виношування, різних захворювань в анамнезі та характеру перебігу пологів. Своєчасна постановка на облік в жіночу консультацію, повне обстеження та своєчасне виявлення факторів ризику с боку матері і дитини, проведення санітарно-просвітницької роботи з вагітними та породіллями, веде до зниження ризику появи неонатальної жовтяниці новонароджених.

Література:

1. Желтухи неонатального периода : учебно-методическое пособие / А. К. Ткаченко [и др.]. – Минск : БГМУ, 2017. – 4 с.
2. В роботі використані статистичні звіти МТМО «Здоров'я дитини і жінки» м. Маріуполь за 2019 рік.

ПСИХОСОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПАЦІЄНТІВ З
ХРОНІЧНИМИ ВАЖКИМИ РОЗЛАДАМИ ПСИХІКИ ТА
ПОВИДІНКИ

Левченко Н.П., Євлевська І.О.

студенти Медичного факультету №3 (Маріуполь)

Донецький національний медичний університет

Лиман, Україна

Анотація: *Стан психічного здоров'я – це одна із основних проблем як в країнах Європи, так і в усьому світі. Особи з вадами психічного здоров'я душевно страждають, погіршується якість їх життя, вони стають тягарем для своєї родити. Поширеною є думка, що психічний розлад потребує обов'язкового поміщення до психіатричного закладу, внаслідок чого особи з вадами психічного здоров'я стають ізгоями у суспільстві.*

В даній роботі проведено аналіз ефективності методів психосоціальної реабілітації пацієнтів з важкими психічними розладами в умовах реабілітаційного центру КНП «Психіатрична лікарня м. Маріуполь Донецької області, Україна».

Ключові слова: *психічні розлади, психосоціальна реабілітація, ефективність.*

Актуальність: За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я стан психічного здоров'я – це одна із основних проблем як в країнах Європи, так і в усьому світі. Відповідно до статистики, у розвинених країнах до 40 % усіх випадків інвалідності виникають внаслідок психічних розладів. У більшості країн (особливо з низькими доходами населення) такі розлади, як шизофренія, асоціюються з психіатричною лікарнею, яка не має достатнього фінансування. Особи з вадами психічного здоров'я душевно страждають, погіршується якість їх життя, вони стають тягарем для своєї родити. До того ж суспільство змушене виплачувати пільги для утримання осіб з інвалідністю. Поширеною є думка, що психічний розлад потребує обов'язкового поміщення до психіатричного закладу,

внаслідок чого особи з вадами психічного здоров'я стають ізгоями у суспільстві [1,с.5].

Мета роботи.

Вивчити ефективність психосоціальної реабілітації пацієнтів з важкими психічними розладами в умовах реабілітаційного центру КНП «Психіатрична лікарня м. Маріуполь».

Матеріал і методи.

Проаналізувати ефективність методів роботи реабілітаційного центру денного стаціонару психіатричної лікарні м. Маріуполь, шляхом аналізу статистичних звітів і бесід з пацієнтами лікарні. Огляд наукової літератури та матеріалів міжнародних конгресів по психіатрії за останні 5 років.

Результати.

На сьогодні лікування осіб із психічними розладами включає не тільки медикаментозну терапію, але й передбачає комплексний підхід до лікування кожного пацієнта. Немедикаментозні методи терапії психічних захворювань є актуальною темою наукових досліджень, яку досить часто обговорюють на міжнародних конгресах. Так, у 2016 р. 23-26 листопада в Берліні відбувся конгрес Німецької асоціації психіатрії, психотерапії та психосоматики (DGPPN Congress, 2016), на якому обговорювалися результати досліджень щодо ефективності фізичної активності у лікуванні хворих на шизофренію [2,с.18]. Сучасний підхід в психосоціальної реабілітації важких психічних розладів істотно змінився завдяки даним доказової медицини. Застосування ефективних методів і комплексних заходів дозволяє говорити про добрі прогнози для більшості пацієнтів.

В одному з досліджень ефективності терапії творчістю проводилося порівняння між арт-терапією (малювання), драматерапією, танцювально-рухової терапією і музичною терапією. З'ясувалося, що завдяки сеансів музичної терапії у пацієнтів з шизофренією покращується загальне благополуччя, функціонування в суспільстві, знижується депресивна симптоматика і рівень тривожності, а також зменшуються прояви негативних симптомів даного захворювання за умови, що кількість сеансів більше 20

сесій, щотижневі зустрічі по 90 хвилин протягом 12 місяців (Mössler et al., 2011) [3,с.7]. Музична терапія – психотерапевтичний метод, який зачіпає соціальні процеси, використовуючи музичну взаємодію як спосіб комунікації, експресії і перетворення. Завдання такої терапії - за допомогою музики допомогти людям з серйозними психічними порушеннями вибудувати відносини з оточуючими, щоб в подальшому дати можливість вирішувати проблеми, які вони не в змозі висловити словами поодиночі. Активна участь робить вирішальний вплив на успіх музичної терапії. Учасникам не потрібні спеціальні музичні навички, але мотивація активно працювати в рамках процесу має дуже важливе значення.

Сім'я повинна брати активну участь в системі психічного охорони здоров'я, але на практиці це не завжди в достатній мірі усвідомлюється. Найчастіше період реабілітації найбільш вимогливий і відповідальний у всьому процесі лікування. Вони надають хворому місце проживання, стежать за прийомом призначених ліків, беруть на себе піклування, дають важливу, якої бракує і адекватну інформацію лікарям. Тому родичам необхідна підтримка і розуміння оточуючих, а також спеціальне навчання тому, як бути із психічно тяжко хворою людиною.

Висновки.

Психосоціальна реабілітація при важких психічних розладах робить позитивний вплив. Чим раніше її розпочати застосовувати, тим вона ефективніша. Використання комплексного підходу істотно покращує гарний прогноз . Однак стигматизація і раніше в значній мірі перегороджує надання реабілітаційної допомоги пацієнтам з важкими психічними розладами . Проте психологічне лікування здатне підвищити соціальну інтеграцію, задоволеність лікуванням, прихильності до терапії і самопомоги, викликає зниження прояви окремих симптомів, скорочує кількість і тривалість госпіталізацій, і що важливо - не має побічних ефектів. Головне завдання психосоціальної реабілітації - бути орієнтованою на лікування. Адже одужання - це розвиток нових смислів і цілей в житті, всупереч катастрофічного ефекту психічного

захворювання, це можливість мати надію в майбутньому побудувати щось нове, тобто бути повернутим у суспільство.

Література:

1.«НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія» 7 (81) 2016 с.5: «Спільнотні служби охорони психічного здоров'я – неминуча реальність України».

2.«Фізична активність як немедикаментозний метод допомоги пацієнтам із розладами спектра шизофренії» Ю.А. Крамар, ТМО «ПСИХІАТРІЯ», м. Київ 2 (86)' 2017с.18

3. Psychosomatic Medicine and General Practice Vol 1 No 1 (2016), Psychosocial rehabilitation and mental health (24th European Congress of Psychiatry materials review) с.7

УДК 613.8

Медичні науки

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ ЗОРУ НОВОНАРОДЖЕНИХ

Мельник О.О.

ID <https://orcid.org/0000-0003-1384-9102>

асистент кафедри педіатрії,
неонатології та дитячих інфекцій

Єременко А. В.

студент 3 медичного факультету
Донецький національний медичний університет
м. Маріуполь, Україна

Анотація. Ретинопатія недоношених(РН) є найбільш динамічно розвинутою проблемою дитячої офтальмології, що займає провідне положення серед причин дитячої сліпоти та вже на протязі більше 70 років залишається в центрі уваги фахівців, що займаються наданням неонатальної допомоги. У публікації наведено детальний аналіз та відзначені фактори, які впливають на розвиток ретинопатії недоношених. У результаті було з'ясовано, що не зважаючи на сучасні досягнення офтальмології, дане захворювання продовжує залишатися найскладнішою патологією органу зору у дітей, а для забезпечення сприятливих

результатів захворювання необхідний комплексний підхід до профілактики та корекції порушень зору.

Ключові слова: ретинопатія, недоношені, вазопроліферативне захворювання, мультифакторність, неонатальна допомога.

Щороку близько 15 млн дітей народжуються передчасно ($\approx 7\%$ недоношених в Європі, 60% в країнах Африки та Південної Азії) [1,с.2]. 1,1 млн недоношених дітей помирають від ускладнень, пов'язаних з передчасними пологами (11% - дітей з масою менш як 1500 г) [1,2].

Ретинопатія недоношених (РН) - важке вазопроліферативне захворювання, в основі патогенезу лежить незрілість структури сітківки та незавершеність васкуляризації на момент передчасних пологів. Клінічна картина варіабельна й залежить від локалізації, протяжності та стадії процесу [3,с.731-738].

До провідних факторів ризику РН відносять малий гестаційний вік (<36 тижнів) і низьку масу тіла при народженні (<1500г) [4,с.183], хоча тригером ретинопатії вважається мультифакторний вплив на процес розвитку ретинальної судинної системи. Тому причинами також можуть бути внутрішньоутробна затримка розвитку плода, виражені коливання оксигенації, важкі внутрішньоутробні інфекції, генетична схильність та інші.

V. Seiberth повідомляє, що частота розвитку РН в залежності від маси тіла при народженні становить: до 1000 г - 67% , 1000-1200 г - 35% , 1250-1500 г - 19% , 1500-2000 г - 10% , а при вазі 2000-2500 г - 1% [5].

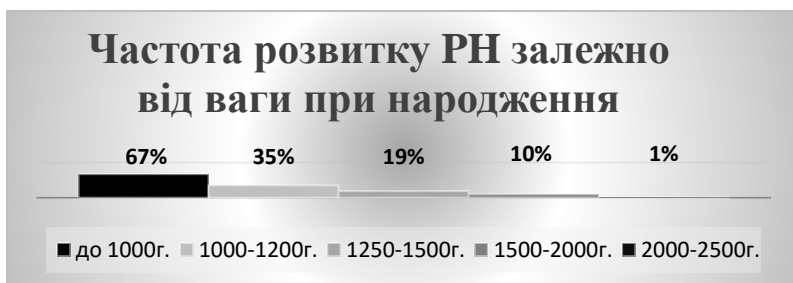

Рис.1. Діаграма розподілу частоти розвитку РН.

Відповідно до міжнародної класифікації ретинопатії недоношених (ICROP), розробленої інтернаціональною групою експертів: International Committee for the Classification of ROP (1984) [6], розвиток РН проходить ряд послідовних стадій:

1 стадія: виникнення демаркаційної лінії, що відокремлює аваскулярну зону на периферії від решти васкуляризованої сітківки.

2 стадія: демаркаційна лінія перетворюється в гребінь (вал), що поєднується зі збільшенням числа артеріовенозних периферичних шунтів.

3 стадія: екстраретинальна фіброваскулярна проліферація (характерна наявність безлічі новоутворених судин: симптоми «щіток», «петель»).

На 2-3-й стадії різко виражена судинна активність (розширення, звивистість судин, формування судинних аркад, крововиливів) центральних і кінцевих судин сітківки в двох і більше квадрантах очного дна [7,с.5]. Це свідчить про несприятливий перебігу процесу та високу ймовірність прогресування. Для опису такої картини використовують термін «плюс хвороба». Подальше прогресування викликає важкі незворотні форми захворювання.

4 стадія: екстраретинальна фіброваскулярна проліферація призводить до натягнення та часткової відшаруванні сітківки (4А- відшарування сітківки без залучення макулярної області; 4В- з залученням і відшаруванням макули).

5 стадія: формування ретинального рубця (повна незворотня сліпота [8,с.15]).

Локалізація ретинального залучення визначається згідно трьох зон, концентрично розташованим до диска зорового нерва [9,с.38].

- Зона I містить сітківку, обмежену колом, радіус якого еквівалентний подвійній дистанції від центру диска до центру макули.

- Зона II поширюється від краю зони I по колу до назальної зубчастій лінії та оточує площу біля темпорального екватора.

- Зона III - темпоральний півмісяць ретини наперед від зони II.

Рис.2. Локалізація ретинопатії недоношених

За даними ВООЗ 50 тис. дітей у всьому світі щорічно стають сліпими внаслідок РН. Показники широко варіюють між країнами та багато в чому пов'язані з рівнем соціально-економічного розвитку та якістю надання медичної допомоги, складають 41,3% у розвинених країнах і 28,1% у країнах, що розвиваються.

За словами Барінова Ю.В., завідувача відділення дитячої офтальмології та мікрочірургії ока "Охматдиту", на 20 тис. недоношених дітей в Україні щорічно, у 4 тис. може відбутися відшарування сітківки, у 1 тис. розвивається РН [10]. До уваги, частота розвитку РН серед групи ризику в Канаді становить 40,4%, в США - 18,8%, у Швеції - 24,1%, Китаї - 17,8% [11,с.15].

Діагностика РН на ранніх стадіях складна у зв'язку з труднощами застосування офтальмологічного дослідження, обмеженістю часу та морфофункціональною незрілістю. Для діагностики на даний момент використовується комплексне обстеження: стандартне офтальмологічне дослідження (огляд, офтальмоскопія), ультразвукове сканування очного яблука, ретиноскопію і морфометрію сітківки з використання ретинальної педіатричної системи "RetCam 120", електроретинографії і оптичної когерентної томографії [12,с.4].

Аномальний зріст судин часто знижується спонтанно, але десь у 4% малят, з вагою при народженні <1 кг прогресує і супроводжується відшаруванням сітківки та втратою зору. Серед дітей з вилікуваною ретинопатією недоношених спостерігається вища частота міопії та косоокості [13].

У більшості країн за «золотий стандарт» лікування ретинопатії недоношених прийнята лазеркоагуляція сітківки при РН І типу, яка успішно витіснила криотерапію [14]. Механізм впливу коагуляції пояснюється деструкцією ішемічних зон аваскулярний сітківки - джерела ішемічних стимулів. В результаті коагуляції відбувається переродження сітківки в тонку гліальну тканину з атрофією пігментного епітелію, оголенням мембрани Бруха і атрофією капілярів (хоріоретинального рубця). Для отримання ефекту необхідно заблокувати не менше 75% аваскулярних зон [15,с.16].

Для отримання сприятливих результатів лікування та забезпечення якості життя людини ,особливо народженою передчасно, необхідно проводити комплексний підхід до профілактики та корекції порушень зору у дітей різного віку, організації їх довічного диспансерного спостереження, індивідуального підходу до медичної і соціальної реабілітації.

Література:

1. «Рожденные слишком рано. Доклад о глобальных действиях в отношении преждевременных родов» / Публікація Всесвітньої організації охорони здоров'я. – [Електронний ресурс]. – 2014р. : с. 126. – Режим доступу: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44864/9789244503430_rus.pdf?sequence=8 с. 2-20.

2. Данні семінару-тренінгу «Розробка та впровадження сучасних клінічних принципів з питань неонатального парентерального харчування». Дата семінару-тренінгу : 24-25 лютого 2020 року.

3. Неонатология: национальное руководство / под ред. Н.Н. Володина, - М. : ГЭОТАР-Медиа. – [Електронний ресурс]. – 2009г. с. 860. – Режим доступу: <http://surl.li/awit>, : с. 731-738.

4. Клініка Віллса: діагностика і лікування очних хвороб /За ред. Д. Каллома та Б. Чанга.- Пер. з англ.- Львів: Медицина світу. – [Електронний ресурс]. – 1999р. : с. 492. – Режим доступу: <http://surl.li/awjl> с. 183-185.

5. Seiberth V., Linderkamp O. Risk factors in retinopathy of prematurity. A multivariate statistical analysis. Ophthalmologica. –

[Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: <http://www.oftalmologiya.az/journal/articles/2015/18/86-93.pdf> с. 86-89,131-135.

6. International Committee for the Classification of ROP. An International Classification of Retinopathy of Prematurity // Arch.Ophthalmol. – 1984.– Vol. 102.– P.1130-1134.

7. КЛИНИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ. Диагностика, мониторинг и лечение активной фазы ретинопатии недоношенных / Общероссийская общественная организация «Ассоциация врачей-офтальмологов» . – 2013г. : с.31

8. Ретинопатия недоношенных как доминирующая проблема неонатальной офтальмологии / П.В. Розентальм . – [Электронный ресурс]. – 2014г. . – Режим доступа: <https://cutt.ly/nydGxrf>

9. Актуальные вопросы офтальмологии / Климкин А.С., Медведева М.В. – [Электронный ресурс]. – 2014г. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyyu-vzglyad-na-problemu-retinopatii-nedonoshennyh/viewer> , с. 36-42.

10.Інтерв'ю завідувача відділення дитячої офтальмології та мікрохірургії ока київського «Охматдит» Барінова Ю. / – Режим доступа: <https://fakty.ua/138749-iz-za-otslojki-setchatki-kotoraya-chasto-byvaet-u-nedonoshennyh-detej-dochka-mogla-oslepnut>

11. Диссертация «АНАТОМО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ОРГАНА ЗРЕНИЯ В ДИНАМИКЕ РАЗВИТИЯ РЕТИНОПАТИИ НЕДОНОШЕННЫХ» / Коникова О.А. – [Электронный ресурс]. – 2016г. : с. 149. . – Режим доступа: http://ens.mil.ru/files/morf/military/files/Konikova_textdiss.pdf с. 14-16.

12. Диагностика, лечение и профилактика ретинопатии недоношенных / Раджабова А.Б., Карим Заде Х.Д. . – [Электронный ресурс]. – 2014г. . – Режим доступа: <https://cutt.ly/XydZs7I>

13. СПРАВОЧНИК MSD Профессиональная версия / Ретинопатия недоношенных – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://surl.li/awkk>

14. Лечение ретинопатии недоношенных / Сидоренко Е.Е. – [Электронный ресурс]. – 2018г. . – Режим доступа: <https://eyepress.ru/article.aspx?29248>

15.КЛИНИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ. Диагностика, мониторинг и лечение активной фазы ретинопатии недоношенных / Общероссийская общественная организация «Ассоциация врачей-офтальмологов» . – 2013г. : с.31

УДК 61

Медичні науки

СИСТЕМА ОГРАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ЯКА В НАЙБІЛЬШІЙ МІРІ ПІДІЙШЛА ДЛЯ УКРАЇНИ

Пелих І. М.,

студент І медичного факультету

Науковий керівник: Черненко І. І.

к. мед. наук, ст. викладач

кафедри соціальної медицини та громадського здоров'я

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

На теперішній час великий перелік медичних послуг в нашій країні безкоштовні, але якість бажає бути кращою. Все більше та більше з'являються приватні клініки, де пацієнт може отримати якісно та швидко медичну послугу. Масово лікарі звільняються з посад у державних закладах охорони здоров'я та переходять до приватних клінік. Все більше і більше коло населення нашої країни залишається без якісної медичної допомоги. Проблеми, які з'явилися в сучасній українській медицині, потребують кардинальної зміни системи організації охорони здоров'я в нашій державі.

Першою розглянемо систему організацію охорони здоров'я Семашко – функціонувала на протязі століття в СРСР[1 с.15]. Основними перевагами даної системи були: безкоштовна допомога всім громадянам незважаючи на матеріальне становище, система могла обслуговувати велику кількість пацієнтів в одиницю часу, проведення масових та особистих заходів профілактичних заходів на державному рівні. Дану

систему успадкували й Україна, після розвалу СРСР[2 с.23]. Даний вид устрою охорони здоров'я мав декілька недоліків, що в даний момент паралізує українську медицину: недофінансування – держава не може в повній мірі забезпечити потреби сучасної медицини; низька кваліфікація медичних працівників, що пов'язана з відсутністю мотиваційної системи для лікарів, яка змушувала би їх постійно самовдосконалюватись[3 с. 24].

Наступна система, яка активно розвивається в сучасній Україні – приватна медицина. Позитивні сторони: фінансується приватними особами; матеріально-технічне забезпечення на найвищому рівні; висококваліфіковані спеціалісти; активний розвиток нових технологій та застосування їх на практиці; високоефективна, бо приватна клініка націлена на досягнення найвищої цілі. Також система має недоліки: недоступність великій кількості громадян України, через низький матеріальний стан, не має державного контролю над цінами на послуги, стан здоров'я кожного пацієнта оцінюється його матеріальним станом – філософська проблема[4 с. 54].

Одна з найпоширеніших систем охорони здоров'я в світі – страхова медицина. Система має багато позитивних сторін: фінансується особою в той мірі в якій він хоче її отримати; можливість отримати всі види медичних послуг за своєю страховкою; повне забезпечення технічними та матеріальними засобами; кваліфікований персонал, бо від кваліфікації лікаря залежить рівень його зарплатні. Головним недоліком являється – можливість відмови від виплат страховою компанією перед постраждалим, при невиліковних хворобах, або хворобах викликаних навмисно.

Проаналізувавши всі плюси та мінуси даних систем організації охорони здоров'я можна сказати – для України найкраще всього підходить система страхової медицини з елементами системи Семашко, а саме державною підтримкою осіб які не можуть самостійно заплатити страховий внесок. Приватна медицина обслуговує дуже вузьке коло громадян України через матеріальний стан.

Література:

1. Семашко Н.А. Нариси з теорії організації радянського охорони здоров'я: принципові основи радянського охорони здоров'я. М.: Видавництво Академії медичних наук РРФСР, 1947. 46 с.
2. Бутова В.Г. економічне обґрунтування страхових тарифів з обов'язкового медичного страхування// Фінанси. - 1994. - №1. - с. 38-51
3. Єгоришева І.В., Шерстнева Є.В., Блохіна Н. М. Наказна медицина - важливий етап в історії вітчизняної охорони здоров'я // Проблеми соціальної гігієни, охорони здоров'я та історії медицини. 2005. № 5. С. 53-55.
4. Рассел, Джессі Медичне страхування / Джессі Рассел. - М.: VSD, 2016. - 944 с.

УДК 657

Медичні науки

ПРОГРЕСУЮЧА МІОКЛОНІЧНА ЕПІЛЕПСІЯ УНФЕРРІХТА-ЛУНДБОРГА

Швід С.О., Колодяжна В.В.

студенти 4 курсу 3 медичного факультету 22 групи

Тихонова Л.В.

кандидат медичних наук, доцент кафедри неврології №1

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Хвороба Унферріхта-Лундборга - гетерогенне генетичне захворювання, яке характеризуються міоклонусом, генералізованими тоніко-клонічними нападами і прогресуючими церебральними розладами, які проявляються атаксією і деменцією. Це рідкісне спадкове захворювання нервової системи, яке успадковується по аутосомно-рецесивному типу та займає 1% в структурі всіх епілептичних синдромів. Проблемою даної хвороби є труднощі діагностики, особливо на ранніх стадіях

захвоювання та лікування міоклонічної епілепсії[1, ст.258].

Дебютує хвороба в 9-13 років. Першим проявом зазвичай є міоклонії, які виникають при пробудженні. Потім вони прогресують і стають масивними, переважають в м'язах плечового поясу і розгиначах верхніх кінцівок. Міоклонії активуються рухом хворого і можуть переходити в генералізовані тоніко-клонічні напади, а також провокуватися ритмічною світловою стимуляцією і переміщенням пацієнта з затемненого приміщення в світле[2, ст.54].

Разом з чим у хворого починають наростати явища мозочкової атаксії, також можливий пірамідний дефіцит. Відзначаються емоційна лабільність, депресія і легке зниження інтелектуальних показників у міру прогресування захворювання. [1, ст.260]. У перші роки хвороби ці прояви мінливі, вони посилюються після епілептичних випадків. У перебігу захворювання має місце чергування «сприятливих» і «несприятливих» днів, помітно відрізняються між собою за ступенем вираженості і частоті міоклонічні посмикування та епілептичні напади.

Дане захворювання значно знижує якість життя пацієнтів і в багатьох випадках призводить до їх інвалідизації внаслідок міоклонічних судом кінцівок, м'язів речового апарату, в зв'язку з чим вони відчувають значні труднощі при ходьбі, прийомі їжі і часто не можуть навіть говорити.

Діагноз хвороби Унферріхта - Лундборга ставиться на підставі сімейного анамнезу, віку появи перших клінічних симптомів, географічної та етнічної приналежності пацієнтів, наявності типових для даного захворювання міоклонічних і генералізованих тоніко-клонічних судом за відсутності значного когнітивного і сенсорного дефіциту, а також на підставі даних додаткових методів обстеження. Характерними будуть зміни на електроенцефалограмі: уповільнення фоновій ритміки, генералізовані високоамплітудні поліспайк, розряди комплексів спайк-або поліспайк-хвиля частотою 3-5 Гц[3, ст.441].

Лікування. Препаратом вибору являється вальпроєва кислота, вона знижує вираженість міоклонусу і частоту генералізова-

них судомних нападів. Клоназепам і високі дози пірацетаму також використовуються в лікуванні міоклоній. Леветірацетам має ефективність відносно обох типів нападів. З нових препаратів можливо застосовувати ламотриджин, топірамаат і зонізамід. Існують дані про негативну дію фенітоїну, так як він посилює мозочкову симптоматику, координаторні порушення, когнітивні розлади. Пацієнти потребують постійного клінічного спостереження, медикаментозної терапії та комплексної реабілітації [1, ст.268].

Висновок. Хвороба Унферріхта – Лундборга - це хронічне прогресуюче нейродегенеративне захворювання, яке потребує ретельної діагностики на етапі проявів перших симптомів. Чим раніше вдасться встановити вірний діагноз та призначити медикаментозне лікування, тим більше шансів у пацієнта на нормальне життя, бо прогресування хвороби без належної терапії досить швидко може призвести до інвалідизації хворого.

Література:

1. Мухин КЮ, Миронов МБ, Петрухин АС. Эпилептические синдромы. Диагностика и терапия. Руководство для врачей. Москва: Системные решения; 2014. С. 258-68.
2. Одинак ММ, Прокудин МЮ, Скиба ЯБ и др. Прогрессирующие миоклонус-эпилепсии. Эпилепсия и пароксизмальные состояния. 2013;5(2):54-6.
3. Genton P, Malafosse A, Mouland B, et al.(eds). Epileptic Syndromes in Infansy,Childhood and Adolescence. 4th ed. France:John Libbey Evrotext Ltd; 2005. P. 441-65.

ВПЛИВ СИСТЕМНИХ ФАКТОРІВ НА ЛІКУВАННЯ ДІАБЕТИЧНОГО МАКУЛЯРНОГО НАБРЯКУ

Колодяжна В.В., Швід С.О.

студенти 4 курсу 3 медичного факультету 22 групи

Науковий керівник: к.м.н. Івженко Л.І.

Кафедра офтальмології

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Діабетичний набряк макули є однією з головних причин зниження зору у хворих на діабетичну ретинопатію. Поширеність діабетичного набряку макули у хворих на діабетичну ретинопатію становить 2,7% –11% [2]. Дана патологія має багатофакторний патогенез. Відомо, що діабетичний набряк макули виникає після руйнування гематоенцефалічного бар'єру через витік дилатаційних гіперпроникних капілярів і мікроаневризм. Супутні системні захворювання негативно впливають на перебіг захворювання, відповідно можуть так впливати і на успішність лікування при ДМН [1,2,8].

Мета. Оцінити та проаналізувати вплив системних факторів на поліпшення гостроти зору при лікуванні діабетичного макулярного набряку

Завдання. Проаналізувати ряд досліджень, що присвячені лікуванню ДМН різними методами (введення анти- VEGF препаратів, використання центральної лазерної фотокоагуляції) у пацієнтів з цукровим діабетом (ЦД) та підвищеним рівнем артеріального тиску, ліпідами. Та оцінити вплив рівня глікозильованого гемоглобіну, сироваткових ліпідів та артеріального тиску (АТ) на лікування ДМН.

Матеріали та методи. В ході нашої роботи було проаналізовано ряд досліджень, таких як:

1. «Systemic Factors Associated with Treatment Response in Diabetic Macular Edema» Wendy Meihua Wong, Caroline Chee,

Mayuri Bhargava, 2020. В цьому дослідженні брали участь 35 учасників, з них 18 жінок та 17 чоловіків, які протягом одного року отримували або інтравітреальний бевацизумаб ($n = 25$, 71,4% очей), або ранібізумаб ($n = 10$, 28,6% очей). Досліджували зв'язок рівня HbA1c та динаміку після лікування ДМН шляхом застосування анти-VEGF терапії шляхом оптичної когерентної томографії. Середня тривалість діабету пацієнтів - $11,8 \pm 9,5$ року. Середня базова товщина центральної зони макули, була $440,5 \pm 136,3$ мікрон.

2. «Effect of Glycosylated Hemoglobin on Response to Ranibizumab Therapy in Diabetic Macular Edema» Shalchi Z, Okada M, 2017. В ньому брали участь 124 учасників, з них 52 чоловіка (41,9%) та 72 жінки (58,1%), які протягом двох років отримували ранібізумаб. У пацієнтів вивчали рівень HbA1. А також взаємозв'язок між HbA1c та результатами лікування (за допомогою багатофакторного регресійного аналізу), які оцінювали зміною показників гостроти зору та товщини центральної зони макули.

3. Kremser BG, Falk M, Kieselbach GF. «Influence of serum lipid fractions on the course of diabetic macular edema after photocoagulation. Ophthalmologica», 2015. В третьому дослідженні брали участь 39 пацієнтів (65 очей) – 15 чоловіків (38,5%) та 24 жінки (61,5%), яким була проведена центральна лазерна фотокоагуляція. Результати вимірювання рівня ліпідів в крові порівнювали з динамікою покращення гостроти зору після проведеної операції. Посилаючись на нормальний рівень ліпідів у сироватці, пацієнтів класифікували на нормальну та патологічну групу для кожного з 4 ліпідів, а саме для тригліцеридів, холестерину ЛПВЩ, ЛПНЩ, ЛПДНЩ.

4. Zafar A. Zaidi «Effect of macular photocoagulation on visual acuity of Omani patients with clinically significant macular edema», 2009. Це ретроспективне несумірне когортне дослідження, в якому брали участь 101 очей 72 хворих на діабет (55,6% жінок та 44,4% чоловіків). Лікування здійснювали за допомогою лазерної фотокоагуляції сітківки.

Критерії наявності гіпертонії приймали як уже діагностовані випадки лікування або артеріального тиску $> 140/90$ мм рт.ст. Середня тривалість спостереження становила приблизно 21 місяць (діапазон 16-24 місяці). Зміна гостроти зору визначали за допомогою діаграми Снеллена. Візуальний результат також був співвіднесений з тривалістю та контролем діабету та наявністю або відсутністю гіпертонії.

Результати.

1. Не було статистично значущої різниці в середній базової товщини центральної підпільної макули, пацієнтів з $\text{HbA1c} \leq 7,0\%$ і пацієнтів з $\text{HbA1c} > 7,0\%$ ($p = 0,27$). Сироватковий HbA1c був вище $7,0\%$ у $57,1\%$ учасників. При аналізі рівень HbA1c був достовірно пов'язаний зі зниженням товщини центральної зони макули, після лікування анти-VEGF ($p = 0,012$). Середнє зниження товщини центральної зони макули, склало 130 мкм в групі з $\text{HbA1c} \leq 7,0\%$ і $41,9$ мкм в групі з $\text{HbA1c} > 7,0\%$. У багатовимірному логістичному регресійному аналізі рівень HbA1c був пов'язаний зі зниженням товщини центральної зони макули, після терапії анти-VEGF (відношення шансів $-0,019$, достовірний інтервал 95% від $0,042$ до $0,944$) [3,8].

2. Первинним результатом була зміна гостроти зору на ранніх етапах лікування діабетичної ретинопатії. Вторинними наслідками були зміна товщини центрального підполя і макулярного обсягу, а також кількість ін'єкцій на рік. Пацієнти із значенням рівня гемоглобіну в сироватці крові ($\text{HbA1c} \leq 7,0\%$) мали статистично значне поліпшення гостроти зору ($20/66$ до $20/43$, $p < 0,001$), а у пацієнтів із $\text{HbA1c} > 7,0\%$ також спостерігалось значне, але менш міцне поліпшення гостроти зору ($20/78$ до $20/62$, $p = 0,024$). Після коригування базової товщини центральної зони макули і тривалості діабету середнє зниження товщини сітківки склало -268 мкм у пацієнтів з базовим $\text{HbA1c} \leq 7\%$ і -269 мкм у пацієнтів з базовим $\text{HbA1c} > 7\%$ [7].

3. Група пацієнтів з нормальними результатами (тригліцериди $< 2,29$ ммоль / л, холестерин ЛПВЩ $> 1,3$ ммоль / л) показала статистично достовірний візуальний результат, ніж

патологічна група ($p = 0,035$). Також пацієнти з нормальним значенням загального холестерину та ЛПНЩ мали тенденцію до досягнення кращих результатів після лікування [3,4,5].

4. 29,7% пацієнтів зберегли зір, 35,6% показали поліпшення, тоді як 34,7% - зниження зору. Співвідношення зорового результату з гіпертонічним статусом (12 пацієнтів невідомого гіпертонічного статусу були виключені із статистичного аналізу). Відсутність гіпертонії асоціюється з позитивним зоровим результатом. Ця асоціація є статистично значущою ($P = 0,022$) [8].

Висновки.

Поліпшення контролю цукрового діабету, гіпертонії та сироваткових ліпідів часто недооцінюється офтальмологом, але між цими змінами та ефектами сітківки існує зв'язок. Багатофакторне втручання, спрямоване на зниження глікованого гемоглобіну, контролю артеріального тиску та підвищення ліпідів у сироватці крові, може спричинити кращий ефект та створити раціональну основу для застосування подальших конкретних офтальмологічних втручань.

Аналіз перших двох досліджень показав нам, що пацієнти з нижчим рівнем HbA1c, як правило, мали кращі зорові результати після лікування, такі як гострота зору та товщина центральної зони макули, що підтверджує обов'язковий контроль глюкози в сироватці крові при лікуванні діабетичного макулярного набряку.

Проаналізувавши наступне дослідження робимо висновок, що фракції ліпідів у сироватці крові можуть впливати не тільки на успіх лазерного лікування, але і на перебіг діабетичного набряку макули.

Підсумовуючи результати четвертого дослідження можна виявити позитивний візуальний результат у 65,3% пацієнтів (стабільний та покращений зір) має статистично значимий прямий зв'язок із відсутністю гіпертонії.

Література:

1. David J Browning, Michael W Stewart,¹ and Chong Lee«Diabetic macular edema: Evidence-based management», 2018
2. Klein R, Klein BE, Moss SE, Cruickshanks KJ. The

Wisconsin epidemiologic study of diabetic retinopathy. XV. The long-term incidence of macular edema. *Ophthalmology*. 1995;102:7–16.

3. David J Browning, Michael W Stewart, and Chong Lee «Diabetic macular edema: Evidence-based management»

4. Kremser BG, Falk M, Kieselbach GF. Influence of serum lipid fractions on the course of diabetic macular edema after photocoagulation. *Ophthalmologica*. 2015;209:60–3

5. Klein BE, Moss SE, Klein R, Surawicz TS. «The Wisconsin Epidemiologic Study of Diabetic Retinopathy. XIII. Relationship of serum cholesterol to retinopathy and hard exudate.»

6. Chen YP, Wu AL, Chuang CC, Chen SN. «Factors influencing clinical outcomes in patients with diabetic macular edema treated with intravitreal ranibizumab: comparison between responder and non-responder cases.»

7. «Effect of Glycosylated Hemoglobin on Response to Ranibizumab Therapy in Diabetic Macular Edema» Shalchi Z, Okada M, *Canadian Journal of Ophthalmology*, December 28, 2017

8. Wendy Meihua Wong, Caroline Chee, Mayuri Bhargava, Charmaine Chai, Hazel Lin, Paul Zhao, Erlangga Ariadarma Mangunkusumo, Thet Naing, Yew Sen Yuen, Tien Yin Wong, Xinyi Su, and Gopal Lingam «Systemic Factors Associated with Treatment Response in Diabetic Macular Edema».

9. Zafar A. Zaidi «Effect of macular photocoagulation on visual acuity of Omani patients with clinically significant macular edema», 2009

ВЛИЯНИЕ МАЛЫХ ДОЗ РАДИАЦИИ

Коц Сюзанна Николаевна, Коц Виталий Павлович
доценты, к.б.н., доценты кафедры анатомии
и физиологии человека им. Я.Р. Синельникова,
Коваленко Полина Григорьевна
аспирантка

Харьковский национальный педагогический
университет имени Г. С. Сковороды,
г. Харьков, Украина

Анотация: Коц С. Н., Коц С. Н., Коваленко П.С. Влияние малых доз радиации. Анализ работ по изучению влияния малых доз радиации на организм человека, действия протекторных препаратов, как актуальной проблемы. Существуют места повышенного радиационного фона - шахты, в которых осуществляют добычу урана, угля, территории с естественным выходом осадочных пород, в зоне известняков - 0,3 мЗв в год, в зоне осадочных пород - 0,5 мЗв в год, в зоне гранитов - 1,2 мЗв за год. Главной особенностью воздействия такой радиации на организм является снижение ответа иммунной системы, изменение показателей крови, костного мозга.

Ключевые слова: радиация, иммунная система, низкоуровневое излучение, иммунная реакция, лимфоциты

Изучение влияния малых доз радиации на организм человека сегодня является весьма актуальной проблемой. Ученые до сих пор не могут прийти к единодушному решению по определению границы малых доз ионизирующего облучения. Радиобиолог А.М. Кузин определяет малые дозы радиации ниже 0,1 Гр, ученые в области радиационной гигиены предлагают считать диапазон доз от природного фона местности до предельно допустимых уровней, при которых будут изменения со стороны систем органов. Специалисты военной радиобиологии считают малые дозы радиации 0,5 - 1 Гр, при которых в организме возникают клинические симптомы «лучевой реакции» [3].

После катастрофы на Чернобыльской АЭС увеличилась естественная фоновая радиация на прилегающих территориях, но пока она не превышает 0,1 Гр. В Украине радиационно загрязненными областями считают Винницкую, Волынскую, Ивано-Франковске, Житомирскую, Киевскую, Ровенскую, Сумскую, Тернопольскую, Хмельницкую, Черкасскую, Черновицкую и Черниговскую. На других территориях страны есть места повышенного радиационного фона. К таким местам относятся шахты, в которых осуществляют добычу урана, угля, территории с естественным выходом осадочных пород. В зоне известняков человек может получить ионизирующее излучение в дозе 0,3 мЗв в год, в зоне осадочных пород - 0,5 мЗв в год, в зоне гранитов - 1,2 мЗв за год [3,8].

При изучении влияния малых доз радиации следует отметить, что доза облучения зависит от трех факторов: уровня загрязнения определенной территории, природы миграции радиационных изотопов в окружающей среде и организме человека, образа жизни и поведения контингента населения. Малые дозы ионизирующего облучения снижают резистентность организма и могут накапливаться, благодаря кумулятивному эффекту. Главной особенностью воздействия такой радиации на организм является снижение ответа иммунной системы на антигены, такие как опухоли, бактериальные или вирусные инфекции [9].

Исследования проведены в 1999 в Волынской области показали тенденцию к увеличению заболеваемости населения, живущего в радиационно загрязненной местности. Получены следующие результаты заболеваемости: система кровообращения - 20,5%, органы дыхания - 13,7%, органы пищеварения - 10,8%, эндокринная система - 9,7%, осложнения беременности, родов и послеродового периода - 8,4%, увеличение количества новообразований до 1,9% [6].

Со стороны иммунной системы наиболее радиочувствительными считаются клетки Т и В-лимфоциты. При ионизирующем излучении в дозах 0,1 - 0,5 гр сначала наблюдается

усиление иммунной реакции с увеличением лимфоцитов, а на более поздних этапах - снижение функции Т-клеток, гормонов тимуса и повышение соотношения CD4 + / CD8 +. В-лимфоциты радиочувствительны уже при действии радиационного фона в диапазоне 1,2 - 1,8 Гр и приводит к нарушению соотношения лимфоидных клеток. При дозе облучения в 2 Гр подавляется функция Т-хелперов и В-предшественников гуморального ответа. При исследовании животных под влиянием малых доз радиации, было установлено, что возникают изменения соотношения клеточного состава крови, нарушение процесса кроветворения, лейко- и лимфопения, снижение активности клеток киллеров и снижение количества клеток, имеющих Fc-рецептор и IgG [7].

Ученый И.П.Дрозд проводил комплекс экспериментальных исследований и наблюдений за состоянием здоровья животных и людей под действием малых доз радиации. Было обнаружено, что хроническое воздействие малых доз ионизирующего облучения приводит к иммунодефициту и включает ряд следующих компонентов: нарушение процессов созревания и дифференцировки иммунокомпетентных клеток (преимущественно Т-лимфоцитов) нарушение функции тимуса; развитие аутосенсбилизации; дискоординацию иммунорегуляторных процессов и взаимодействий в рамках иммунной системы; изменение гормональной регуляции иммунной реактивности, связанную с эндокринными нарушениями [2].

Низкие дозы радиации при воздействии на организм в течение 20-30 лет приводят к возникновению опухолей.

Многочисленные натурные и лабораторные эксперименты свидетельствуют, что хроническое низкодозированное облучение оказывает дестабилизирующее влияние на популяции грызунов, живущих на РЗТ, о чем свидетельствует повышенный уровень мутационной изменчивости, мертворождаемости и эмбриональной смертности. Уровень хромосомных aberrаций (ХА) превышает спонтанный в 3 - 4 раза, а частоты гиперплоидных клеток в костном мозге - в 7 -8 раз [1]. Наблюдается рост генетической нагрузки в поколениях животных и признаков

нестабильности генома (образование микроядер, гигантских клеток, увеличение числа сестринских хроматических обменов, уменьшения способности клеток к репарации, повышение их радиочувствительности).

При длительном эксперименте на крысах в Чернобыле, среди животных наблюдали заметный рост в послеаварийные года количества особей со значительно уменьшенным по сравнению с контролем, содержанием лейкоцитов в периферической крови. В ранний послеаварийный период распределение животных по этому показателю отвечал гауссову типу, но позже тип распределения изменился сначала на логнормальный, затем на бимодальный. Очевидно, это указывает на рост количества животных с гипопластическим состоянием КМК, миелодиспластическим синдромом и появлением других гематологических сдвигов. Для облученных животных характерна эозинофилия в периферической крови [10]

Ученые из Индии проводили исследования растений, которые проявляют радиопротекторное действие. В их список попали такие виды *Curcumalonga*, *Tinosporacordifolia*, *Ocimumsanctum*, *Zizyphusmauritiana*. Эти растения являются наиболее распространенными, дешевыми и общедоступными. Исследование проводилось на швейцарских крысах альбиносах, подлежащих облучению малой дозой радиации до 2 Гр. Через семь дней лечения травами не наблюдалось токсических эффектов по изменению поведения, активности, приема пищи, картины мочеиспускания и дефекации, за исключением незначительного снижения массы тела от 2,5 до 3,5 г [11].

Проводили изучение действия низкоинтенсивной постоянной радиации на белых мышей и коррекции при использовании коррекционного препарата из продуктов пчеловодства и вытяжек растений протекторов, изучали показатели крови [4,5]. Была подтверждена эффективность препаратов [8].

Литература:

1. *Башлыкова Л.А.* Нестабильность популяций мышевидных грызунов, обитающих в условиях радиоактивного

загрязнения // IV съезд по радиационным исследованиям (радиобиология, радиоэкология, радиационная безопасность) (Москва, 20 - 24 ноября 2001 г.): Тез. докл. - М.: Изд. РУДН, 2001. - С. 73.

2. Дрозд І. П. Хроническое влияние ионизирующей радиации на организм животных и человека. // Ядерна фізика та енергетика. – 2013. - Т. 14 № 1. - С. 42-49.

3. Иммуные и цитогенетические эффекты плотно- и редкоизирующих излучений: Монография / Гриневич Ю.А., Демина Э.А.; Под ред.. Ярилина. А.А. - К.: Здоров'я, 2006. - 200 с.

4. Коц В.П. Коц С.М. Фізіологія людини. Харків. - Ч.2, 2014.- 182 с.

5. Коц С.М., Коц В.П. Фізіологія людини. Харків. - 2015.- 377 с.

6. Кузьменко А. Наслідки впливу іонізуючого опромінення після аварії на Чорнобильській АЕС на здоров'я населення зони радіоактивного забруднення Волинської області. // Вісник львів. Ун-ту . Серія біологічна. - 2002.- Вип. 28.- С.279-286.

7. Клименко М.О., Варваричева О.С. Вплив низькоінтенсивного γ -випромінювання на хемілюмінесценцію тканин тимуса при хронічному запаленні // Експерим. і клін. медицина. - 2006. - №2. - С.17-21.

8. Лещенко Ю.О., Коц С.М. До питання вивчення впливу малих доз радіації. // Харківський природничий форум. (Харьков, 18-20 квітня): Матеріали II Міжнародної практичної конференції студентів, магістрантів. Вип. 2, 2019.- С. 52-55.

9. Петрик О.А., Васильев А.Н. Состояние перекисного окисления липидов в лимфоцитах гвинейских свинок в условиях лучевого поражения. // Врачебное дело. -1992. -Т.34. - С.52-53.

10. Серкіз Я., Липська А., Дрозд І., Родіонова Н. Радіобіологічні ефекти у свавців: погляд через 20 років після аварії на ЧАЕС // Вісн. НАН України. - 2006. - № 4.- С. 14 - 27.

11. Adhvaryu1 M.R., Srivastav S.P., Vaniawala S.N., Reddy M.N. A comparative study of radioprotection by four Indian medicinal herbs against genotoxicity induced by sub-lethal gamma irradiation in Swiss albino mice. // *Iran. J. Radiat. Res.*, 2008; 6 (1): 19-30

УДК 581

Природничі науки

БИОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОДУ АКТИНІДІЯ
(*Actinidia Lindl*) ФЛОРИ УКРАЇНИ

Мельниченко Н.В.,
кбн., доцент кафедри біології,
Одінцева М.О.,
студент факультету природничо-географічної
освіти та екології
Національного педагогічного університету
імені Михайла Петровича Драгоманова
м. Київ, Україна

Для сучасного етапу розвитку плідництва властиве подальше збагачення видового складу та асортименту плодкових рослин шляхом інтродукції, селекції і впровадження у виробництво нових культур, які вирізняються продуктивністю, стійкістю проти ураження шкідниками і хворобами, мають високий господарський потенціал. Все це забезпечує одержання цінної плодово-ягідної продукції з високим вмістом біологічно активних речовин, робить значно довшим період її споживання в свіжому вигляді.

Рід *Актинідія* належать до родини *Актинідієвих* (*Actanadaaceae Hutch.*) і нараховує 36 видів і 23 різновидності. Саме до такої кількості видів схильна більшість ботаніків [1, с.84]. Інша назва *актинідії* більш відома – «ківі».

Актинідія – це реліктовий представник флори неогенового періоду. За даними А.Н.Криштофовича (1957) і П.І.Дорофєєва (1963) в дольодовиковий період *актинідія* займала набагато шир-

ший ареал, ніж тепер і причинами його скорочення були геологічні і кліматичні зміни. Найдревніші залишки роду відносяться до верхнього крейдового періоду. Виявлені рештки актинідії було знайдено в міоценових та пліоценових відкладах Європи [2, с.452].

Згідно з флористичним районуванням Землі, ареал роду *Actinidia* Lindl. належить до Східноазійської флористичної області Голарктичного царства. Центром розвитку роду є Південно-Західний Китай [1, с.83].

Актинідія – це деревна ліана з витким стеблом, яке обвиває опору в напрямку, протилежному руху годинникової стрілки, досягаючи у деяких видів довжини до 30 м. При відсутності опори рослини актинідії зростають у вигляді кущової ліани без витких пагонів. Рослини, що вступили в пору плодоношення, мають три типи пагонів: вегетативні, генеративні і генеративно-вегетативні, які відрізняються один від одного за періодом і силою росту та функціями, що їх виконують. Вегетативні пагони утворюються із сплячих бруньок на багаторічній деревині і виконують функцію опорних органів. Для них властива велика довжина міжвузля і інтенсивний ріст в довжину, який триває упродовж всього вегетаційного періоду. Генеративні пагони не здатні обвивати опору, їх основна функція – плодоношення. Вони утворюються на однорічній деревині і мають довжину 8-10 см. Генеративно-вегетативні пагони утворюються на прирості попереднього року, вони здатні обвивати опору і одночасно виконують як опорну функцію, так і функцію плодоношення. У актинідії цвітіння і плодоношення відбувається на пагонах поточного року. Бруньки актинідії поодинокі. Детермінація їх статі відбувається навесні, коли у тичинкових квіток розпочинається інтенсивний ріст тичинок і призупиняється ріст зав'язі, а у маточкових – інтенсивно росте зав'язь і відстають у своєму розвитку тичинки. Листки у Актинідії чергові, прості з довгими та короткими черешками.

Актинідія – дводомна рослина. На одних рослинах формуються функціонально тичинкові, на інших – функціонально маточкові квітки. Квітки актинідії надзвичайно красиві з ніжним

ароматом. Вони 5-6-членні, різні за розмірами, залежно від виду та статі рослин. Для забезпечення нормального запилення і зав'язування плодів для актинідії важлива наявність обох типів квіток, тобто двох типів особин - жіночих і чоловічих. Актинідії властива ентомофілія та анемофілія – пилок переноситься з однієї квітки на іншу за допомогою різних комах (бджіл, джмелів, метеликів) та вітру.

Плід – багатогнізда ягода різної форми та різного кольору, залежно від виду та сорту рослин. Смак плодів від кисло-солодкого до солодко-кислого з приємним ароматом. Плодоносить актинідія щорічно за сприятливих погодніх умов та належного рівня агротехніки.

Ягоди *A.arguta* еліпсоподібні, майже кулеподібні, а інколи і гостроеліпсоподібні, продовгуваті, темно- чи світлозелені, солодкі на смак зі специфічним тонким ароматом. В достиглих ягодах міститься насіння, кількість якого залежна від сорту різна. Корені актинідії розміщені майже горизонтально і зосереджені в радіусі 60-80 см від центру рослини на глибині 25-40 см від поверхні, максимальна глибина проникнення коренів в ґрунт – 120 см.

Завдяки цінним господарсько-біологічним властивостям, невибагливості до умов зростання, стійкості проти ураження шкідниками та хворобами, щорічним урожаю високо вітамінних плодів популярність актинідії постійно зростає. Сьогодні актинідію використовують як декоративну, плодову та лікарську рослину. Як з плодовою культурою з актинідією розпочали роботу значно пізніше – на початку ХХ ст. Сьогодні вже є низка високоврожайних сортів *A.chinensis*, *A.purpurea*, *A.arguta*, *A.kolomikta* [3,с.42]. Плоди актинідії вживаються в свіжому і висушеному вигляді, а також використовуються для приготування джемів, компотів, варення і вин. Містять значну кількість аскорбінової кислоти до 150-200 мг%, що сприяє зміцненню імунітету і дозволяє більш ефективно протистояти дії вірусів і інфекцій. До складу плодів входять калій, який позитивно впливає на функціонування серцево-судинної системи, завдяки чому знижується ризик інфарктів та

інсультів. Актинідія корисна при авітамінозі, дефіциті йода та гіпертонії. Її плоди містять клітковину, яка позитивно діє на кишечник та покращує його перистальтику. При регулярному її вживанні може зникнути печія. Крім цього в плодах міститься значна кількість флавоноїдів і глікозидів до 48 мг%, вуглеводи, органічні кислоти, пектинові та дубильні речовини, вітаміни, макро і мікроелементи, що конче необхідні для нормальної життєдіяльності організму [4,с.62-64]. Плоди актинідії вирізняються багатим вмістом мінеральних речовин, як і забезпечують нормальне проходження обмінних і ферментативних процесів в людському організмі. Хімічний склад плодів актинідії свідчить про те, що вони є джерелом біологічно активних речовин і мають лікувальні властивості. Їх широко використовують в народній медицині як лікувальний і профілактичний засіб. Настоянка з ягід актинідії значно поліпшує стан хворого стенокардією, допомагає при кровотечах, коклюші, сухотах. Ягоди вважаються цілющими при колітах і болях в шлунку. Плоди також відомі своєю послаблюючою дією, люди здавна використовують їх як глистогінний засіб. Відвар з сухих ягід *A.polygama* є ефективним засобом при лікуванні паралічу і ревматизму.

З кожним роком інтерес до Актинідії зростає. Центром її інтродукції та селекції в Україні є Національний ботанічний сад ім.М.М.Гришка НАН України, де активна робота з вивчення та впровадження цієї культури в садівництво провадиться вже понад 50 років. В Києві роботу з актинідею започаткував академік М.Ф.Кашенко в Акліматизаційному саду, а продовжили І.М.Шайтан та Р.Ф.Клеєва в ЦНБС АН УРСР. В результаті селекції видів *A.arguta* і *A.purpurea* вони створили 5 високоврожайних (до 25 кг плодів з куща) сортів [5,с.214]. Селекційна робота з актинідею спрямована, в основному, на виведення сортів з використанням, які мають високу продуктивність і можуть успішно зростати в умовах Києва. Серед них середньостиглі сорти Загадкова, Ріма і Оригінальна; ранньостиглі з пурпуровими плодами – Рубінова та Надія, які порівняно з сортом Пурпурова садова досягають на

два тижні раніше. Найбільш ранній термін досягання має сорт Перлина саду, плоди якого досягають наприкінці серпня практично одночасно з *A.kolomikta*. До пізньостиглих належить сорт Караваєвська урожайна. Всі ці сорти актинїдії занесено до Реєстру сортів рослин України [5,с.216].

Враховуючи усі цінності даної культури пропонуємо на перспективу більш широке впровадження та вивчення даного роду з його екзотичними представниками.

Література:

1. Тахтаджян А.Л. Система магнолиофитов. – Л.: Наука. 1987. – 438 с.
2. Криштофович А.Н. Палеоботаника/А.Н.Криштофович – Л.: Гостоптехиздат, 1957. – 650 с.
3. Скрипченко Н.В. Актинїдія (сорти, вирощування, розмноження)/ Н.В.Скрипченко, Мороз П. А. – К.: Фітосоціоцентр, 2002 – 43 с.
4. Вигоров Л.И. Сад лечебных культур/ Л.И. Вигоров, Свердловск, 1976. – 168 с.
5. Шайтан И.М., Мороз П.А., Клименко С.В. Интродукция и селекция южных и новых плодовых растений. – К.: Наук. Думка, 1983. – 214 с.

УДК 551.58

Природничі науки

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ 2019 РОКУ МІСТА УЖГОРОД

*Мельничук В. П.,
старший викладач
Озимко Р. Р.,
викладач*

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Анотація: Проаналізовано основні метеорологічні показники міста Ужгород за 2019 рік. Проведено порівняння з

кліматичною нормою. Встановлено тенденції змін метеорологічних величин.

Ключові слова: *метеорологічні показники, кліматична норма, тенденція.*

За даними Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) минулий 2019 рік став одним із найтепліших в історії метеорологічних спостережень на планеті. Щодо цього він поступився тільки 2016 року. У Європі 2019 рік був найтеплішим за всю історію метеорологічних спостережень. Середня річна температура вище кліматичної норми на 1,2°. З 1980 року кожне десятиліття було тепліше попереднього, і ця тенденція, як очікується, продовжиться.

Аналізуючи кліматичну мінливість метеорологічні дані порівнюють з кліматичними нормами. Сучасною кліматичною нормою метеорологічних елементів вважаються середні величини, розраховані за проміжок часу із січня 1961 по грудень 1990 р., які були затверджені ВМО. Це базовий період, з яким порівнюють поточні кліматичні зміни для оцінки коливань клімату. Зважаючи на те, що в цьому році закінчується черговий кліматичний період, який почався в січні 1991 року, будуть розраховані нові кліматичні норми.

Метою нашого дослідження є аналіз основних метеорологічних показників 2019 року міста Ужгород, та їх порівняння з кліматичною нормою.

Аналізуючи температурні показники повітря в м. Ужгород за 2019 рік бачимо, що у всі місяці спостерігались відхилення від кліматичної норми. Найбільші позитивні відхилення від норми спостерігались у червні (4,4°) та листопаді (4,8°). Листопад став найтеплішим за всю історію спостережень із середньою температурою 9,5°. Єдиним місяцем з негативними відхиленнями від норми був травень (-0,5°). (Рис. 1)

При аналізі температурних показників календарних пір року спостерігаємо у всі пори позитивні відхилення від кліматичної норми. Найтеплішою виявилась осінь з

показником $2,4^{\circ}$ вище норми. Температурні показники зими також були досить значними ($2,2^{\circ}$) (Рис. 2).

Порівнюючи середні річні температури з 1961 по 2019 роки бачимо, що відхилення від кліматичної норми спостерігались і в попередні роки. Так, досить холодними були 1978 рік ($-1,4^{\circ}$), 1980 рік ($-1,6^{\circ}$), 1985 рік ($-1,5^{\circ}$). У ХХ ст. найбільш значне позитивне відхилення від кліматичної норми спостерігалось у 1994 році ($1,1^{\circ}$). З 2006 року середньорічні температури вище норми. 2019 рік став найтеплішим із середньорічною температурою $+12,0^{\circ}$ (Рис. 3).

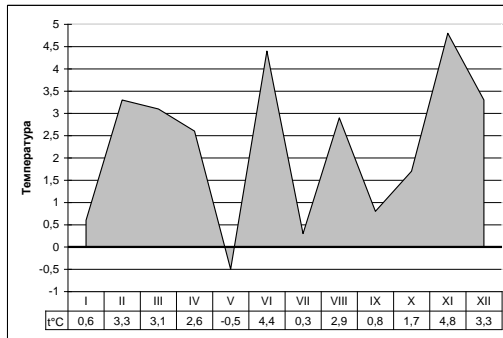

Рис. 1. Відхилення від норми середньомісячних температур повітря в м. Ужгород у 2019 році.

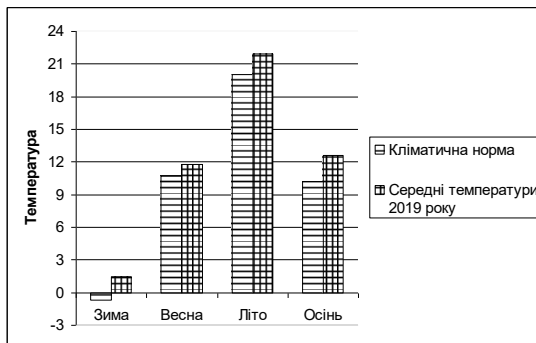

Рис. 2 Температурні показники календарних пір року в м. Ужгород

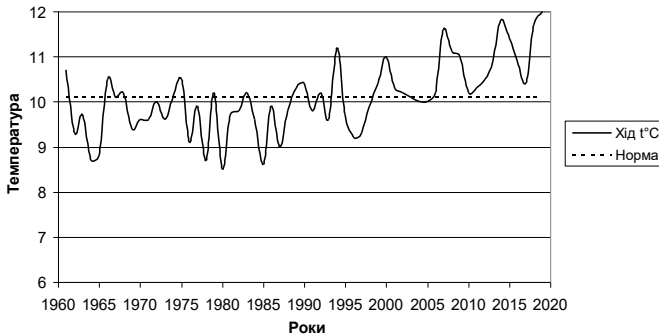

Рис. 3 Річний хід середніх температур повітря в м. Ужгород з 1961 по 2019 роки.

Атмосферні опади поряд з температурою повітря є важливою характеристикою кліматичних умов території. Ужгород, як і все Закарпаття, перебуває в зоні достатнього зволоження. Опади на цій території протягом усього року зумовлюються головним чином циклонічною діяльністю. Циклони, які переміщуються з Атлантичного океану й Середземного моря, приносять у місто до 80% річної кількості вологи. Крім того, тут є умови для інтенсивного орографічного посилення опадів.

Відповідно до кліматичних норм за період 1961-1990 рр, середня річна кількість опадів в м. Ужгород становила 742 мм. Основна кількість опадів (64%) випадала в теплий період року. За зиму їх випадало 22% річної кількості, навесні - 21%, улітку - 33% і восени - 24%.

Кількість опадів та їхній режим у 2019 році, як і температура повітря також мають відхилення від кліматичної норми. В цілому за рік випало 660 мм опадів, що на 82 мм менше кліматичної норми (Рис.4, 5).

Найвологішим місяцем 2019 р. став листопад (114 мм), найсухішим – лютий (10мм).

Для Ужгорода характерний континентальний тип випадання опадів. Згідно кліматичної норми максимум опадів випадає у червні - 88 мм, а мінімум у квітні - 45 мм. У 2019 році в усі літні

місяці спостерігалось зменшення кількості опадів. Найбільші відхилення від норми спостерігались у червні (- 61 мм). У режимі випадання опадів також спостерігались зміни. Весна стала найвологішою порою року, літо – найсухішою. (Рис. 6.)

Зменшення літньої кількості опадів на фоні високих температур негативно вплинуло на вегетацію як природної рослинності так і сільськогосподарських культур.

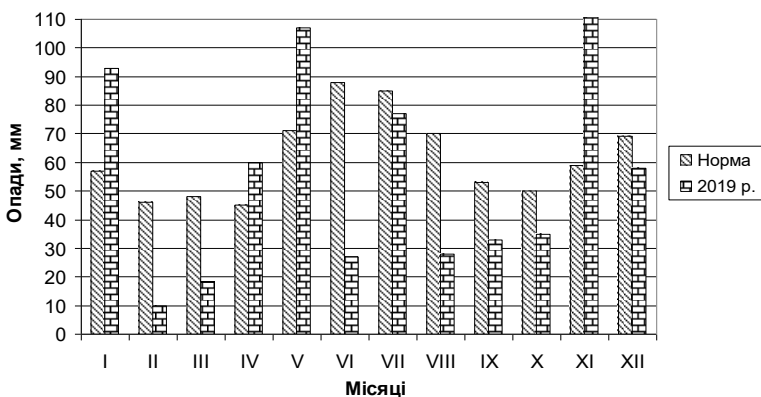

Рис. 4. Середні місячні кількості опадів в м. Ужгород.

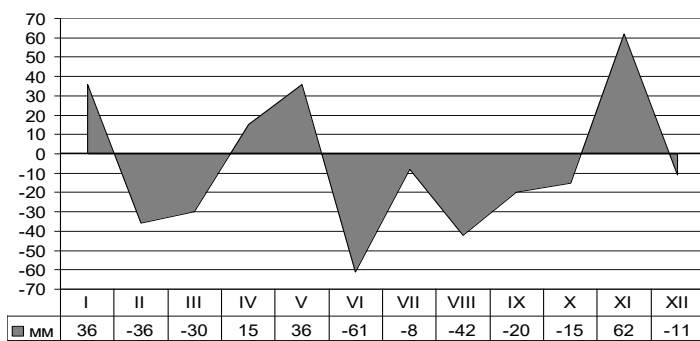

Рис. 5. Відхилення від норми середньомісячної кількості опадів в м. Ужгород у 2019 році.

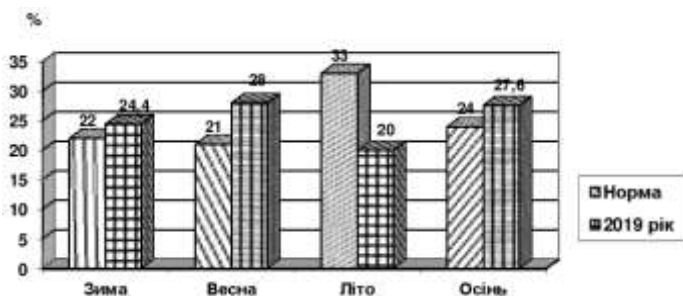

Рис. 6. Сезонність випадання опадів у м. Ужгород, %

Висновки. На основі опрацювання метеорологічних даних встановлено:

- ✓ 2019 рік став найтеплішим в м. Ужгород за всю історію метеоспостережень;
- ✓ в усі пори року температури повітря перевищували кліматичну норму;
- ✓ річна кількість опадів становила 88,9% від кліматичної норми;
- ✓ літній сезон став найсухішим (на 13% опадів менше норми).

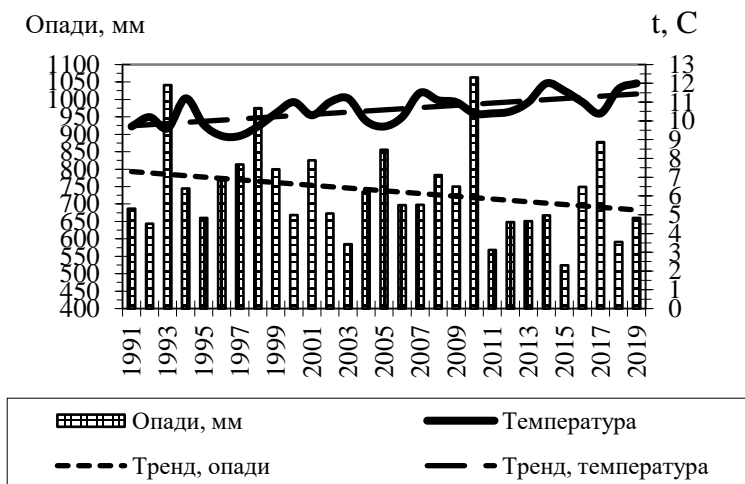

Рис. 7. Середньорічні кількості опадів та температури повітря в м. Ужгород за період 1991-2019 рр.

Аналізуючи річний хід температур повітря та кількості опадів в м. Ужгород за період 1991 – 2019 рр. спостерігаємо тенденцію до зростання середньорічних температур та зменшення кількості опадів (Рис. 7).

У зв'язку з отриманими результатами можна виокремити проблеми які очікуватимуться в найближчому майбутньому і потребуватимуть додаткових досліджень. Це захист території від паводкових вод та активних водно-ерозійних процесів у зимовий період, забезпечення рослинності необхідною кількістю вологи в період активної вегетації, водозабезпечення населення міста та прилягаючих територій в теплу частину року.

Література:

1. Климат Ужгорода / [под ред. В. Н. Бабиченко]. – Л. : Гидрометеоиздат, 1991. – 190 с.
2. <http://www.tutiempo.net/>
3. <http://www.weatheronline.co.uk/>
4. <http://www.gmc.uzhgorod.ua/>
5. <https://www.ncdc.noaa.gov/>
6. <https://climate.copernicus.eu/>
7. <https://public.wmo.int/en>

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД БАСЕЙНУ РІЧКИ ТИСА

Шендер І.О., Печко В.В.

аспіранти фізичного факультету

Сусліков Л.М., д.ф.-м.н.,

проф. кафедри прикладної фізики УжНУ

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Розглянуто існуючі методи визначення концентрації важких металів у поверхневих водах. Проведено аналіз фізичних принципів

дії кожного з них, та описано особливості їх застосування. Показано, що для визначення концентрації важких металів у поверхневих водах найбільш ефективним є метод атомно-абсорбційної спектрофотометрії. Досліджено концентрацію важких металів у поверхневих водах Закарпаття. Показано, що вміст важких металів протягом досліджуваного періоду часу знаходиться в межах гранично допустимої концентрації.

Ключові слова: поверхневі води, важкі метали, атомно-абсорбційна спектрофотометрія, гранично допустима концентрація.

Серед найважливіших антропогенних екологічних осередків забруднень потрібно відмітити забруднення водного середовища рідинами, розчинними і нерозчинними мінеральними і органічними сполуками, а також важкими металами, радіонуклідами. Вода є найбільш розповсюдженим розчином на Землі. Біля 70% всієї поверхні вкрито океанами, морями, озерами, річками, болотами, льодовиками. Значна її кількість просочується крізь ґрунт і концентрується у вигляді підземних вод, які дають початок численним джерелам. [1, с.55] Важкі метали завжди присутні у біосфері. У невеликій концентрації кожен важкий метал потрібен рослинному організму, оскільки мікроелементи приймають участь у різних фізіологічних процесах рослин. [2, с.240]

В зв'язку з цим, завдання роботи полягало у вивченні існуючих методів дослідження вмісту шкідливих речовин в поверхневих водах, аналізі їх переваг і недоліків, та проведенні експериментальних досліджень вмісту важких металів у водному басейні р. Тиса. Дослідження проводилося протягом 2018-2019 років.

Проби для дослідження відбиралися в 5 географічних пунктах, розташованих вздовж течії річки Тиса: с. Ділове, с. Солотвино, м. Тячів, с. Вілок, м. Чоп на струмені потоку глибиною 0.2–0.5 м від поверхні. Обсяг відібраної проби становить 50 см³. Дослідження поверхневих вод проводили на атомно-абсорбційному спектрофотометрі високої роздільної здатності з джерелом суцільного спектру ContrAA 700 полум'яним методом, абсолютна чутливість приладу 10¹²–10¹⁴ грам, точність 5-10%, швидкість електротермічної атомізації 3-4 хвилини.

На рис. 2, 3, 4 та 5 наведено результати дослідження вмісту міді, цинку, та свинцю у місцях відбору проб: с. Ділове, с. Солотвино, м. Тячів, с. Вілок, м. Чоп, протягом періоду часу з лютого 2018 року по січень 2019 року. Як видно з рисунку 1 найбільшою виявилася концентрація цинку, незалежно від місця відбору проб. Незначним є коливання міді, а вміст свинцю у поверхневих водах відповідав фоновим концентраціям.

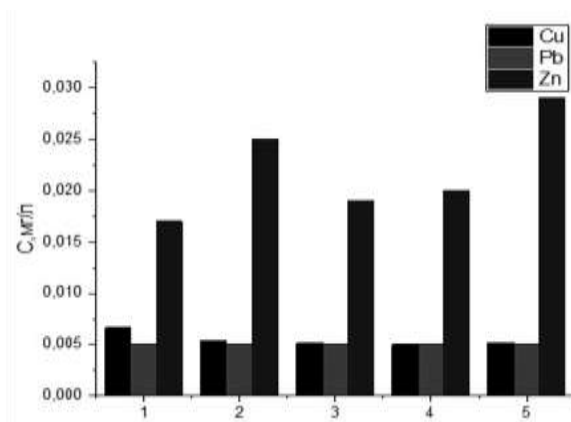

Рис 2. Середньорічна концентрація вмісту важких металів у р. Тиса в залежності від місця відбору проб: 1 – вище впадіння Вішеу, с. Ділове; 2 – міст смт. Солотвино; 3 – автоматична станція спостереження м. Тячів; 4 – міст с. Віток; 5 – міст м. Чоп.

Аналіз моніторингових досліджень якості поверхневих вод басейну річки Тиса за досліджуваний період (рис. 2) показав що для річки Тиса є характерним підвищений вміст цинку майже у всіх створах спостереження, проте він не перевищував норм ГДК.

Як видно з рис 3 концентрація свинцю не змінювалася ні від дати, ні від місця відбору проб і лежить в межах ГДК. Це свідчить, що вміст цього металу у поверхневих водах басейну р. Тиса відповідає фоновій концентрації.

З часової характеристики зміни концентрації міді (рис.4) видно деякі коливання, що пов'язані з вимиванням з ґрунтів

мідних добрив, шляхом просочування талої та дощової води. По мірі проходження р.Тиса по території області за зростанням антропогенного навантаження спостерігається осідання сполук міді з поверхневих вод. Концентрація міді не перевищує норми ГДК незалежно від часу та місця відбору проб.

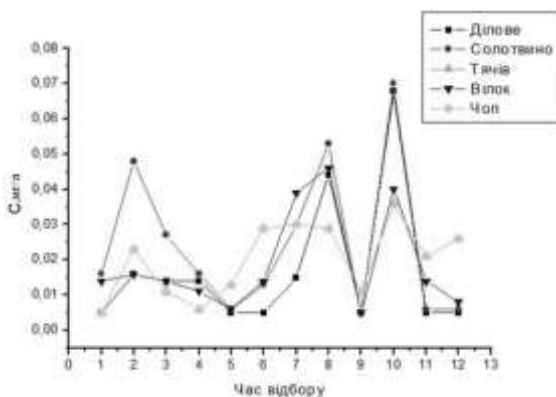

Рис 3. Часова характеристика зміни концентрації цинку в залежності від місця відбору проб: 1-11 – період з лютого по грудень 2018 року; 12 – січень 2019 року.

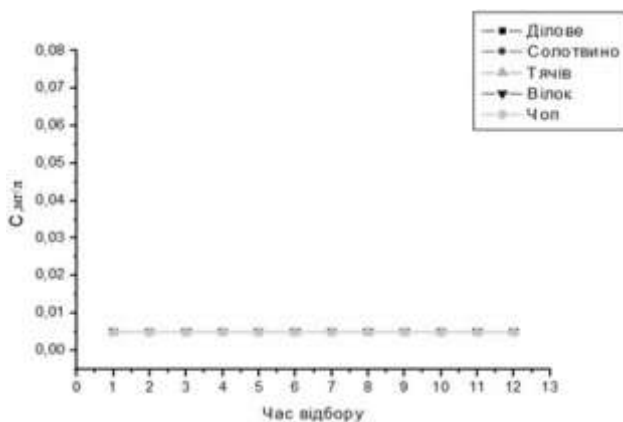

Рис.4. Часова характеристика зміни концентрації свинцю в залежності від місця відбору проб: 1-11 – період з лютого по грудень 2018 року; 12 – січень 2019 року

Пісумовуючи отримані результати, слід зазначити, що вміст досліджуван-их важких металів у водному басейні р. Тиса не перевищує гранично допустимих концентрацій, які становлять: для Cu - 0.1мг/дм³; для Pb - 0.03мг/дм³; для Zn - 1.0мг/дм³. Це свідчить про задовільний стан водного басейну р. Тиса.

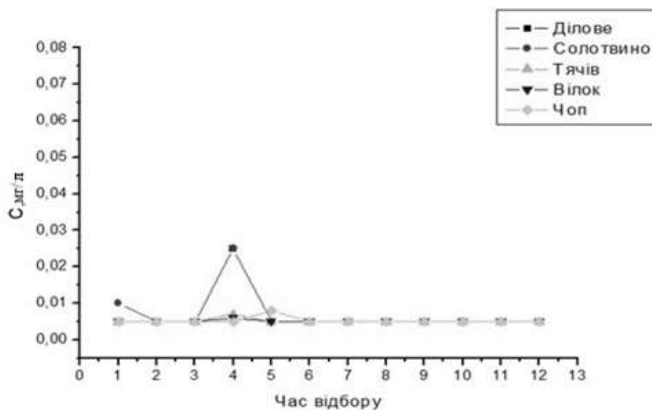

Рис.5. Часова характеристика зміни концентрації міді в залежності від місця відбору проб: 1-11 – період з лютого по грудень 2018 року; 12 – січень 2019 року

Література:

1. Шпак Г. "Моніторинг довкілля та інженерні методи захисту біосфери". – Державний Університет: "Львівська політехніка", 1997.-233с.
2. Бабич Б. И., Григорьев Е. Г. "Охрана и рациональное использование водных ресурсов". – Москва: "Знание", 1987. – 268с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ-
ЮРИСТОВ И ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ

Фидирко М.А.

Кандидат педагогических наук, доцент КФВ

Антипова Ж.И.

Старший преподаватель кафедры ФВ

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

г.Одесса, Украина

Аннотация. В статье рассмотрена проблема формирования установок на ведение студентами юридической академии здорового образа жизни. Проведён анализ современных исследований в области научной и практической проблематики. Представлена разработанная и внедрённая программа установочных и оздоровительных занятий, включающая инновационные методы преподавания физического воспитания в высшем юридическом учебном заведении. Приведены результаты социологического исследования вопроса, связанного с двигательной активностью студентов.

Ключевые слова: *здоровье, здоровый образ жизни, студенты, физическое воспитание, двигательная активность.*

Профессия юриста предусматривает высокие эмоциональные нагрузки. Обучение теоретическим знаниям, профессионально-прикладная физическая подготовка студентов должны быть направлены не только на успешное освоение учебного материала и развитие двигательных качеств, но и на воспитание устойчивости в профессиональных стрессовых ситуациях, стабильности и способности к скорости реакции. Овладение знаниями в высшем юридическом учебном заведении предполагает формирование специалиста, обладающего высокой общей культурой, соответствующим внешним видом, хорошим здоровьем, умением общаться с людьми. Сознательное отношение к здоровью закладывается у студентов в процессе обучения

вместе с развитием чувства долга и ответственности за собственное поведение. Такие качества соответствуют этическим нормам и морали будущего юриста. Без усвоения моральных норм не может продуктивно развиваться процесс формирования профессиональной интендификации личности будущего специалиста. В моральные нормы юриста, как категорические и непреложные ценности, должна входить установка на сохранение здоровья и осознанное ведение здорового образа жизни. Здоровье - качественная предпосылка готовности студента к учебно-профессиональному труду, самореализации, творческой и общественной активности. Статус юриста предполагает наличие высокого уровня психического и физического здоровья. Наличие соответствующего уровня здоровья позволит студенту-юристу, в будущем, добросовестно и качественно выполнять свои профессиональные обязанности, поддерживать доверие населения к нему, как к человеку, стоящему на страже справедливости и правопорядка.

Цель исследования. Исследовать факторы, влияющие на формирование у студентов установок на здоровый образ жизни. Предложить пути формирования осознанного отношения студентов к своему здоровью. Проанализировать изменения в отношении студентов к своему здоровью.

Здоровье - одна из высших ценностей человеческой жизни. Установки на поддержание здорового образа жизни закладываются в студенческие годы в процессе формирования и воспитания личности. Формирования установок на ведение здорового образа жизни и сохранение здоровья в деятельности будущего юриста должны иметь выраженную профессиональную направленность. Конкретно-практические цели и задачи профессиональной деятельности специалистов юридического профиля зачастую сдвигают ценности их собственного здоровья на второй план в силу специфики труда работников правоохранительных органов. Становится очевидным, что формирование установок на здоровый образа жизни и сохранение здоровья, с первых дней обучения, необходимо рассматривать в

учебном процессе как наиболее важную и актуальную задачу современного высшего образования. Высшему учебному заведению следует не только предъявлять требования к студентам в овладении профессиональными знаниями, но и проявлять заботу о настоящем и будущем состоянии их здоровья. Следует признать, что формирование системы ценностей у студенческой молодежи сегодня является одной из наиболее важных проблем современного высшего образования. Успешно решая эту задачу, необходимо воспитать у студентов-юристов правильное отношение к своему здоровью, как к важной ценности. Эта задача должна быть отражена в учебных планах высших учебных заведений, в которые, как основная составляющая, должно входит физическое воспитание. Физическое воспитание в юридическом учебном заведении своей основной задачей называет задачу обучение умению правильно оценивать качество и количество собственного здоровья и овладения на практике современными здоровьесберегающими технологиями, которые позволят сохранить и поддерживать необходимый для жизнедеятельности студента уровень здоровья.

Анализ исследований. Авторы, исследующие вопросы сохранения здоровья студентов и Егоров А.Н. [1, с.246] говорят, что «в отношении здоровья молодежи и студенчества необходим современный подход в оценке факторов и тенденций, влияющих на их здоровье». К таким факторам относят вредные привычки, окружающую и общественную среду, отсутствие культуры физического воспитания. Недостаточность теоретических сведений о положительном влиянии физических упражнений, культуре их выполнения, гигиене не даёт возможности студентам осознать важность сохранения здоровья. Конечно в общем, у студенческой молодежи есть понимание здоровья и здорового образа жизни, но, в действительности, у них отсутствует ответственность за поддержание здоровья на должном уровне, которое позволит им добиться успехов в обучении и успешной реализации планов в будущем. В работе Авдеевой Н.Н.[2, с.69], Фау С.В.[3, с.337] отношение студентов к здоровью

рассматривается как элемент самосознания студентов. Авторы отмечают, что здоровье и здоровый образ жизни для студентов является ценностью, но практическое его проявление не соответствует нормам. Студенты думая, что они ведут здоровый образ жизни, в реальности, не придерживаются норм и требований «здорового образа жизни». По результатам их исследований, только 13% студентов реализовывают выполнение норм здорового образа жизни в действительности. Бояк Т.Н.[4, с.19], Секач С.Ф . [5, с.291], Масалова О.Ю. [6, с.145] и другие авторы отмечают, что физическая культура, по мнению студентов, является составляющей жизнедеятельности студентов. Но, отмечается беспечность молодых людей в отношении влияния малых доз алкоголя и никотина и влияния их на организм. Студенты ошибочно полагают, что употребление алкоголя и курение не может негативно отразиться на уровне их здоровья и результатах обучения. Авторы делают выводы, что студенты не всегда способны правильно осознать значение здорового образа жизни, пагубность вредных привычек и необходимости занятий физической культурой и спортом. Очевидно, что процесс формирования необходимых и важных представлений о здоровье, у таких студентов, находится в стадии становления. Один из авторов работ по нашей проблематике, Раевский Р.Т.[7, с.446], акцентирует внимание на том, что студентам необходимо дать такой объем теоретических знаний, который мог бы обеспечить формирование у них навыков сохранения, поддержания и укрепления здоровья. В своих работах он подчеркивает, что использование бесед, лекций, валеологических курсов даст положительный результат в формировании мотивации студентов к осознанной потребности в ведении здорового образа жизни. Отсутствие понимания важности здоровья может привести студента к разрушению планов на успешную реализацию профессиональных и жизненных планов.

Исследования. Наши исследования проблем сохранения здоровья студентов показывают, что несмотря на прилагаемые усилия и активную пропаганду здорового способа жизни,

отношение студентов к рекомендациям по сохранению здоровья не меняется в должной динамике. С целью достижения более положительного результата необходимо предоставить студентам развернутую информацию о роли физической культуры и спорта, внедрять в учебный процесс инновационные технологии, использовать более совершенные формы и методы проведения занятия по физическому воспитанию [7, с.20]. Обучение самоконтролю и самоанализу на занятиях по физическому воспитанию предполагает формирование сознательного отношения студентов к необходимости сохранения здоровья. Без необходимой осознанной ориентации студент не сможет понять значение здоровья, объективно оценить его и контролировать. Преподавателям физического воспитания необходимо уделять особое внимание формированию у студентов отношения к здоровью как ценности. Правильно организованные занятия по физическому воспитанию, пропаганда сохранения здоровья смогут изменить отношение студентов к ведению здорового образа жизни, будут способствовать формированию положительной установки на поддержание и сохранение здоровья, что в итоге позволит студенту-юристу осознать, что ценность здоровья – часть профессиональной этики.

Нами, преподавателями кафедры физического воспитания юридической академии, разработана программа установочно-оздоровительных занятий, рекомендованная к включению в учебные программы подготовки студентов 1-го курса юридических специальностей. В полном объеме данная программа была апробирована на учебных занятиях в течении 1 семестра 2019-2020 учебного года. По результатам апробации проведен социологический опрос (анкетирование студентов). Данные опроса обработаны и позволяют сделать выводы, что по окончании установочно-оздоровительных занятий отношение студентов к здоровью, как ценности, изменилось: на 18,5 % (с 34,7% до 56,2%) увеличилось число студентов, определяющих уровень своего здоровья на «хорошо» и «отлично»; на 24,3 % (с 19.1% до 43.4%) увеличилось число студентов, довольных своим

состоянием здоровья после прохождения курса занятий. Студенты определили значимость «хорошего состояния здоровья» следующим образом: потребность в разнообразной двигательной активности увеличилась на 18,5 % (с 42,6% до 61,1%); возможность успешного решения повседневных проблем возросла на 24,9 % (с 36,2% до 61,1); понимание того что «здоровье - залог последующего долголетия» увеличилось на 18,5 % (с 40,4% до 58,9%); трактовка слов «здоровье и здоровый способ жизни - залог семейного благополучия» в положительной оценке студентами изменилась на 27,1 % (с 48,9% до 76,0%); позитивное отношение к здоровью, как важной составляющей успешного обучения в юридическом вузе, повысилось на 64.3 % (с 19,1% до 73,4%). Мы сделали вывод, что наметилась положительная динамика в развитии ценностного отношении студентов к собственному здоровью. Необходимо подчеркнуть , что в результате проведения такого установочно-экспериментального курса уменьшилось на 52,5 % количество студентов, которые занимались физическим воспитанием «только из-за зачёта». Кафедрой физического воспитания поднимался вопрос о необходимости объединения действия кафедр юридической академии, читающих курс по указанной теме (создание межкафедральных специализированных курсов). Нам представляется, что объединённый учебный курс, направленный на сохранение здоровья и ведения здорового образа жизни, поможет формированию положительных установок и коррекции поведения студентов в отношении своего здоровья. Совместные действия кафедр позволят преодолеть тематическую разбросанность преподавания основных блоков здорового образа жизни, что объединит усилия преподавателей в достижении общих учебный и воспитательных целей. *Выводы.* Успешная профессиональная подготовка студенто-юристов базируется на здоровье и осознанном ведении здорового образа жизни. Анализ проблем формирования здорового образа жизни, намеченные инновационные пути в решении задач позволяют утверждать, что текущая работа по популяризации здорового образа жизни

требует дополнительной специальной организации. Профилактика вредных привычек, выполнение рекомендаций по соблюдению режима дня и питания, также требуют просветительно-пропагандистской деятельности. Грамотно и рационально организованные занятия по физическому воспитанию могут способствовать изменению отношения студентов к ведению здорового образа жизни. Формирование положительных установок на поддержание здоровья определит «ценность здоровья» как важнейшую составляющую профессиональной подготовки юристов.

Литература:

1. Егоров А.Н. Самооценка действий студенческой молодежи, соответствующих здоровому образу жизни. ФГБОУВО «Национальный исследовательский Мордовский государственный университет им.Н.П. Огарёва», научн.журн. Региониология. 2011, №4 (77). - С. 245-248.

2. Авдеева Н.Н. Здоровье как ценность и предмет научного познания. / Н.Н. Авдеева, И.И. Ашмарин, Г.Б. Степанова // Мир психологии: научно-методический журнал / Ред.Д.И.Фельдштейн, А.Г.Асмолов. – 2000. - №1 январь-март 2000.- с.68-75.

3. Фау С.В. Воспитание ценностного отношения студентов вуза к сохранению репродукционного здоровья. // Современные подходы к совершенствованию физического воспитания и спортивной деятельности учащейся молодежи: Мат. межд. научн.-практ. конф.- Владимир. 2009. - С. 335-339.

4. Бояк Т.Н. О формировании здорового образа жизни в современных условиях. The Journal of scientific articles «Health and Educaftion Millennium», 2017. NO 11. Vol.19.

5. Секач С.Ф. О создании системы формирования здорового образа жизни. //Актуальные проблемы здорового образа жизни в современном обществе: Материалы Междунар. науч.-практ. конф. - Мн.: БГАФК, 2003.- С. 290-291.

6. Масалова О.Ю. Ценностные ориентиры в формировании физической культуры студента в высшей школе. Педаг. журн., С. 2012, №3. – с.139-145.

7. Раевский Р.Т. Использование здорового образа жизни студенческой молодежью Украины. /Р.Т. Раевский, С.М. Канишевский, И.Д. Смолякова [и др.] // Теорія і практика фізичного виховання. – Донецьк: ДонНУ, 2006. - № 1 – 2. С. 442-448.

8. Fidirko M.A., Antipova Z. RECENT INTEREST IN THE MEANS OF FORMING HEALTHY LIFESTYLE AMONG STUDENTS. /ABSTRACTS OF VII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE/. SOFIA. MARCH 11-13. 2020. - С. 17-23.

УДК 378.147

Педагогічні науки

ІНТЕРАКТИВНА ПАНЕЛЬ – ПРОРИВ В ОСВІТІ СЬОГОДЕННЯ

Бонікевич Д. С.

*студентка гуманітарно-технологічного факультету
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, Україна*

Анотація: у статті розглядаються сучасні методи навчання з використанням інтерактивної панелі, як допоміжного компонента для проведення уроків у закладах освіти. Досліджено основні функції, характеристики та особливості даної технології.

Ключові слова: інтерактивна панель, навчання, технології.

У сучасному світі зміни життя вимагають і змін мети та призначення сучасної освіти. Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від викладача до слухача перестає бути основним завданням навчального процесу. Без зайвих слів зрозуміло, що технологічні зміни у світі відбуваються надзвичайно швидкими темпами. Щоб зробити все, що ми можемо, і прийняти найкращі рішення, ми повинні намагатися не відставати від технологічних змін, оскільки це впливає на

наші громади, підприємства, робочі місця, освітній процес та життя.

Важливо викликати інтерес до навчальної теми, перетворювати аудиторію пасивних спостерігачів на активних учасників заняття. Якщо викладач у своїй роботі буде використовувати активні форми та методи навчання то це важливе питання буде вирішеним саме собою. Цю ситуацію можуть виправити саме інтерактивні технології. Ось до таких технологій можна віднести сенсорну інтерактивну панель.

Інтерактивна панель – це поєднання традиційного та сучасного методів і підходів в освіті, а також найкраще з усіх існуючих рішень для освітніх закладів [1]. Цей пристрій розроблений на основі сенсорних моніторів різних (від 65 дюймів і вище) розмірів. Інтерактивні панелі для школи відповідають всім рекомендаціям системи освіти. Інтерактивна панель – незамінний помічник учителя, інструмент для подачі і кращого сприйняття уроку дітьми [1]. За допомогою мультимедійної панелі вчителю легше вести діалог з учнями. Сенсорні панелі для освіти дозволяють залучати більшу кількість наочності на уроці. Завдяки включенню в навчальний процес таких технологій, вчителям простіше формувати в учнів образне мислення, а також заощадити час на уроці. Вчителі можуть зберігати матеріали уроків, а також є можливість відеозапису уроку або його частини, що дозволяє в будь-який момент повернутися до тієї чи іншої частини уроку в один клік.

Зі слів Андрія Табачина – співзасновника компанії EdPro. Його команда обдумувала, як дуже коротко пояснити людям, чим вони займаються і після одного з обговорень йому прийшло в голову три слова, які стали їхнім гаслом. Вони з'являються, коли включаєш інтерактивну панель – це перше, що бачить користувач: **Уявляй; Взаємодій; Створюй** [2]. EdPro має програмне забезпечення від компанії Mozaik. Це програмне забезпечення робить навчання і проведення уроків надзвичайно цікавим. Всі, хто приходив, щоб подивитись – батьки, вчителі, викладачі, люди дуже різних професій – просто в захопленні. Вони кажуть, що хочуть вивчати фізику, хімію, біологію.

Андрій Табачин стверджує, що це софт – від якого реально «висне щелепа» і хочеться вчитися в школі. Компанія бажає, щоб кожна приватна і державна школа України випробувала і мала таке обладнання у себе. Вони впевнені, що після того, як люди це спробують, шляху назад не буде.

Основні характеристики інтерактивної панелі:

- технологія дозволяє з високою точністю торкатися до поверхні дисплея і писати поверх будь-якого зображення. Панель швидко реагує на всі дії на його поверхні;

- розпізнає, коли ви використовуєте палець для навігації, маркер для написання або кулак чи долоню для стирання написаного;

- дозволяє одночасно писати різними кольорами, 4-ма маркерами;

- підтримує 16 одночасних незалежних дотиків різного типу (навігація пальцем, написання різними маркерами, стирання написаного долонею);

- завдяки якісному та чіткому зображенню при роботі з інтерактивною панеллю, менше втомлюються очі;

- полегшує читання заміток і дозволяє перетворювати рукописний текст в друкований і вставляти в такі додатки, як Microsoft Office;

- якість зображення на екрані сенсорної панелі не залежить від умов освітлення;

- загартоване скло товщиною 4мм надійно захищає екран, що дуже важливо для безпеки школярів [3].

Вчителі мають інструменти для створення видовищних уроків, де прямо зі сторінки інтерактивної книги можуть відкривати відео чи зображення, а учні – сучасне наповнення, можливість подивитись на будову тіла чи архітектуру в тривимірному вигляді. Панель стає центральним хабом класу – вчитель та учні об'єднуються для взаємодії з допомогою програмного забезпечення і створюють єдине освітнє середовище. Вчитель і учні можуть фізично взаємодіяти з матеріалом, пересуваючи пальцями рук літери, цифри, слова і

зображення. Завдяки цим та іншим функціям інтерактивна панель допомагає учням сприймати інформацію аудіально-візуально і кінестетично. 3D дуже вражає школярів і вчитель це може використати, щоб підштовхнути їх до розвивання уяви та мислення. Зі слів учителів, школярам цікаво самим покрутити і розглянути 3D модель: «На уроках навіть немає часу, щоб усі це спробували, тому діти залишаються на перерві, щоб це зробити і далі відкривають матеріали з інших предметів».

Досвід учителів, які використовують сенсорні панелі на своїх уроках, свідчить про те, що використання інтерактивних технологій, здатне перетворити навчальний процес, зробивши його більш змістовним і цікавим. Інтерес до предметів значно підвищується і виходить до дошки у школі хочуть тепер усі. За даними однієї з шкіл, використання інтерактивної панелі на уроці математики, дало наступні результати засвоєння знань на кожному з фрагментів уроку:

- ✓ Матеріал презентації на сенсорній панелі засвоїли 94% учнів;

- ✓ Матеріал презентації з якої учні познайомилися самостійно засвоїли 64%;

- ✓ Матеріал лекції засвоїло 16%.

Уроки, з використанням інтерактивної панелі, сприяють розвитку мислення учнів, розвивають вміння слухати товариша, вчить правильному спілкуванню один з одним. Треба розуміти, що інтерактивна панель не замінює викладача. Це контент і програми, які передбачають, що хтось керуватиме навчальним процесом. Має бути викладач чи хтось, хто веде за програмою і навчає з допомогою сучасних інструментів, відео матеріалів. Дану технологію можна використовувати як у школі, так і вдома, в університетах на початкових курсах.

Дещо змінивши слова великого китайського педагога Конфуція, можна сформулювати кредо інтерактивного навчання:

- Те, що я чую, я забуваю.

- Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

- Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

➤ Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

➤ Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром [4].

Процес навчання не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову того, хто навчається. Він потребує напруженої розумової роботи людини і її власної активної участі в цьому процесі. Пояснення й демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти тільки за допомогою активного інтерактивного навчання з використанням сучасних технологій.

Українська компанія EdPro повідомляє, що інтерактивні панелі є у кожній державній школі міста Львова та загалом по Україні у 300 освітніх закладах та 20 приватних школах. Уряд надав субвенцію у 3,5 млрд. грн. для реалізації програм у школах, де навчається не менше 350 учнів. Школам необхідно лише подати проектні заявки. Можливо, саме до кінця 2020 року багато шкіл стануть щасливчиками та отримають інтерактивні панелі, які кардинально змінять освітній процес в Україні.

За останнє десятиріччя чітко спостерігаються такі фактори, які впливають на стан здоров'я учнів, а саме: перевантаження навчальних програм, авторитарний стиль викладання, відсутність індивідуального підходу до учнів, недостатня рухова діяльність школярів: вільний час діти дедалі більше проводять за переглядом фільмів, за комп'ютерними іграми [5]. Усе це призводить до гіподинамії, порушення постави, зору.

Ідеальним вирішенням цих освітніх проблем є інтерактивні панелі, які абсолютно не шкодять здоров'ю школярів.

Дотикові технології дають унікальну можливість роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями. За допомогою дотиків при розв'язанні математичних задач, виразів, графіків на поверхні інтерактивної панелі розвиваються кисті рук і фаланги пальців.

Музичний супровід уроку – музика допомагає знімати стреси, стимулювати роботу мозку, підвищити засвоєння матеріалу, сприяє естетичному вихованню. Звук – це енергія. За допомогою

інтерактивної панелі можна створити урок з музичним супроводом, який допоможе краще запам'ятати шкільний матеріал.

Кольоротерапія – метод психологічного лікування з метою розслаблення, зняття стресів, підняття настрою та тону за допомогою кольорів. Інтерактивні панелі представляють широку гаму кольорів, які не шкодять зоровій системі учнів, завдяки модернізованим екранам, які повністю безпечні, а також протиударні.

Фізкультхвилинка – оздоровчі хвилинки під час уроків повинні комбінувати в собі фізичні вправи для постави, вправи для очей, рук, шиї, ніг. За допомогою 3D функції фізкультхвилинки стануть значно цікавішими та продуктивнішими для учнів усіх вікових категорій.

Інтерактивна панель має ще декілька важливих функцій, які можна використовувати під час дистанційного навчання:

✓ Screen Share Pro – ви можете ділитися власним екраном за допомогою WiFi. Робити яскраву пряму трансляцію та проводити професійні презентації. Підтримує від 4 підключень одночасно.

✓ Air Class – ідеальне опитування on-line. У будь-який момент можна запустити опитування аудиторії, аналізувати, відповідати у своєму особистому кабінет [3]і.

Отже, інтерактивні панелі – це поштовх у наше майбутнє, можливість розвиватися з великим інтересом. Інтерактивна панель – це дуже просто, вільно, творчо і зручно. Саме такі технології зробили переворот у сучасній педагогіці та психології. Нам слід забути про крейду, дошку, самостійні та контрольні роботи, які виконані на папері, використання шкільних стендів, плакатів та малюнків для пояснення матеріалу. Всі ці методи навчання і виховання підростаючого покоління у минулому, а нам слід рухатися, не озираючись вперед, за розвитком!

Література:

1. Інтерактивна панель [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: 1. <https://touch.ua/uk/katalog/sensornye-ekrany/interaktyvna-panel-0>.

2. Андрій Табачин: «EdPro Touch – унікальний прилад з характеристиками, яких на ринку України ще немає». [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://edpro.ua/blog/interview>.

3. Інтерактивні панелі DONVIEW. // Salon AV. – С. 30–32.

4. Конфуцій. Конфуций. Беседы и суждения / Конфуцій., 2019. – 121 с.

5. Сучасні технології збереження здоров'я учнів: кращий досвід [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://lib.iitta.gov.ua/705367/1/Збереження_здоровья.pdf.

УДК 378.4

Pedagogical Sciences

REASONS AND CONSEQUENCES OF
“MACDONALDIZATION” IN HIGHER EDUCATION

Borysova O. V.,

PhD hab. (History), Professor,

Professor of the Department of General Education

Odyntsova T. A.,

Senior Lecturer of the Department of General Education

Lugansk National Agrarian University

Kharkiv

Abstract. *The article analyses the causes, nature and consequences of the “McDonaldization” in higher education, which has already become available in higher education both in Ukraine and in other countries all over the world.*

The authors prove that this process threatens not only the decline of knowledge and the transformation of universities into pillars of formalism, but also the establishment of a total dictatorship of bureaucracy in the new information society, appearing in the 21st century.

Keywords: *McDonaldization of higher education, simulacrum, HEE (high educational establishments), unification, formalization.*

The notion “McDonaldization” has been introduced by J. Ritzer [1]. It means the worldwide distribution of functional

principles of “McDonald's” and their realisation into the setting of the organization of public life. These principles are: efficiency, computability, predictability, control [1, p. 76–79]. Let's look at how they express themselves in higher education.

Efficiency. McDonald's has effectively organized the process of transition from “starvation” to “satiety”. The task to organize a process, in which there is a transition from a state of “uneducated person” to a state of “graduated person”, is arisen to higher educational establishments (HEE). In this case, the state of “educated” goes to the background, as well as the state of “delicious” in “McDonald's” - there is no goal to feed delicious food, people just make full for their money. Therefore, in order to be effective, higher educational establishments should not desire to enrich the intellectual and spiritual world of the student, but must make out of students specialists with strictly marked competencies in the labour market. Although, this is mainly declarative.

The effectiveness of the learning process is also related to its optimization – reducing the complexity and time used.

So, test replaced standard exam, which was conducted by a professor, and the assessment began to come faster and they became unnecessary – everything could be done by a computer. The whole sphere of services work for such “efficiency”: which the way of publishing of lectures of doubtful meaningful quality, cheat sheets, video lessons, preparation of abstracts, term papers, etc. Efficiency in this consumer sense is an opportunity for the student to use the minimum of effort to get the maximum result – to get the required points. At the same time, about the presence of knowledge seems to be not spoken.

Computability. It is a system of relationships in which qualitative states are objectified with quantitative indicators. Modern university – is a place where quantitative objectification plays a special role. The evaluation system is aimed at reflecting the quality of knowledge into numerical equivalent and the tests only simplify this task. The prestige of specialties is determined with the cost of training in them. HEE compete precisely for the increasing

quantitative indicators – the number of PhDs, the number of publications in publications with impact factor, citation index, the number of entrants, book funds, various material resources, etc. Rating of higher educational establishments –are essentially only metric indicators. The struggle for quantity becomes a stable condition for the existence of universities.

Predictability. This “McDonald’s” feature means that no matter whatever restaurant in this network anywhere in the world a customer comes, they will meet the same set of goods, services, environment, style of service and appearance of employees. Ukrainian higher educational establishments still retains its peculiarities, however it is difficult, and the predictability trends have already emerged. Thus, the Bologna Process presupposes the construction of a unified educational system and such conditions under which the student, when moving from one university to another, would not feel an abrupt contrast between the educational environments. In fact, it undermines the very system of closed universities as centers of national and regional culture.

Even have being spent several years in the HEE of your country, you can get a diploma in HEE of another country, in condition that you get the required number of credit points, which makes results predictable in the same sense in which McDonald's customers know the price of burger at different points in the network.

Control. It is implemented at McDonald`s for both visitors and employees. You do not stay here for a long time, everything here is aimed to eat quickly and leave. Workers must perform their functions clearly and strictly according to instruction, in fact, turning into a mechanism. The university is no longer a “second home”, it is increasingly becoming a place where students are educated, as for McDonald's clients – a place where you can quickly “satisfy the inner man”. The greatest control exists against the teaching staff. The uniqueness of the courses and the creative approach to teaching are relegated to the background, the main thing is the informative nature of the discipline (apparently as

easiness of reproduction) and a clearly spelled out methodology. In McDonald's mechanism there are no irreplaceable details (employees) because of the uniformity of operations, and so should become the university. Not the professor should set the standard of education but the standard of education should put the professor in someone's thought out paws.

Sequentially, "MacDonaldisation" of higher education has happen, and it is going on, and the ability to hold out against to this is negligible. And this applies to both the post-Soviet space and the western. According to scientists, Western universities have become more efficient, more predictable and more controlled, they are able to offer more specialties to more students against the background of the invariability of the resource base [2]. And this does not meet any resistance from the academic community not only in Ukraine but also in the West. And this phenomenon is very dangerous for the future social and material situation of this community, unfortunately, they have not realized it yet.

Reasons for "McDonaldization" of higher education. Let's call the main ones.

1. Education in all its stages is becoming from the basis of human culture into the subject of consumption [3]. As soon as a Teacher started to be perceived not as a person who "sows good, intelligent, and eternal" but as "a provider of educational services", the process of this transformation became irreversible. The authority of a teacher has become even lower than that of a hairdresser, and their public service is equal to their salary. They are just a part of a technological process that is called society, from an obstetrician to an agent of funeral services. As in McDonald's, the declared goal to make people full is secondary against profit, and in the higher school, the stated goal of making educated people is secondary to the main one is to increase the competitiveness of the market of educational services.

2. A model of management of a large corporation is used as a model of higher education management in the situation of globalization [4, p. 134]. For universities, this means stepping away

from the role of a university, which performing a cultural function, to the role of an organization that offers training within a specific set of specialties; separation of teaching, scientific and management functions – university's leadership does not have to meet the professional qualities of the professor, as well as McDonald's managers do not have to be able to make burgers. Higher education is turning into fast food. And instead of deepening the specialization that is completely meet the situation with the process of globalization, the Ministry of Education wishes to create huge hybrids that will release everyone – from hairdressers to philosophers. Production under such conditions will inevitably be deformed. At McDonald's, for example, it is understood and they produce, along with burgers, other products, for example, Italian cuisine. But in the Ministry of Education of Ukraine and at universities they do not understand it.

Effects. Objectively being a case to preserve and reproduce culture, education becomes a means to preserve and reproduce its own institutional forms [5, p. 229]. Universities are aimed at self-preservation regardless of their influence on the student's personality. The comparison of educational service with burger and ketchup contributes to this. It's difficult to imagine that a man, who has paid for a burger would not take it and eat it. And the situation when a student pays for educational services and does not want to use them – can be seen in all higher educational establishments. And there may be no other, because if the same functionality, as the fast food network, is required from universities, then the number of people, who are formal in education, will only increase, and their final professionalism will decrease. Competencies, officially declared in the university curriculum, become a fiction for students. This also affects the teachers. As publications and other indicators of the effectiveness of university have been transformed from a means to a goal, then the time for speculative action becomes and it destructively affects the quality of the higher education system. The state strictly regulates the activities of universities, and does not realize that education is not a business, and it is not a corporation

which has to make any quantitative dividends. Education is culture, not snack—bar.

Formalizing the educational process is an objective consequence of this, both for students and teachers. Imitation of educational activity is becoming more and more widespread, simultaneously formal indicators are only increasing. Universities create a socio-cultural environment in which the outcome is not important however, its presentation is important. In sports, such a situation would lead to the athletes` desire to win gold medals, not competing in win real. Thus, students want to pass the exams successfully and obtain a diploma, but few think about real knowledge. Teachers wish to fulfill the workload and make a number of scientific publications, but few think about the real impact on the students` minds and the real increase in scientific knowledge. So the reality of the learning result is replaced by simulation practices.

The delay of civil society in Ukraine, as well as the academic community, to react to the negative consequences of the McDonalidization of Ukrainian higher education, leads to the creation of a monster of formalism from Ukrainian universities, where there is no place for creativity, for science, for the students` and teachers dignity there is only a simulacrum of education with external attributes (documents with seals) but not with deep internal meaning.

It seems that the administrative state, which with scientific, technological and cultural ones, must create, according to D. Bell [6], a new and higher class of post-industrial society, does not want to share this “supremacy” with no one. Apparently, Alvin Toffler was right in “Third Wave” when he warned that the bureaucracy of the future could use the latest information technology to establish its own and already total dictatorship over all human society. The phenomenon of “McDonaldization” of higher education proves that it has already begun this process of reducing the level of scientific and cultural status from the elite level to the level of the poor with the subsequent disposal of them from the new class in a whole.

Thus, it (bureaucracy) uses only the technological state. And if the academic and scientific communities of the world do not unite and oppose the “Bolonization” and “MacDonaldization” of science and higher education, then it will be too late – even their present social status will be mercilessly destroyed, not taking into account future.

References:

1. Ritzer J. Macdonaldization of society 5. M.: Praxis, 2011. 592 p.
2. Odushkin O. University in Ukraine: between modern “McDonaldization” and feudal “caboisation”. URL: <https://www.prav-da.com.ua/articles/2009/03/11/3794635/>
3. Ignatova N.V., Nikitin A.P. Education as an item of consumption. Ideas and ideals. 2014. № 1, v. 2. P. 81–88.
4. Diiev V.S. Managing a university under academic capitalism: a hierarchy or a network? Ideas and ideals. 2017, № 1, Vol. 1. P. 128–135.
5. Nikitin A.P. MacDonaldization of higher education. Ideas and ideals. 2018. №3. P. 221–232.
6. Bell D. The Future Post-Industrial Society - Introduction https://royallib.com/read/bell_daniel/gryadushchee_postindustrialno_e_obschestvo_vvedenie.html#0

МУЗИЧНА КРИТИКА ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ

Вакалюк Р.М.

*вчитель Заболотівського ліцею
Заболотів, Україна*

Анотація. У статті описано умови для формування художньо-естетичної компетентності студентів з музичної журналістики: емоційно-чуттєвий, пізнавальний, практичний, ціннісний та творчий компоненти; дослідження ефективності шляхів становлення майбутнього науковця з галузі мистецтва засобами музичної критики; з’ясування змісту понять «музична критика»,

«музична журналістика», осмислення та наукове обґрунтування їхнього місця у царині музичної історії та музикознавства.

Ключові слова. *Музична критика; журналістика; музикознавство; культура; педагогіка.*

Феномен музичної критики обумовлений об'єктивною необхідністю в осмисленні багато численних проблем в складних і неоднозначних оціночних процесах інтенсивного розвитку сучасної культури.

В умовах останніх десятиліть відбувається принципіальне оновлення всіх сфер життя, пов'язане з переходом суспільства в інформаційну фазу. Відповідно, неминуче виникає потреба в нових підходах до різноманітних з'явлень, які поповнюють культуру, в їх оцінках. А роль музичної критики як частини художньої критики - важко переоцінити, тим більше, що критика як своєрідний носій інформаційності і як одна із форм журналістики, що відзначається якістю інформаційного «рупора», що звертається до численної аудиторії.

Критик повинен уважно прислуховуватись до потреб аудиторії і враховувати її потреби при виставленні естетичних оцінок і суджень виявам мистецтва. Тісний та постійний зв'язок зі слухачем необхідний для нього не менше, ніж для композитора чи виконавця. Справжню дієву силу можуть мати тільки ті критичні судження, які опираються на глибоке розуміння інтересів широкою маси слухачів [2, с.249].

Науковий погляд на процес існування музичної критики був завжди ускладненим. Перша за все це стосується сумнівності, необ'єктивності, некомпетентності критичних висловлювань, які з легкістю проникають на сторінки преси.. Крім того, цінність критичних висловлювань нівелюється швидкоплинністю їх реального існування: створення, «друкованого вираження», часу затребуваності. Критична думка одномоментна, вона діє ніби «зараз».

Критика як феномен культури виконує такі функції:

інформаційну; інтерпретаційну; аксіологічну; комунікативну; освітньо-виховну; регулятивну; прогностичну.

Усі функції в переважній більшості працюють «колективно», доповнюють одна одну. Проте, все-таки переважають домінуючі, що характеризують сутність конкретного критичного явища.

Передовими функціями для музичних жанрів постають інформаційна, аксіологічна та інтерпретаційна функції. Комунікативна – спільна для критики та інших комунікативних технологій (PR та реклами), регулятивна домінує у сфері мистецького менеджменту. Аналітично-інтерпретаційні рефлексії критика допомагають слухачеві краще зрозуміти твір (виконання, спектакль), усвідомити логіку його композиції, розібратися в складностях музичної мови, а необхідні по ходу критичного осмислення екскурси в історії або музичну сучасність розширюють його знання – отже виконують і освітньо-просвітницьку функцію. Впливають вони і на формування музичних уподобань, художнього смаку [1, с.35].

Критику часто називають посередником між митцем (тим, хто створює і виконує продукт мистецтва) і публікою (яка сприймає, відчуває, пропускає через себе об'єкти мистецтва). У цьому випадку діє комунікативна функція.

Прогностична функція – специфічна, адже оцінка діяльності митців, явища, та й самий критик піддається законом гіпотези, яка потребує часу.

Отже, ми встановили, що критик з'ясовує усі ланки музичного соціуму, і, таким чином, постає керманічем функціонування музичної культури суспільства в цілому.

Література:

1. Зінкевич О.,Чекан Ю. Музична критика: теорія та методика: Навчальний посібник.–Чернівці:Книги-XXI, 2007. – 424с.
2. Шароев И.Г. Музыка, которую мы видим.М.: Сов.композитор, 1989. –256с.

ДИСТАНЦІЙНА ФІЛОЛОГІЧНА ОСВІТА: ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ

Весельська Г. С.,

викладач циклової комісії

сучасних європейських мов і літератур

*Житомирського торговельно-
економічного коледжу КНТЕУ*

м. Житомир, Україна

У статті представлено систему дистанційної філологічної освіти в Україні, проаналізовано, які найактивніші дистанційні портали залучають в освітньому процесі, визначено переваги й недоліки навчального процесу в опануванні гуманітарних знань; зауважено на перспективі подальших досліджень у сфері освіти.

Ключові слова: *дистанційна філологічна освіта, вища освіта, освітній процес, здобувач освітніх послуг.*

Упродовж двох десятиріч ХХІ століття здобувачі вищої освіти України послуговуються навчальними даними через залучення дистанційних платформ та сервісів. Дистанційне навчання, що дедалі активніше превалює над традиційними методами та прийомами освітнього процесу, стає пріоритетним, що в свою чергу надає студентові більшої самостійності у виборі навчального матеріалу передусім та методів його опанування зокрема. Цьому сприяє швидкий розвиток інформаційних технологій, які становлять окрему частину дистанційного навчання.

В останні роки система освіти в Україні настільки швидко розвивається, що інформатизація простору поширюється не лише на конкретні дисципліни, які вимагають точних підрахунків та даних, але й проникає в гуманітарні науки. Помітними стали зміни в опануванні навчальних дистанційних технологій у галузі філології.

Аналіз питань дистанційної освіти знайшов своє відобра-

ження в працях багатьох науковців (В. Адаменко, М. Агеєв, Т. Балицька, С. Белкін, В. Биков, Л. Гузь, Р. Гуревич, Б. Дерешко, В. Жулькевська, К. Колін, О. Корбут, О. Краснова, С. Лук'янов, М. Михальченко, М. Петренко, Н. Сиротенко, Л. Требик, О. Ханова, І. Шинковська, Б. Шуневич та ін.). Дослідники займаються окресленням переваг та недоліків дистанційної освіти (І. Шинковська), розкривають зміст принципів дистанційного навчання (Л. Требик), вивчають особливості впровадження аспекту дистанційності в сучасній українській освіті (О. Корбут).

Актуальність пропонованої наукової студії сьогодні обумовлена часовою потребою та дослідженням того, чи варто замінити традиційну систему освіти в Україні, увіковічену роками, на дистанційну.

Метою наукової статті є з'ясування суті дистанційної філологічної освіти в Україні та окреслення переваг і недоліків, які можуть стати перешкодою в здобуванні освітніх послуг у системі фахової передвищої освіти.

Дистанційне навчання – це процес оволодіння знаннями через спілкування викладача та студента, засобом якісного забезпечення якого слугує інформаційний простір [6, с. 26]. Як зауважує О. Корбут, “ідея дистанційного навчання полягає в тому, що взаємодія викладача й студента відбувається у віртуальному просторі: обоє вони перебувають за комп'ютерами й спілкуються за допомогою Інтернету” [4]. О. Ханова, досліджуючи стан дистанційної освіти, виокремлює чинники, що визначили запровадження дистанційних технологій в освітньому процесі, із-поміж яких пріоритетним вважає можливість розробки дистанційних курсів “на продаж” стороннім споживачам ринку освітніх послуг [5, с. 41].

Дистанційна філологічна освіта забезпечує для слухачів цілодобовий доступ до навчальних матеріалів, постійну консультацію викладачів, відеолекції, спілкування он-лайн, віртуальні тренажери та інші платформи для надання якісних освітніх послуг.

В умовах дистанційності викладач-філолог відіграє роль посередника між студентом та навчальним матеріалом в освітньому просторі. Філолог ХХІ століття – це людина, яка досконало й вільно володіє сучасними інформаційними технологіями. Крім того, якісна підготовка студента до складання зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури передусім залежить від викладача та від тих методів і прийомів, які він використовує для ефективного засвоєння знань в умовах дистанційності.

Сучасний здобувач освітніх послуг набагато краще обізнаний із мобільними технологіями, він сприймає реальність по-новому, крізь призму мобільності, а тому практично не є проблемою для нього користуватися різними додатками, програмами, сервісами, бути учасником он-лайн конференцій та практикумів, різних діалогів та отримувати багато корисної інформації від спілкування в серверах.

Детальніше варто здійснити огляд мережевих сервісів, які активно залучають до використання в умовах дистанційного філологічного навчання.

1. Система **viber**, можливості якої не обмежуються лише міжособистісним спілкуванням, але й здатністю формувати групи, зберігати та передавати навчальні матеріали.

2. Дедалі ширшого попиту серед фахівців-філологів та студентів набувають освітні портали (Prometeus, веб-сайти, телеконференції). В. Адаменко наполягає, що викладачів і студентів варто стимулювати до більш активного відвідування освітніх порталів, оскільки тут можна використати інформаційні ресурси навчального та довідникового призначення [1, с. 30].

3. Дистанційні хмарні технології, зокрема система Icloud дозволяє здійснювати не лише тематичний дистанційний контроль знань студентів, але й приймати заліково-екзаменаційну сесію.

4. Викладацькі сайти, на яких можна мати доступ до навчально-методичної бази викладача.

5. Робота в порталі Google Class, у межах якого створюють завдання для студентів та здійснюють контроль успішності учасників освітнього процесу.

6. Он-лайн спілкування через Skype, Youtube та Zoom, останній із яких дозволяє охопити значно більшу кількість учасників.

За нашими спостереженнями, найефективнішими інформаційними мережами, за допомогою яких упроваджують освітній процес і в яких можуть брати участь майже всі студенти вузів, залишаються Viber та Instagram, проте це не обмежує викладачів і студентів філологічних спеціальностей у виборі інших засобів дистанційного спілкування, про які йшлося вище.

Безперечно, дистанційна філологічна освіта в Україні має багато переваг:

- заохочує до взаємодії з викладачем;
- посилює швидкий зворотній зв'язок;
- активізує до використання різних засобів навчання;
- урахує вікові здібності учасників навчання;
- спрямовує на ефективне використання часу;
- охоплює велику кількість студентів в освітньому інформаційному просторі;
- сприяє підвищенню якості здобутих знань через упровадження сучасних засобів навчання;
- створює єдине освітнє середовище;
- розвиває навички самоосвіти;
- удосконалює вміння працювати в інформаційному просторі;
- формує навички самостійного опанування гуманітарних знань. Л. Гузь теж неодноразово зауважував про переваги розвитку наукових засад дистанційного навчання [2].

Поряд із вищевідзначеними позитивними характеристиками дистанційного навчання варто виділити й деякі недоліки, через що не завжди можна забезпечити якісну підготовку студентів-філологів. Із-поміж них виокремлюємо такі:

- великий коефіцієнт самостійної роботи студентів;
- неможливість деякого з учасників дистанційного філологічного простору під'єднатися до мережі Інтернет вчасно;
- незнання інформаційних технологій;

Отже, ураховуючи вимогу часу, дистанційна філологічна освіта в Україні набуває дедалі інтенсивнішого впровадження й поширення, обмежуючи функціонування традиційної освіти. Сьогодні відбувається спілкування викладача і студента в інформаційному середовищі через різні освітні портали, мобільні платформи та додатки. Незважаючи на перевагу дистанційного навчання для здобуття базових знань із філології, необхідно зважати й на недоліки, бо живомовне спілкування із залученням власне українського слова завжди буде давати більш високі результати.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у з'ясуванні впливу дистанційного навчання на здобувача освітніх послуг та фахівця певної галузі знань.

Література:

1. Адаменко В. О. Використання нових інформаційних технологій – необхідна умова входження вишів України у світовий освітній простір / В. О. Адаменко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 29 – 32.

2. Гузь Л. А. Проблеми та переваги розвитку наукових засад дистанційної освіти / Л. А. Гузь // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2012. – Вип. 37. – С. 279 – 283.

3. Коваль Т. І. Інформаційні технології у педагогічній освіті викладача вищого навчального закладу / Т. І. Коваль // Матеріали виїзного засідання наукової школи з проблем творчості і технологій у неперервній професійній освіті (Хмельницький, 14–16 травня 2009 р.) : Наук. вид-ня / За ред. С. О. Сисоєвої. – Хмельницький, 2009. – С. 38 – 52.

4. Корбут О. Г. Дистанційне навчання: моделі, технології, перспективи / О. Г. Корбут [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1123>

5. Ханова О. В. Дистанційна форма навчання та її застосування в умовах реалізації права на академічну мобільність студентів / О. В. Ханова // Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 19 – 20 квітня 2018 року. – Х., 2018. – С. 40 – 42.

6. Хуторской А. Дистанционное обучение и его технологии / А. Хуторской // М. : Компьютерра, 2002. – № 36. – С. 26 – 30.

УДК 373.2.016.51-028.31

Педагогічні науки

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ
ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ В
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

*Гаврилюк Я. П.,
студентка факультету соціально-педагогічної
освіти та мистецтв
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, Україна*

Анотація: У статті проаналізовано основні та найбільш поширені проблеми формування логіко-математичних понять у дітей передшкільного віку, які розкриваються та аналізуються в психолого-педагогічній літературі.

Ключові слова: логіко-математичні поняття, передшкільний вік, сенсорно-пізнавальний простір, предметно-чуттєва пізнавальна діяльність, математичні уявлення.

Сучасна система дошкільної освіти спрямована на конструювання змісту, форм, методів навчання і виховання, які забезпечують розвиток кожної дитини, її пізнавальних здібностей та особистісних якостей, тому логіко-математичний розвиток дошкільника має розглядатися як частина загального розвитку особистості. Він має спрямовуватися на навчання

дітей прийомам та методам пізнання, формування в них якостей математичного мислення, математичних розумових здібностей і вмінь [1, с. 122].

На важливості формування логіко-математичних уявлень у дітей передшкільного віку наголошують ряд важливих документів, необхідних для організації дошкільної освіти, зокрема Державний стандарт та базові програми розвитку, виховання та навчання дітей. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти в освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» зазначено, що на кінець 6-7 року життя у дітей мають бути «...сформовані доступні уявлення, еталони, що відображають ознаки, властивості та відношення. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати отримані знання у практичній діяльності (ігрова, трудова, сенсорно-пізнавальна, математична тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у неї наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення. Сенсорно-пізнавальна освітня лінія спрямована на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях» [2, с. 6].

Одним із напрямків формування математичної компетенції відповідно до БКДО є «вияв інтересу до логіко-математичних понять, усвідомлення та запам'ятовування їх» [2, с. 17]. Тому вважаю за необхідне детальніше розглянути дану проблему в науковій літературі.

Математичні поняття відображають у нашому мисленні певні форми і відносини дійсності, абстраговані від реальних ситуацій». Математичні поняття відтворюють в людському мисленні просторові форми та кількісні відношення дійсності, відділяючись від реальних ситуацій.

Характеризуючи логіко-математичні поняття С. Татарінова зазначає, що це «особлива впорядкована форма фіксації математичних якостей предметів, які мають ознаки

сумісності за об'ємом, формою, величиною і відповідають відношенням: рід – вид, загальне – часткове. Джерелом логіко-математичних понять є способи мислення, а реальність логіко-математичного поняття виявляється в мові за допомогою слів або термінів, які позначають кількісні, просторові і часові відношення між предметами. Володіння логіко-математичним поняттям виявляється в здатності дитини порівнювати, аналізувати, класифікувати предмети, обґрунтовувати свої міркування» [3, с. 15].

Відповідно досліджень Г. Непомнящої формування логіко-математичних понять необхідно здійснювати в наступній послідовності:

1) подача мовного матеріалу навчального предмета різного рівня узагальнення (числа, цифри, назви величин та геометричних фігур тощо);

2) розкриття почерговості виконання навчальних дій (обчислення, вимірювання, проведення практичних робіт тощо);

3) введення символів, схем та знакових систем математичних об'єктів;

4) усвідомлення математичних уявлень та понять;

5) свідоме оперування математичними поняттями в навчальних практичних життєвих ситуаціях, що слугує предметним внеском у формування в учнів ключової логіко-математичної компетентності» [4, с. 270].

У процесі формування математичних понять у дітей на засадах компетентнісного підходу, за словами Л. Коваль, слід звернути увагу на те, що «рівень їхнього засвоєння визначається не тільки повнотою розкриття змісту або формулювання означення, а й умінням правильно оперувати поняттями, тобто підводити під них нові об'єкти, бачити узагальнені істотні ознаки поняття в нових умовах. Для міцного й осмисленого засвоєння знань дуже важливо ознайомлювати їх не лише з одиничними поняттями, а й їхніми групами, класами, розкривати зв'язки підпорядкування, тобто

підводити до вивчення понять у певній системі. Упорядкована система математичних понять має відносно елементарний характер і відображає об'єкти в їхніх взаємозв'язках і взаємозалежностях на доступному рівні» [5, с. 123].

С. Кулачківська працюючи над своїм дослідженням, доводить, що «діти старшого дошкільного віку розуміють нескладні за змістом наукові поняття, суттєві зв'язки дійсності, які є доступними у предметно-чуттєвій пізнавальній діяльності, здатні усвідомлювати числові абстракції. У них формуються операції лічби, відрізняються особливості сприйняття геометричних фігур і форм об'єктів, освоєння величини предметів і формування просторових уявлень» [6, с. 32].

Л. Іщенко, працюючи над проблемою формування логіко-математичних понять підкреслює, що для її успішного вирішення необхідно «розробити цілісний комплекс завдань, дидактичних ігор і вправ з формування та розвитку кожного поняття у процесі пізнавальної діяльності дитини з визначенням часу їхнього проведення і місця в режимі закладу дошкільної освіти. для успішного самостійного розв'язання дитиною пізнавального завдання вона повинна повністю засвоїти поняття, правила і принципи, що лежать в основі його розв'язання. Повне засвоєння логіко-математичних понять можливе за умови забезпечення єдності понятійних, образних і практичних дій дошкільника, що досягається за допомогою поетапного введення предметних і наочно-схематичних моделей навчання.» [7, с. 141-142].

Вивчаючи психологію дитини Л. Виготський звернув увагу на те, що «дитина застає систему понять, яка склалася в суспільстві, засвоєння якої завжди відбувається з допомогою дорослих. До систематичного навчання в школі дорослі не ведуть спеціальної роботи з формування понять у дітей, що зазвичай обмежується лише вказівкою на те, вірно чи невірно дитина відносить предмет до відповідного поняття, внаслідок чого дитина засвоює поняття шляхом «проб і помилок». При цьому в одних випадках орієнтування фактично відбувається

по несуттєвим ознаками, але в силу поєднання їх в предметах з істотними в певних межах виявляється вірною. В інших – орієнтування відбувається на істотні ознаки, але вони залишаються неусвідомленими»[8, с. 109].

З. Лебедева підкреслює, що «оволодіння дітьми математичними поняттями та діями над ними допомагає їм більш повно та точно сприймати навколишню дійсність, тому що кількісне відношення є необхідним моментом пізнання людиною об'єктивної дійсності. Пізнання форми, величини, кількості конкретних предметів, що сприймаються сенсорно, слугує джерелом утворення у дітей початкових логіко-математичних уявлень. Для пізнання навколишньої дійсності, успішної підготовки до навчання в школі, розвитку математичних здібностей і мислення» [9, с. 4].

Т. Степанова звертає увагу на те, що в межах кожного наукового поняття передбачається формування відповідних математичних уявлень. Наприклад:

- поняття «кількість» з такими математичними уявленнями: кількісна та порядкова лічба в межах 10, суміжні числа, числа і цифри в межах 10, склад числа з одиниць;

- поняття «величина» з математичними уявленнями – вимірювання, умовна мірка, довжина, ширина, висота, товщина, об'єм;

- поняття форма поєднати з уявленнями про геометричні фігури (квадрат, овал, прямокутник, куб, куля, циліндр), площинні та об'ємні фігури .

Оволодіння дітьми передшкільного віку логіко-математичними поняттями «число», «величина», «форма» допомагає їм повніше і точніше сприймати оточуючий світ, бо кількісні відношення є суттєвими відношеннями об'єктивного світу. В процесі безперервної постійної систематичної діяльності щодо пізнання кількісних та якісних сторін конкретних множин може бути можливим при формуванні логіко-математичних узагальнень в закладі дошкільної освіти. Процес формування логіко-математичних понять про кількісні відношення

приховує в собі великі можливості для пізнання дітьми якісних властивостей предметів – величини, форми, числа.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можна підкреслити важливість системної та планомірної роботи щодо формування логіко-математичних понять. Зважаючи на актуальність даної проблеми для успішного розвитку дошкільників потрібно відзначити необхідність ефективної роботи вихователя в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Для цього варто ставити завдання та добирати доцільний зміст роботи з дітьми передшкільного віку.

Література:

1. Литвин В. М. Психолого-педагогічні засади математичного розвитку дітей в закладах дошкільної освіти / В. М. Литвин, М. Я. Арест. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.. – 2018. – №22. – С. 121–132.

2. Богуш А. М. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш. – Київ: Видавництво, 2012. – 26 с.

3. Татарінова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Татарінова С. О. – Одеса, 2009. – 24 с

4. Непомняща Г. О. Використання дидактичних засобів у процесі формування математичних понять / Г. О. Непомняща. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – №22. – С. 265–273.

5. Коваль Л. В. Методика навчання математики: теорія і практика / Л. В. Коваль, С. О. Скворцова. – Одеса: Автограф, 2008. – 284 с.

6. Кулачківська С. Є. Психічний розвиток дитини-дошкільника / С. Є. Кулачківська. – Київ: Світич, 2004. – 75 с.

7. Іщенко Л. О. Формування логіко-математичних понять у дітей старшого дошкільного віку / Л. О. Іщенко. // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2009. – №2. – С. 139–144.

8. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. 8. Выготский. – Москва: Педагогика, 1991. – 480 с.

9. Лебедева З. Є. Дидактичний матеріал з формування початкових математичних понять / З. Є. Лебедева. – Київ: Радянська школа, 1985. – 38 с.

УДК 371.321.4-371.321.6

Педагогічні науки

ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Глуценко О.В.,

*студентка факультету економіки моря
Національний університет кораблебудування
ім. адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Анотація: У даній статті розглянута актуальність дистанційної освіти та проаналізовано переваги навчання на відстані в Україні.

Ключові слова: дистанційне навчання, дистанційна освіта, технології дистанційного навчання.

У наш час дистанційне навчання займає вагому частину освіти. В останні роки такий метод впроваджують все більше інститутів, академій та інші навчальні заклади, серед яких чимало українських.

Дистанційна освіта — це можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від навчального закладу в будь-який зручний час. Головним завданням дистанційного навчання є розвиток творчих та інтелектуальних здібностей дитини за допомогою відкритого й вільного використання всіх освітніх ресурсів і програм, включно з наявними в Інтернеті.

Дистанційна форма навчання передбачає наявність доступу до мережі Інтернет, а також технічного забезпечення (комп'ютера, планшет, смартфона тощо). Основна форма роботи — самостійна. Учням надаються: програми (розроблені

відповідно до Держстандарту освіти); календарно-тематичні плани; рекомендовані навчальні матеріали; типові завдання й вправи різного рівня; пробні та контрольні тести. Крім того, учні в разі необхідності отримують індивідуальну онлайн-консультацію вчителя-предметника.

Дистанційне навчання охоплює як стандартні програми з підвищення рівня кваліфікації, так і повноцінні курси вищої освіти. Реалізація досягається за допомогою тісного контакту студентів з викладачами та однокурсниками, практично на тому ж рівні, що і під час очного навчання.

Засобів, для досягнення такої мети, в наш час, існує досить багато: оптимізовані під студентів онлайн-месенджери, електронна пошта, програмне забезпечення з широким інструментарієм демонстрації, функціями конференції, звітів, розробкою контенту і т.д.

Дистанційне навчання дозволяє забезпечити: 1) економію часу; 2) можливість планувати свій графік і навантаження; 3) зниження витрат на проведення навчання (не потрібно витрат на оренду приміщень); 4) можливість одночасного навчання великої кількості учнів; 5) миттєвий доступ до об'ємним електронних бібліотек і баз знань; 6) створення єдиних, або галузевих освітніх середовищ і методик. Серед засобів забезпечення дистанційної освіти широку популярність зайняли наступні платформи:

1) Moodle - безкоштовна платформа з широкими можливостями

кастомізації;

2) iSpring - платформа, розроблена для корпоративного сектора;

3) Memberluxe - плагін для WordPress, що дозволяє створити навчальний портал на основі звичайного сайту.

Серед найбільш розповсюджених, для користувачів, можна виділити наступні програмні засоби:

1) Skype – демонстрація виконання практичних завдань, методики використання допоміжних програм, налагодження програмних засобів, а також отримання теоретичних знань;

2) TeamViewer – найбільш розширений варіант, коли викладач може дистанційно під'єднатися до комп'ютера студента, і, на відміну від Skype, може корегувати практичні завдання студента (труднощі при його виконанні). Також в даній програмі вбудована функція, що допомагає на екрані швидко створювати допоміжні креслення (нібито вчитель малює крейдою на дошці).

3) Discord – сучасний і популярний програмний засіб з можливістю логічного розмежування каналів з'єднання, демонстрації лекції та практичної частини заняття.

Які переваги здобуття освіти на відстані? До плюсів дистанційної форми навчання відносяться:

1. Гнучкість — учень може навчатися в зручній для себе час та в індивідуальному темпі, незалежно від місця проживання/перебування.

2. Якісний матеріал (дистанційні курси розробляються відповідно до програм, затверджених МОН, але не обмежуються лише одним підручником й включають інформацію з кількох джерел, медіа-файли).

3. Індивідуальний підхід до кожного учня з урахуванням його здібностей та потреб.

4. Оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

5. Вивільнення часу для відвідування різноманітних гуртків, курсів та занять улюбленими справами.

Література (References):

1. Перегляд платформ і сервісів для онлайн-навчання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.is-pring.ru/elearning-insights/platforma-onlain-obucheniya>.

2. Форми і переваги дистанційної освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.sciencedebate2008.com/chto-takoye-distantsionnoye-obucheniye/>.

3. Дистанційне навчання: за і проти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://learning.ua/blog/201810/dystantsiine-navchannia-za-i-proty/>.

ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ
ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
ГЕРМАНСЬКИХ МОВ НА БУКОВИНІ
(ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

*Гоменюк Ольга Ярославівна,
аспірантка*

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

***Анотація:** Обґрунтовано використання регіонального підходу для аналізу дослідження розвитку методики навчання германських мов на Буковині (1933–1940 рр.). Виокремлено історико-культурні та етнокультурні складові регіональної науки, як засобу моделювання регіонального устрою країни. Виявлено важливість та специфічність історичної регіоналістики в статусі міждисциплінарного наукового напрямку.*

***Ключові слова:** регіоналістика, методика навчання, германські мови.*

Розвиваючись в складі різних держав, український етнос зазнав значних асиміляційних впливів – польських, австрійських, угорських, в тому числі і румунських. Розпад Австро-Угорської монархії після війни призвів до абсолютно нової орієнтації в освіті Буковини. Із приєднанням буковинського краю до королівської Румунії у 1918 р. в галузі культури відбулися радикальні зміни, проводилась інтенсивна румунізація освіти [1, с. 243].

Осмислення регіональних особливостей буковинського краю необхідне для визначення освітніх інтересів та потреб даного регіону, що виявляється неможливим без усвідомлення історичного підґрунтя. Дослідження специфіки розвитку методики навчання германських мов в буковинському регіоні дозволяє встановити різновиди існуючих методів, підходів, принципів навчання щодо методики навчання англійської та

німецької мов. Хронологічні межі дослідження дають змогу врахувати історичні, політичні, соціальні та освітні фактори, які мали вплив на розвиток методики навчання германських мов. Адже, “реконструкція явищ минулого може дати ключ, алгоритм до моделювання сучасних і майбутніх процесів, соціального прогнозування, передбачення перспективних наслідків тих заходів, які здійснюються сьогодні” [2, с. 13].

Використання регіонального підходу в нашому дослідженні дає змогу визначити особливості розвитку методики навчання германських мов на території буковинського регіону та розкрити соціально-культурні характеристики Буковини в складі Румунії (1918–1940 рр.). Аналізуючи регіональний підхід, ми спиралися на дослідження Я.В. Верменич, М.Ю. Костриці, І. Студнікова, О. В. Сухомлинської, О. С. Черепанової та ін. Найкращим засобом інтеграції і координації зусиль фахівців з різних галузей знання може бути застосування регіоналістики, як наукового напрямку, метою якого є дослідження всіх аспектів людської життєдіяльності в просторовому вимірі, в межах певного регіону. Регіоналістика здатна не тільки відігравати роль макродисципліни, що оперуватиме узагальненими, підсумковими результатами спеціалізованих досліджень, виконаних в рамках галузевих, гуманітарних дисциплін, а поступово вироблятиме і власні підходи до аналізу локальних соціокультурних утворень, культурних та комунікативних зв’язків, власний термінологічний інструментарій [2, с. 12].

Відмітимо, що під час аналізу розвитку методики навчання германських мов на Буковині у досліджуваній відрізку часу, ми беремо за основу регіональні особливості історико-культурних процесів, використовуючи при цьому географічні та національно-етнічні дані, освітні зміни та особливості, які виникли у методиці навчання германських мов. Історико-культурна складова регіоналістики – це історія заселення і освоєння регіону, формування в його межах певного типу культури і регіональної ідентичності, а етнокультурна

зосереджує увагу на регіональному вимірі ціннісних систем, мови, вірувань, традицій, а також на процесах міжкультурної взаємодії [3, с. 29].

На думку Я. Верменич, історична регіоналістика являє собою поле ретроспективного дослідження процесів життєдіяльності людських спільнот і комунікативних зв'язків у межах регіонів, що історично склалися. Розвиваючи традиції «землеописань» в історіографії, нині вона дістала можливість виходу на новий рівень міждисциплінарного синтезу – з аналізом «семіотики культурного простору», регіональної самосвідомості, асиміляційних і трансформаційних процесів [2, с. 14]. Таким чином, регіоналістика в якості міждисциплінарного наукового напрямку займається процесами, які мали значний вплив на адміністративно-територіальні, національно-етнічні та освітньо-організаційні передумови розвитку методики навчання германських мов Буковини.

Отже, опинившись у складі Румунії, територія буковинського краю зазнала значних асиміляційних та культурних впливів. Використання регіонального підходу уможлиблює методологічне вирішення проблем локальної специфіки та культурного взаємообміну у межах досліджуваного регіону. Регіональна наука, включаючи історико-культурні та етнокультурні фактори, виступає інструментом моделювання відповідного регіонального устрою для кожної країни. Присутність даного підходу дозволяє розкрити наявність нової концепції регіонального виміру, із врахуванням історичного обґрунтування та культурних чинників, а саме розвитку методики навчання германських мов на Буковині (перша половина ХХ століття).

Література:

1. Ботушанський В. М., Добржанський О. В., Макар Ю. І. та ін. Буковина: історичний нарис. Чернівці : Зелена Буковина, 1998. С. 243.

2. Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні. *Український історичний журнал*. Київ, 2001. № 6. С. 3–26.

3. Верменич Я. В. Історична регіоналістика : навч. посібник. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. 412 с.

4. Верменич Я. В. Поняття “Регіональна історія” як структурна модель територіальних досліджень. *Регіональна історія України : збірник наукових статей*. Київ, 2008. Вип. 2. С. 9–28.

5. Лабінська Б. І. Історичні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. 384 с.

6. Студніков І. Регіоналістика і регіонознавство: Проблеми методології та категоріального апарату. *Регіональна історія України : збірник наукових статей*. Київ, 2007. Вип. 1. С. 67–78.

Педагогічні науки

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ДО УМОВ ВЗАЄМОДІЇ В СОЦІАЛЬНИХ ГРУПАХ

*Гордієвський Дмитро Євгенович,
Драч Наталія Володимирівна*

Проблема соціальної адаптації в підлітковому віці актуальна через трансформацію світогляду особистості, зміну ціннісних орієнтацій, коли авторитет дорослих знижується і на перший план виходить думка однолітків. Наслідком цього є зміна самооцінки, образу «Я» і ставлення до навколишнього світу [5]. Необхідність створення умов для гармонійного розвитку, збереження і відновлення здоров'я підростаючих поколінь у процесі навчання, виховання, підготовки їх до життя та інтеграції до соціуму відзначається у низці державних документів України, таких як Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Закон України “Про освіту”, Закон України “Про охорону дитинства”, Закон України “Про

соціальну роботу з дітьми та молоддю”, а також в Конвенції про права дитини, Всесвітній Декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей тощо. Загальні аспекти проблеми адаптації розглядалися вітчизняними та зарубіжними психологами: Л. Виготським, С.Рубінштейном, О. Леонт’євим, В. Петровським, Г. Сел’є, Ж. Піаже, Г. Хомич, І. Булах, О. Морозовим, А. Фурманом, Л. Божович, Е. Каганом, К. Бардіним, Н. Максимовою, О. Скрипченком та ін. Актуальність теми статті обумовлена глибокими змінами в усіх сферах життя сучасного українського суспільства, які передбачають формування особистості, здатної до самоактуалізації, розвитку критичного мислення, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності. В той же час прояви підліткової агресії, неадекватної поведінки актуалізують проблему адаптації особистості до системи суспільних відносин. Адаптацією є універсальна форма взаємодії людини з оточуючим середовищем. В цій статті ми розглянемо це складне соціально зумовлене явище охоплює рівні адаптивної поведінки людини. Адаптивну діяльність людей мотивують соціально зумовлені потреби, однак водночас для неї властиве і специфічно біологічне, притаманне людському організму. Все це характеризує адаптацію як цілісний біопсихосоціальний процес. Психологічна адаптація являє собою процес мотивації адаптивної поведінки людини, формування мети і програми її реалізації у ситуаціях, що відзначаються значною новизною та значущістю. Це процес взаємодії особистості підлітка із середовищем. Процес взаємодії особистості й середовища полягає в пошуку й використанні адекватних засобів і способів задоволення основних її потреб, до яких належать потреба в безпеці, фізіологічні потреби (у їжі, сні, відпочинку тощо), потреба в прийнятті та любові, у визнанні та повазі, у самовираженні, самоствердженні й у розвитку. Тим самим закладаються можливості для успішної соціальної адаптації підлітка.

Соціальна адаптація визначається як процес, за допомогою якого дитина досягає стану соціальної рівноваги

при відсутності переживання конфлікту із оточуючими людьми. Соціальну адаптацію розглядають як завершальний, підсумковий етап адаптації в цілому, що забезпечує як фізіологічне і психологічне, так і соціальне благополуччя особистості. Підліток має пристосуватись до вимог тих соціальних груп, що характерні для школи (учнівська група, вчителі, інші класи тощо). Таким чином можна визначити чотири основних стадії соціальної адаптації: врівноваження – встановлення рівноваги між групою та особистістю, які проявляють взаємну терпимість до системи вподобань і стереотипів поведінки один одного; псевдоадаптація – поєднання зовнішньої пристосованості до соціальної групи з негативним ставленням до її норм і вимог; пристосування – визнання і прийняття систем вподобань нової соціальної спільноти, взаємні поступки; уподібнення – психологічна переорієнтація особистості, трансформація колишніх поглядів, орієнтацій, установок відповідно до нової ситуації [3]. Важливим чинником адаптації підлітка до взаємодії в соціальних групах виступає її соціальне оточення: вчитель, клас, сім'я. Ставлення вчителя до дитини впливає на успішність її подальшого навчання в школі. Набута позиція підлітка в класі серед однолітків та сімейна ситуація, в якій відбувається становлення особистості також визначає успішність адаптації до взаємодії в соціальних групах. Отже, період адаптації підлітка пов'язаний із трансформацією раніше сформованих у нього стереотипів поведінки й навичок життєдіяльності, що призводить не лише до низки утруднень у взаємодії з оточуючим світом і в повсякденному житті, а й нерідко спричиняє погіршення навчальних успіхів. Вивчення проблем соціалізації підлітків є одним з напрямів соціології молоді – цікавою галуззю, важливою для суспільства. Так, І. Кон пише про об'єкт соціології молоді: «Молодь – це соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального становища та зумовлених тими або іншими соціально-

психологічними властивостями. Молодість є певною фазою, етапом життєвого циклу. Вона біологічно універсальна, але має конкретні вікові рамки. Соціальний статус та соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу і залежать від суспільного ладу, культури та властивих цьому суспільству закономірностей соціалізації. Для того, щоб правильно організувати психологічне забезпечення адаптації підлітків, необхідно визначитися з основними поняттями, з розкриттям змісту теоретичних положень. Це дозволить окреслити коло питань, що безпосередньо стосуються соціалізації підліткового віку, краще усвідомити підхід до проблем адаптації. Обов'язковим компонентом психологічного забезпечення адаптації підлітків до умов взаємодії в соціальних групах є контакт із батьками, вихователями та вчителями, оскільки від них залежить не лише успішний розвиток здібностей та схильностей підлітка, а й гармонійність особистості.

У процесі соціалізації формується особистість. Вона визначається тим, яке місце займає підліток у системі соціальних відносин (дружніх, любовних, сімейних, виробничих, політичних тощо). Особистість підлітка – це складна система соціально значущих фактів, з проявом здібностей у соціальному світі. Відомо, що соціалізація людини здійснюється за допомогою широкого набору засобів, специфічних для того чи іншого суспільства, а також певного віку. Особливої значущості для педагогічного розуміння сутності соціалізації та особистості підлітка має вивчення факторів і механізмів її соціалізації. Сьогодні багато уваги приділяють проблемі соціалізації підлітків, залежності формування успішної особистості від успішної соціальної адаптації. Що ж таке соціальна адаптація? Соціальна адаптація (від латин. *adapto* – пристосую і *socialis* – громадський): постійний процес активного пристосування підлітка до умов соціального середовища; результат цього процесу – співвідношення компонентів, характер поведінки залежить від цілей та ціннісних орієнтацій, можливостей їх досягнення в

соціальному середовищі. Незважаючи на безперервний характер соціальної адаптації, її пов'язують з періодами кардинальної зміни діяльності підлітка та соціального оточення. Спостерігаються порушення дисципліни. Самостійна робота з підручником викликає труднощі, під час виконання самостійних завдань не виявляє до них інтересу. До уроків готується нерегулярно, потребує постійного контролю, систематичних нагадувань як з боку учителя, так і з боку батьків. Доручення виконує під контролем і без особливого бажання [1]. У випадку коли підліток не може адаптуватися до навчання у школі у нього виникає шкільна дезадаптація. Вона визначається як багатофакторний процес зниження і порушення здатності дитини до навчання внаслідок невідповідності умов та вимог навчального процесу, найближчого соціального середовища її психофізіологічних можливостей і потреб. Провідними причинами, з одного боку, є особливості підлітка (її неможливість в силу особистісних причин реалізувати свої здібності і потреби), а з іншого боку, особливості мікросоціального оточення і умов шкільного навчання. Також дезадаптацію розглядають як переважно соціально-педагогічне явище, у формуванні якого визначальне значення належить сукупним педагогічним і власне шкільним чинникам [2]. А також як складне соціально-психологічне явище, суть якого становить неможливість для підлітка знайти в просторі шкільного навчання «своє місце», на якому він може бути прийнятий таким, яким він є, зберігаючи і розвиваючи свою ідентичність, потенції і можливості для самореалізації та самоактуалізації. Важливим аспектом соціальної адаптації є прийняття індивідом соціальної ролі. Це зумовлює віднесення соціальної адаптації до одного з основних соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості підлітка. Ефективність соціальної адаптації залежить від того, наскільки адекватно підліток сприймає себе і власні соціальні зв'язки. Спотворене або недостатньо розвинене уявлення про себе призведе до порушень соціальної адаптації (невротичних та

психосоматичних розладів, алкоголізму, нарко-манії тощо). Народившись, дитина потрапляє у світ соціальних відносин, відносин між людьми, де кожен відіграє не одну, а безліч ролей (сім'янина, політика, жителя села або міста тощо). Засвоюючи ці ролі, підліток соціалізується, стає особистістю. Його оточення відіграє значну роль. Від того, в яких відносинах з навколишнім середовищем перебуває підліток, залежить формування особистості. Лише за активної та повноцінної участі в системі соціальних відносин засвоюються ролі, що доводиться виконувати у житті, виробляється власне ставлення до цих ролей, з'являється особистість, як соціальний феномен. Процеси соціалізації у сучасному суспільстві мають специфіку, пов'язану з особливостями соціальної структури та мобільності (розподіл діяльності, проникність соціальних кордонів). У традиційному суспільстві життєвий шлях підлітка багато в чому зумовлено тим, до якої соціальної групи належать його батьки. Від народження до смерті людина послідовно проходить декілька вікових ступенів і на кожному піддається «попередній соціалізації». У сучасному суспільстві соціальна мобільність містить імовірнісний характер – з кожної стартової позиції підліток може потрапити на безліч інших. Заздалегідь неможливо підготувати підлітка до діяльності у значущих групах. У результаті він спочатку потрапляє в яку-небудь групу, а потім починає до неї адаптуватися (соціалізуватися). Друга особливість соціалізації у сучасному суспільстві, порівняно з традиційним, – множинність та взаємозалежність агентів соціалізації. У традиційному суспільстві норми, що діють у різних агентах соціалізації, більш узгоджені. Для сучасного суспільства характерні рольові конфлікти, що є наслідком «мозаїчного» характеру соціалізації. Часто відзначають зростання тривожності, емоційної нестійкості, невпевненості у собі, поведінкові розлади – дратівливість, агресивність, надмірна розкутість, неорганізованість, «протестна» поведінка. На наступних етапах адаптаційного процесу, як правило, настає спочатку нестійке, а потім відносно стійке

пристосування до нових умов і вимог, пошук і визначення найоптимальніших варіантів реагування на навантаження, зменшення напруги всіх систем. Ознаками успішної адаптації психологи вважають: задоволеність підлітка процесом навчання, легкість і успішність засвоєння програмного матеріалу, задоволеність підлітка міжособистісними відносинами з дорослими і однокласниками. Необхідність швидко пристосуватися до нових вимог, виправдати очікування вчителів та батьків щодо навчальної успішності при різкій зміні умов навчання – вже є стресогенним фактором і викликає ризик виникнення дезадаптації.

Дослідники виділяють психологічні, навчальні проблеми адаптаційного періоду підлітків. До психологічних проблем відносять: зміна умов навчання; різноманітність і якісне ускладнення вимог, що висуваються до підлітка різними вчителями. Вибір життєвих умов у підлітків та молоді проходить певні етапи. На кожному з них коригується, а можливо цілком змінюється їхня соціальна орієнтація. Перший етап вибору підлітки здійснюють під впливом батьків, але також можливий вплив сформованої у підлітка соціальної орієнтації, наявності у них відомої самостійності при вирішенні питань про подальші форми освіти або безпосереднє працевлаштування. Труднощі соціалізації у цей період пов'язані з трьома головними обставинами: розбіжністю між високим рівнем домагань (прагнення стати героєм, прославитися) і низьким соціальним статусом, заданим їхнім віком; розбіжністю між старим стилем батьківства, орієнтованого на те, що для матері син і дочка завжди залишається дитиною та новими потенційними можливостями підлітків, заданими психофізіологічним дорослішанням; протиріччям між посиленням орієнтації на самостійність та підсиленням залежності від думки і поведінки однолітків. У житті кожної людини родина займає особливе місце. У сім'ї зростає дитина і з перших років свого життя засвоює норми співжиття, людські відносини, вбираючи добро і зло, все, що характерно для її

сім'ї. Ставши дорослими, діти повторюють це у своїй родині. У сім'ї регулюється ставлення дитини до навколишнього світу, вона отримує досвід моральності, моральних норм поведінки. Сім'я розглядається, як найменший соціальний інститут, соціальний осередок суспільства. Від її стану залежить стан держави. У сім'ї батьки і діти пов'язані духовною спільністю. Від рівня духовної культури сім'ї залежить рівень духовної культури суспільства, а економічний стан сім'ї залежить від економічного стану держави. Від того, як дитина привчена до праці, яку обере професію у майбутньому, чи буде вона готова до самостійної праці, чи буде її сім'я «трудова», а також від її внеску в трудову «скарбничку» суспільства залежить економічний стан суспільства. Сім'я формується, здійснюючи соціальну функцію, залежно від її культурного, соціального і духовного рівня. Умови сім'ї, житло, гігієна, особливості життя і захоплення залежать від соціальної політики держави. Соціалізація в сім'ї залежить від її складу. Сьогодні немає великих сімей, в яких живуть тітки, дядьки, дідусі, бабусі. Соціалізація особистості в сім'ї залежить від відношень між її членами, авторитету батьків.

Література:

1. Адаптація дітей у 1, 5, 10 класах. / Упоряд. Т. Червона. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
2. Драгунова Т. В. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков. / Т. В. Драгунова. – М. : Просвещение, 1967. – 360 с.
3. Прищепя О. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі / О. Прищепя // Вісник інституту розвитку дитини. Вип. 13. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : Збірник наукових праць. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 149 – 154.
4. Аксенов И. Н. Социализация подростков [Текст] / И. Н. Аксенов. – М.: МАИ, 1996.
5. Барлас Т. В. Особливості соціально-психологічної адаптації при психосоматичних і невротичних порушеннях [Текст] /

Т. В. Барлас // Психологічний журнал. – 1994. – № 6. – С. 117–120.

6. Богоявленська Д. Б., Богоявленська М. Є. Психологія обдарованості: поняття, види, проблеми [Текст] / Д. Б. Богоявленська, М. Є. Богоявленська. – Вип. 1. – М.: МІОО, 2005. – 176 с.

7. Ковалева Т. В., Степанова О. К. Подростки смутного часу [Текст] / Т. В. Ковалева, О. К. Степанова // Соціс, 1998. – № 8.

8. Коваленко А. Б., Корнєв М. Н. Соціальна психологія [Текст] / А. Б. Коваленко, О. К. Степанова. – К.: Геопринт, 2006.

УДК 378.046.4:811.111:656.61
Г 85

Педагогічні науки

ГЛИБИННЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД У
ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МОРСЬКИМ
ФАХІВЦЯМ

Гришко Ю.В., Татарчук В.С.

*викладач англійської мови
Херсонської державної морської академії,
м. Херсон, Україна
асистент кафедри англійської мови
Херсонської державної морської академії,
м. Херсон, Україна*

Анотація: У статті розглядається основні поняття глибинного навчання та доцільність його використання під час занять англійської мови у вищих навчальних закладах. Особливу увагу приділено компетенціям та умовам для їх розвитку у студентів морських спеціальностей. Запропонований метод дає можливість розвинути критичне мислення, підвищує комунікативну ефективність у взаємодії із соціумом, вміння нестандартно вирішувати проблеми професійного характеру, та навчає командній роботі.

Ключові слова: *глибинне навчання, професійна взаємодія, комунікативна взаємодія, командна робота, професійна соціалізація, проектна робота, міждисциплінарний зв'язок.*

Стрімкі зміни, що відбуваються у світовому суспільстві та глобальній економіці, керованій технологіями, ставлять нові цілі та виклики системі вищої освіти морських галузей. Тим самим мотивуючи викладачів англійської мови до пошуків нових методів у викладанні предмету, який би розвивав у студентів не тільки вміння застосовувати свої знання у контексті реальних ситуацій, а й передбачувати проблеми задалегідь, що виникають у їх професійній сфері.

Проаналізувавши дослідження американської організації William and Flora Hewlett Foundation було з'ясовано, що глибинне навчання включає освоєння основного навчального змісту, критичне мислення та вирішення проблем, ефективне спілкування та вміння працювати у команді, академічне мислення [1, с.2]. Остання компетенція – це мотиваційні компоненти, які впливають на залучення студентів до навчання. Вони відчувають сильне почуття приналежності до своєї спільноти, розуміють навчання як соціальний процес і активно навчаються один у одного, бачать відповідність виконуваної роботи потребам їхнього життя та інтересів, і розуміють, яку користь принесе їм робота, що вони виконують зараз. Для реалізації глибинного навчання викладач повинен розвинути набір навичок, якими студент має оволодіти, щоб отримати глибоке розуміння змісту предмету та бути готовим вирішувати реальні професійні задачі не метою запам'ятовування, а здатністю застосовувати свої знання та навички у контексті проблеми [2, с. 4]. Для покращення соціального процесу студентів морських спеціальностей необхідно навчити їх самостійно здобувати знання у конкретній галузі та знаходити внутрішні ресурси для стимулювання підсвідомості. Саме це є підставою для дослідження використання методів глибинного навчання на заняттях англійської мови за професійним спрямуванням під час підготовки морських спеціалістів.

Метою навчання англійської мови у вищих морських навчальних закладах є оволодіння студентами навичок спілкування з інтернаціональними членами екіпажу на судні та вміння використовувати мову як інструмент для вирішення реалій морської сфери.

Професійна комунікативна взаємодія, критичне мислення у вирішенні проблем неодмінно знадобиться у процесі взаємодії у непередбачуваних ситуаціях, де потрібно виконувати завдання по-новому. Більшість суден мають багатомовний персонал, члени якого не завжди здатні продемонструвати необхідні навички іншомовного професійно-орієнтованого спілкування, що може нашкодити морським спеціалістам, майну судновласника та навколишньому середовищу, де знаходиться корабель. Вміння працювати у команді дуже важливе у комунікативній взаємодії, що має надзвичайне значення для безпеки морського транспорту. Викладачі англійської мови у вузах морської спеціалізації повинні створити умови, які сприятимуть здобуванню навчальних навичок, що стануть у пригоді студентам для підвищення свого професійного рівня у майбутньому.

Більшість вузів морської спеціалізації направлена на використання комунікативних методик під час навчання англійської мови, де студенти використовують комунікативні компетенції відповідно до конкретної ситуації, розвиваючи усне мовлення і висловлюючи власну думку. Таким чином глибинне навчання підвищує значення комунікативного методу, який потрібен у професійній взаємодії морських спеціалістів та сприяє здобуттю студентами знань більш широкого спектру.

Одним з методів глибинного навчання є засвоєння знань через роботу з проектами, які об'єднують матеріали різних дисциплін, вже здобутий досвід студентів та можливі труднощі. Такий вид роботи дозволяє навчати вирішувати проблеми, критично мислити та розвивати навички співпраці у команді [3, с. 13].

Другий метод можливий за рахунок виконання вправ, коли студенти пояснюють складні поняття іншим у різних формах, логічно структурують інформацію, слухають відгуки на обрану ними тему та аналізують висновки один одного. Цей прийом демонструється, коли студенти співпрацюють для визначення та створення рішень для академічних, соціальних, професійних та особистих проблем [3, с. 19].

Глибинне навчання зумовлює студентів шукати усвідомлений підхід до навчання, розвивати навички контролювати та направляти власне навчання у необхідному руслі. Вони ставлять навчальні цілі і стежать за своїм прогресом. Викладачі виконують тільки роль наглядяча, не направляючи їх і некоординуючи їхні дії. Вони лише вчать їх робити власні висновки. Оскільки методика глибинного навчання є ще досить мало досліджуваною й практично нереалізованою у вищих закладах освіти. Для її застосування та підтвердження ефективності необхідна комплексна робота викладачів, розробка комплексу вправ, що відповідають цій методиці та застосування всього матеріалу у проведенні практичних занять. Тільки проведення таких практично-наукових досліджень працівниками освіти зробить глибинне навчання більш результативним.

Література:

1. William and Flora Hewlett Foundation. Deeper Learning Defined. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://hewlett.org/library/deeper-learning-defined/>.

2. William and Flora Hewlett Foundation. Deeper Learning Language Insights and Ideas. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://hewlett.org/wp-content/uploads/2018/07/Deeper-Learning-Language-Insights-and-Ideas_Hattaway-Communications_UPDATED.pdf.

3. American institutes of research. THE SHAPE OF DEEPER LEARNING. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED553360.pdf>.

4. Deeper learning for every student every day. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://hewlett.org/wp-content/uploads/2016/08/Deeper%20Learning%20for%20Every%20Student%20Every%20Day_GETTING%20SMART_1.2014.pdf.

УДК 378

Педагогічні науки

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МЕНТАЛІТЕТУ
У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЯ»

Драшко О. М.,

кандидат педагогічних наук,

*старший викладач кафедри педагогіки та методики
технологічної освіти,*

*Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна*

У статті висвітлено поняття професійного менталітету у майбутніх вчителів освітньої галузі «Технологія». Обґрунтовано та визначено категорію професійного менталітету у майбутніх учителів освітньої галузі «технологія» та потенційні можливості навчально-виховного процесу вищої школи у його формуванні.

Ключові слова: *професійний менталітет, навчально – виховний процес, майбутні учителі «технології», навчально-виховний процес, проблема підготовки майбутніх педагогів.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На тлі політичних, економічних та соціальних запитів сучасного суспільства особливо відчутно дається в знаки проблема підготовки майбутніх педагогів до їх професійної діяльності. Високі вимоги ставляться до таких їх професійних складових як рівень кваліфікації, самостійність в організації професійної взаємодії, ініціативність, трудованість, комунікабельність, перспективність мислення, тощо. Важливим є конкуренто-

спроможна контекстність заявлених складових, що дає можливість майбутньому педагогу не тільки і не скільки транслювати певну систему знань, а ще й своїм перспективним цілісним гуманістичним світоглядом суттєво впливати на становлення підростаючого покоління, його образ мислення і світосприйняття. Саме це актуалізує проблему сформованості професійного менталітету майбутнього педагога.

В той же час, якщо говорити про фактичний стан реалізації даної проблеми в освітній практиці, то ми б характеризували його як випадковий та суб'єктно обмежений і у сфері професійної підготовки майбутніх педагогів, і у сфері їх професійної діяльності. Побуває консерватизм педагогічного корпусу як у вищій школі так, відповідно, і у загальноосвітній середній школі, нездатність адекватно адаптуватись до нових умов, неспроможність протистояти інертності, ригідності традиційного образу мислення.

Ускладнюється вирішення обговорюваної проблеми і тим фактом, що ні вітчизняна, ні зарубіжна педагогічна наука не виокремлює для дослідження проблему формування професійного менталітету педагога як самостійну.

Отже запит суспільства і потреба майбутніх педагогів у цілеспрямованому формованні професійного менталітету їх як перспективних фахівців та не розробленість стратегії і умов реалізації даного процесу природнім чином спонукала нас до дослідження заявленої проблеми.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Зрозуміло, що практична дієвість та ефективність результатів дослідження прямо пропорційно залежить від максимально конкретної заданості умов досліджуваної проблеми. У нашому випадку вони зумовлені професійними інтересами. Тому мова піде про формування професійного менталітету у майбутніх вчителів освітньої галузі «Технологія». Маємо потребу визначити категорію професійного менталітету у майбутніх вчителів освітньої галузі «технологія» та потенційні можливості навчально-виховного процесу вищої школи у його формуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибина, актуальність, багатоклексність заявленої проблеми привернули до неї увагу як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Аналізуючи їх роботи, ми змогли виокремити наступне.

Кожна наукова галузь оперує базовим поняттям досліджуваного нами феномену з виокремленням відповідної специфіки. Базовою основою ж ми вважаємо саме поняття менталітету.

Найбільш узагальнено трактування менталітету надає філософія. З філософської позиції менталітет тлумачиться як характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, яка базується на структурних елементах підсвідомого, включаючи в себе архетипи одночасно окремої особистості і етносу в цілому.

Акцентуючи увагу на тому, що менталітет є духовний інваріант буття, фундаментальний базис свідомості, доводять його визначальну роль у поведінці особистості і соціальної спільноти. (Бабина Т., Рубан А., Смітюх Г., Стрілецький В. та ін.)

Про менталітет як про рівень індивідуальної та суспільної свідомості, світобачення та світосприйняття наголошують вчені історики. (Ар'єс Ф., Гуревич А. та ін.)

З позиції культурології та політології в розумінні категорії менталітету превалюють, з одного боку, такі феномени як історична пам'ять, традиції, колективне безсвідоме, а з іншого – практичний розум, побутове мислення. (Ануфрієв Є., Марков А. та ін.)

Виокремлюється соціологічна точка зору на осмислення поняття менталітету тим, що з поміж іншого в ній акцентують увагу соціокультурні особливості, ціннісні орієнтації особистості різних соціальних спільнот. (Бутенко А., Козловський К. та ін.)

У сфері наших наукових інтересів, а саме, професійної педагогіки проблема формування такого інтегративного утворення як менталітет певної професійної спільноти ще нестала предметом спеціального дослідження. В той же час не можна сказати, що вона залишилась поза увагою абсолютно. Окремі складові досліджуваного феномену певною мірою вивчались і вивчаються педагогічною наукою і практикою.

В контексті вивчення окремих аспектів професійного менталітету в педагогічній науці можна окреслити дослідження за наступними напрямками:

- формування у майбутніх вчителів готовності до життєдіяльності, професійної самореалізації, професійного самовдосконалення (Гранатов Г., Кан-Калик О., Леонтьев О., Маслоу А., Роджерс К. та ін.);

- підготовка майбутніх фахівців до творчої педагогічної діяльності (Абульханова-Славська К., Сухобська С. та ін);

- розвиток у студентів педагогічного фаху професійно значимих якостей, професійно-педагогічних цінностей (Бабанський К., Бондаревська Є., Кирьянова А., Маркова А., Шадриков В. та ін.);

- досягнення професійно-педагогічної компетентності, професійної майстерності тощо (Зязюн І., Кузьміна Н., Павлютенков Є., Селевко Г. та ін.)

Підсумовуючи все вище викладене, можемо зробити відповідний висновок. Міжгалузеве наукове базисне тлумачення категорії «менталітет» можна узагальнено представити як: суб'єктно-об'єктний образ світу; суспільно-особистісні установки; ціннісна система поведінки особистості як суб'єкта тієї чи іншої соціальної спільноти; спрямованість людської активності.

Мета статті та завдання. Доцільність наших науково-дослідних зусиль в тому, щоб уточнити саме поняття професійного менталітету та на цій основі обґрунтувати особливості процесу та умови його формування у майбутніх вчителів освітньої галузі «Технологія».

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації визначених мети і завдань ми в першу чергу виокремили коло досліджень, які б могли максимально відтворити теоретичну основу наших наукових пошуків. До них було включено праці зарубіжних та вітчизняних науковців (Ар'єс Ф., Богуславський С., Валлон А., Гершунський Г., Гету Г., Гуревич Ф., Дубов І., Дюбі Ж., Ле Гофф Ж., Коршунова Т., Махмутов М., В.И.

Пищик, В.А. Сонин В. та ін. Теоретичний пласт нашого дослідження дозволяє нам опиратися на певні висновки та положення.

В кожній дисципліні категорія «менталітет» визначається з виокремленням центросмислу. Ми погоджуємося з авторами робіт науковців, зокрема, які виділяють наступні групи опису досліджуваного терміну:

- образ світу;
- установки;
- система цінностей, критеріальний базис поведінки;
- спрямованість людської активності [7.]

У зв'язку з цим звернімо увагу на визначення відомого вченого Д.В. Чернилевський, сутність якого полягає у наступному. Менталітет трактується вченим як цілісна система взаємозв'язаних компонентів, що являють собою інтегральну характеристику психологічних особливостей людей певної культури [10]. При цьому він виокремлює структуру знань (соціальні норми, цінності) та специфіку мотиваційної сфери (інтереси, нахили, установки) людини. Саме компоненти даної структури схиляють людину діяти певним чином. Менталітет найбільш чітко виражається в стереотипах поведінки у контексті діючих традицій та звичаїв.

Має свою особливість визначення менталітету у словнику філософських термінів, в якому менталітет ототожнюється зі складом мислення, комплекс думок і забобонів, які закладають базу і управляють мисленням індивіда або групи. Отже менталітет виступає активізуючим механізмом діє виявлення людини.

Поняття менталітет визначають як «умонастрій і світосприйняття» [4].

І найбільш узагальнюючим у заданому ракурсі розуміння сутності менталітету ми б обрали позицію Богданової А.А., яка вважає, що менталітет – це спосіб, тип мислення, склад розуму, що проявляється у пізнавальному, емоційному, вольовому процесах та характері поведінки, доповнені системою

ціннісних установок притаманних більшості представників конкретної соціальної спільноти [1].

Щодо визначення менталітету у наступній групі опису досліджуваного терміну, то першочергово має сенс звернутись до точки зору французького дослідника Жака Л. Г. За його думкою мова йде про базові поняття про людину і її місце у природі, суспільстві. Головне, на що вказує вчений стосується не стільки логічної систематизації, логічного осмислення зазначених понять, скільки підсвідомим сприйняттям. Він наголошує на тому, що мислення – це усвідомлення світу, а менталітет – це манера мислення людини, її склад розуму, її особливість, своєрідність як особистості [5]. Як манеру сприйняття світу характеризує менталітет і К. К.Васильєва. Вона визнає місце менталітету між світом і суб'єктом, який сприймає цей світ як би через призму[2] . З нашої точки зору сутність такої «призми» розкривається у визначенні А.В. Петровського, який менталітет трактує як сукупність прийнятих і в основному схвалених суспільством поглядів, думок, стереотипів, форм і способів поведінки, що відрізняють його від інших людських спільнот [9]

З позиції інтерпретації менталітету як системи цінностей, ціннісних орієнтацій, критерію оцінки тощо вдалим є визначення А. К.Маркова. Вона

включає до складу менталітету звички, пристрасті, колективно-емоційні шаблони. При цьому зауважує, що ціннісними орієнтаціями менталітет не вичерпується, оскільки характеризується глибинним рівнем колективної і індивідуальної свідомості, що сходять до безсвідомих глибин психіки [7].

Такий різнобічний теоретичний аналіз самої суті менталітету дозволяє нам виокремити важливі фактори у формуванні професійного менталітету майбутніх учителів освітньої галузі «Технологія» та розділити їх на групи:

- образ світу професійного поля діяльності;
- установки щодо професійної саоідентифікації, професійної самореалізації, професійної взаємодії, тощо ;

- система професійно значимих цінностей, критеріально-мотиваційний базис професійної поведінки;

- спрямованість професійної активності.

Глибокий аналіз даних факторів відповідно до поля професійної діяльності майбутніх вчителів освітньої галузі «Технологія» сприяє виявленню умов ефективного формування професійного менталітету досліджуваного контингенту. Ми обґрунтовуємо доцільність таких як:

- побудова та практична реалізація моделі процесу підготовки майбутніх вчителів освітньої галузі «Технологія» у вищому навчальному закладі, що базується на мотиваційному, когнітивно – діяльнісному, афективному і поведінковому компонентах;

- формування професійно активного Я-образу майбутнього вчителя освітньої галузі «Технологія» ;

- формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя освітньої галузі «Технологія»;

- актуалізація особистісних переживань в близькому та широкому полі педагогічної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Підсумовуючи все вище викладене, можемо з певністю говорити, що широкоаспектність досліджуваної проблеми як теоретичному так і в практичному аспектах.

Важливо, щоб суб'єкти досліджуваного процесу оволоділи системним баченням педагогічної проблеми та аналітичним підходом до її вирішення в контексті активної професійної самореалізації.

Важливим вектором розв'язання досліджуваної проблеми є, на нашу думку, формування у респондентів здатності адекватно оцінювати роль впливу колективного професійного менталітету на свій власний; установлювати залежність результатів своєї (як навчальної так і професійної у подальшому) діяльності від такого впливу, формування та розвиток у них готовності до прогнозування свого професійного потенціалу як суб'єкта педагогічної діяльності.

Література:

1. Богданова А.А. Формирование менталитета личности: учт универсального и специфического / А.А. Богданова // Современные проблемы науки и образования.-2000.- № 4. – С. 21-23.

2.Васильева К.К. Менталитет онто – етнологического исследования: дис. ... докт. филос. наук: 09.00.11. М., 2003. 306с.

3. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. Х., 2006. 579с.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко.- Київ: Либідь, 1997. 376 с.

5.Жак Ле Гофф . Цивилизация средневекового Запада / Л. Г. Жак // 2-е изд., пер. А. Я. Гуревича.- Екатеринбург: У – Фактория, 2005. 558с.

6.Капелюшна Т.В. Технологічна освіта в середніх навчальних закладах США; монографія; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Уманський ДПУ ім.. Павла Тичини /Т.В. Капелюшна, О.М. Коберник .- Умань: ПП Жовтий О.О., 2012.152 с.

7.Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. - № 6. – С. 55 – 63.

8.Мороз Г. О. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація навчання / Г. О. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. Г. Філіпенко. – К. : Либідь, 1997. 168 с.

9.Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологи.- М., 1998. 528с.

10.Чернилевський Д.В. Світогляд, як основа наукового пізнання / Д.В. Чернилевський// Методологія та технологія наукової діяльності. – 2010. – № 4. С. 22 – 26.

References:

1. Bogdanova A. A. Formation of the mentality of the individual: the account of the universal and the specific / А.А.

Bogdanova // Modern Problems of Science and Education.-2000.- №4.-P.21-23.

2. Vasilyeva K.K. Mentality of Onto - Ethnological Research: Dis. ... Doc. the philosopher.Sciences:09.00.11.M.,2003.306s.

3. Gavrish IV Theoretical and methodological bases of formation of the readiness of future teachers for innovative professional activity: the dissertation ... Dr. ped. Sciences: 13.00.04 / Kharkiv national pedagogical university of them. GS Skovoroda.H., 2006.579c.

4. Goncharenko S.U. Ukrainian Pedagogical Dictionary / Semen Goncharenko. - Kiev:Lybid,1997.376p.

5.Jack Le Goff. The Civilization of the Medieval West / LG Jacques // 2nd ed.,Trans.A.Ya.Gurevich.-Ekaterinburg:In-Factory,2005.558p.

6. Hat T.V. Technological education at US secondary schools; monograph; Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Umansky State Pedagogical University named after Pavel Tychna / TV. Hat, OM. Kobernik.- Uman:PEZhovtiyOO,2012.152p.

7.Markova AK Psychological criteria and levels of teacher professionalism / AK. Markov//Pedagogy.-1995.-№6.-P.55-63.

8. Moroz, G.O. Preparing the future teacher: the content and organization of teaching / G.O.Moroz,V.O.Slastionin, and N.G.Filipenko.-K.:Libid,1997.168p.

9.Petrovsky AV, Yaroshevsky MG Fundamentals of Theoretical Psychology.-M.,1998.528s.

10. Chernylevsky DV World outlook as the basis of scientific knowledge / D.V. Chernilevsky // Methodology and technology of scientificactivity.-2010 № 4. P. 22 - 26.

FORMATION OF PROFESSIONAL MENTALITY IN FUTURE TEACHERS OF THE TECHNOLOGY EDUCATION INDUSTRY

Abstract Introduction. Against the background of political, economic and social demands of modern society, the problem of

preparing future teachers for their professional activity is particularly noticeable. The high requirements refer to such professional components as their level of qualification, independence in the organization of professional interaction, initiative, erudition, sociability, perspective of thinking, etc. Important is the competitive context of the stated components, which enables the future teacher not only and how much to broadcast a certain system of knowledge, but also with his perspective holistic humanistic outlook significantly influence the formation of the younger generation, his way of thinking and worldview. This is what actualizes the problem of the future teacher's professional mentality.

The **methods**. The expediency of our research efforts is to clarify the very notion of professional mentality and, on this basis, to substantiate the peculiarities of the process and the conditions of its formation in future teachers of the educational field "Technology".

Results. A deep analysis of these factors in accordance with the field of professional activity of future teachers of the educational field "Technology" helps to identify the conditions for the effective formation of the professional mentality of the studied contingent. We substantiate the feasibility of such as: building and practical implementation of a model of the process of training future teachers of the educational field "Technology"; formation of a professionally active self-image of the future teacher Conclusions. formation of professional-value orientations of the future teacher; actualization of personal experiences in the close and wide field of pedagogical activity.

Originality. Theoretical analysis of the essence of mentality allows us to identify important factors in the formation of the professional mentality of future teachers of the educational field "Technology" and to divide them into groups: the image of the world of professional field of activity; installations for professional self-identification, professional self-realization, professional interaction, system of professionally significant values, criterion-motivational basis professional behavior; orientation of professional activity.

Conclusions. Summarizing all of the above, we can say with certainty that, in our opinion, an important vector for solving the problem under study is the ability of respondents to adequately assess the role of the influence of the collective professional mentality on their own; to establish the dependence of the results of their (both educational and professional in the future) activity on such influence, formation and development in them of readiness to predict their professional potential as a subject of pedagogical activity.

